

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε περιφερειακό επίπεδο Πρακτικά Συνεδρίου

επιμ: *Νίκος Παπαδάκης & Κώστας Λάβδας*

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

«ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ» (ΚΑ 4289)

<http://governance.soc.uoc.gr>

Ηράκλειο

Εκτυπωτικό Κέντρο Πανεπιστημίου Κρήτης

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε περιφερειακό επίπεδο Πρακτικά Συνεδρίου

επιμ: *Νίκος Παπαδάκης & Κώστας Λάβδας*

Πρώτη Έκδοση: Οκτώβριος 2017

Copyright © Περιφέρεια Κρήτης και Πανεπιστήμιο Κρήτης

Νίκος Παπαδάκης & Κώστας Λάβδας

Ηράκλειο

Εκτυπωτικό Κέντρο Πανεπιστημίου Κρήτης

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Εισαγωγικό Σημείωμα των Επιμελητών.....	4
ΜΕΡΟΣ Α΄	
Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η ερευνητική Ματιά.....	8
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ:9 ΕΡΕΥΝΑ, ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ <i>Νίκος Παπαδάκης & Κώστας Λάβδας</i>	
ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΓΝΩΜΗΣ28 ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΝ ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ, ΣΤΗΝ ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΣΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ <i>Περικλής Δράκος, Κωστής Πηγουνάκης, Βαγγέλης Τζουβελέκας</i>	
ΒΑΣΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΠΡΟΪΟΝΤΟΣ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ.....56 <i>Βασίλης Δαφέρμος</i>	
ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΙΣΜΑ ΤΗΣ ΠΟΙΟΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....63 <i>Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης, Απόστολος Καμέκης, Μαρίνος Χουρδάκης</i>	
ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ.....84 <i>Δημήτρης Κοτρώγιαννος</i>	
ΚΑΛΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ ΚΑΙ ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ: ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΟΡΙΖΟΝΤΙΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ96 <i>Μαρία Δρακάκη, Νίκος Παπαδάκης & Πάνος Λιβεράκο</i>	
ΜΕΡΟΣ Β΄	
Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Η συγκεκριμενική (contextual) & αυτοδιοικητική ματιά.....	122
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ Α΄ ΒΑΘΜΟΥ: Ο ΔΗΜΟΣ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ.....123 <i>Βασίλης Λαμπρινός</i>	
ΝΕΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ: ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ: Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΣ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ, ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗΣ ΚΑΙ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΎΝΤΑΞΗΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΧΗΣ (ΕΜ)127 <i>Κατερίνα Βλασάκη</i>	
Η ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΉΞΥΠΙΝΗΣ ΕΞΕΙΔΙΚΕΥΣΗΣ (RIS3CRETE) ΩΣ ΒΑΣΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΚΑΙΝΟΤΟΜΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ..... 155 <i>Χρυσή Δασκαλάκη</i>	
ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑ ΚΑΙ ΕΥΘΥΝΗ ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ ΗΓΕΣΙΑ- ΑΝΑΛΟΓΙΟ ΑΞΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ..... 157 <i>Μαρία Καλαθάκη</i>	

ΕΠΙΜΕΤΡΟ: ΧΑΙΡΕΤΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΡΧΗ ΚΡΗΤΗΣ ΚΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ ΑΡΝΑΟΥΤΑΚΗ	165
ΣΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ «ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ»	

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	168
ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ ΚΑΙ Η ΤΑΥΤΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΕΡΓΟΥ	168

Εισαγωγικό Σημείωμα των Επιμελητών

Ο ανά χείρας τόμος αποτελεί τα Πρακτικά του Συνεδρίου με τίτλο **«Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε Περιφερειακό Επίπεδο»**. Το εν λόγω Συνέδριο διοργανώθηκε από το **Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ)** και το **Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ)** του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε συνεργασία με την **Περιφέρεια Κρήτης**. Πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο (Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου) την Παρασκευή 29 Σεπτεμβρίου 2017. Το συγκεκριμένο Συνέδριο αποτέλεσε την καταληκτική δράση δημοσιότητας του **Ερευνητικού Έργου με τίτλο ««Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (ΚΑ 4289)**, το οποίο υλοποιήθηκε στη βάση Προγραμματικής Σύμβασης της Περιφέρειας Κρήτης και του Πανεπιστημίου Κρήτης, με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Νίκο Παπαδάκη. Το Έργο υλοποιήθηκε από πολυπληθή και διεπιστημονική ομάδα Καθηγητών και Ερευνητών από διαφορετικά Πανεπιστήμια και Ερευνητικές Δομές, κυρίως του Πανεπιστημίου Κρήτης και του ΙΤΕ.

Το Συνέδριο αποτέλεσε ένα βήμα δημόσιου διαλόγου, στο οποίο αφενός παρουσιάστηκαν τα ευρήματα τόσο της δευτερογενούς ποσοτικής όσο και της πρωτογενούς ποσοτικής και ποιοτικής έρευνας, όπως και οι δράσεις που σχεδιάστηκαν (ΠΜΣ) και υλοποιήθηκαν (Επιμόρφωση Αυτοδιοικητικών Στελεχών) στη βάση των ερευνητικών ευρημάτων, αλλά και οι ερευνητικά εδραιωμένες προτάσεις πολιτικής σε συνδυασμό με τη SWOT analysis για την Περιφέρεια Κρήτης. Η συμμετοχή (με εισηγήσεις) τόσο των βασικών ερευνητών του Έργου, όσο και άλλων ομιλητών (συμπεριλαμβανομένων του *Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κρήτης Καθηγητή Οδυσσέα Ζώρα* και του *Περιφερειάρχη Κρήτης και Σταύρου Αρναουτάκη*, νυν και πρώην Αντιπρυτάνεων του Πανεπιστημίου Κρήτης, Καθηγητών Πανεπιστημίων, Διεθνών Εμπειρογνομόνων, Διευθυντών Εργαστηρίων του Πανεπιστημίου Κρήτης και του ΙΤΕ, Δημάρχων, Αντιπεριφερειάρχων και στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης), κατέστησε τον προαναφερθέντα δημόσιο διάλογο ιδιαίτερα παραγωγικό αναφορικά με τις προκλήσεις που αναδύονται από τη δυναμική σχέση διακυβέρνησης, βιωσιμότητας και καινοτομίας σε περιφερειακό επίπεδο.

Ο ανά χείρας τόμος περιλαμβάνει τις βασικότερες εισηγήσεις στο συγκεκριμένο συνέδριο και συνακόλουθα συναρθρώνεται σε 2 θεματικά Μέρη και ένα Επίμετρο, σε έκαστο εκ των οποίων συνδιαλέγονται (μέσω των κειμένων τους) Ερευνητές του έργου και διαπρεπείς Καθηγητές, Εμπειρογνώμονες, Ερευνητές και στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που δεν αποτελούσαν μέλη της Ομάδας Έργου

Το **Α' Μέρος** με τίτλο **«Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η ερευνητική Ματιά»**, παρουσιάζει και αναλύει τις συγκροτησιακές συνιστώσες του Έργου, τα βασικά ευρήματα της διεξαχθείσας τριγωνοποιημένης έρευνας- διάγνωσης αναγκών σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης, όσο και το υλικό αποτύπωμα αυτών ήτοι τις προτεινόμενες δράσεις και τις ερευνητικά θεμελιωμένες προτάσεις πολιτικής. Σε αυτό το Α Μέρος, οι *Νίκος Παπαδάκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης/ ΚΕΠΕΤ) και *Κώστας Λάβδας* (Πάντειο Πανεπιστήμιο και ΚΕΠΕΤ

Π.Κ.) παρουσιάζουν ευσύννοπα το Έργο, ανακινούν εν συνεχεία μείζονα θεωρητικά ζητήματα για τη σχέση βιωσιμότητας, περιφερειακής ανάπτυξης και διακυβέρνησης και εν συνεχεία εστιάζουν στην περιφερειακή πολιτική στην Κρήτη εν μέσω κρίση, αναλύοντας (με βάση τα κεντρικά ευρήματα του έργου) τις πρακτικές αναγκαιότητες, τα ζέοντα ζητήματα και τις βασικές προτάσεις πολιτικής για την Περιφέρεια Κρήτης. Οι *Περικλής Δράκος*, *Κωστής Πηγουνάκης* και *Βαγγέλης Τζουβελέκας* (Τμήμα Οικονομικών Επιστημών και Μονάδα Ερευνών Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης) παρουσιάζουν και αναλύουν τα βασικότερα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνας- διάγνωσης αναγκών με έμφαση στην περιφερειακή πολιτική στον Αγροτικό Τομέα, στην Υγεία και στο Περιβάλλον. Ο *Βασίλης Δαφέρμος* (Πανεπιστήμιο Κρήτης/ Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής) εστιάζει σε κρίσιμες πτυχές της πολιτικής στον τομέα του Τουρισμού, εστιάζοντας στους βασικούς παράγοντες ανάπτυξης του Τουριστικού προϊόντος στην Κρήτη. Οι *Στέλιος Τζαγκαράκης* (ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ.), *Αποστόλης Καμέκης* (ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ.) και *Μαρίνος Χουρδάκης* (ΚΕΠΕΤ Π.Κ.) αναλύουν και ερμηνεύουν τα βασικά ευρήματα της ποιοτικής έρευνας που διεξήχθη σε στελέχη και των 2 βαθμών Αυτοδιοίκησης στην Κρήτη, όσο και σε εκπροσώπους παραγωγικών φορέων και τομέων οικονομικής δραστηριότητας και ανέδειξε τις ελλείψεις και τις προοπτικές που υφίστανται μέσα από το πρίσμα των ίδιων των προσώπων που συμμετέχουν στην παραγωγή, διαμόρφωση ή εκτέλεση της περιφερειακής πολιτικής. Ο *Δημήτρης Κοτρώγιαννος* (Πανεπιστήμιο Κρήτης/ ΚΕΑΔΙΚ) εστιάζει, με βάση και τα ευρήματα του Έργου, στην μελέτη κάποιων βασικών διαστάσεων της κοινωνικής βιωσιμότητας, αναπτύσσοντας τα βήματα σύνδεσής της με την κοινωνική πολιτική και τα σημαντικά κίνητρα που αυτή μπορεί να αποδώσει στο άτομο για την αυτονόμησή του και για την περαιτέρω ενεργοποίησή του μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο. Τέλος οι *Μαρία Δρακάκη* (ΚΕΠΕΤ Π.Κ. και Πανεπιστήμιο Αιγαίου), *Νίκος Παπαδάκης* (Πανεπιστήμιο Κρήτης/ ΚΕΠΕΤ) και *Πάνος Λιβεράκος* (UNDP) εστιάζουν στην κατάρτιση-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με έμφαση στην απόκτηση και ανάπτυξη οριζόντιων/εγκάρσιων δεξιοτήτων στο πλαίσιο προώθησης και ενίσχυσης της βιωσιμότητας και της καλής διακυβέρνησης στην Περιφέρεια Κρήτης.

Το **Β΄ Μέρος** με τίτλο «*Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Η συγκειμενική (contextual) & αυτοδιοικητική ματιά*» παρουσιάζει την ευρύτερη προσέγγιση σε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα που πλαισιώνουν (contextualize) τη σχέση καλής διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης σε περιφερειακό- τοπικό επίπεδο. Ο *Βασίλης Λαμπρινός* (Δήμαρχος Ηρακλείου) αναδεικνύει το θέμα της καλής λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η οποία προϋποθέτει προεχόντως αποκέντρωση και περιορισμό της γραφειοκρατίας, εστιάζοντας στον Ολοκληρωμένο Αναπτυξιακό Δημοκρατικό Προγραμματισμό. Ιδιαίτερη έμφαση δίδει στις εκφάνσεις της διακυβέρνησης που ενισχύουν με καινοτόμους τρόπους τις σχέσεις με τους πολίτες (ανοικτός Δήμος, συμμετοχικότητα, λογοδοσία, ηθική διακυβέρνηση) παρουσιάζοντας και αναλύοντας την πρακτική εφαρμογή αυτών των αρχών και συνακόλουθα καλές πρακτικές στον Δήμο Ηρακλείου. Η *Κατερίνα Βλασάκη* (ΕΚΠΑ και Περιφέρεια Κρήτης) εστιάζει στις νέες μορφές διακυβέρνησης που μεταφέρει ο Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής (ΕΜ) στην ελληνική διοίκηση. Μέσω αυτού του μηχανισμού προτείνεται ένα ενιαίο σύστημα συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ Δήμων,

Περιφερειών και Κεντρικής Διοίκησης για την αποτελεσματική άσκηση της κοινωνικής πολιτικής. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του, οι μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιεί για την επιτέλεση του σκοπού του, στο πλαίσιο των νέων μορφών διακυβέρνησης, προσεγγίζονται ως μέσα διοίκησης που προωθούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση στη λογική του διαχειριστιολογικού κοινωνικού κράτους. Ο ΕΜ προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της ανάλυσης των δημόσιων πολιτικών (public policy analysis). Η *Χρυσή Δασκαλάκη* (Περιφέρεια Κρήτης) παρουσιάζει ευσύνοπτα τα κύρια σημεία και χαρακτηριστικά της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3Crete), δίνοντας έμφαση στην λειτουργία της ως βασικό εργαλείο ανάπτυξης καινοτόμου επιχειρηματικότητας στην Περιφέρεια Κρήτης. Τέλος η *Μαρία Καλαθάκη* (ΠΕΚ Ηρακλείου) ανακινεί τις επείγουσες διαστάσεις ενός κρίσιμου θέματος για την εμπέδωση στην πράξη των αρχών της βιωσιμότητας και συγκεκριμένα της εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη.

Ο τόμος κλίνει με το **Επίμετρο**, στο οποίο ο *Περιφερειάρχης Κρήτης Σταύρος Αρναουτάκης* εκδιπλώνει τις βασικές διαστάσεις της περιφερειακής πολιτικής και στρατηγικής, σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης, αποτυπώνοντας κάποιες από τις βασικές προκλήσεις και τις δράσεις που δρομολογούνται για την απόκριση σε αυτές.

Με τις 11 συμβολές 13 Καθηγητών, Ερευνητών και Εμπειρογνομόνων (εντός και εκτός της Ομάδας του Έργου) από διαφορετικά Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα και Οργανισμούς, και 4 υψηλόβαθμων αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (συμπεριλαμβανομένου του Περιφερειάρχη Κρήτης) ο ανά χείρας τόμος επιχειρεί να συσχετίσει οργανικά την τριγωνοποιημένη έρευνα- διάγνωση αναγκών με υφιστάμενες δράσεις και προτάσεις πολιτικής για την περιφερειακή διακυβέρνηση και στρατηγική, όπως ακριβώς έπραξε και το Έργο. Συγχρόνως καθιστά δημόσιο έναν τόσο διεπιστημονικό όσο και αυτοδιοικητικό διάλογο, κρίσιμο για την ανάδειξη των συστατικών διαστάσεων της δυναμικής και πολυεπίπεδης σχέσης περιφερειακής διακυβέρνησης- πολιτικής και βιώσιμης ανάπτυξης.

Κλείνοντας επιθυμούμε να ευχαριστήσουμε από καρδιάς για την εξαιρετική συνεργασία που είχαμε σε όλη τη διάρκεια του Έργου, αλλά και στο πλαίσιο της υλοποίησης της Επιμόρφωσης Αυτοδιοικητικών Στελεχών και της διεξαγωγής του καταληκτικού Επιστημονικού Συνεδρίου, τον Περιφερειάρχη Κρήτης *κο Σταύρο Αρναουτάκη*, τον πρ. Αντιπεριφερειάρχη και νυν Εντεταλμένο Σύμβουλο Παιδείας και ΔΒΜ της Περιφέρειας Κρήτης *κο Παναγιώτη Σημανδηράκη*, τον Πρόεδρο της Κοινής Επιτροπής Παρακολούθησης (ΚΕΠ) του Έργου *Καθηγητή Σπύρο Αναστασιάδη* όπως και όλα τα Μέλη (τακτικά και αναπληρωματικά) της ΚΕΠ, όλα τα μέλη της Ομάδας Έργου- διακεκριμένους Καθηγητές και αφοσιωμένους νέους επιστήμονες και ερευνητές-, τον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Κρήτης *Καθηγητή Οδυσσέα Ζώρα*, τους Δημάρχους Ρεθύμνου και Ηρακλείου *κους Γιώργη Μαρινάκη* και *Βασίλη Λαμπρινό*, την Αντιπεριφερειάρχη Ρεθύμνης *κα Μαίρη Λιονή*, τον Πρόεδρο του Περιφερειακού Συμβουλίου Έρευνας και Καινοτομίας Κρήτης *Καθηγητή Κώστα Στεφανίδη*, τον Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Κρήτης *Καθηγητή Κώστα*

Σπανουδάκη, τον πρ. Αντιπρύτανη του Πανεπιστημίου Κρήτης Καθηγητή Γιάννη Πυργιωτάκη, την Συντονίστρια της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014-2020 (RIS3Crete) κα Χρυσή Δασκαλάκη, τη Διευθύντρια των ΠΕΚ Κρήτης Δρ Μαρία Καλαθάκη όπως και όλους τους/ τις ομιλητές και ομιλήτριες στο Συνέδριο, τη Διαχειρίστρια του Έργου από μεριάς ΕΛΚΕ Πανεπιστημίου Κρήτης κα Άννα Φουρφουλάκη και την κα Άννα Αρκουλάκη, στέλεχος του Εκτυπωτικού Κέντρου του Πανεπιστημίου Κρήτης.

Νίκος Παπαδάκης
Καθηγητής
Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης
Πανεπιστήμιο Κρήτης
Ε.Υ. του Έργου ΚΑ 4289

Κώστας Λάβδας
Καθηγητής Τμήματος Διεθνών,
Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών
Πάντειο Πανεπιστήμιο
Αν. ΕΥ του Έργου ΚΑ 4289

ΜΕΡΟΣ Α΄

Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Η ερευνητική Ματιά

Διακυβέρνηση και Βιωσιμότητα στην Περιφέρεια Κρήτης: Έρευνα, Προκλήσεις και Προτάσεις Πολιτικής

Νίκος Παπαδάκης & Κώστας Λάβδας¹

Περίληψη

Στο συγκεκριμένο κείμενο παρουσιάζεται ευσύντοπα το Έργο, και ανακινούνται εν συνεχεία μείζονα θεωρητικά ζητήματα για τη σχέση βιωσιμότητας, περιφερειακής ανάπτυξης και διακυβέρνησης. Το κείμενο εστιάζει στην περιφερειακή πολιτική στην Κρήτη εν μέσω κρίσης, αναλύοντας (με βάση τα κεντρικά ευρήματα του έργου) τις πρακτικές αναγκαιότητες, τα ζέοντα ζητήματα και τις βασικές προτάσεις πολιτικής για την Περιφέρεια Κρήτη

1. Εισαγωγή: Το Έργο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» με μια ματιά.

Το Ερευνητικό Έργο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (ΚΑ 4289), υλοποιήθηκε στο πλαίσιο Προγραμματικής Συμφωνίας μεταξύ Περιφέρειας Κρήτης και Πανεπιστημίου Κρήτης. Πρόκειται για ένα Έργο διετούς διάρκειας (19/10/2015- 18/10/2017), που υλοποιήθηκε από το Κέντρο Πολιτικής Έρευνας & Τεκμηρίωσης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΠΕΤ) και το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του ιδίου Τμήματος και περιελάμβανε 8 Ενότητες Εργασίες με 31 Παραδοτέα.

Αντικείμενο του Έργου αποτέλεσε η διερεύνηση της πολυεπίπεδης σχέσης διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης (με έμφαση σε ζητήματα περιφερειακής καινοτομίας), σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης. Βασική στόχευση αποτέλεσε η διάγνωση αναγκών, η ανάπτυξη μελέτης σκοπιμότητας ενός προγράμματος μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, ο πλήρης σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικού προγράμματος στελεχών και η συγκρότηση ερευνητικά εδραιωμένων προτάσεων πολιτικής με βάση τις αρχές της βιωσιμότητας, της χρηστής διακυβέρνησης και της περιφερειακής καινοτομίας και με απώτερο στόχο την συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή στην Περιφέρεια Κρήτης. Η Ομάδα έργου απαρτίστηκε από 16 επιστήμονες από 5 Τμήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης και από το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ) και 1 διεθνή εμπειρογνώμονα και συγκεκριμένα τον Δρ Πάνο Λιβεράκο, Senior Expert στο UNDP Regional Hub for Civil Service στην Κεντρική Ασία.

¹ Ο Νίκος Παπαδάκης είναι Καθηγητής & Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο Κώστας Λάβδας είναι Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου, πρ. Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Αν. Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Π.Κ.. Ο Νίκος Παπαδάκης ήταν Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου ΚΑ 4289 και ο Κώστας Λάβδας Αν. Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου κα 4289.

Όπως ήδη επισημάναμε αντικείμενο του Έργου αποτέλεσε η αλληλεπίδραση μεταξύ υποδειγμάτων διακυβέρνησης και βιωσιμότητας. Ήταν ένα αρκετά σύνθετο εγχείρημα που περιελάμβανε, μεταξύ άλλων, τη διαμόρφωση ενός προγράμματος επιμόρφωσης στελεχών που βασίζεται σε διάγνωση αναγκών και περιλαμβάνει σχεδιασμό και υλοποίηση, η οποία και πραγματοποιήθηκε βάσει των μαθησιακών στόχων, αναμενόμενων αποτελεσμάτων, και του μαθησιακού υλικού. Πρόκειται για στοχευμένη και θεματοποιημένη διαδικασία επιμόρφωσης στελεχών με βάση τα διεθνή standards της κατάρτισης με έμφαση στο rekisling (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης 2016: 71- 84). Επίσης το Έργο περιλάμβανε την πλήρη και διεξοδική μελέτη σκοπιμότητας και το σχεδιασμό για ένα Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών. Πέραν αυτών, στο σύνολο του, το έργο περιελάμβανε γενικότερα μια σειρά δράσεων, όπως ποσοτική και ποιοτική έρευνα, δημιουργία ηλεκτρονικής πλατφόρμας, συγκρότηση ερευνητικά θεμελιωμένων προτάσεων πολιτικής για την περιφέρεια κλπ. Τα αποτελέσματα της Έρευνας –τα οποία μπορούν να αξιοποιηθούν από την Περιφέρεια Κρήτης (ΠΚ) σε συνεργασία με τις συναρμόδιες Υπηρεσίες και Φορείς- συνέβαλαν στην εξαγωγή ερευνητικά θεμελιωμένων συμπερασμάτων και προτάσεων πολιτικής για την βελτίωση των προτύπων διακυβέρνησης και την προώθηση των αρχών της βιωσιμότητας στην Κρήτη. Λόγω του ότι οι προτάσεις πολιτικής θεμελιώνονται ερευνητικά, αναμένεται να αποτελέσουν ουσιαστικό πεδίο λύσεων σε καίρια ζητήματα περιφερειακής ανάπτυξης, καθώς στοχεύουν στην επίλυση των διαπιστωμένων ελλείψεων και αναγκών, όπως αυτές προέκυψαν από την ερευνητική διαδικασία με γνώμονα τις αρχές της βιωσιμότητας, της χρηστής διακυβέρνησης και της περιφερειακής καινοτομίας. Παράλληλα, στα αποτελέσματα της διερεύνησης αναγκών εδράσθηκε η μελέτη σκοπιμότητας και ο σχεδιασμός ενός νέου προγράμματος μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, ενώ σε αυτά βασίστηκε ο σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικού προγράμματος για στελέχη που έθεσε τους θεωρητικούς άξονες και τις θεματικές βάσεις της βιωσιμότητας και της χρηστής διακυβέρνησης σε επίπεδο υλοποίησης περιφερειακών πολιτικών, παρέχοντας με αυτό τον τρόπο απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες (capacity building).

Με αυτόν τον τρόπο το Έργο επιχειρεί να συμβάλει τόσο στην περιφερειακή ανάπτυξη και στη βελτίωση των μορφών διακυβέρνησης όσο και στην ενίσχυση της γενικότερης κουλτούρας της βιωσιμότητας ως συνειδητής επιλογής και ως τρόπου ζωής. Στο πλαίσιο αυτό, το σχεδιαζόμενο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών (ΠΜΣ) και το επιμορφωτικό πρόγραμμα (το οποίο υλοποιήθηκε) στοχεύουν στην παροχή, στους εν δυνάμει ενδιαφερόμενους, της απαραίτητης επιστημονικής και επαγγελματικής κατάρτισης και εξειδίκευσης ώστε να είναι σε θέση να διασφαλίσουν την υλοποίηση της βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στα επιμέρους προαναφερθέντα πεδία.

Το έργο έχει λοιπόν ως βασικό στόχο τόσο την προώθηση της ήδη υπάρχουσας γνώσης όσο και την παραγωγή νέας για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διακυβέρνηση μέσα από τον σχεδιασμό της εκπαιδευτικής δραστηριότητας σε επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης και της επιμορφωτικής δραστηριότητας με βάση τα αποτελέσματα της διάγνωσης αναγκών και την παράλληλη ανάπτυξη εμπειρικά θεμελιωμένων προτάσεων πολιτικής, εστιάζοντας σε επτά βασικούς πυλώνες:

- ☐ Πολιτική Σταθερότητα και Ποιότητα των Ρυθμιστικών Μηχανισμών
- ☐ Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης
- ☐ Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος
- ☐ Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης
- ☐ Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Βιωσιμότητας
- ☐ Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αγροτικά Προϊόντα και Δημόσια Υγεία.
- ☐ Τουριστικό Προϊόν και Ανάπτυξη στην Κρήτη

2. Βιωσιμότητα, Περιφερειακή Ανάπτυξη και Διακυβέρνηση: Θεωρητικές Διαστάσεις, Πρακτικές Αναγκαιότητες και Επίκαιρα Ζητήματα

Από την εποχή που άρχισε να εξωτερικεύεται η έμφυτη επιθυμία του ανθρώπου για τη συστηματική συμμετοχή του ως δρώντος σε οργανωμένες συλλογικές δομές, ανέκυψε η ανάγκη για την προσπάθεια συνειδητής διαμόρφωσης των δομών αυτών καθώς και για την εύρεση τρόπων διακυβέρνησής τους. Αναντίλεκτα, αν και η «διακυβέρνηση» ως όρος και ως έννοια χρησιμοποιείται σε μεγάλο βαθμό κατά την εκφορά και την άρθρωση του πολιτικού λόγου, δίδοντας έμφαση στην ανάδειξη των ζητημάτων που ενσκήπτουν τόσο στην κεντρική όσο και στην αποκεντρωμένη κρατική δημόσια διοίκηση λόγω της έλλειψης (και, αντίστοιχα, της αναζήτησης) πολιτικού συντονισμού (βλ. Böcher 2008: 372- 388), εντούτοις είναι δύσκολο να της αποδοθεί με σαφήνεια ένας γενικά αποδεκτός και εντελώς συγκεκριμένος ορισμός. Αυτή η διατύπωση ισχυροποιείται μέσω της ανασκόπησης της διεθνούς βιβλιογραφίας, όπου κατά τη διάρκεια αυτής προκύπτει πως, ο όρος «διακυβέρνηση» εμφανίζει μία εννοιολογική ποικιλομορφία (Rhodes 1996, Stoker, 1997). Ωστόσο η πολιτική επιστήμη, προσπάθησε να «οριοθετήσει» αυτήν την έννοια χρησιμοποιώντας την, αφενός για να τονίσει την θεσμική ή και άτυπη επίδραση των διαφόρων κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων και συμφερόντων κατά τη διαδικασία άσκησης πολιτικής (Peters & Pierre 1998, Λάβδας 2004) και αφετέρου για την κατάδειξη της αλλαγής του τρόπου λήψεως των πολιτικών αποφάσεων. Δηλαδή, ότι οι πολιτικές αποφάσεις είναι απόρροια της διαλεκτικής διαπραγμάτευσης μεταξύ κρατικών (η κυβέρνηση) και ιδιωτικών φορέων, και το ό,τι αναδεικνύονται νέοι τρόποι διακυβέρνησης (βλ. Eberlein & Kerwer 2002), οι οποίοι εδράζονται σε τρεις βασικούς πυλώνες: της υπευθυνότητας, της διαφάνειας και της συμμετοχής (βλ. Punyaratabandhu 2004).

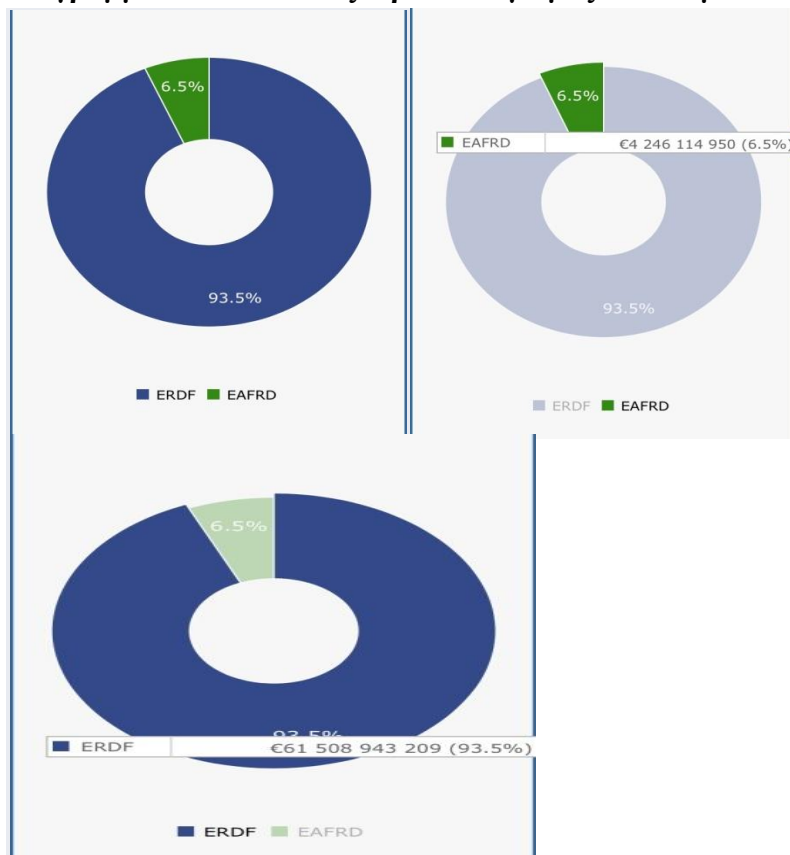
Η διακυβέρνηση εμπεριέχει διακυβεύματα και αυτά συνήθως (αλλά όχι πάντοτε) συγκεκριμενοποιούνται με τη μορφή δημόσιων πολιτικών. Σε κάθε επίπεδο – πόσω μάλλον σε εκείνα που είναι εγγύτερα στον πολίτη, όπως το περιφερειακό και το τοπικό – οι δημόσιες πολιτικές υλοποιούνται τελικά (από συμπεριφορική, πρακτική άποψη) με πειθώ, αποδοχή, προσαρμογή ή/και εξαναγκασμό. Όπως έχει επισημάνει ο Theodore J. Lowi, η εξέταση της παραμέτρου του εξαναγκασμού σε συνάρτηση με τους πιθανούς συνδυασμούς της με άλλες παραμέτρους (πειθώ, προσαρμογή, διαπραγμάτευση) αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αναλυτική αποτίμηση των συνθηκών που καθορίζουν την εισαγωγή δημόσιων πολιτικών, ενώ η παράμετρος του εξαναγκασμού (coercion) βρίσκεται πέρα από τις κλασικές πλουραλιστικές παραδοχές (Lowi 1979: 38-39) Η κλασική, τριμερής διάκριση των δημόσιων πολιτικών από τον Lowi (ρυθμιστική, διανεμητική, αναδιανεμητική) βασίζεται και στη

χρήση παραμέτρων όπως η ανάγκη κρατικού εξαναγκασμού και οι δυνατότητες διαπραγμάτευσης και αμοιβαίας προσαρμογής (Lowi 1964) και αναδεικνύει τη σημασία της διακυβέρνησης στο σύνολο της: όσο αναγκαιότερο, λειτουργικά καταλληλότερο αλλά και πειστικότερο το προτεινόμενο πρότυπο, τόσο μικρότερη η ανάγκη εξαναγκασμού.

Αλλά η παγκοσμιοποίηση και η εντατικοποίηση των διεθνικών (transnational) πεδίων ανταλλαγών, διαδράσεων και στρατηγικών οδήγησε και στη συνύπαρξη διαφορετικών επιπέδων διαμόρφωσης και συνδιαμόρφωσης πολιτικού λόγου που διαπερνούν τα κρατικά σύνορα και επηρεάζουν με τρόπο συχνά καταλυτικό τις αντικειμενικές αλλά και τις υποκειμενικές διαστάσεις της πολιτικότητας (Lavdas 2014). Με αυτή την έννοια και με τις αλληπάλληλες αλλαγές που επήλθαν στην παγκοσμιοποιημένη «κοινωνία», από την πρώιμη βιομηχανική περίοδο μέχρι την αλματώδη εκβιομηχάνιση και εν συνεχεία στην εποχή της ψηφιοποίησης, η ανάγκη για εκσυγχρονισμό των μοντέλων διακυβέρνησης καθίσταται πλέον εμφανής. Υπό αυτό το πρίσμα, σημαίνοντα ρόλο διαδραματίζει η έννοια της «βιωσιμότητας».

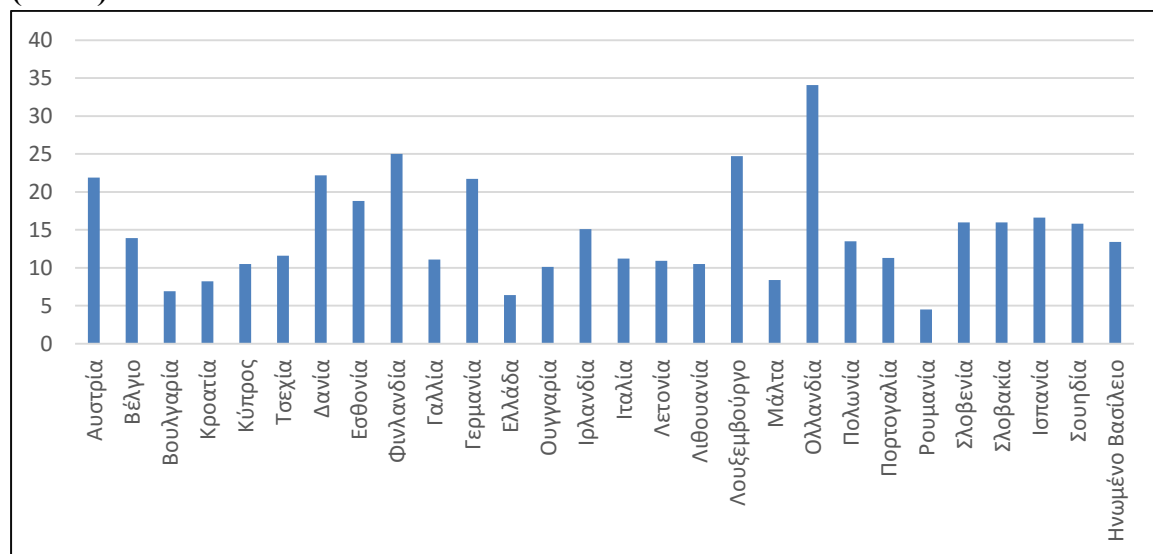
Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης εδράζεται σε τρεις αλληλοσυναρτώμενους και συνακόλουθα συνδιαμορφωτικούς πυλώνες- ορίζουσες, ήτοι στον περιβαλλοντικό, στον οικονομικό και στον κοινωνικό (βλ. αναλυτικά Harris et al. 2001 και Ekins 2000). Συνακόλουθα η βιώσιμη ανάπτυξη ως σχεσιοδυναμικό τρίπτυχο εκβάλλει στο συνδυασμό αειφορίας και προστασίας του περιβάλλοντος με τον ισόρροπο ολισμό μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής βιωσιμότητας. Όλα τα προαναφερθέντα συνιστούν εμφανείς προκλήσεις- διακυβεύματα τόσο για το σχεδιασμό και υλοποίηση δημόσιας πολιτικής σε επίπεδο κεντρικού κράτους όσο και για την περιφερειακή διακυβέρνηση και πολιτική (βλ. Morgan 1997: 491- 504), ανακινώντας αναπόφευκτα το ζήτημα του ρόλου της καινοτομίας στην επίτευξη του προαναφερθέντος ισόρροπου ολισμού. Τούτων δοθέντων, δεν αποτελεί λοιπόν έκπληξη η εξελικτική ένθεση της βιωσιμότητας στο επίκεντρο της διακυβέρνησης και της δημόσιας πολιτικής διεθνώς, όσο και η προτεραιοποίηση της βιώσιμης ανάπτυξης σε επίπεδο ευρωπαϊκής πολιτικής, ειδικά στο πλαίσιο της Στρατηγικής EU2020, όπου η συσχέτιση βιωσιμότητας και περιφερειακής διακυβέρνησης καθίσταται ορατότερη μέσω πρωτοβουλιών όπως η «Ένωση Καινοτομίας» (Innovation Union). Αυτή η στήριξη από την πλευρά της Ε.Ε. αποτυπώνεται στη χρηματοδότηση, ύψους 69,8 δισ. €, για την περίοδο 2014-2020, για την έξυπνη ανάπτυξη, συμπεριλαμβανομένης της περιφερειακής ανάπτυξης, της απασχόλησης, της έρευνας, των δικτύων ενέργειας και μεταφορών, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης, των 62,5 δισ. € για τη βιώσιμη ανάπτυξη και για τους φυσικούς πόρους, συμπεριλαμβανομένης της γεωργίας, της αγροτικής ανάπτυξης και του περιβάλλοντος (βλ. Μούσης 2015), καθώς και των 65,5 δισ. € για την προώθηση της καινοτομίας (βλ. Ευρωπαϊκή Επιτροπή, Περιφερειακή Πολιτική 2017 (βλ. Διάγραμμα 1). Ωστόσο, όπως αποτυπώνεται στον Πίνακα 2, η Ελλάδα βρίσκεται στις τελευταίες θέσεις μεταξύ των χωρών της Ε.Ε. σε σχέση με τα χρήματα που δαπανώνται για την καινοτομία και την έρευνα. Αναδύκεινύεται αναμφίβολα η ανάγκη για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή εκείνου του πλαισίου πολιτικής και δέσμης δράσεων, που μπορεί να συμβάλλει στην ενδυνάμωση και ενίσχυση της καινοτομίας και της έρευνας, στο πλαίσιο του ρεαλιστικού στόχου για ισόρροπο ολισμό μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και κοινωνικής βιωσιμότητας.

Διάγραμμα 1: Συνολικός Προϋπολογισμός ανά Ταμείο: Έρευνα & Καινοτομία

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017:
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/research-innovation/.

Διάγραμμα 2: Συνολικός Προϋπολογισμός ανά Κράτος-Μέλος: Έρευνα και Καινοτομία, (δισ. €)

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2017:
http://ec.europa.eu/regional_policy/el/policy/themes/research-innovation/.

Καταληκτικά, οφείλουμε να ανακινήσουμε το ζήτημα της σχέσης διακυβέρνησης, διοικητικής ικανότητας και ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού. Σήμερα διεθνώς ίσως η πλέον ορατή διεθνή τάση αναφορικά με το HRD στη δημόσια διοίκηση και αυτοδιοίκηση, (σύμφωνα με την οποία και προσεγγίσαμε την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού στο πλαίσιο της υλοποιηθείσας Επιμόρφωσης) διακρίνει την αρμοδιότητα από την ικανότητα (βλ. Παπαδάκης, Παναγιωτοπούλου & Πεχλιβανίδης 2017 και Papadakis & Pechlivanides 2010). Ενώ, δηλαδή, μέχρι σήμερα σε πολλές περιπτώσεις οι δυο όροι συγχέονταν, απαιτείται μια σαφής διάκριση μεταξύ τους, έτσι ώστε τελικά να διαμορφωθεί ένα «Πλαίσιο Ικανοτήτων» (Competency Framework), ένα πρότυπο που εδράζεται στις ικανότητες και στη διαρκή επικαιροποίηση και εξέλιξη των δεξιοτήτων (βλ. αναλυτικά SIGMA 2010: 6), μέσα σε ένα πλαίσιο παραμετροποιημένου και στοχευμένου reskilling. Το Competency Management (CM), εμφανίστηκε στον ιδιωτικό τομέα στη δεκαετία του '80 στις ΗΠΑ και τη Μεγάλη Βρετανία, και εισήχθη στο δημόσιο τομέα στις αρχές της δεκαετίας του '90 (βλ. Bossaert 2010), ενώ σήμερα έχει μετασχηματιστεί και εξειδικευτεί σε πολλά σημεία του (δεδομένης και της επανάκαμψης του NPM, σε μια αρκετά διαφοροποιημένη, από την αρχική εκδοχή). Φαίνεται ότι προτεραιοποιείται τη μετάβαση από το «status-based management», σε αυτό που βασίζεται στην απόδοση, τις ικανότητες και τη σχέση αυτών με τη στοχοθεσία (βλ. Bossaert 2010). Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, ανακινούνται ζητήματα όπως η διάγνωση αναγκών (needs assessment), η θεματοποιημένη επιμόρφωση (modularized training) και τα μαθησιακά αποτελέσματα (το τρίπτυχο δηλαδή: γνώσεις, ικανότητες και δεξιότητες) και εμβαπτίζονται στην (ανα)θεώρηση της σχέσης institutional & capacity building. Άλλωστε, όπως επισημαίνει ο Cardona, η παροχή της κατάλληλης κατάρτισης-επιμόρφωσης στο προσωπικό της Δημόσιας Διοίκησης, σε όλη τη διάρκεια της καριέρας του, χαρακτηρίζει και οφείλει να χαρακτηρίζει μια σύγχρονη Δημόσια Διοίκηση (Cardona 2009: 2), ενώ ο Adomonis θεωρεί αυτήν ακριβώς την εκδοχή επιμόρφωσης-κατάρτισης και συνακόλουθα το πλαίσιο της ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού ως μία από τις πέντε κρίσιμες ορίζουσες της διοικητικής ικανότητας (Adomonis 2009: 3). Όπως έχει ήδη καταστεί σαφές, το CM εδράζεται στις ικανότητες. Αφετηριακή διαπίστωση παραμένει ότι η ανάπτυξη και ενδυνάμωση του ανθρώπινου δυναμικού της δημόσιας διοίκησης αποτελεί, υψηλής προστιθέμενης αξίας, επένδυση που εκβάλλει ευθέως στην ένταση της διοικητικής ικανότητας, απαιτώντας ανάλογη στρατηγική και επιχειρησιακή εφαρμογή. Και όπως ήδη επισημάναμε αυτές ήταν οι αφετηριακές αρχές και διαπιστώσεις, στη βάση των οποίων το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Στελεχών της Αυτοδιοίκησης στην Κρήτη, σχεδιάστηκε και υλοποιήθηκε, στο πλαίσιο του Έργου ΚΑ 4289.

3. Η Περιφερειακή Πολιτική στην Κρήτη εν μέσω κρίσης: επιμέρους διαστάσεις και προτεραιότητες

Η οικονομική κρίση που έπληξε το σύνολο της παγκόσμιας οικονομίας, είχε και εξακολουθεί να έχει εκτατικές και πολυεπίπεδες συνέπειες κυρίως στις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Η Ελλάδα, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα, καθώς έχει πληγεί περισσότερο από την οικονομική κρίση και συνεχίζει να βρίσκεται σε ύφεση, ενώ οι συνέπειες σε κοινωνικό επίπεδο και δη σε ζητήματα όπως η συνολική ανεργία, η νεανική ανεργία, η

μακροχρόνια ανεργία, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η εδραίωση της διαγενεακής μεταβίβασης της φτώχειας, είναι εξακολουθητικά επώδυνες (βλ. αναλυτικά Papadakis et al 2017: 6- 11 και Papadakis, Drakaki, Kyridis, Papargyris 2017: 10-11 και 13-14).

Συνεπώς, θα πρέπει να σημειωθεί ότι η εφαρμογή των κεντρικών και περιφερειακών πολιτικών επηρεάστηκε σε μεγάλο βαθμό από την περιστολή των δημόσιων δαπανών (λόγω και των προγραμμάτων δημοσιονομικής προσαρμογής- «Μνημονίων») με αποτέλεσμα την μείωση της εμπράγματης δυνατότητας αντιμετώπισης των επιμέρους αναγκών των τοπικών κοινωνιών. Δεν αποτελεί έκπληξη λοιπόν ότι σε σημαντικούς τομείς- πεδία δημόσιας πολιτικής η ικανοποίηση των πολιτών στην Κρήτη είναι χαμηλή.

Οι πολίτες, αν και ικανοποιημένοι σε γενικές γραμμές από την Περιφερειακή διακυβέρνηση σε επίπεδο Κρήτης (όπως προκύπτει από την ποσοτική και ποιοτική έρευνα) βιώνουν τις συνέπειες της κρίσης και της συχνής αδυναμίας του κεντρικού Κράτους να αποκριθεί αποτελεσματικά στις ανάγκες τους, ειδικά σε ότι αφορά μείζονες κοινωνικές υπηρεσίες και τις σχετικές θεσμικές μέριμνες του Κοινωνικού Κράτους.

A. Εν προκειμένω, όσον αφορά τα ζητήματα των πολιτικών για την υγεία (οι οποίες ουσιαστικά φορούν τον σχεδιασμό και υλοποίησης πολιτικής σε επίπεδο κεντρικού Κράτους) παρατηρείται χαμηλός βαθμός ικανοποίησης κι εντοπίζονται σημαντικές ελλείψεις στον τομέα της ενημέρωσης και πρόληψης (βλ. αναλυτικά Δράκος, Πηγουνάκης & Τζουβελέκας 2017: 35-36). Η ικανοποίηση από το ανθρώπινο δυναμικό είναι υψηλή και σχετικά υψηλή ως προς την γεωγραφική πρόσβαση στις σχετικές υποδομές, ωστόσο δεν συμβαίνει το ίδιο με τις παρεχόμενες υπηρεσίες και υφιστάμενες υποδομές (ΜΕΚΓ Π.Κ. και ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ./ Τζουβελέκας κ.ά. 2016: 12). Η διερεύνηση του βαθμού προτεραιότητας που οι πολίτες αποδίδουν σε κάθε μια από τις πολιτικές παραμέτρους στον τομέα της Υγείας αναδεικνύει ευκρινώς ως πρώτη προτεραιότητα την ανάγκη της δημιουργίας ενός δικτύου κοινωνικής προστασίας, ενώ έμφαση επίσης δίδεται από τους πολίτες στην αξιοποίηση της έρευνας και της καινοτομίας για τη βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας και στην εισαγωγή νέων τρόπων παροχής Υπηρεσιών Υγείας και στην προώθηση της Ψυχικής Υγείας (βλ. αναλυτικά Δράκος et al 2017: 35-36, 39, 41- 42).

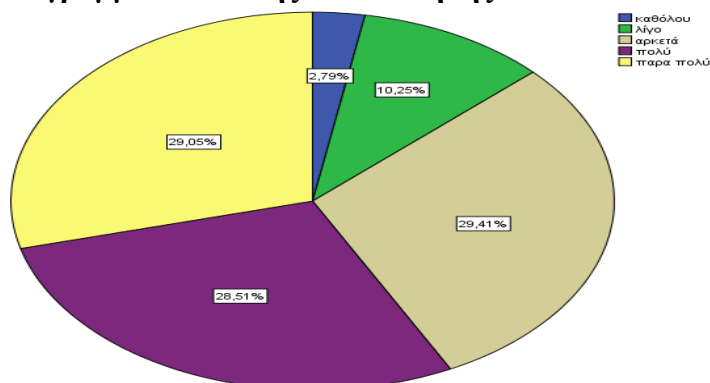
B. Ως προς την αγροτική πολιτική, αξίζει καταρχήν να σημειωθεί ότι ο τομέας της αγροτικής παραγωγής εξακολουθεί να αποτελεί βασικό τομέα οικονομικής δραστηριότητας και συνακόλουθα κρίσιμο αναπτυξιακό πυλώνα της τοπικής οικονομίας. Οι τρεις τομείς με τον υψηλότερο μέσο όρο ικανοποίησης είναι η προώθηση και προβολή των τοπικών προϊόντων (όπου φαίνεται να αναγνωρίζονται από τους πολίτες οι σχετικές συστηματικές προσπάθειες της Περιφέρειας Κρήτης και ζητείται να δοθεί ακόμα μεγαλύτερη έμφαση) και η αποτελεσματικότητα των διαδικασιών πιστοποίησης προϊόντων, ενώ από την άλλη χαμηλή είναι η ικανοποίηση από την υποστήριξη για εξαγωγική δραστηριότητα και την ταχύτητα περαίωσης διαδικασιών, όσο και από τη λειτουργία των ενώσεων/συνεταιρισμών (βλ. αναλυτικά ΜΕΚΓ Π.Κ. και ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ./ Τζουβελέκας κ.ά. 2016: 61 και Δράκος et al 2017: 49 και 53). Αναδεικνύεται λοιπόν η ανάγκη παρέμβασης στους τομείς που συνδέουν την παραγωγή με την μεταποίηση και την εμπορία καθώς και στην μείωση των γραφειοκρατικών διαδικασιών για την βελτίωση της εξαγωγικής αποτελεσματικότητας

των τοπικών προϊόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι όλες οι μέριμνες που προτείνονται στον τομέα της Αγροτικής Πολιτικής, κυρίως σε επίπεδο στρατηγικής της Περιφέρειας Κρήτης, λαμβάνουν σχετικά υψηλούς βαθμούς προτεραιότητας (βλ. αναλυτικά Δράκος et al 2017: 53), όπως συμβαίνει με την προτεραιοποίηση της προβολής και προώθησης τοπικών προϊόντων και την προώθηση ομάδων παραγωγών σε βασικά κρητικά προϊόντα.

Γ. Στο επίπεδο της περιβαλλοντικής πολιτικής, στο σύνολο του δείγματος, οι πολίτες εμφανίζονται μη ικανοποιημένοι σε αρκετούς από τους επιμέρους τομείς και συνολικά από το συγκεκριμένο πεδίο πολιτικής, με εξαίρεση εκείνον της αντιμετώπισης περιβαλλοντικών καταστροφών. Οι χαμηλότεροι βαθμοί ικανοποίησης (στην ουσία δυσαρέσκεια) αφορούν στα ζητήματα της ενημέρωσης γύρω από τα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα της Κρήτης και της αποτελεσματικότητας των περιβαλλοντικών επιθεωρήσεων και ελέγχων, ενώ υψηλή είναι η προτεραιότητα που αποδίδουν οι πολίτες στο ζήτημα της αποτελεσματικής διαχείρισης των αποβλήτων (βλ. αναλυτικά ΜΕΚΓ Π.Κ. και ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ./ Τζουβελέκας κ.ά. 2016: 61 και Δράκος et al 2017: 42-43, 45 και 48), τομέας στον οποίο διαπιστωμένα αποδίδει υψηλή προτεραιότητα και η Περιφέρεια Κρήτης. Αναδεικνύονται μεταξύ άλλων αφενός η αναγκαιότητα περαιτέρω παρέμβασης, σε επίπεδο τοπικής και κεντρικής πολιτικής, στα προαναφερθέντα ζητήματα κι αφετέρου η διάθεσή ενημέρωσης εκ μέρους των πολιτών και συνακόλουθα η ύπαρξη περιβαλλοντικής ευαισθησίας, η οποία μπορεί να ενταθεί μέσω διευρυμένης ενημέρωσης για τα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Δ. Ως προς τον τομέα του Τουρισμού, αξίζει να επισημανθεί ότι ανασταλτικό παράγοντα για την περαιτέρω ανάπτυξη και ενδυνάμωση του τουρισμού στην Κρήτη αλλά και την βελτίωση της ποιότητας διαβίωσης, αποτελεί (κατά τους πολίτες) η έλλειψη σύγχρονων υποδομών (π.χ. αεροδρομίων, υποδομών νοσοκομειακής και υγειονομικής περίθαλψης), καθώς και η ίδια η αισθητική των πόλεων (βλ. αναλυτικά ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016 και Δαφέρμος 2017: 56-57 και 59- 60). Ιδιαίτερη όμως έντονη είναι η διαπίστωση της άσχημης κατάστασης του οδικού δικτύου κι ειδικά του Βόρειου Οδικού Άξονα Κρήτης (ΒΟΑΚ), που η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών τον θεωρεί επικίνδυνο για ένα νησί με τέτοιο τουριστικό ρεύμα (βλ. αναλυτικά ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ 2016: 18- 19 και ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 27).

Διάγραμμα 3: Δείκτης ικανοποίησης του οδικού δικτύου της Κρήτης

Πηγή: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 27

Παρόλο που αρκετά από τα προηγούμενα ζητήματα που εγείρονται από τους πολίτες αφορούν σε χρόνιες παθολογίες ως προς την απόκριση του Κεντρικού Κράτους σε υφιστάμενα μείζονα προβλήματα στην Κρήτη, η ένταση με την οποία τίθενται από τους πολίτες, όσο και οι συνέπειες αυτών, μπορεί αναντίλεκτα να λειτουργήσει ως μοχλός πίεσης της Περιφέρειας Κρήτης προς την Πολιτεία για δραστικότερες λύσεις.

Συμπερασματικά, βάσει των προαναφερθέντων, προκύπτει ότι η παρατεταμένη οικονομική ύφεση έχει εκτατικές και πολυδιάστατες συνέπειες στην τοπική κοινωνία, αυξάνοντας τα προβλήματα εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών και εντείνοντας (σε συνδυασμό με χρόνια ελλείμματα και παθολογίες) τις προκλήσεις για το Κεντρικό Κράτος όσο και για την περιφερειακή διακυβέρνηση. Από την άλλη, η σύμπτωση πολλών από τις προτεραιότητες που θέτουν οι πολίτες με αυτές που έχει θέσει η Περιφέρεια στο πλαίσιο του στρατηγικού της σχεδιασμού αναφορικά με την ενίσχυση τομέων της κοινωνικής πολιτικής όπως η υγεία όπως και στα πεδία πολιτικής που σχετίζονται με το περιβάλλον, τον αγροτικό τομέα και τον τουρισμό, δημιουργούν μια κρίσιμη επιτρεπτικότητα που οφείλει να ληφθεί υπόψη (όπως και τα προαναφερθέντα προβλήματα, που εντοπίζουν και προτεραιοποιούν οι πολίτες) για την εξελικτική υλοποίηση της υφιστάμενης περιφερειακής στρατηγικής και πολιτικής.

4. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Διακυβέρνηση στην Περιφέρεια Κρήτης. Μια σύνοψη των ερευνητικών ευρημάτων²

Τα ευρήματα της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας (διάγνωση αναγκών-needs assessment) και των δύο πρωτογενών ποσοτικών ερευνών, ανέδειξαν σειρά ζητημάτων αναφορικά με τις ανάγκες και τα προβλήματα που υπάρχουν στην Περιφέρεια Κρήτης και σχετίζονται με ζητήματα διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης τόσο σε περιφερειακό επίπεδο όσο και στο interface περιφερειακού σχεδιασμού και δημόσιας πολιτικής (σε επίπεδο Κεντρικού Κράτους). Συγκεκριμένα, ως προς:

- i. **Την Ανταγωνιστικότητα της Περιφερειακής Οικονομίας:** Φαίνεται ότι η Κρήτη διαθέτει πληθώρα ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων, όμως για να τα αξιοποιήσει πλήρως απαιτούνται ρυθμιστικά ενεργήματα και μέριμνες που θα στοχεύουν στην υπέρβαση των δομικών και γραφειοκρατικών προβλημάτων, καθώς και στην εδραίωση ουσιαστικής συνεργασίας και συντονισμού μεταξύ όλων των φορέων, ούτως ώστε να τεθούν οι προτεραιότητες και να εξευρεθούν επωφελείς λύσεις, προς όφελος του κοινού συμφέροντος. Επιπροσθέτως υπερθεματίζεται η ανάγκη για μία ουσιαστική συνεργασία μεταξύ του πρωτογενούς και του τουριστικού τομέα ώστε να υπάρξει καλύτερη προβολή των προϊόντων, τα οποία συχνά δεν αξιοποιούνται με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.
- ii. **Τον Βαθμό Ικανοποίησης των Πολιτών από την Πολιτική:** Τα ευρήματα κατέδειξαν ότι οι πολίτες εμφανίζουν υψηλά ποσοστά απογοήτευσης ως προς την δημόσια πολιτική

² Ειδικά για τα παρόν κεφάλαιο που συνοψίζει τα βασικά ευρήματα τόσο της ποσοτικής όσο και της ποιοτικής έρευνας οφείλουμε να ευχαριστήσουμε για τη συμβολή τους ερευνητές του Έργου, Καθηγητή Βαγγέλη Τζουβελέκα, Δρ Κωστή Πηγουνάκη, Περικλή Δράκο, Καθηγητή Βασίλη Δαφέρμο, Δρ Στέλιο Τζαγκαράκη και τους υπ. Δρ Μαρία Δρακάκη, Αποστόλη Καμέκη και Μαρίνο Χουρδάκη.

σε επίπεδο κεντρικού κράτους, που πηγάζουν κυρίως από την υλοποίηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών λιτότητας λόγω της οικονομικής κρίσης, καθώς και από την αδυναμία της κεντρικής διοίκησης, ως προς την εξεύρεση λύσεων για ζητήματα που αφορούν στην βελτίωση της κοινωνικής ανάπτυξης, της επιχειρηματικότητας και της καθημερινής τους διαβίωσης. Από την άλλη, σε επίπεδο περιφερειακής πολιτικής και στρατηγικού σχεδιασμού εμφανίζονται πολύ περισσότερο ικανοποιημένοι, πράγμα ευοίωνο. Ωστόσο η προαναφερθείσα απογοήτευση, επισκιάζει συχνά τις αξιόλογες προσπάθειες που γίνονται από πλευράς της Περιφέρειας Κρήτης.

- iii. **Τον Τομέα της Υγείας:** Ενώ υπάρχει σχετικά υψηλή ικανοποίηση, αναφορικά με την Πρωτοβάθμια Υγεία, την γεωγραφική πρόσβαση στις υποδομές υγείας, καθώς και με την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού, εντούτοις αυτή επισκιάζεται από τις εμφανείς ελλείψεις που υπάρχουν στον τομέα των υλικοτεχνικών υποδομών, καθώς και στην περαιτέρω ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού που πλαισιώνει τις μονάδες υγείας. Επιπροσθέτως, καθίσταται εμφανές ότι το κόστος συμμετοχής στην υγεία επηρεάζει, εν μέρει, την υψηλή προτεραιότητα που δίδεται στη δημιουργία ενός δικτύου προστασίας και φροντίδας για τις ευάλωτες κοινωνικά ομάδες.
- iv. **Τις Εφαρμοζόμενες Περιβαλλοντικές Πολιτικές και τις Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας:** Είναι εμφανής η αναγκαιότητα για τη διατήρηση της βιωσιμότητας στο περιβάλλον και της προώθησης δράσεων και στρατηγικών που θα συμβάλουν στην προστασία και την βέλτιστη αξιοποίηση των φυσικών πόρων. Υπό αυτή την έννοια η εκφραζόμενη αγωνία των ερωτώμενων, μετουσιώνεται στην έλλειψη ικανοποίησής τους από τις εφαρμοζόμενες περιβαλλοντικές πολιτικές σε εθνικό και λιγότερο σε περιφερειακό επίπεδο, καθώς και από την έλλειψη ενημέρωσης και κατάρτισης, τόσο των ίδιων των πολιτών, όσο και των κάποιων εκ των θεσμικών δρώντων αναφορικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα και τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας.
- v. **Την αγροτική πολιτική:** Αποκρυσταλλώνεται η μη ικανοποίηση των ερωτώμενων ως προς την υποστήριξη και την εν γένει λειτουργία του Κεντρικού Κράτους σε σχέση με την ενίσχυση της αγροτικής παραγωγικής διαδικασίας, καθώς και την ενδυνάμωση της προώθησης των αγροτικών προϊόντων, κυρίως λόγω της γραφειοκρατίας, της ελλιπούς υποστήριξης των εξαγωγών, το αναποτελεσματικό σύστημα επιθεωρήσεων και ελέγχων, την αργή διαδικασία πιστοποιήσεων και τις υποδομές. Οι πολίτες αναγνωρίζουν ωστόσο σε ένα βαθμό τις προσπάθειες που έχουν γίνει, ειδικά σε περιφερειακό επίπεδο, για την προβολή και προώθηση των αγροτικών προϊόντων και προτάσσουν τη συνέχιση και την περαιτέρω ενίσχυσή τους ως πρώτη προτεραιότητα, ενώ τονίζουν την ανάγκη για αναδιάρθρωση των αγροτικών ενώσεων και των συνεταιρισμών.
- vi. **Τον τουριστικό τομέα:** Ο τουρισμός αποτελεί τον σημαντικότερο τομέα στην οικονομία της Κρήτης. Τα ποσοτικά και ποιοτικά ευρήματα κατέδειξαν ότι ο τουριστικός τομέας στην Περιφέρεια Κρήτης βρίσκεται σε πολύ καλύτερο επίπεδο σε σύγκριση με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας, ενώ ικανοποιητικές φαίνεται να είναι και οι δράσεις προώθησης της διεθνούς εικόνας της Κρήτης. Ωστόσο, υπάρχουν αρκετά περιθώρια περαιτέρω βελτίωσης, καθώς, βάσει των ερευνητικών ευρημάτων απαιτείται ενίσχυση της προώθησης της κρητικής παράδοσης και της γαστρονομίας και η βελτίωση των υποδομών ώστε να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο η εικόνα και οι συγκροτησιακές συνιστώσες του ίδιου του brand του νησιού, σε συνδυασμό πάντα με την συνεργασία με

τους εκπροσώπους του πρωτογενούς τομέα ώστε να εξευρεθούν αμοιβαίως επωφελείς λύσεις.

- vii. **Το θεσμικό πλαίσιο της Περιφερειακής Διακυβέρνησης:** Αν και κατά γενική παραδοχή, ο εκσυγχρονισμός του διοικητικού μοντέλου της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, που εφαρμόστηκε μέσω του σχεδίου Καλλικράτης, έχει επιφέρει θετικά αποτελέσματα ως προς την αποτελεσματική επίλυση των τοπικών προβλημάτων και αναγκών, εντούτοις τα ποιοτικά και ποσοτικά ευρήματα κατέδειξαν κάποια σημαντικά προβλήματα που σχετίζονται αφενός με την έλλειψη πόρων και αφετέρου με την επικάλυψη, όσο και με την ασαφή κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ των Περιφερειακών Ενοτήτων και των κεντρικών περιφερειακών υπηρεσιών, ενώ παρατηρούνται δυσλειτουργίες, κυρίως λόγω της γραφειοκρατίας και των τυπικών διοικητικών υπηρεσιών.
- viii. **Η Περιφερειακή Διακυβέρνηση στην Κρήτη:** Όπως έχει ήδη επισημανθεί οι πολίτες εμφανίζουν σημαντικά μεγαλύτερο ικανοποίησης, σε μια σειρά από πεδία πολιτικής, από την υφιστάμενη περιφερειακή διακυβέρνηση παρά από την κεντρική διακυβέρνηση και δημόσια πολιτική. Το επίπεδο του προσωπικού της Περιφέρειας αποτιμάται ως καλό, ωστόσο δείχνει αναγκαία η συνεχής κατάρτιση και εκπαίδευσή του στις νέες τεχνολογίες, στη διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων και στην (περαιτέρω) ανάπτυξη διοικητικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Από την άλλη πλευρά, η κοινωνία των πολιτών δεν φαίνεται να μπορεί να ανταποκριθεί επαρκώς, λόγω των πολύ σοβαρών οικονομικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει, σε έναν διευρυμένο προνοιακό ρόλο. Η έλλειψη κρατικής παρέμβασης και χρηματοδότησης για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων είναι εμφανής στους πολίτες, παρά τις προσπάθειες που έχουν γίνει από τις περιφερειακές υπηρεσίες, οι οποίες φαίνεται να έχουν συνεισφέρει σημαντικά, αλλά δεν είναι δυνατόν να καλύψουν τις προκλήσεις σε επίπεδο Κοινωνικού Κράτους, μετά από 7 χρόνια συνεχιζόμενης οικονομικής κρίσης και λιτότητας. Επιπροσθέτως, η εκπόνηση μελετών για έργα υποδομών ή συντήρησης των υφιστάμενων υποδομών κρίνεται σημαντική. Το ίδιο και η χρηματοδότηση είτε από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς είτε από ιδιώτες μέσω συμπράξεων ή παραχωρήσεων. Προς την ίδια κατεύθυνση, η ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου θεωρείται ύψιστης σημασίας, ώστε να καταστεί η Κρήτη μία εμπράγματο αυτοδιοικούμενη περιφέρεια, που να έχει τη δυνατότητα να παράγει πόρους και να διαθέτει τα δικά της έσοδα. Συγχρόνως η αξιοποίηση της επιστημονικής γνώσης και τεχνογνωσίας (δεδομένων και των σημαντικών Ακαδημαϊκών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων, που εδρεύουν στο νησί) για την διάγνωση αναγκών τόσο στον τομέα του τουρισμού όσο και σε άλλους τομείς, η οποία προωθείται και υποστηρίζεται από την περιφέρεια Κρήτης, αποτελεί βασικό παράγοντα που δυνητικά μπορεί να προωθήσει την βιώσιμη ανάπτυξη.

5. Το Προτεινόμενο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»

Η πρωτογενής έρευνα που διεξήχθη στο πλαίσιο του Προγράμματος, ανέδειξε την ανάγκη σχεδιασμού ενός ΠΜΣ, προσαρμοσμένου ειδικά για τις ανάγκες της Περιφέρειας Κρήτης, με σκοπό την περαιτέρω εκπαίδευση, αξιοποίηση και εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού

(και ειδικά των στελεχών του 1^{ου} και 2^{ου} Βαθμού Αυτοδιοίκησης) σε θέματα που σχετίζονται με την αλληλεπίδραση μεταξύ σύγχρονων υποδειγμάτων διακυβέρνησης και βιωσιμότητας. Στο πλαίσιο αυτό προτείνεται η οργάνωση και λειτουργία ενός Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών (ΠΜΣ) από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, την Περιφέρεια Κρήτης σε συνεργασία και με το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (Ι.Τ.Ε.), με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία».

Η εκπαίδευση, μελέτη και εξειδίκευση σε επιμέρους δημόσιες πολιτικές, τις οποίες περιλαμβάνει το συγκεκριμένο ΠΜΣ, θα επιτρέψουν την διασαφήνιση και κατανόηση των διάφορων μορφών και διαδικασιών διακυβέρνησης και θα προσδώσει περιεχόμενο στην δράση για την επίτευξη των αντίστοιχων στοχεύσεων σε κάθε τομέα ενδιαφέροντος. Στο πλαίσιο αυτό, το προτεινόμενο ΠΜΣ στοχεύει ακριβώς στην ενίσχυση της γνώσης για την βέλτιστη διακυβέρνηση σε κάθε επιμέρους επίπεδο δημόσιας πολιτικής που θα συμβάλλει στην θετική αναμόρφωση της κοινωνικής και οικονομικής κατάστασης. Προς την κατεύθυνση αυτή, ο σχεδιασμός του προτεινόμενου αυτού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» - βασιζόμενος σε μια σειρά από πυλώνες, εμβαπτίζεται στην οργανική συσχέτιση θεωρίας και πράξης περί μίας αποτελεσματικής και δημοκρατικής περιφερειακής διακυβέρνησης, η οποία εδράζεται σε συγκεκριμένες ανάγκες της Περιφέρειας Κρήτης.

Πιο συγκεκριμένα, το προτεινόμενο ΠΜΣ: α) αφενός εδράζεται στις διαπιστωμένες πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού της Κρήτης, όσο και ειδικότερα στις ανάγκες σε γνώσεις και δεξιότητες των υπηρεσιακών και αιρετών στελεχών του Τοπικού Κράτους (Α και Β Βαθμός Αυτοδιοίκησης) όσο και της ευρύτερης κοινωνίας και β) αφετέρου περιλαμβάνει τόσο ερευνητικά εδραιωμένους μαθησιακούς στόχους και αναμενόμενα μαθησιακά αποτελέσματα, όσο και syllabus και μαθησιακό υλικό ανά module (όπως επιβάλλουν οι σύγχρονες διεθνείς καλές πρακτικές). Οι περιεχομενικοί άξονες του Προτεινόμενου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών είναι: 1. Πολιτική Σταθερότητα και Ποιότητα των Ρυθμιστικών Μηχανισμών, 2. Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης, 3. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος, 4. Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης, 5. Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Βιωσιμότητας, 6. Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αγροτικά Προϊόντα και Δημόσια Υγεία, 7. Τουριστικό Προϊόν και Ανάπτυξη στην Κρήτη.

Συνοπτικά, το προτεινόμενο Π.Μ.Σ. περιλαμβάνει τον πρώτο κύκλο σπουδών, ο οποίος θα οδηγή στο Μεταπτυχιακό Δίπλωμα Ειδίκευσης (Μ.Δ.Ε.) στη «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (βλ. αναλυτικά για το Προτεινόμενο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών: <http://governance.soc.uoc.gr/programma-metaptyxiakwn-spoudwn/>).

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ

ΕΑΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ

ΥΠΟ 1	Διακυβέρνηση και Ρύθμιση: Πολιτική Σταθερότητα και Ποιότητα των Ρυθμιστικών Μηχανισμών	Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Βιωσιμότητας
ΥΠΟ 2	Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης Ι	Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης ΙΙ
ΥΕΠ 1	Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης	Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αγροτικά Προϊόντα και Δημόσια Υγεία
ΥΕΠ 2	Τουριστικό Προϊόν και Ανάπτυξη στην Κρήτη	Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος

6. Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης³

Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Στελεχών, σχεδιάστηκε στη βάση των ευρημάτων της διάγνωσης αναγκών κι συνακόλουθα της τριγωνοποιημένης ερευνητικής στρατηγικής. Υλοποιήθηκε στο Ηράκλειο (7/6-1/7/2017), στις εγκαταστάσεις του ΠΕΚ Κρήτης, με την υποστήριξη της Περιφέρειας Κρήτης και με τη συμμετοχή αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών από τον Α΄ και Β΄ βαθμό αυτοδιοίκησης. Η υλοποίηση του, πραγματοποιήθηκε βάσει των μαθησιακών στόχων, αναμενόμενων μαθησιακών αποτελεσμάτων και του σχετικού εκπαιδευτικού υλικού ανά module. Πρόκειται για στοχευμένη και θεματοποιημένη διαδικασία επιμόρφωσης στελεχών, με βάση τα διεθνή standards της κατάρτισης και της ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού (βλ. Papadakis 2015: 502- 514 και Παπαδάκης, Πεχλιβανίδης & Παναγιωτοπούλου 2017). Στόχος της υλοποίησης του Επιμορφωτικού Προγράμματος για τα στελέχη Α΄ και Β΄ Βαθμού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, και από τις 4 περιφερειακές ενότητες της Κρήτης, ήταν να αποκτήσουν οι επιμορφούμενοι/ες μια προηγμένη γνώση των τάσεων της βιωσιμότητας που είναι εξαιρετικά σημαντική και κρίσιμη για την Ευρωπαϊκή Ένωση και παράλληλα να αποκτήσουν και να αναπτύξουν τις κατάλληλες και απαραίτητες δεξιότητες και ικανότητες όσον αφορά σε ζητήματα διακυβέρνησης, οικονομικών, αγροτικών, τουριστικών, διοικητικών και κοινωνικών θεμάτων σε περιφερειακό επίπεδο.

Η υλοποίηση του Προγράμματος Επιμόρφωσης-Κατάρτισης Στελεχών πραγματοποιήθηκε από Καθηγητές και Εμπειρογνώμονες σε μια σειρά από κρίσιμα αντικείμενα, ενώ ένα τμήμα της διεξήχθη με ασύγχρονη εξ αποστάσεως εκπαίδευση, μέσω της ειδικά σχεδιασμένης για αυτό το σκοπό, πλατφόρμας τηλεκπαίδευσης από το ΙΤΕ (βλ. <https://governance.soc.uoc.gr/>). Το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης συναποτελούνταν από 2 Προγράμματα, που απαρτίζονταν από Γενικές και Ειδικές Διδακτικές Ενότητες (με δικαίωμα επιλογής ενοτήτων από τον/την επιμορφούμενο/η) και υλοποιήθηκαν και τα δύο με δια

³ Για το Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Περιφέρεια Κρήτης, βλ. αναλυτικά στην ιστοσελίδα του Έργου: <http://governance.soc.uoc.gr/programma-epimorfwsis/> και στην Πλατφόρμα Τηλεκπαίδευσης του Προγράμματος Επιμόρφωσης: <https://governance.soc.uoc.gr/>.

ζώσης και εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Συγκεκριμένα: 1) Πρόγραμμα Επιμόρφωσης υπηρεσιακών στελεχών της Περιφέρειας και των μεγάλων Δήμων της Κρήτης (διάρκειας 55 ωρών) και 2) Πρόγραμμα Επιμόρφωσης αιρετών της Περιφέρειας και των μεγάλων Δήμων της Κρήτης (διάρκειας 75 ωρών).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ		ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ	
		(ΥΠΟ- για όλους τους/τις επιμορφούμενους/ες)	
A.	A.1. Διακυβέρνηση και Βιωσιμότητα στην Περιφέρεια Κρήτης: Τα βασικά ευρήματα του Έργου A.2. Οριζόντιες δεξιότητες		
		ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ I	
		(ΥΠΟ- για όλους τους/τις επιμορφούμενους/ες)	
B.	B.1. Αποτελεσματική Διακυβέρνηση και Project Management		
		ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ II	
		(ΥΕΠ: επιλογή 2 εκ των 4 προσφερθεισών)	
Γ.	Γ.1. Βιωσιμότητα, Αγροτική Επιχειρηματικότητα και Προώθηση Αγροτικών Προϊόντων στην Περιφέρεια Κρήτης Γ.2. Βιωσιμότητα, Τουρισμός, Επιχειρηματικότητα και Προώθηση Τουριστικού Προϊόντος στην Κρήτη Γ.3. Βιώσιμη Ανάπτυξη, Διαχείριση Περιβάλλοντος και Δημόσια Υγεία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση Γ.4. Κοινωνική Πολιτική, Φορείς και Υπηρεσίες στην Περιφέρεια Κρήτης		
		ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ ΓΙΑ ΤΑ ΑΙΡΕΤΑ ΣΤΕΛΕΧΗ	
		(ΥΠΟ για όλα τα αιρετά στελέχη)	
Δ.	Δ.1. Στρατηγική και Πολιτική για την Περιφέρεια Κρήτης (με βάση τις προτάσεις πολιτικής) Δ.2. Διοικητική Ικανότητα και Διαχείριση Ανθρώπινου Δυναμικού		
		ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ	
E.	E.1. Αξιολόγηση επιμορφούμενων εργαζομένων E.2. Αξιολόγηση επιμορφούμενων αιρετών		

7. Ερευνητικά εδραιωμένες Προτάσεις Πολιτικής για την Περιφέρειας Κρήτης: Μια σύνοψη

Οι προτάσεις πολιτικής που προκύπτουν από την ολοκλήρωση της ερευνητικής διαδικασίας αρχικώς εστιάζονται στην ενδυνάμωση της περιφερειακής διακυβέρνησης, η οποία αποτελεί έναν βασικό άξονα τόσο για την βελτίωση των γενικών προϋποθέσεων αποτελεσματικότητας της διακυβέρνησης όσο και για την ενίσχυση της αμεσότητας εφαρμογής συγκεκριμένων πολιτικών που θα αντιμετωπίζουν σε πολύ πιο γρήγορο χρόνο και με μεγαλύτερη συνέπεια τα προβλήματα που προκύπτουν. Ταυτόχρονα, η συνεργασία, ο συντονισμός, η απλοποίηση των γραφειοκρατικών διαδικασιών και η πλήρης διασαφήνιση των αρμοδιοτήτων μεταξύ κεντρικής διοίκησης και αυτοδιοίκησης, δίνοντας μεγαλύτερη έμφαση στην αποκέντρωση, συνιστά έναν άξονα πολιτικής που θα προωθήσει την αποτελεσματικότητα των πολιτικών προς όφελος των τοπικών και περιφερειακών κοινωνιών και οικονομιών. Επιπροσθέτως, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η κατάρτιση, η επιμόρφωση και η εκπαίδευση των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης καθίστανται κρίσιμες, λαμβάνοντας υπόψη τη βαρύνουσα σημασία αυτών των δράσεων, αλλά και τον αντίκτυπο που έχουν ως προς το σκέλος της αποδοτικότητας και εν γένει το επίπεδο της επαγγελματικής τους ικανότητας, βελτιώνοντας με αυτό τον τρόπο τόσο το υπάρχον ανθρώπινο κεφάλαιο όσο και τις προϋποθέσεις για την εξέλιξη και βελτίωσή του.

Ταυτόχρονα, πρέπει να σημειωθεί ότι κύριος στόχος της τοπικής αυτοδιοίκησης πρέπει να είναι η διαμόρφωση συνθηκών κοινωνικής ευημερίας και η αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων και των κενών κοινωνικής προστασίας του κεντρικού κράτους με τον βέλτιστο και αποτελεσματικότερο τρόπο. Συνεπώς, οι παρεμβάσεις που θα ενισχύσουν την κοινωνική ανάπτυξη, καθώς και η στήριξη των κοινωνικά ασθενέστερων αναδεικνύονται σε βασικές προτεραιότητες, όχι μόνο λόγω της πολυδιάστατης και δομικής σημασίας τους για την ευημερία του κοινωνικού συνόλου αλλά και λόγω της προφανούς αδυναμίας του κεντρικού κράτους να αντιμετωπίσει τις αρνητικές κοινωνικές συνέπειες της οικονομικής κρίσης. Αυτές οι παρεμβάσεις μπορούν να έχουν άμεση μορφή αλλά και έμμεση μέσω της ενίσχυσης της κοινωνίας των πολιτών, της κοινωνικής επιχειρηματικότητας και της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης.

Μια ακόμα πολύ σημαντική προτεραιότητα είναι η ανάδειξη και η στήριξη της τοπικής επιχειρηματικότητας. Ο συγκεκριμένος τομέας στην Περιφέρεια Κρήτης είναι πολυπρισματικός, διότι εμπεριέχει τον τομέα της τουριστικής ανάπτυξης καθώς και της προώθησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα. Προσβλέποντας στην ανάπτυξη αυτών των πυλώνων της οικονομίας δεν πρέπει να παραβλεφθεί, πως κοινή αφετηρία τους θα πρέπει να αποτελέσει η εναρμόνισή τους με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης και της χρήσης ανανεώσιμων πηγών ενέργειας.

8. Καταληκτικές επισημάνσεις.

Όπως ήδη επισημάνσαμε στην αρχή, βασικό αντικείμενο του Έργου αποτελεί η πολυδιάστατη αλληλεπίδραση μεταξύ υποδειγμάτων διακυβέρνησης και βιωσιμότητας. Ειδικά υπό συνθήκες παγκοσμιοποίησης και εντατικοποίησης των διεθνικών (transnational) ανταλλαγών, διαδράσεων και στρατηγικών, η εστίαση στην αλληλεπίδραση μεταξύ διακυβέρνησης και βιωσιμότητας στο περιφερειακό επίπεδο καθίσταται πεδίο όχι απλά σημαντικό αλλά κυριολεκτικά κρίσιμο. Το Έργο έχει ως βασικό στόχο τόσο την προώθηση της ήδη υπάρχουσας γνώσης όσο και την παραγωγή νέας για τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διακυβέρνηση στο περιφερειακό επίπεδο μέσα από τον ερευνητικά- εδραιωμένο σχεδιασμό της εκπαιδευτικής δραστηριότητας σε επίπεδο ανώτατης εκπαίδευσης (Προτεινόμενο Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών) και της επιμορφωτικής δραστηριότητας (Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης) με βάση τα αποτελέσματα της διάγνωσης αναγκών (needs assessment) και την παράλληλη ανάπτυξη εμπειρικά θεμελιωμένων προτάσεων πολιτικής, εστιάζοντας σε επτά βασικούς πυλώνες: **1. Πολιτική Σταθερότητα και Ποιότητα των Ρυθμιστικών Μηχανισμών, 2. Αποτελεσματικότητα της Διακυβέρνησης, 3. Βιώσιμη Ανάπτυξη και Προστασία του Περιβάλλοντος, 4. Κοινωνική Πολιτική και Βελτιωμένα Συστήματα Ασφάλισης, 5. Προσδιοριστικοί Παράγοντες της Βιωσιμότητας, 6. Βιώσιμη Ανάπτυξη, Αγροτικά Προϊόντα και Δημόσια Υγεία, 7. Τουριστικό Προϊόν και Ανάπτυξη στην Κρήτη.**

Η διάγνωση των αναγκών και των ελλείψεων σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης στους παραπάνω τομείς της βιωσιμότητας και της περιφερειακής καινοτομίας συντελεί στην βέλτιστη συγκρότηση ερευνητικά εδραιωμένων προτάσεων πολιτικής, με γνώμονα την προώθηση της βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης που αναμένεται να συμβάλει περαιτέρω στην βελτίωση των συνθηκών ζωής, να δώσει ώθηση στην απασχόληση και να αναπτύξει αρχές όπως η προστασία του περιβάλλοντος και η βιωσιμότητα, που είναι απαραίτητες για την πραγματοποίηση των προαναφερθέντων πυλώνων της περιφερειακής ανάπτυξης. Η συγκεκριμένη διερεύνηση, η οποία συναρθρώνεται τόσο σε δευτερογενή ποσοτικά δεδομένα (ανάλυση δευτερογενών ποσοτικών δεδομένων) όσο και σε πρωτογενή ποιοτικά και ποσοτικά {μέσω της τριγωνοποιημένης μεθοδολογικής στρατηγικής (ποιοτική έρευνα- διάγνωση αναγκών και δύο ποσοτικές έρευνες)}, επέτρεψαν την εξαγωγή ασφαλών και χρήσιμων συμπερασμάτων τα οποία οδήγησαν στην ανάπτυξη των προαναφερθεισών προτάσεων πολιτικής, που επιχειρούν να ανταποκριθούν στις δυνατότητες και τις ανάγκες της Περιφέρειας, αποσκοπώντας στο να προσφέρουν καινοτόμες αναπτυξιακές λύσεις. Οι τελευταίες αναμένεται να βελτιώσουν την κατάσταση των πραγμάτων στην Περιφέρεια Κρήτης, συμβάλλοντας αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση υφιστάμενων προβλημάτων και διαγνωσμένων αναγκών.

Επιπροσθέτως, τα ευρήματα που εξήχθησαν από τη συστηματική διάγνωση αναγκών (needs assessment) συνέβαλαν στον σχεδιασμό του Προτεινόμενου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών και στο σχεδιασμό και την υλοποίηση Προγράμματος Επιμόρφωσης Στελεχών του Α΄ και Β΄ Βαθμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης, Καταληκτικά: Η δομή του Έργου τόσο μεθοδολογικά όσο και θεματικά, η αλληλεπίδραση έρευνας και εφαρμογής (σε επίπεδο

αξιοποίησης των ευρημάτων στον σχεδιασμό του ΠΜΣ, στο σχεδιασμό και υλοποίηση του Προγράμματος Επιμόρφωσης Στελεχών και στην ανάπτυξη προτάσεων πολιτικής) καθώς και η επιστημονική του ταυτότητα, εκτιμούμε ότι το καθιστούν ένα σημαντικό εργαλείο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης.

Βιβλιογραφικές αναφορές.

- ✓ Adomonis, V. (2009), Building a Civil Service for EU membership: Democracy and Market Economy, paper presented in the SIGMA Conference on Public Administration Reform and European Integration, Budva, 26-27 March 2009
- ✓ Bossaert, D. (2010), The Application of Competencies in Different EU Member States, Implementation and Implications, Paper presented in the 5th Annual Conference of the Western Balkans HRM CoP, Danilovgrad (Montenegro), 29 November, Available at: http://www.rcpar.org/mediaupload/events/2010Danilovgrad/20101123_Bossaert_Co_mpetencemanagementnov10.pdf
- ✓ Böcher, M. (2008), Regional Governance and Rural Development in Germany: the Implementation of LEADER+, in *European Society for Rural Sociology* 48, (4): 372-388.
- ✓ Cardona, F. (2009), *Modernizing the Civil Service*. OECD SIGMA.
- ✓ Δαφέρμος, Β. (2017), Βασικοί παράγοντες ανάπτυξης του Τουριστικού προϊόντος στην Κρήτη, στο Ν. Παπαδάκης & Κ. Λάβδας (επιμ), *Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε περιφερειακό επίπεδο* (Πρακτικά Συνεδρίου) Ηράκλειο: ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., Περιφέρεια Κρήτης και Εκτυπωτικό Κέντρο Πανεπιστημίου Κρήτης, σσ. 56- 62
- ✓ Δράκος, Π., Πηγουνάκης Κ., Τουβελέκας, Β. (2017), Ευρήματα και συμπεράσματα από την έρευνα γνώμης για την περιφερειακή πολιτική στον Αγροτικό Τομέα, στην Υγεία και στο Περιβάλλον, στο Ν. Παπαδάκης & Κ. Λάβδας (επιμ), *Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε περιφερειακό επίπεδο*, ό. π., σσ. 28- 55.
- ✓ Eberlein, B. & Kerwer, D. (2002), Theorising the new modes of European Union governance, in *European Integration online Papers (EIoP)*, 6 (5).
- ✓ Ekins, P. (2000), *Economic Growth and Environmental Sustainability: the Prospects for Green Growth*, London: Routledge.
- ✓ Harris, Jonathan M., Timothy A Wise, Kevin P. Gallagher, and Neva R. Goodwin eds. (2001), *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions*. Washington, D.C.: Island Press.
- ✓ ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ. (2016), *Παραδοτέο 2.4. του ΚΑ 4289: Report καταγραφής δευτερογενών ποσοτικών δεδομένων*. Ρέθυμνο: Ιανουάριος 2016 Διαθέσιμο στο: <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>
- ✓ ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ. σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής και Πολιτικής Έρευνας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Π.Κ./ Δαφέρμος Β. κ ά. (2016), *Παραδοτέο 3.2b του ΚΑ 4289: Report πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας Ι*. Ρέθυμνο: Αύγουστος 2016. Διαθέσιμο στο: <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>

- ✓ Μονάδα Ερευνών Κοινής Γνώμης Π. Κ. σε συνεργασία με τα ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ./ Τζουβελέκας Β., Πηγουνάκης, Κ., Δράκος, Π., (2016), *Παραδοτέο 3.2c του ΚΑ 4289: Report πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας II*. Ρέθυμνο: Αύγουστος 2016. Διαθέσιμο στο: <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>
- ✓ Lavdas, K. A. (2017), The European Union as a Transnational Republic? Consociational, Multicultural, and Post-Territorial Dimensions. In David Tabachnick & Leah Bradshaw (επιμ.), *Citizenship and Multiculturalism in Western Liberal Democracies*. Lanham, MD, USA: Lexington Books / Rowman & Littlefield, pp. 137-158.
- ✓ Lowi, T. J. (1964), American Business, Public Policy, Case Studies and Political Theory. *World Politics*, 16. 4, pp. 677-715.
- ✓ Lowi, T. J. (1979), *The End of Liberalism: The Second Republic of the United States*. Second edition. New York: Norton.
- ✓ Λάβδας, Κ. Α. (2004), *Συμφέροντα και Πολιτική: Οργάνωση Συμφερόντων και Πρότυπα Διακυβέρνησης*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση
- ✓ Morgan, K. (1997), The learning region: institutions, innovation and regional renewal, in *Regional Studies* 31, pp 491–504.
- ✓ Μούσης, Ν.(2015) *Ευρωπαϊκή Ένωση, Δίκαιο, Οικονομία, Πολιτική*. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- ✓ Papadakis, N. (2015), Human Resource Development within Public Administration: Civil Servants' Capacity Building-Reskilling towards an Ethical Behavior and an Effective Daily Practice in PA, in *Asian Journal of Humanities and Social Sciences*, Volume 3, Issue-3, December 2015, pp. 502- 514
- ✓ Papadakis, N. in cooperation with Drakaki, M., Papargyris, A., Dafermos, V., Basta, M., Theodorikakos, P., Pandis, P., Kyridis A. **(2017)**, “*Painted from life....*” *A disengaged youth? Young people and NEETs in a devastated country*. Published by the UCL- IoE/ Centre for Learning and Life Chances in Knowledge Economies and Societies (LLAKES). London: UCL- IoE/ LLAKES Research Centre (Research Papers Series no 59). Available at: <http://www.llakes.ac.uk/sites/default/files/59.%20Papadakis%20et%20al.pdf>.
- ✓ Papadakis, N., Drakaki, M., Kyridis, A., Papargyris, A. (2017), Between a frightening Present and a disjoined Future. Recession and social vulnerability in the case of Greek Neets: Socio-demographics, facets of the Crisis’ Impact and the revival of the intergenerational transmission of poverty, in *Advances in Social Sciences Research Journal [ASSRJ]*, Volume 4, No 18, Sep 2017, pp. 8- 20
- ✓ Papadakis, N., Pehlivanides, E. (2010), “(Un)drawing the veil? Evidence-Based policy making on Civil Servant’s Reskilling and Capacity Building. Supranational trends and a national case”, Paper presented in the 2nd UNDP/ RCPAR on Regional Policy Roundtable ‘Towards a new generation of governance reforms in eastern Europe and Central Asia’, 26-27 October, Astana/Kazakhstan, Available at: <http://www.rcpar.org/mediaupload/events/2010RegionalForum/papadakisRCPAR-ASTANARoundtable.pdf>

- ✓ Punyaratabandhu, S. (2004), *Commitment to Good Governance, Development, and Poverty Reduction: Methodological Issues in the Evaluation of Progress at National and Local Levels*. Paper for inclusion in the Report of the Sixth Session of the Committee on Development Policy. New York: UN.
- ✓ Παπαδάκης, Ν. (2016), Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού (HRD) και Reskilling στη Δημόσια Διοίκηση: Διεθνείς τάσεις και καλές πρακτικές, στο Βουλή των Ελλήνων & Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, *Μεταρρυθμίσεις στη Δημόσια Διοίκηση και ανάπτυξη: Εμπειρίες και προτάσεις* (Πρακτικά ομότιτλου Συνεδρίου). Αθήνα: Γραφείο Προϋπολογισμού του Κράτους στη Βουλή, σσ. 71- 84.
- ✓ Παπαδάκης, Ν. Παναγιωτοπούλου, Α. & Πεχλιβανίδης Η. (2017), Σύγχρονες τάσεις ανάπτυξης ανθρώπινου δυναμικού (HRD) στη Δημόσια Διοίκηση: Το διεθνές πλαίσιο και η ελληνική κατάσταση των πραγμάτων. Μια κριτική επισκόπηση, στο Α. Μακρυδημήτρης (επιμ.), *Προκλήσεις και Δυσχέρειες Εκσυγχρονισμού της Δημόσιας Διοίκησης στην Ελλάδα, Σήμερα* (Πρακτικά 6^{ου} Συνεδρίου Διοικητικών Επιστημόνων). Αθήνα: Σάκουλας, 2017 (υπό δημοσίευση).
- ✓ Rhodes, R. (1996), The New Governance: Governing without Government, in *Political Studies*, no 44, pp. 652–67.
- ✓ OECD & EU/ SIGMA (2010), SIGMA Working Paper Can Civil Service Reforms Last? The European Union’s 5th Enlargement and Future Policy Orientations. Paris: SIGMA.
- ✓ Papadakis, N. & Pehlivanides, E. (2010), “(Un)drawing the veil? Evidence-Based policy making on Civil Servant’s Reskilling and Capacity Building. Supranational trends and a national case”, Paper presented in the 2nd UNDP/ RCPAR on Regional Policy Roundtable ‘Towards a new generation of governance reforms in eastern Europe and Central Asia’, 26-27 October, Astana/Kazakhstan, Available at: <http://www.rcpar.org/mediaupload/events/2010RegionalForum/papadakisRCPAR-ASTANARoundtable.pdf>

URL: <http://governance.soc.uoc.gr/>

**Ευρήματα και συμπεράσματα από την έρευνα γνώμης
για την περιφερειακή πολιτική στον Αγροτικό Τομέα, στην Υγεία και στο Περιβάλλον**

Περικλής Δράκος, Κωστής Πηγουνάκης, Βαγγέλης Τζουβελέκας⁴

Περίληψη

Η εργασία παρουσιάζει την αποτύπωση της κοινής γνώμης ως προς την αξιολόγηση και την προτεραιοποίηση των πολιτικών αξόνων και στρατηγικών της Περιφέρειας Κρήτης στους τομείς της Υγείας, του Περιβάλλοντος και της Αγροτικής Πολιτικής. Για την αξιολόγηση των πολιτικών αξόνων και στρατηγικών ανά τομέα χρησιμοποιείται κλίμακα ικανοποίησης, ενώ για την προτεραιοποίησή τους χρησιμοποιείται κλίμακα βαθμού προτεραιότητας.

Keywords: *Περιφέρεια Κρήτης, Στρατηγική, Αξιολόγηση, Αγροτική Πολιτική, Υγεία, Περιβάλλον, Ικανοποίηση, Net Promoter Score*

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα έρευνα εκπονήθηκε στο πλαίσιο του Ερευνητικού Έργου "Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία" (ΚΑ4289), το οποίο υλοποιήθηκε στη βάση Προγραμματικής Σύμβασης της Περιφέρειας Κρήτης και του Πανεπιστημίου Κρήτης. Σκοπός της έρευνας είναι η αξιολόγηση και η προτεραιοποίηση των πολιτικών αξόνων και στρατηγικών της Περιφέρειας Κρήτης στους τομείς της Υγείας, του Περιβάλλοντος και της Αγροτικής Πολιτικής, μέσα από την αποτύπωση της κοινής γνώμης (NSW Public Service Commission, 2014). Συγκεκριμένα, για την αξιολόγηση των πολιτικών αξόνων και στρατηγικών ανά τομέα χρησιμοποιείται κλίμακα ικανοποίησης (Bryson, 2012), ενώ για την προτεραιοποίησή τους χρησιμοποιείται κλίμακα βαθμού προτεραιότητας. Ακολούθησε στατιστική επεξεργασία για την εξαγωγή ασφαλών και έγκυρων συμπερασμάτων. Αναλυτικά, η μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε παρατίθεται στο αμέσως παρακάτω τμήμα.

⁴ Ο *Περικλής Δράκος* είναι Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο Δρ *Κωστής Πηγουνάκης* είναι Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπεύθυνος Διεξαγωγής Ερευνών της Μονάδας Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ο *Βαγγέλης Τζουβελέκας* είναι Καθηγητής και πρ. Πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπεύθυνος της Μονάδας Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ήταν εκ των κύριων ερευνητών στο Έργο ΚΑ 4289.

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Γενική μεθοδολογία

Για την αξιολόγηση και την προτεραιοποίηση των πολιτικών στρατηγικών της Περιφέρειας Κρήτης στους τομείς της Υγείας, του Περιβάλλοντος και της Αγροτικής Πολιτικής, ακολουθήθηκε **Ποσοτική Μεθοδολογία** και συγκεκριμένα **Τηλεφωνικές Συνεντεύξεις με τη μέθοδο C.A.T.I.** (Ketola & Klockars, 1999) (**Computer Aided Telephone Interviewing**) βάσει **δομημένου ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου** (Wright, 2005).

Η μέθοδος C.A.T.I. βάσει δομημένου ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου εξασφαλίζει:

- Ταχύτητα στην προσέγγιση του κοινού-στόχου και αντίστοιχα γρήγορη εξαγωγή αποτελεσμάτων.
- Διεξαγωγή της έρευνας με το υψηλότερο δυνατό ποσοστό ασφάλειας.
- Η χρήση ηλεκτρονικού ερωτηματολογίου δεν επιτρέπει εξωτερική παρέμβαση ή και ανθρώπινο λάθος από την πλευρά του ερευνητή.
- Γίνεται ποιοτικός έλεγχος των συνεντεύξεων με τη μέθοδο της συνακρόασης.
- Τα στοιχεία των συνεντεύξεων περνούν αυτόματα σε ειδικά διαμορφωμένο πρόγραμμα επεξεργασίας.

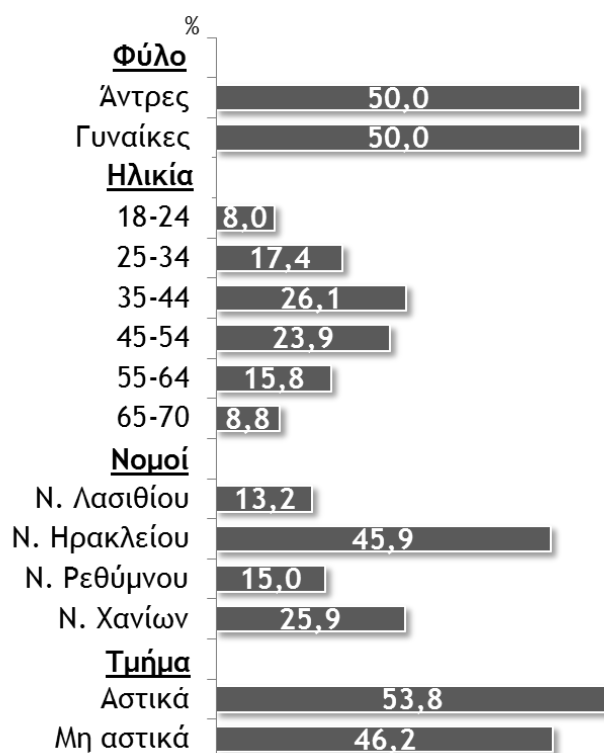
Προφίλ και μέγεθος δείγματος

Οι τηλεφωνικές συνεντεύξεις διεξήχθησαν σε:

- Άντρες & Γυναίκες
- 18+ ετών
- Κατοίκους της Κρήτης
- **Αντιπροσωπευτικό δείγμα** του πληθυσμού βάσει της απογραφής του 2011 (ΕΛΣΤΑΤ), με αναλογική κατανομή στους Δήμους και τους Νομούς της Κρήτης

Το μέγεθος του δείγματος ανέρχεται σε **n=660** συνεντεύξεις.

Η δειγματοληψία έγινε με χρήση quota ως προς το φύλο, την ηλικία και τη γεωγραφική κατανομή του πληθυσμού βάσει της απογραφής του 2011 (ΕΛΣΤΑΤ). Το φύλο, η ηλικιακή κατανομή και η γεωγραφική κατανομή του δείγματος παρουσιάζεται στο Γράφημα 1.

Γράφημα 1. Φύλο, ηλικιακή κατανομή και γεωγραφική κατανομή δείγματος.

Τομείς Διερεύνησης

Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η παρούσα έρευνα αφορά στην αξιολόγηση και την προτεραιοποίηση των πολιτικών στρατηγικών της Περιφέρειας Κρήτης στους παρακάτω τομείς:

- **Υγεία**
- **Περιβάλλον**
- **Αγροτική Πολιτική**

Η διερεύνηση έγινε σε δύο επίπεδα:

1. **Αξιολόγηση** υφιστάμενων πολιτικών και τρέχουσας κατάστασης.
2. **Προτεραιοποίηση** των επιμέρους πολιτικών αξόνων που συνθέτουν το πλήρες φάσμα της πολιτικής για κάθε έναν από τους παραπάνω τομείς.

Ο καθορισμός των επιμέρους πολιτικών αξόνων έγινε με βάση τη «Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης», καθώς και το «Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κρήτης».

Ερωτηματολόγιο

Το ερωτηματολόγιο της έρευνας σχεδιάστηκε από τη Μονάδα Έρευνας Αγοράς & Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και συμφωνήθηκε με τον Επιστημονικό Υπεύθυνο της Έργου πριν την έναρξη της έρευνας.

Η έρευνα πεδίου (fieldwork) διήρκησε 14 μέρες (4 - 18 Μαΐου 2016) και το μέγιστο σφάλμα λάθους, ανέρχεται στο $\pm 3,5\%$ με διάστημα εμπιστοσύνης 95%.

Περίπου το 15% των τηλεφωνικών συνεντεύξεων ελέγχθηκαν μέσω συστήματος συνακρόασης. Επιπλέον, πριν την έναρξη της έρευνας πεδίου πραγματοποιήθηκαν περίπου 80 πιλοτικές συνεντεύξεις, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν προβλήματα.

Στην υλοποίηση της έρευνας συμμετείχαν, τέσσερις (4) ερευνητές – supervisors και είκοσι (20) φοιτητές του Τμήματος Οικονομικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης στο πλαίσιο σεμιναριακού μαθήματος.

Μεθοδολογικές επισημάνσεις

Κλίμακες

Τόσο η ικανοποίηση των πολιτών από τις υφιστάμενες πολιτικές και την τρέχουσα κατάσταση, όσο και ο βαθμός προτεραιότητας που οι πολίτες αποδίδουν σε κάθε έναν από τους επιμέρους άξονες των πολιτικών στρατηγικών ανά τομέα, αντιμετωπίστηκαν ως **συνεχείς μεταβλητές**.

Για τη διερεύνησή τους χρησιμοποιήθηκε κλίμακα Likert 11 σημείων (0-10) (Leung, 2011). Για τη δημιουργία ικανών βάσεων εντός των επιμέρους κελιών που σχηματίζονται κατά τη διασταύρωση των διαφόρων μεταβλητών, κρίθηκαν αναγκαίες μια σειρά από ομαδοποιήσεις στις ηλικίες, στα επαγγέλματα, καθώς και στο μορφωτικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, όσον αφορά στην ηλικιακή κατανομή και στο μορφωτικό επίπεδο, έγιναν ομαδοποιήσεις με σκοπό την κατανομή τους σε 3 επίπεδα, ενώ οι ομαδοποιήσεις των επαγγελματιών έγιναν σε έξι επίπεδα (Manresa-Yee, Ponsa Asensio, Vilanova, & Pérez, 2012).

Μεθοδολογία τεχνικών στην ανάλυση αποτελεσμάτων

Η εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων επιτρέπει, και πολλές φορές απαιτεί, τη χρήση τεχνικών επεξεργασίας δεδομένων που υπερβαίνουν την απλή παράθεση αριθμών ή κατανομών.

Στην παρούσα έρευνα, οι χαμηλές διαφοροποιήσεις τόσο σε επίπεδο ικανοποίησης όσο και σε επίπεδο προτεραιοποίησης σε όλους τους τομείς που διερευνήθηκαν, καθώς και η ανάγκη να δοθεί έμφαση στις πολιτικές πρωτοβουλίες που αποκτούν κρίσιμο ή άμεσο χαρακτήρα, δημιουργούν τις συνθήκες για τη χρήση τέτοιων τεχνικών (THIJS, 2011).

Στο σημείο αυτό και προτού περιγράψουμε τις τεχνικές που χρησιμοποιήθηκαν, είναι σκόπιμο να τονίσουμε ότι η έλλειψη ισχυρών διαφοροποιήσεων μεταξύ των επιμέρους πολιτικών αξόνων είναι σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενη. Δύο είναι οι βασικοί λόγοι που οδηγούν στη διαμόρφωση αυτής της εικόνας:

A. Η ίδια η φύση της έρευνας, η οποία είναι αμιγώς πολιτική. Η δυσμενής οικονομική συγκυρία οδηγεί, μεταξύ άλλων, σε μια συνολική ή, καλύτερα, υπερ-γενικευμένη δυσαρέσκεια από το πολιτικό σύστημα. Αυτή η τάση αναπόφευκτα αποτυπώνεται σε ολόκληρο το φάσμα της πολιτικής (Ipsos MORI, 2010).

B. Η σχέση μεταξύ της πολιτικής που ασκείται σε κεντρικό και περιφερειακό επίπεδο και της καθημερινότητας του πολίτη. Σε αρκετά σημεία η σχέση αυτή δεν είναι πλήρως κατανοητή ή δεν γίνεται αντιληπτή από τους πολίτες, είτε λόγω έλλειψης ενημέρωσης από την πλευρά του κράτους, είτε λόγω έλλειψης ουσιαστικής ενασχόλησης από την πλευρά των πολιτών ή και τα δύο.

Για την ανάλυση των δεδομένων της ικανοποίησης των πολιτών από την υφιστάμενη πολιτική στους τομείς της Υγείας, του Περιβάλλοντος και της Αγροτικής Πολιτικής, επιλέχθηκε η τεχνική της ομαδοποίησης των αποτελεσμάτων. Συγκεκριμένα:

- Απομόνωση των ακραίων τιμών, (0) και (10), καθώς και της μεσαίας τιμής (5)
- Ομαδοποίηση των ενδιάμεσων τιμών, (1-4) και (6-9)

Στην πραγματικότητα, αφού δόθηκε η ευκαιρία στους ερωτώμενους να επιλέξουν μεταξύ 11 σημείων για να εκφράσουν την ικανοποίησή τους από την υφιστάμενη πολιτική ανά τομέα, επιχειρείται η συρρίκνωση της κλίμακας σε πέντε (5) σημεία. Η συρρίκνωση αυτή και η κατ' επέκταση αθροιστική συσσώρευση των τιμών στα πέντε (5) αυτά σημεία οδηγεί στην ανάδειξη τόσο των ακραίων θέσεων όσο και των ενδιάμεσων πιο παθητικών θέσεων (Haan, Verhoef, & ThorstenWiesel, 2015).

Στην περίπτωση της προτεραιοποίησης των πολιτικών αξόνων για κάθε έναν από τους υπό διερεύνηση τομείς, επιλέχθηκε αρχικά η ομαδοποίηση των τιμών και, σε δεύτερο στάδιο, η «μετατροπή» της κλίμακας σε ποσοστιαία ισορροπημένη και συμμετρική κλίμακα Likert με τον τρόπο που θα εξηγηθεί παρακάτω.

Η ομαδοποίηση των τιμών έχει σκοπό να συρρικνώσει την κλίμακα σε τρία (3) σημεία:

- Τιμές 0-6 = χαμηλή προτεραιότητα
- Τιμές 7-8 = παθητική στάση
- Τιμές 9-10 = υψηλή προτεραιότητα

Η παραπάνω ομαδοποίηση εδράζεται στην παρατήρηση των μέσων όρων που συγκέντρωσαν οι παράμετροι που διερευνήθηκαν και στους τρεις τομείς (Υγεία, Περιβάλλον, Αγροτική Πολιτική). Συγκεκριμένα, ο χαμηλότερος μέσος όρος που παρατηρήθηκε ήταν 6,83 ενώ ο υψηλότερος 9,03. Κατ' επέκταση, οι παρατηρήσεις που βρίσκονται από το 6 και κάτω ή από το 9 και πάνω μπορούν να θεωρηθούν ακραίες.

Η «μετατροπή» της κλίμακας σε ισορροπημένη και συμμετρική ποσοστιαία κλίμακα γίνεται μέσω της αφαίρεσης του συνολικού ποσοστού των παρατηρήσεων που συγκεντρώνονται στις τιμές εννέα (9) και δέκα (10) από το συνολικό ποσοστό των παρατηρήσεων που συγκεντρώνονται στις τιμές μηδέν (0), ένα (1), δύο (2), τρία (3), τέσσερα (4), πέντε (5) και έξι (6). Οι τιμές επτά (7) και οκτώ (8) δεν λαμβάνονται υπόψη. Ως αποτέλεσμα, κάθε υπό διερεύνηση παράμετρος λαμβάνει ένα «καθαρό» πρόσημο (-/+) καθώς και ένα ποσοστιαίο μέγεθος (ένταση), που μπορεί να πάρει τιμές από το μείον εκατό (-100) έως το συν εκατό (+100). Δημιουργείται με τον τρόπο αυτό ένας ποσοστιαίος δείκτης, που για λόγους ευκολίας θα ονομάσουμε «Δείκτη Προτεραιότητας» και αντιστοιχεί στο δείκτη NPS – Net Promoter Score (Reichheld, 2003).

Με πιο απλά λόγια, η κλίμακα γίνεται αυστηρότερη, επιτρέποντας την ανάδυση των πολιτικών προτεραιοτήτων (εκείνων δηλαδή που δέχονται θετικό πρόσημο), καθώς και τη διαβάθμισή τους.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Προφίλ ερωτώμενων

Δημογραφικό προφίλ

Το δείγμα της έρευνας είναι μοιρασμένο σε σχέση με το φύλο. Σε σχέση με την ηλικιακή κατανομή, το 8% των ερωτώμενων είναι 18-34 ετών, το 17,4% είναι 25-34 ετών, το 26,1% είναι 35-44 ετών, το 23,9% είναι 45-54 ετών, το 15,8% είναι 55-64 ετών και τέλος το 8,8% είναι 65-70 ετών.

Γράφημα 2. Φύλο και ηλικία ερωτώμενων.

Μορφωτικό επίπεδο

Από το σύνολο των ερωτώμενων που συμμετείχαν στην έρευνα, το 43,5% δήλωσαν απόφοιτοι Μέσης Εκπαίδευσης, το 23,2% Ανώτερης/Ανώτατης και το 17,1% Καθόλου-Γυμνάσιο. Τέλος, το 16,2% δεν έδωσε καμία απάντηση.

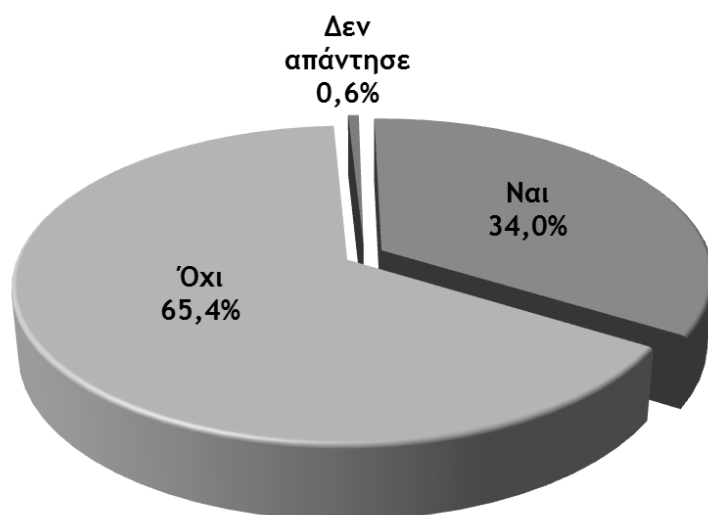
Επάγγελμα ερωτώμενων

Το 18,6% των ερωτώμενων δηλώνουν Επιχειρηματίες, 23,2% Ιδιωτικοί Υπάλληλοι, το 9,2% Δημόσιοι Υπάλληλοι, το 13,6% Συνταξιούχοι, το 11,4% Αγρότες – Κτηνοτρόφοι, το 8,2% ασχολείται με τα οικιακά, ενώ μικρότερα ποσοστά ερωτώμενων δηλώνουν επάγγελμα Εισοδηματίας και Ημιαπασχόληση (0,8% και 1,2% αντίστοιχα). Δεν δηλώνει επάγγελμα το 1,1%, ενώ το 12,7% είναι άνεργοι.

Να σημειωθεί εδώ, ότι το μειωμένο ποσοστό ανεργίας που καταγράφεται σε σχέση με το αντίστοιχο μέγεθος σε επίπεδο χώρας⁵ θεωρείται ρεαλιστικό, καθώς αντανακλά το φαινόμενο της υποαπασχόλησης (ή εποχιακής απασχόλησης) που χαρακτηρίζει την αγορά εργασίας της Περιφέρειας Κρήτης λόγω υψηλής συμμετοχής του Τριτογενή Τομέα και

⁵ Ελληνική Στατιστική Αρχή. Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, Α τρίμηνο 2016

συγκεκριμένα του Τουρισμού⁶ και που θέλει τα ποσοστά της ανεργίας να μειώνονται κατά τους θερινούς μήνες και να αυξάνονται κατά τους χειμερινούς. Επιπλέον, μεταξύ των ερωτώμενων που δεν δήλωσαν ως κύριο επάγγελμα Αγρότης – Κτηνοτρόφος, ο ένας στους τρεις (34%) δηλώνει ότι έχει και αγροτικά εισοδήματα από δευτερεύουσα απασχόληση με τον αγροτικό τομέα.

Γράφημα 3. Αγροτικά εισοδήματα από δευτερεύουσα απασχόληση.

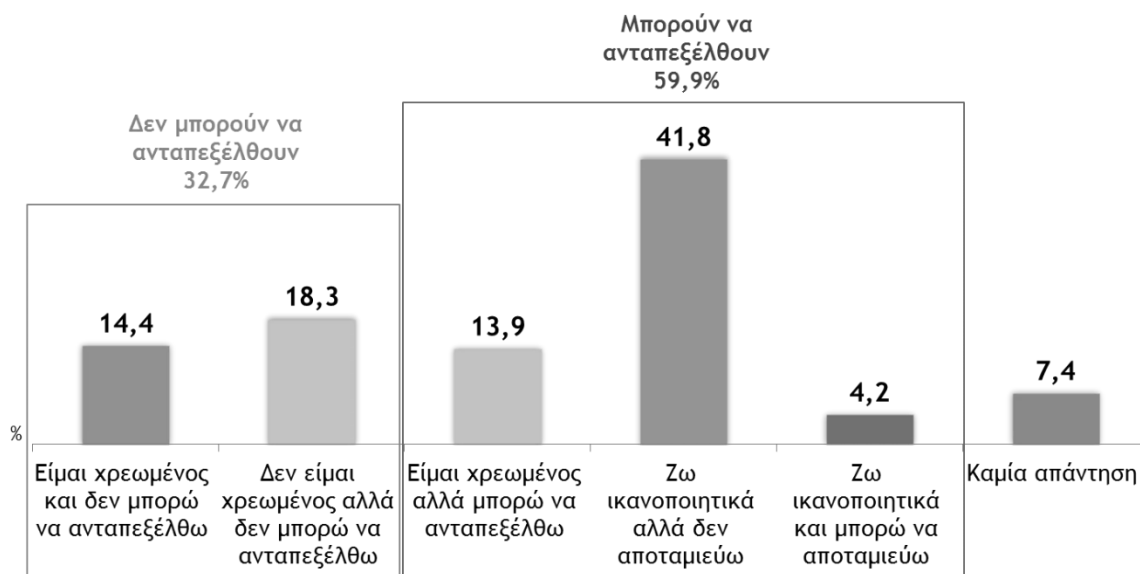
Αυτοπροσδιορισμός οικονομικής κατάστασης

Για τον προσδιορισμό της οικονομικής κατάστασης των ερωτώμενων δεν χρησιμοποιήθηκε η δήλωση εισοδήματος, καθώς θεωρήθηκε πιθανό να επιφέρει σφάλμα μεροληψίας. Αντί για τη δήλωση εισοδήματος, οι ερωτώμενοι κλήθηκαν να απαντήσουν επί της οικονομικής τους κατάστασης μέσω της εξής κλίμακας:

- Είμαι χρεωμένος και δεν μπορώ να ανταπεξέλθω
- Δεν είμαι χρεωμένος αλλά δεν μπορώ να ανταπεξέλθω
- Είμαι χρεωμένος αλλά μπορώ να ανταπεξέλθω
- Ζω ικανοποιητικά αλλά δεν αποταμιεύω
- Ζω ικανοποιητικά και μπορώ να αποταμιεύω

Από τα αποτελέσματα προκύπτει ότι το 32,7% των ερωτώμενων (περίπου ένας στους τρεις) δεν μπορεί να ανταπεξέλθει, ποσοστό που θεωρείται ιδιαίτερα υψηλό, με το 14,4% αυτών να δηλώνουν χρεωμένοι. Αντίθετα, το 59,9% είτε μπορεί να ανταπεξέλθει είτε ζει ικανοποιητικά. Ωστόσο, μόνο το 4,2% δηλώνει ότι μπορεί και αποταμιεύει.

⁶ Ελληνική Στατιστική Αρχή. Περιφερειακοί Λογαριασμοί - Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία για το έτος 2013 και αναθεωρημένα στοιχεία για τα έτη 2000-2012

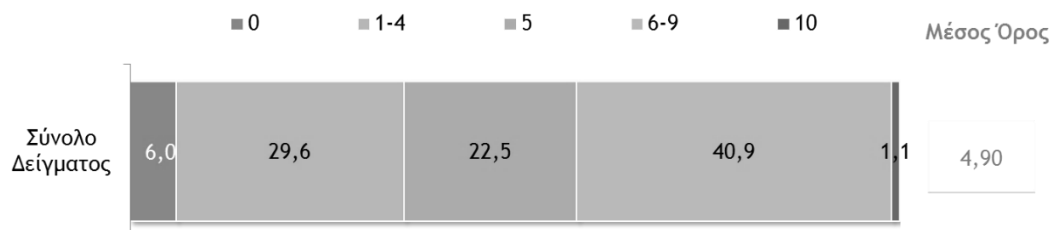

Γράφημα 4. Αυτοπροσδιορισμός οικονομικής κατάστασης ερωτώμενων.

3.1. Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΗΣ ΥΓΕΙΑΣ

Βαθμός Ικανοποίησης

Η συνολική ικανοποίηση των κατοίκων της Κρήτης από τον τομέα της Υγείας είναι χαμηλή.

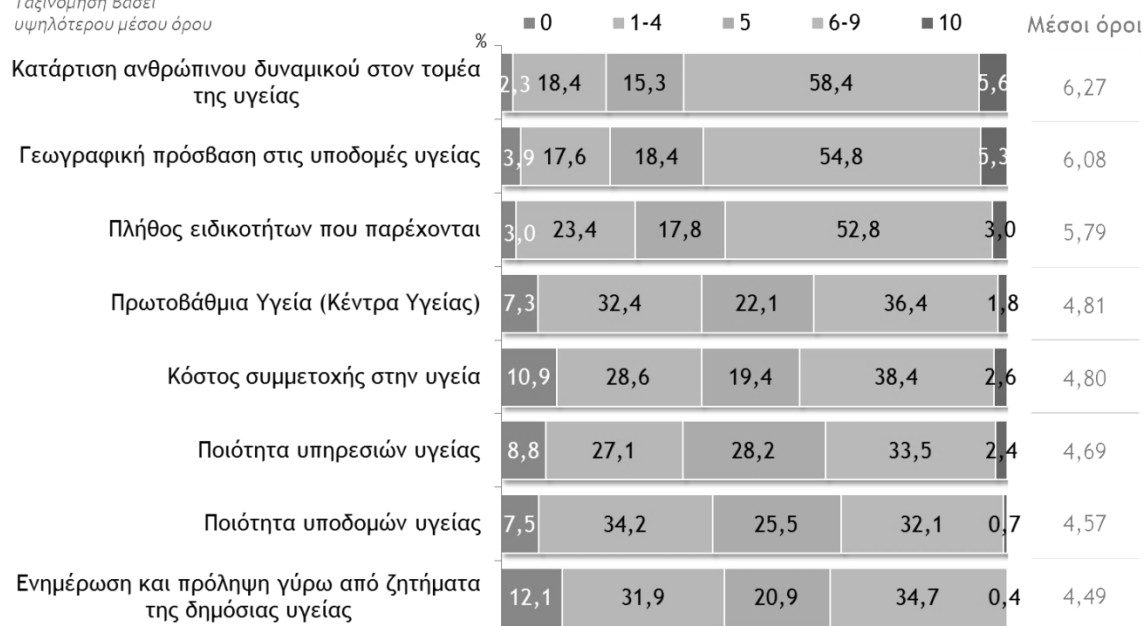

Γράφημα 5. Συνολική ικανοποίηση από την Υγεία.

Ο χαμηλός βαθμός ικανοποίησης αντανακλάται και στους επιμέρους τομείς που αφορούν την Υγεία, με τον υψηλότερο μέσο όρο να μην υπερβαίνει το 6,27 (Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού). Ακολουθεί η Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας με μέσο όρο 6,08 και το Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται με 5,79, ενώ όλες οι υπόλοιπες παράμετροι εμφανίζουν μέσο όρο κάτω της μέσης τιμής, πέντε (5).

Η Πρωτοβάθμια Υγεία (Κέντρα Υγείας) καθώς και το Κόστος Συμμετοχής Στην Υγεία εμφανίζουν μέσο όρο 4,8, η Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας έχει μέσο όρο 4,69, η Ποιότητα των Υποδομών Υγείας έχει μέσο όρο 4,57, ενώ η Ενημέρωση και Πρόληψη γύρω από Ζητήματα Δημόσιας Υγείας συγκεντρώνει τη χαμηλότερη ικανοποίηση με το 44% των ερωτώμενων να δίνουν βαθμό ικανοποίησης κάτω του 5.

Ταξινόμηση βάσει
υψηλότερου μέσου όρου

Γράφημα 6. Ικανοποίηση από τους επιμέρους τομείς που αφορούν την Υγεία.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Εξετάζοντας τα δεδομένα ανά ηλικιακή ομάδα, δεν παρατηρούμε σημαντικές διαφοροποιήσεις. Η Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού, η Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας και το Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται εξακολουθούν να βρίσκονται στις τρεις πρώτες θέσεις συγκεντρώνοντας την υψηλότερη ικανοποίηση σε όλες τις ηλικίες.

Είναι εμφανές ωστόσο, ότι η Πρωτοβάθμια Υγεία (Κέντρα Υγείας), το Κόστος Συμμετοχής Στην Υγεία, η Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας, η Ποιότητα των Υποδομών Υγείας και η Ενημέρωση και Πρόληψη γύρω από Ζητήματα Δημόσιας Υγείας συγκεντρώνουν χαμηλότερη ικανοποίηση στις μεγαλύτερες ηλικίες (35-54 και 55+).

Πιο αναλυτικά, η **ηλικιακή ομάδα 18-34 ετών** εμφανίζεται περισσότερο ικανοποιημένη σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες, με τους μέσους όρους στους επιμέρους τομείς να κυμαίνονται πάνω από τη μέση τιμή πέντε (5), και τις τρεις πρώτες παραμέτρους (Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού, Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας και Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται) να συγκεντρώνουν μέσο όρο πάνω από 6. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Ενημέρωση και Πρόληψη γύρω από Ζητήματα Δημόσιας Υγείας με μέσο όρο 4,76.

Η εικόνα αυτή είναι μάλλον αναμενόμενη δεδομένου ότι η ανάγκη από το σύστημα υγείας συνολικά είναι μειωμένες στο συγκεκριμένο ηλικιακό κοινό πάντα σε σχέση με τις μεγαλύτερες ηλικίες.

Πρώτη στην ικανοποίηση εμφανίζεται η Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας, με σχεδόν 8% των ερωτώμενων να είναι απόλυτα ικανοποιημένοι (10). Αντίθετα, το 7,4 παρουσιάζεται απόλυτα δυσαρεστημένο (0) από το Κόστος Συμμετοχής στην Υγεία.

Η **ηλικιακή ομάδα 35-54 ετών** κρίνει αυστηρότερα το σύστημα υγείας, με τον υψηλότερο μέσο όρο (Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού στον Τομέα της Υγείας) να μην υπερβαίνει το 6,05. Εξετάζοντας τις ακραίες τιμές (0 και 10) παρατηρούμε πολύ μικρά ποσοστά απόλυτα ικανοποιημένων πολιτών σε όλες τις παραμέτρους, τη στιγμή που το Κόστος Συμμετοχής

στην Υγεία, η Πρωτοβάθμια Υγεία (Κέντρα Υγείας), η Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας, η Ποιότητα των Υποδομών Υγείας και η Ενημέρωση και Πρόληψη γύρω από Ζητήματα Δημόσιας Υγείας συγκεντρώνουν ποσοστά απόλυτης δυσαρέσκειας (0) που αγγίζουν και ξεπερνούν το 10%.

Επιπλέον, σε αντίθεση με τις δύο άλλες ηλικιακές ομάδες, την αυστηρότερη βαθμολογία δέχονται η Ποιότητα των Υποδομών Υγείας και η Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας, με μέσο όρο 4,21 και 4,35 αντίστοιχα. Είναι σαφές ότι οι τελευταίοι αυτοί παράγοντες αποκτούν ιδιαίτερη σημασία, καθώς κανείς διανύει το κρίσιμο από πλευράς υγείας ηλικιακό φάσμα των 35-54 ετών, το οποίο συνοδεύεται ταυτόχρονα από την επαγγελματική, πολιτική, κοινωνική και προσωπική ωρίμανση.

Η **ηλικιακή ομάδα 55+ ετών** παρουσιάζεται σχετικά ικανοποιημένη όσο αφορά την Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού στον Τομέα της Υγείας, στη Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας και στο Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται. Η δυσαρέσκεια εμφανίζεται στην Ποιότητα των Υποδομών Υγείας, στο Κόστος Συμμετοχής στην Υγεία, στην Ποιότητα Υπηρεσιών Υγείας και στην Ενημέρωση και Πρόληψη γύρω από ζητήματα Δημόσιας Υγείας, όπως μαρτυρούν τα ποσοστά που συγκεντρώνει η ακραία τιμή μηδέν (0) αλλά και οι μέσοι όροι.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της ικανοποίησης των πολιτών στους επιμέρους τομείς που αφορούν την Υγεία μεταξύ των τεσσάρων Περιφερειακών Ενοτήτων, φαίνεται ότι οι δύο μεγαλύτερες Περιφερειακές Ενότητες (από άποψη πληθυσμού), δηλαδή το Ηράκλειο και τα Χανιά, συγκεντρώνουν υψηλότερες βαθμολογίες, κυρίως σε επίπεδο Κατάρτισης Ανθρώπινου Δυναμικού, Γεωγραφικής Πρόσβασης στις Υποδομές Υγείας και Πλήθους Ειδικοτήτων που Παρέχονται, εύρημα σε μεγάλο βαθμό αναμενόμενο. Και εκεί ωστόσο παρατηρούνται προβλήματα που θα συζητηθούν παρακάτω. Το Ρέθυμνο παρουσιάζει συνολικά χαμηλότερες βαθμολογίες, ενώ τα περισσότερα προβλήματα φαίνεται να αφορούν στο Λασιθί.

Πιο αναλυτικά, στην **Π.Ε. Ηρακλείου** βλέπουμε σχετικά υψηλές βαθμολογίες στην Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού, στη Γεωγραφικής Πρόσβασης στις Υποδομές Υγείας και στο Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται. Σε όλες τις άλλες παραμέτρους συναντάμε βαθμολογίες κοντά στη μέση τιμή πέντε (5), ενώ τα υψηλότερα ποσοστά απόλυτης δυσαρέσκειας (0) συγκεντρώνουν το Κόστος Συμμετοχής στην Υγεία, η Ενημέρωση και Πρόληψη σε ζητήματα Δημόσιας Υγείας και η Ποιότητα Υπηρεσιών Υγείας.

Παρόμοια εικόνα με εκείνη της Π.Ε. Ηρακλείου βλέπουμε και στην **Π.Ε. Χανίων**, με σαφώς εντονότερο πρόβλημα στην Πρωτοβάθμια Υγεία (Κέντρα Υγείας) η οποία λαμβάνει τη δεύτερη χαμηλότερη βαθμολογία. Ελαφρώς αυξημένη δυσαρέσκεια παρατηρείται επίσης στην Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας και στην Ποιότητα Υποδομών Υγείας σε σχέση με την Π.Ε. Ηρακλείου, με τα ποσοστά απόλυτης δυσαρέσκειας (0) να τραβούν χαμηλά τους αντίστοιχους μέσους όρους.

Στην **Π.Ε. Ρεθύμνου** η ικανοποίηση από την Κατάρτιση του Ανθρώπινου Δυναμικού είναι αυξημένη, με το 10,7% των ερωτηθέντων να δηλώνουν απόλυτη ικανοποίηση (10), ωστόσο σε όλες τις υπόλοιπες παραμέτρους οι μέσοι όροι διαμορφώνονται κάτω από το 6. Ένα

ιδιαίτερο πρόβλημα που παρουσιάζεται στο Ρέθυμνο είναι αυτό της Γεωγραφικής Πρόσβασης στις Υποδομές Υγείας, με το ποσοστό της απόλυτης δυσαρέσκειας (0) να αγγίζει το 11%.

Η **Π.Ε. Λασιθίου** παρουσιάζει τους χαμηλότερους μέσους όρους που έχουμε συναντήσει έως τώρα όσο αφορά την ικανοποίηση των πολιτών στον τομέα της Υγείας. Και εδώ, όπως και στην Π.Ε. Ρεθύμνου, φαίνεται να υπάρχει πρόβλημα στη Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας, ενώ η Ποιότητα των Υποδομών Υγείας και η Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας αποτελούν παράγοντες έντονης δυσαρέσκειας.

Σύγκριση Αστικών και Μη Αστικών περιοχών

Η σύγκριση του βαθμού ικανοποίησης των πολιτών από την Υγεία μεταξύ Αστικών και Μη Αστικών Περιοχών είναι χρήσιμη στο βαθμό που καταδεικνύει την αυξημένη δυσαρέσκεια της «υπαίθρου» στη Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας (όχι για όλο τον πληθυσμό), στην Ποιότητα των Υπηρεσιών Υγείας και στην Ποιότητα των Υποδομών Υγείας.

Στα θετικά, δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφορές στο Πλήθος Ειδικοτήτων που παρέχονται, στην Κατάρτιση του Ανθρώπινου Δυναμικού ή στην Πρωτοβάθμια Υγεία (Κέντρα Υγείας).

Πιο συγκεκριμένα, στις **Αστικές Περιοχές** υπάρχει σχετικά υψηλή ικανοποίηση από τη Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας, από την Κατάρτιση Ανθρώπινου Δυναμικού και από το Πλήθος Ειδικοτήτων που Παρέχονται. Στον αντίποδα, παρουσιάζεται έντονη δυσαρέσκεια από το Κόστος Συμμετοχής στην Υγεία καθώς και από την Ενημέρωση και την Πρόληψη σε ζητήματα Δημόσιας Υγείας.

Όσο αφορά στις **Μη Αστικές περιοχές**, ενώ η Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας συγκεντρώνει τη δεύτερη υψηλότερη βαθμολογία, το ποσοστό της απόλυτης δυσαρέσκειας (0) είναι υψηλό σε σχέση με τις Αστικές περιοχές, καταδεικνύοντας ότι ένα συγκεκριμένο τμήμα του πληθυσμού ενδεχομένως να βιώνει το πρόβλημα εντονότερα (ηλικιωμένοι, απομακρυσμένες περιοχές). Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, αυξημένη δυσαρέσκεια σε σχέση με τις Αστικές περιοχές παρουσιάζεται επίσης και στην Ποιότητα των Υπηρεσιών αλλά και των Υποδομών (σε μικρότερο βαθμό).

Ανά Επάγγελμα

Η συνολική εικόνα δεν αλλάζει όταν εξετάσει κανείς το βαθμό ικανοποίησης των πολιτών από την Υγεία ανά επάγγελμα. Έχει ωστόσο ενδιαφέρον να τονίσουμε την αυξημένη ανάγκη των Συνταξιούχων για Πρωτοβάθμια Υγεία καθώς και για Ενημέρωση και Πρόληψη για ζητήματα Δημόσιας Υγείας. Είναι χαρακτηριστικό ότι ένας στους πέντε δίνει τη χαμηλότερη δυνατή βαθμολογία (0) στην κλίμακα ικανοποίησης.

Βαθμός Προτεραιότητας

Σύνολο δείγματος

Η διερεύνηση του βαθμού προτεραιότητας που οι πολίτες αποδίδουν σε κάθε μια από τις πολιτικές παραμέτρους που παρουσιάστηκαν στον τομέα της Υγείας, φέρνει στην επιφάνεια με ξεκάθαρο τρόπο την ανάγκη δημιουργίας ενός δικτύου κοινωνικής προστασίας και φροντίδας για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού.

Οι παράμετροι που αφορούν στην Κοινωνική Φροντίδα καθώς και στη Μέριμνα για Ιατρο-φαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων του Πληθυσμού εμφανίζουν τους υψηλότερους μέσους όρους, ενώ ο Δείκτης Προτεραιότητας (+52% και +55% αντίστοιχα) είναι σημαντικά αυξημένος σε σχέση με όλες τις υπόλοιπες παραμέτρους.

Μέτρια προτεραιότητα αποδίδεται στην Αξιοποίηση της Έρευνας και της Καινοτομίας για τη Βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας, στην Εισαγωγή Νέων Τρόπων Παροχής Υπηρεσιών Υγείας και στην Προώθηση της Ψυχικής Υγείας, ενώ η Αναβάθμιση Ανθρώπινων Πόρων και η Εισαγωγή Συστημάτων Αξιολόγησης και Λογοδοσίας παρουσιάζουν χαμηλή προτεραιότητα.

Τέλος, η Ανάπτυξη του Ιατρικού Τουρισμού έχει θετικό πρόσημο αλλά σχεδόν μηδενική ένταση, και η Αναδιάταξη των Μονάδων Υγείας σε Αντιστοιχία με τις Ανάγκες έχει αρνητικό πρόσημο, γεγονός που συνάδει με τον σχετικά υψηλό βαθμό ικανοποίησης των πολιτών από τη Γεωγραφική Πρόσβαση στις Υποδομές Υγείας που παρουσιάστηκε στην προηγούμενη ενότητα.

Ταξινόμηση βάσει υψηλότερου μέσου όρου		%			Μέσοι όροι	Δείκτης, %
		0-6	7-8	9-10		
Κοινωνική φροντίδα (βρέφη, ηλικιωμένοι, ΑΜΕΑ)		12,2	23,2	64,6	8,61	52
Μέριμνα για ιατρο-φαρμακευτική κάλυψη των ευάλωτων οικονομικά ομάδων του πληθυσμού		14,1	17,3	68,7	8,58	55
Αξιοποίηση της έρευνας και της καινοτομίας για την βελτίωση των υπηρεσιών υγείας		16,7	30,6	52,7	8,22	36
Εισαγωγή νέων τρόπων παροχής υπηρεσιών υγείας (π.χ. τηλεϊατρική για απομακρυσμένες περιοχές)		18,5	32,3	49,2	8,05	31
Προώθηση της ψυχικής υγείας		19,7	30,4	49,9	8,01	30
Αναβάθμιση των ανθρώπινων πόρων		24,1	34,0	41,9	7,82	18
Εισαγωγή συστημάτων ποιότητας, αξιολόγησης και λογοδοσίας στην υγεία		24,2	31,7	44,2	7,73	20
Ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού		30,9	36,0	33,1	7,31	2
Γεωγραφική αναδιάταξη των μονάδων υγείας σε αντιστοιχία με τις ανάγκες		39,8	28,9	31,3	6,83	-8

Γράφημα 7. Πολιτικές προτεραιότητες στον τομέα της Υγείας για το σύνολο του δείγματος.

Στρατηγικές Πρωτοβουλίες	0-6	9-10	Δείκτης
Κοινωνική φροντίδα	12%	65%	52%
Μέριμνα για ιατρο-φαρμακευτική κάλυψη των ευάλωτων οικονομικά ομάδων	14%	69%	55%
Αξιοποίηση της έρευνας και της καινοτομίας για την βελτίωση των υπηρεσιών υγείας	17%	53%	36%
Εισαγωγή νέων τρόπων παροχής υπηρεσιών υγείας (π.χ. τηλεϊατρική για απομακρυσμένες περιοχές)	18%	49%	31%
Πρώθηση της ψυχικής υγείας	20%	50%	30%
Αναβάθμιση των ανθρώπινων πόρων	24%	42%	18%
Εισαγωγή συστημάτων ποιότητας, αξιολόγησης και λογοδοσίας στην υγεία	24%	44%	20%
Ανάπτυξη του ιατρικού τουρισμού	31%	33%	2%
Γεωγραφική αναδιάρθρωση των μονάδων υγείας σε αντιστοιχία με τις ανάγκες	40%	31%	-8%

Πίνακας 1. Ανάλυση του Δείκτη Προτεραιότητας για τις πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται στην Υγεία για το σύνολο του δείγματος.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Η Κοινωνική Φροντίδα καθώς και τη Μέριμνα για Ιατρο-φαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων του Πληθυσμού ξεχωρίζουν σε όλες τις ηλικιακές ομάδες ως πολιτικές πρωτοβουλίες με βαρύνουσα σημασία.

Ωστόσο, ιδιαίτερη έμφαση δίνεται από την ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών και στην Αξιοποίηση της Έρευνας και της Καινοτομίας για τη Βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας, αλλά και στην Εισαγωγή Νέων Τρόπων Παροχής Υπηρεσιών Υγείας.

Οι **ηλικιακές ομάδες 18-34 και ετών 35-54** θέτουν ως πρώτη προτεραιότητα στον τομέα της Υγείας τη Μέριμνα για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων του Πληθυσμού και ακολουθεί η Κοινωνική φροντίδα. Η Ανάπτυξη του Ιατρικού Τουρισμού και η Γεωγραφική Αναδιάρθρωση των Μονάδων Υγείας σε Αντιστοιχία με τις Ανάγκες λαμβάνουν αρνητικό πρόσημο.

Αντίθετα, η **ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών** παρουσιάζεται πιο ευαισθητοποιημένη όσο αφορά στις πολιτικές προτεραιότητες στον τομέα της Υγείας, προτάσσοντας, εκτός από τη Μέριμνα για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων του Πληθυσμού και την Κοινωνική φροντίδα, τη Βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας μέσω της Αξιοποίησης της Καινοτομίας, καθώς και την Εισαγωγή Νέων Τρόπων Παροχής Υπηρεσιών Υγείας.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Εξετάζοντας τις πολιτικές προτεραιότητες των πολιτών στον τομέα της Υγείας ανά Περιφερειακή Ενότητα, δεν βλέπουμε μεγάλες διαφοροποιήσεις. Η Κοινωνική Φροντίδα και

Μέριμνα για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων παραμένουν οι πρώτες προτεραιότητες. Φαίνεται ότι η διατήρηση του κοινωνικού ιστού και η άμβλυνση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης ακουμπά το σύνολο του πληθυσμού και αναδύεται ως οριζόντια ανάγκη.

Πιο συγκεκριμένα, οι πολιτικές προτεραιότητες των κατοίκων της **Π.Ε. Ηρακλείου** σε σχέση με την Υγεία ακολουθούν την κατανομή του συνόλου του δείγματος.

Σχεδόν ίδια εικόνα παρουσιάζεται και στην **Π.Ε. Χανίων**, ωστόσο μειώνεται αισθητά η ένταση σε όλες τις πρωτοβουλίες με εξαίρεση τη Κοινωνική Φροντίδα και Μέριμνα για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων.

Στην **Π.Ε. Ρεθύμνου** η ανάγκη για Κοινωνική Φροντίδα και για Μέριμνα για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων εμφανίζεται εντονότερη από κάθε άλλη Περιφερειακή Ενότητα, ενώ προτάσσεται με μεγάλη ένταση και η ανάγκη για Προώθηση της Ψυχικής Υγείας. Ακολουθεί η Εισαγωγή Νέων Τρόπων Παροχής Υπηρεσιών και η Αξιοποίηση της Έρευνας και της Καινοτομίας για τη Βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας.

Και τέλος, στην **Π.Ε. Λασιθίου** οι πολιτικές πρωτοβουλίες πέραν της Κοινωνικής Φροντίδας και της Μέριμνας για την Ιατροφαρμακευτική Κάλυψη των Ευάλωτων Ομάδων εμφανίζουν χαμηλή ή και πολύ χαμηλή ένταση.

Σύγκριση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Κρήτης

Η σύγκριση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Κρήτης του βαθμού προτεραιότητας που αποδίδουν οι πολίτες στις πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται στον τομέα της Υγείας, παρουσιάζει αυξημένη την ανάγκη κοινωνικής φροντίδας και κοινωνικής μέριμνας στη Δυτική Κρήτη.

Ανά Μορφωτικό επίπεδο

Αξίζει επίσης να δούμε συγκριτικά τις προτεραιότητες των πολιτών στον τομέα της Υγείας ανά μορφωτικό επίπεδο, για να παρατηρήσουμε ότι άτομα Ανώτερης/Ανώτατης εκπαίδευση προβάλλουν πολύ ισχυρή την ανάγκη της Αξιοποίησης της Έρευνας και της Καινοτομίας για τη Βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας.

Συμπεράσματα στον τομέα της Υγείας

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ικανοποίηση των πολιτών από τον τομέα της Υγείας είναι χαμηλή. Στον βαθμό που η Υγεία μπορεί να ενταχθεί στον σχεδιασμό της Περιφέρειας Κρήτης, δημιουργείται χώρος για παρεμβάσεις που μπορεί να βελτιώσουν το επίπεδο των σχετικών υπηρεσιών.

Στα θετικά υπάρχει σχετικά υψηλή ικανοποίηση από το ανθρώπινο δυναμικό αλλά και από το πλήθος των ειδικοτήτων που παρέχονται. Επίσης, η γεωγραφική πρόσβαση στις υποδομές υγείας είναι ικανοποιητική σε μια Περιφέρεια που παραδοσιακά εμφανίζει προβλήματα στη διασύνδεση των περιοχών και στις υποδομές μεταφοράς.

Τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα παρουσιάζουν καλύτερη εικόνα όπως είναι αναμενόμενο, ενώ η Π.Ε. Λασιθίου φαίνεται να εμφανίζει τα περισσότερα προβλήματα, ενδεχομένως λόγω και του φυσικού ανάγλυφου.

Η Πρωτοβάθμια Υγεία έχει σχετικά ικανοποιητική επίδοση, ενώ φαίνεται να υπάρχει χώρος για ανάπτυξη και αναβάθμιση τόσο των υποδομών όσο και των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Με ιδιαίτερη σαφήνεια οι πολίτες προτάσσουν την ανάγκη για ανάπτυξη ενός δικτύου ασφαλείας, προστασίας και φροντίδας για εκείνες τις ομάδες του πληθυσμού που πλήττονται περισσότερο από την οικονομική κρίση. Η προτεραιοποίηση αυτών των πολιτικών αξόνων έρχεται από όλες τις ηλικιακές ομάδες, όλες τις περιφερειακές ενότητες και όλες τις περιοχές. Είναι σαφές ότι οι επιπτώσεις των δυσμενών οικονομικών συνθηκών έχουν αγγίξει μεγάλα τμήματα της κοινωνίας.

Άμεσα συνδεδεμένη με την οικονομική κρίση είναι και η ψυχική υγεία, η προώθηση της οποίας προτάσσεται emphatically από τους πολίτες. Η έξαρση των ψυχολογικών διαταραχών και η αύξηση των τάσεων αυτοκτονίας είναι πλέον μια πραγματικότητα η οποία πρέπει να αποτελέσει αναπόσπαστο τμήμα ενός συνολικού πολιτικού σχεδιασμού για την αντιστροφή των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης.

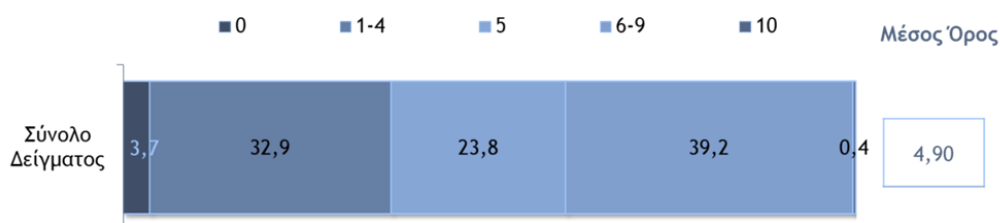
Είναι ενδιαφέρον επίσης ότι οι πολίτες δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην αξιοποίηση της καινοτομίας που παράγεται στα ακαδημαϊκά και ερευνητικά ιδρύματα για την αναβάθμιση των υπηρεσιών υγείας, καθώς και η εισαγωγή προηγμένων τρόπων παροχής υπηρεσιών όπως η τηλεμετρία.

Η υψηλή συγκέντρωση τέτοιων ιδρυμάτων στην Περιφέρεια Κρήτης (Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ινστιτούτο Τεχνολογίας και Έρευνας, Πολυτεχνείο Κρήτης, ΤΕΙ Κρήτης) προσδίδει ένα ουσιαστικό πλεονέκτημα το οποίο και πρέπει να αξιοποιηθεί.

3.2. Ο ΤΟΜΕΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Βαθμός Ικανοποίησης

Η συνολική ικανοποίηση των πολιτών από την περιφερειακή περιβαλλοντική πολιτική είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Γράφημα 8. Συνολική ικανοποίηση από την περιφερειακή περιβαλλοντική πολιτική.

Στο σύνολο του δείγματος, οι πολίτες εμφανίζονται δυσαρεστημένοι σε όλους τους άξονες περιβαλλοντικής πολιτικής. Χαρακτηριστικό είναι το γεγονός ότι κανένας μέσος όρος δεν υπερβαίνει τη μεσαία τιμή της κλίμακας (5), ενώ έχουμε σχετικά μεγάλα ποσοστά στο χαμηλό άκρο της (0). Τα μεγαλύτερα ποσοστά δυσαρέσκειας συγκεντρώνουν η Ενημέρωση γύρω από τα Μεγάλα Περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου και η Αποτελεσματικότητα των Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων.

Γράφημα 9. Ικανοποίηση από τους επιμέρους άξονες της περιφερειακής περιβαλλοντικής πολιτικής στο σύνολο του δείγματος.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Μικρές διαφοροποιήσεις παρουσιάζει η ικανοποίηση των πολιτών από τους επιμέρους άξονες της περιβαλλοντικής πολιτικής ανά ηλικιακή ομάδα. Είναι σαφές ωστόσο ότι η δυσαρέσκεια αυξάνεται όσο αυξάνεται η ηλικία, όπως μαρτυρούν τα ποσοστά που συγκεντρώνονται στο χαμηλό άκρο της κλίμακας (0).

Αναλυτικά, στις μικρότερες ηλικίες (**18-34 έτη**), η μεγαλύτερη ικανοποίηση έρχεται από την Αντιμετώπιση Περιβαλλοντικών Κινδύνων, ωστόσο, ο μέσος όρος παραμένει κάτω του 5. Ακολουθούν η Ανάπτυξη Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και η Διατήρηση και Προστασία Φυσικών Πόρων.

Η Αποτελεσματικότητα Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων και η Ενημέρωση γύρω από τα Μεγάλα Περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου λαμβάνουν τη χαμηλότερη ικανοποίηση.

Η δυσαρέσκεια εντείνεται στην **ηλικιακή ομάδα των 35-54 ετών** με το 23,5% των ερωτώμενων να δηλώνουν απόλυτα δυσαρεστημένοι (0) από την Αποτελεσματικότητα Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων και το αντίστοιχο ποσοστό για την Ενημέρωση γύρω από τα Μεγάλα Περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου να είναι 19,6%. Η Αντιμετώπιση Περιβαλλοντικών Κινδύνων και η Ανάπτυξη ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας έχουν και εδώ την υψηλότερη βαθμολογία.

Ακόμα περισσότερο εντείνεται η δυσαρέσκεια στην **ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών**. Χαρακτηριστικά, ο Χωροταξικός Σχεδιασμός και Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών, η Ενημέρωση γύρω από τα Μεγάλα Περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου, ο Βαθμός Υιοθέτησης Καλών Περιβαλλοντικών Πρακτικών από τις Επιχειρήσεις και το Δημόσιο και η Αποτελεσματικότητα των Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων έχουν μέσους όρους κάτω από 4.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Η σύγκριση μεταξύ των τεσσάρων Περιφερειακών Ενοτήτων του βαθμού ικανοποίησης των πολιτών από την περιβαλλοντική πολιτική της Περιφέρειας Κρήτης, φέρνει στο φως μόνο μικρές διαφοροποιήσεις.

Εκτός από την Αποτελεσματικότητα Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων που συγκεντρώνει τη χαμηλότερη βαθμολογία σε όλες τις Περιφερειακές Ενότητες, οι κάτοικοι της **Π.Ε. Ηρακλείου** εμφανίζονται ιδιαίτερα δυσαρεστημένοι και από το Βαθμό Υιοθέτησης Καλών Περιβαλλοντικών Πρακτικών από τις Επιχειρήσεις και το Δημόσιο.

Στην **Π.Ε. Χανίων** συναντάμε ελαφρώς υψηλότερες τιμές ικανοποίησης σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες (παραμένουν χαμηλές ωστόσο), καθώς και τον υψηλότερο μέσο όρο που αφορά τη Διατήρηση και Προστασία Φυσικών Πόρων. Ταυτόχρονα, έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι κάτοικοι των Χανίων παρουσιάζονται πιο ικανοποιημένοι από το Επίπεδο Ανακύκλωσης των Οικιακών Απορριμμάτων από ό,τι οι κάτοικοι των άλλων Περιφερειακών Ενοτήτων.

Η Ενημέρωση γύρω από τα Μεγάλα Περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου και η Αποτελεσματικότητα των Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων είναι στις τελευταίες θέσεις της βαθμολογίας και στην **Π.Ε. Ρεθύμνου**. Εδώ, ωστόσο, συναντάμε υψηλότερο ποσοστό ικανοποίησης από τον Χωροταξικό Σχεδιασμό και τη Διαχείριση Προστατευόμενων Περιοχών σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες.

Και στην περίπτωση της **Π.Ε. Λασιθίου** εμφανίζεται μια ιδιαιτερότητα: το υψηλότερο ποσοστό ικανοποίησης συγκεντρώνει η Ανάπτυξη Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας.

Σύγκριση Αστικών και Μη Αστικών Περιοχών

Η περαιτέρω ανάλυση των δεδομένων επιβεβαιώνει τη σχεδόν καθολική δυσαρέσκεια των πολιτών απέναντι στην περιβαλλοντική πολιτική της Περιφέρειας Κρήτης. Συγκρίνοντας την ικανοποίηση των κατοίκων των Αστικών περιοχών με εκείνη των κατοίκων Μη Αστικών περιοχών, παρατηρούμε ότι ενώ οι μέσοι όροι δεν παρουσιάζουν μεγάλες διαφορές, οι ακραίες τιμές μαρτυρούν αυξημένη δυσαρέσκεια από τους κατοίκους των Μη Αστικών περιοχών στον τομέα της Ανάπτυξης Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας, στο Επίπεδο Ανακύκλωσης Οικιακών Απορριμμάτων, στην Ενημέρωση γύρω από Μεγάλα περιβαλλοντικά Προβλήματα του Τόπου και στην Αποτελεσματικότητα Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων.

Ανά Επάγγελμα

Εξετάζοντας την ικανοποίηση από την περιφερειακή περιβαλλοντική πολιτική ανά επάγγελμα, γίνεται εμφανές ότι η δυσαρέσκεια μεταξύ των Αγροτών – Κτηνοτρόφων είναι μεγαλύτερη από εκείνη που συναντάμε στις υπόλοιπες κατηγορίες επαγγελματιών.

Χαρακτηριστικά, οι μέσοι όροι στις έξι από τις εννέα παραμέτρους κυμαίνονται κάτω του 4, ενώ η Αποτελεσματικότητα Περιβαλλοντικών Επιθεωρήσεων και Ελέγχων, που αποτελεί κρίσιμη παράμετρο στην αποτελεσματικότητα του Πρωτογενή Τομέα, έχει μέσο όρο μόλις 2,63.

Βαθμός Προτεραιότητας

Σύνολο δείγματος

Αντικατοπτρίζοντας τον χαμηλό βαθμό ικανοποίησης από το σύνολο της περιβαλλοντικής πολιτικής της Περιφέρειας Κρήτης, οι πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται κρίνονται αναγκαίες σχεδόν στο σύνολό τους, λαμβάνοντας υψηλό βαθμό προτεραιότητας.

Τον υψηλότερο βαθμό λαμβάνει η Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων, ενώ πολύ κοντά και με σχεδόν ίδια ένταση μεταξύ τους ακολουθούν η Προστασία και Σωστή Διαχείριση των Φυσικών Πόρων και της Βιοποικιλότητας, η Ενίσχυση της Αίσθησης Ευθύνης απέναντι στο Περιβάλλον από Πολίτες και Επιχειρήσεις, η Ενίσχυση της Έρευνας και της Καινοτομίας στους Τομείς του Περιβάλλοντος και της Ενέργειας, η Φιλική προς το Περιβάλλον Ανάπτυξη στις Πόλεις, η Αντιμετώπιση Περιβαλλοντικών Κινδύνων και η Προώθηση και Στήριξη Επιχειρήσεων που Εφαρμόζουν Πρακτικές Φιλικές προς το Περιβάλλον.

Τον χαμηλότερο βαθμό προτεραιότητας λαμβάνουν η Προώθηση Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού και η Προώθηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Συμπαράγωγής, με τον Δείκτη Προτεραιότητας ωστόσο να δείχνει μέτρια προς υψηλή ένταση.

Ταξινόμηση βάσει υψηλότερου μέσου όρου	■ 0-6 ■ 7-8 ■ 9-10			Μέσοι όροι	Δείκτης, %
Αποτελεσματική διαχείριση των αστικών, βιομηχανικών και επικίνδυνων αποβλήτων	12,7	19,9	67,3	8,46	55
Προστασία και σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας	13,9	27,6	58,6	8,41	45
Ενίσχυση της αίσθησης ευθύνης απέναντι στο περιβάλλον από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις	14,2	31,1	54,7	8,33	41
Ενίσχυση της Έρευνας και της Καινοτομίας στους τομείς του Περιβάλλοντος και της Ενέργειας	16,0	33,5	50,5	8,23	34
Φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη στις πόλεις	15,0	33,2	51,8	8,21	37
Αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών κινδύνων (δασικές πυρκαγιές - κλιματική αλλαγή)	16,2	33,4	50,5	8,17	34
Προώθηση και στήριξη επιχειρήσεων που εφαρμόζουν πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον	16,5	32,0	51,5	8,15	35
Προώθηση χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού	17,7	39,7	42,5	7,94	25
Προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και της Συμπαράγωγής	17,9	33,1	49,0	7,92	31

Γράφημα 10. Πολιτικές προτεραιότητες στον τομέα του Περιβάλλοντος στο σύνολο του δείγματος.

Στρατηγικές Πρωτοβουλίες	0-6	9-10	Δείκτης
Αποτελεσματική διαχείριση των αστικών, βιομηχανικών και επικίνδυνων αποβλήτων	13%	67%	55%
Προστασία και σωστή διαχείριση των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας	14%	59%	45%
Ενίσχυση της αίσθησης ευθύνης απέναντι στο περιβάλλον από τους πολίτες και τις επιχειρήσεις	14%	55%	41%
Ενίσχυση της Έρευνας και της Καινοτομίας στους τομείς του Περιβάλλοντος και της Ενέργειας	16%	50%	34%
Φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη στις πόλεις	15%	52%	37%
Αντιμετώπιση των περιβαλλοντικών κινδύνων (δασικές πυρκαγιές - κλιματική αλλαγή)	16%	50%	34%
Προώθηση και στήριξη επιχειρήσεων που εφαρμόζουν πρακτικές φιλικές προς το περιβάλλον	17%	51%	35%
Προώθηση χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού	18%	43%	25%
Προώθηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και της Συμπαράγωγής	18%	49%	31%

Πίνακας 2. Ανάλυση του Δείκτη Προτεραιότητας για τις περιβαλλοντικές πολιτικές πρωτοβουλίες για το σύνολο του δείγματος.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Περισσότερο ευαισθητοποιημένοι εμφανίζονται οι ερωτώμενοι που ανήκουν στην ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών, αποδίδοντας υψηλούς βαθμούς προτεραιότητας σχεδόν σε όλες τις πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται σε σχέση με το Περιβάλλον.

Αντίθετα, λιγότερο ευαισθητοποιημένοι εμφανίζονται οι νέοι (18-34 ετών). Για τις μικρότερες ηλικίες (**18-34 έτη**) απόλυτη προτεραιότητα αποτελεί η Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων. Την ίδια στιγμή προτάσσουν την Ενίσχυση της Αίσθησης Ευθύνης Απέναντι στο Περιβάλλον από Πολίτες και Επιχειρήσεις και την Προστασία και Σωστή Διαχείριση των Φυσικών Πόρων και της Βιοποικιλότητας. Μέτρια προς μεγάλη βαρύτητα δίνουν σε όλες τις υπόλοιπες παραμέτρους, με εξαίρεση την Προώθηση Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού όπου ο βαθμός προτεραιότητας είναι χαμηλός.

Η **ηλικιακή ομάδα των 35-54 ετών** δίνει υψηλότερο βαθμό προτεραιότητας σχεδόν σε όλες τις παραμέτρους, σε σχέση με την ηλικιακή ομάδα των 18-34 ετών, στέλνοντας ένα μήνυμα κρισιμότητας αλλά και ανάγκης για μια συνολική και αποτελεσματική διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων. Η Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων παραμένει πρώτη προτεραιότητα, ενώ η Προώθηση Χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού έχει και εδώ τον χαμηλότερο βαθμό.

Οι υψηλότερες τιμές στην κλίμακα προτεραιότητας παρουσιάζονται ωστόσο στην **ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών**. Ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η Ενίσχυση της Έρευνας και της Καινοτομίας στους Τομείς του Περιβάλλοντος και της Ενέργειας έρχεται πρώτη ως

προτεραιότητα, ενώ σε καμία περίπτωση ο Δείκτης Προτεραιότητας δεν λαμβάνει τιμή χαμηλότερη του +30%.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Δεν παρουσιάζονται μεγάλες διαφοροποιήσεις μεταξύ των τεσσάρων Περιφερειακών Ενοτήτων όσον αφορά στον βαθμό προτεραιότητας που αποδίδουν οι πολίτες στις περιβαλλοντικές πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται.

Αξίζει ωστόσο να αναφέρουμε ότι οι κάτοικοι Ηρακλείου αισθάνονται εντονότερη την ανάγκη για Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων, ο Δείκτης Προτεραιότητας της οποίας είναι ο υψηλότερος που εμφανίζεται (+60%).

Σύγκριση Ανατολικής και Δυτικής Κρήτης

Η σύγκριση μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Κρήτης δεν αποτυπώνει ουσιαστικές διαφοροποιήσεις, αν εξαιρέσει κανείς τις ελαφρά ενισχυμένες τιμές που παρουσιάζονται στην Ανατολική Κρήτη σε ό,τι αφορά στην Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων και την Προστασία και Σωστή Διαχείριση των Φυσικών Πόρων και της Βιοποικιλότητας (δέχονται την επίδραση της Περιφερειακής Ενότητας Ηρακλείου), επιβεβαιώνοντας έτσι τον αρχικό μας ισχυρισμό: η ανάγκη μιας συνολικής και αποτελεσματικής περιβαλλοντικής πολιτικής είναι αδήριτη για όλα τα τμήματα του νησιού.

Σύγκριση μεταξύ Αστικών και Μη Αστικών Περιοχών

Οι κάτοικοι Αστικών περιοχών εμφανίζονται περισσότερο ευαισθητοποιημένοι στο ζήτημα της Αποτελεσματικής Διαχείρισης Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων, καθώς και στην Προώθηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Συμπαράγωγής. Στον αντίποδα, οι κάτοικοι Μη Αστικών περιοχών προτάσσουν την Προώθηση χωροταξικού και Πολεοδομικού Σχεδιασμού. Σε όλες τις άλλες περιπτώσεις και αυτή η ανάλυση καταγράφει πολύ μικρές διαφοροποιήσεις.

Ανά Μορφωτικό Επίπεδο

Το μορφωτικό επίπεδο των ερωτώμενων επιδρά στο βαθμό προτεραιότητας που αποδίδουν στις επιμέρους περιβαλλοντικές πολιτικές, με όσους δηλώνουν Ανώτερη/Ανώτατη Εκπαίδευση να δίνουν ιδιαίτερη βαρύτητα στην Αποτελεσματική Διαχείριση Αστικών, Βιομηχανικών και Επικίνδυνων Αποβλήτων, την Προστασία και Σωστή Διαχείριση των Φυσικών Πόρων και της Βιοποικιλότητας και την Ενίσχυση της Αίσθησης Ευθύνης απέναντι στο Περιβάλλον από Πολίτες και Επιχειρήσεις.

Ανά Επάγγελμα

Τέλος, από την ανάλυση του βαθμού προτεραιότητας ανά επάγγελμα ενδιαφέρον παρουσιάζει ο πολύ χαμηλός βαθμός προτεραιότητας που αποδίδουν οι Αγρότες – Κτηνοτρόφοι στην Προώθηση Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και Συμπαράγωγής. Ο Δείκτης Προτεραιότητας διαμορφώνεται στο -12% και είναι ο χαμηλότερος που συναντάμε σε αυτήν την ενότητα.

Συμπεράσματα για τον τομέα του Περιβάλλοντος

Η συνολική ικανοποίηση από την περιβαλλοντική πολιτική της Περιφέρειας Κρήτης είναι ιδιαίτερα χαμηλή. Σε όλες τις παραμέτρους που εξετάστηκαν η δυσαρέσκεια είναι έντονη. Ενδεχομένως εξαίρεση να αποτελεί η αντιμετώπιση περιβαλλοντικών καταστροφών, που σε πολλές αναλύσεις παρουσιάζει την υψηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα της ικανοποίησης, αλλά παραμένει σε χαμηλά επίπεδα.

Έχει ενδιαφέρον το γεγονός ότι οι πολίτες ζητούν περισσότερη ενημέρωση (ο παράγοντας που συγκεντρώνει τη χαμηλότερη βαθμολογία σχεδόν σε όλες τις αναλύσεις), που φανερώνει μια τάση για ενεργητική συμμετοχή στα μεγάλα περιβαλλοντικά προβλήματα.

Ως άμεση προτεραιότητα, οι πολίτες θέτουν την αποτελεσματική διαχείριση των αποβλήτων και ιδιαίτερα οι κάτοικοι Ηρακλείου, όπου το πρόβλημα είναι εντονότερο. Σε άμεση συσχέτιση βρίσκεται και η προστασία των φυσικών πόρων και της βιοποικιλότητας της Κρήτης, καθώς και η φιλική προς το περιβάλλον ανάπτυξη στις πόλεις. Ταυτόχρονα, οι πολίτες ζητούν την αυστηρότητα (η οποία είναι φανερή και στις δικές τους βαθμολογίες) του κράτους απέναντι σε πρακτικές που βλάπτουν το περιβάλλον και επικροτούν τις πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τη «συνέτιση» δημοσίου, επιχειρήσεων και πολιτών όσο αφορά την περιβαλλοντική συμπεριφορά.

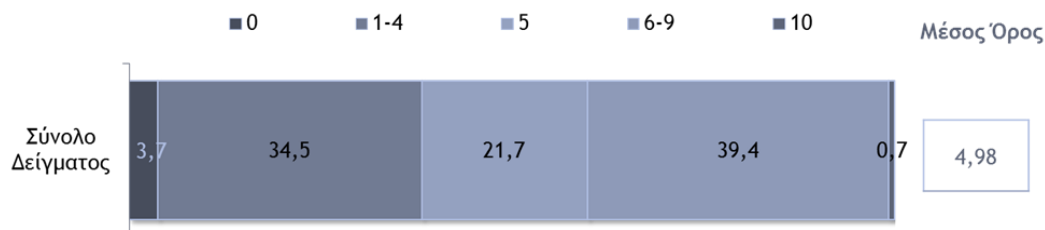
Η ενίσχυση της έρευνας και της καινοτομίας παρουσιάζεται και σε αυτόν τον τομέα ως ανάγκη, ωστόσο, με μικρότερη ένταση. Επίσης με μικρότερη ένταση προτάσσεται η προώθηση των ΑΠΕ και προώθηση του χωροταξικού και πολεοδομικού σχεδιασμού, μέτρα που κατά γενική ομολογία έχουν μεσοπρόθεσμη ή μακροπρόθεσμη επίδραση.

Με άλλα λόγια, οι πολίτες προβάλλουν ως επιτακτική την ανάγκη επιβολής μέτρων που θα σταματήσουν άμεσα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος έναντι μέτρων που θα επιφέρουν μελλοντικές αλλαγές.

3.3. Ο ΑΓΡΟΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ

Βαθμός Ικανοποίησης

Η συνολική ικανοποίηση των πολιτών από την πολιτική στον Αγροτικό Τομέα καταγράφεται οριακά χαμηλή.

Γράφημα 11. Συνολική ικανοποίηση από την Αγροτική Πολιτική.

Οι τρεις άξονες με τον υψηλότερο μέσο όρο ικανοποίησης, είναι η Προώθηση και Προβολή των Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, η Αποτελεσματικότητα Διαδικασιών Πιστοποίησης Προϊόντων και το Εισόδημα από Αγροτικές Δραστηριότητες.

Σε πολύ χαμηλότερα ποσοστά ικανοποίησης βρίσκεται η Υποστήριξη για Εξαγωγική Δραστηριότητα, η Ταχύτητα Περαιώσης Διαδικασιών κατά την Επαφή με τις Δημόσιες Δομές και τέλος η Λειτουργία των ενώσεων/συνεταιρισμών, όπου σίγουρα είναι ένας παράγοντας που εμπλέκεται και στην εξαγωγική δραστηριότητα. Σε καμία από τις παραμέτρους δεν συναντάμε μέσο όρο υψηλότερο από 5,4.

Ταξινόμηση Βάσει
υψηλότερου μέσου όρου

	0	1-4	5	6-9	10	Μέσοι όροι
Προώθηση και προβολή τοπικών κρητικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές	4,8	28,6	17,8	45,0	3,7	5,40
Αποτελεσματικότητα διαδικασιών πιστοποίησης προϊόντων	6,8	27,9	24,3	37,8	3,2	5,00
Εισόδημα από αγροτικές δραστηριότητες	7,3	32,2	24,2	34,4	1,8	4,79
Ευκολία στη μετάβαση από την παραγωγή προς την μεταποίηση και την εμπορία	10,5	42,2	15,5	29,5	2,3	4,24
Πρόσβαση στη γνώση (γεωπονική/κτηνιατρική υποστήριξη, νέες τεχνολογίες, νέα συστήματα...	13,1	35,4	22,6	27,0	1,8	4,23
Ποιότητα και επάρκεια υποδομών υποστήριξης (δομές μεταποίησης, αρδευτικά δίκτυα κτλ)	12,1	37,1	22,1	26,5	2,2	4,21
Λειτουργία ομάδων παραγωγών	12,9	36,3	26,6	22,7	1,6	4,10
Σύστημα επιθεωρήσεων και ελέγχων	14,0	38,9	21,5	24,2	1,5	4,02
Υποστήριξη για εξαγωγική δραστηριότητα	20,2	40,7	16,3	20,9	1,9	3,57
Ταχύτητα περαίωσης διαδικασιών κατά την επαφή με τις δημόσιες δομές	16,1	48,3	16,1	19,1	0,4	3,45
Λειτουργία ενώσεων/συνεταιρισμών	24,0	38,6	15,7	20,6	1,1	3,42

Γράφημα 12. Ικανοποίηση από τους επιμέρους άξονες της Αγροτικής Πολιτικής.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Φαίνεται ότι οι νέοι (18-34 έτη) νιώθουν πιο ικανοποιημένοι από ό,τι οι ηλικίες 35-54 και 55+, ιδιαίτερα στους τομείς της Πρόσβασης στη Γνώμη και της Προβολής και Προώθησης Τοπικών Κρητικών Προϊόντων.

Πιο συγκεκριμένα, η **ηλικιακή ομάδα των 18-34 ετών** δίνει υψηλότερη βαθμολογία στην κλίμακα ικανοποίησης σχεδόν σε όλες τις παραμέτρους. Η Προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων λαμβάνει εδώ τη μεγαλύτερη τιμή της, ενώ φαίνεται ότι οι νέοι είναι ικανοποιημένοι με το Εισόδημα από Αγροτικές Δραστηριότητες, από την Αποτελεσματικότητα Διαδικασιών Πιστοποίησης Προϊόντων, από την Πρόσβαση στη Γνώση και από την Ευκολία Μετάβασης από την Παραγωγή προς τη Μεταποίηση και την Εμπορία.

Μια πιθανή εξήγηση είναι η υιοθέτηση πιο σύγχρονων μεθόδων παραγωγής και προώθησης προϊόντων από την ηλικιακή ομάδα των νέων σε αντίθεση με τις άλλες δύο ηλικιακές ομάδες, καθώς και η ευκολία πρόσβασης των νέων στην τεχνολογία.

Αντίθετα, η **ηλικιακή ομάδα των 35-54 ετών** παρουσιάζεται ιδιαίτερα δυσαρεστημένη, με την ικανοποίηση να παίρνει την υψηλότερη τιμή της στην Προώθηση και προβολή Τοπικών Κρητικών Προϊόντων με μέσο όρο μόλις 5,16.

Σε όλες τις άλλες παραμέτρους συναντάμε μέσους όρους χαμηλότερους της μεσαίας τιμής πέντε (5). Ιδιαίτερη δυσαρέσκεια συγκεντρώνεται στη Λειτουργία Ενώσεων/Συνεταιρισμών, στην Ταχύτητα Περαιώσης Διαδικασιών κατά την Επαφή με τις Δημόσιες Δομές, στην Υποστήριξη για Εξαγωγική Δραστηριότητα, στο Σύστημα Επιθεωρήσεων και Ελέγχων και στην Πρόσβαση στη Γνώση, με μέσους όρους κάτω του 4.

Τέλος, η ικανοποίηση από το Εισόδημα από Αγροτικές Δραστηριότητες είναι σε σχετικά υψηλή θέση.

Παρόμοια εικόνα παρουσιάζεται και στην **ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών**. Εδώ ωστόσο, φαίνεται να υπάρχει ακόμα μεγαλύτερη δυσκολία στη Μετάβαση από την Παραγωγή προς τη Μεταποίηση και την Εμπορία ενώ η ικανοποίηση από το εισόδημα είναι σχετικά υψηλή παρ' όλα τα προβλήματα.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Οι κάτοικοι της Π.Ε. Λασιθίου είναι πιο ευχαριστημένοι σε σχέση με τις υπόλοιπες Περιφερειακές Ενότητες από την Αποτελεσματικότητα Διαδικασιών Πιστοποίησης Προϊόντων καθώς και από την Ευκολία Μετάβασης από την Παραγωγή στη Μεταποίηση και την Εμπορία. Αντιθέτως, είναι οι πιο δυσαρεστημένοι αναφορικά με την Ταχύτητα Περαιώσης Διαδικασιών κατά την Επαφή τους με τις Δημόσιες Δομές.

Μεταξύ των υπόλοιπων Περιφερειακών Ενοτήτων δεν παρουσιάζονται μεγάλες διαφορές.

Σύγκριση Αστικών και Μη Αστικών περιοχών

Στις Μη Αστικές περιοχές έχουμε ελάχιστη αυξημένη ικανοποίηση από το Εισόδημα από Αγροτικές Δραστηριότητες.

Στον αντίποδα, υπάρχει μεγαλύτερη δυσαρέσκεια από την Πρόσβαση στη Γνώση, από την Υποστήριξη για Εξαγωγική Δραστηριότητα και κυρίως από τη Λειτουργία Ομάδων Παραγωγών και Ενώσεων/Συνεταιρισμών.

Ανά Επάγγελμα

Μεταξύ των διαφόρων κατηγοριών επαγγελματιών, λιγότερο ικανοποιημένοι σχεδόν στο σύνολο των παραμέτρων που αφορούν στην Αγροτική Πολιτική εμφανίζονται οι κατεξοχήν εμπλεκόμενοι, δηλαδή οι Αγρότες – Κτηνοτρόφοι. Οι μεγαλύτερες διαφορές εντοπίζονται

στην προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, στην Υποστήριξη για Εξαγωγική Δραστηριότητα και λιγότερο στη Λειτουργία Ενώσεων/Συνεταιρισμών. Η «αυστηρότητα» των Αγροτών - Κτηνοτρόφων μπορεί να θεωρηθεί αναμενόμενη, δεδομένου ότι η εν λόγω ομάδα είναι εκείνη που πλήττεται ή ωφελείται με πιο άμεσο τρόπο από την εφαρμογή της Αγροτικής Πολιτικής.

Βαθμός Προτεραιότητας

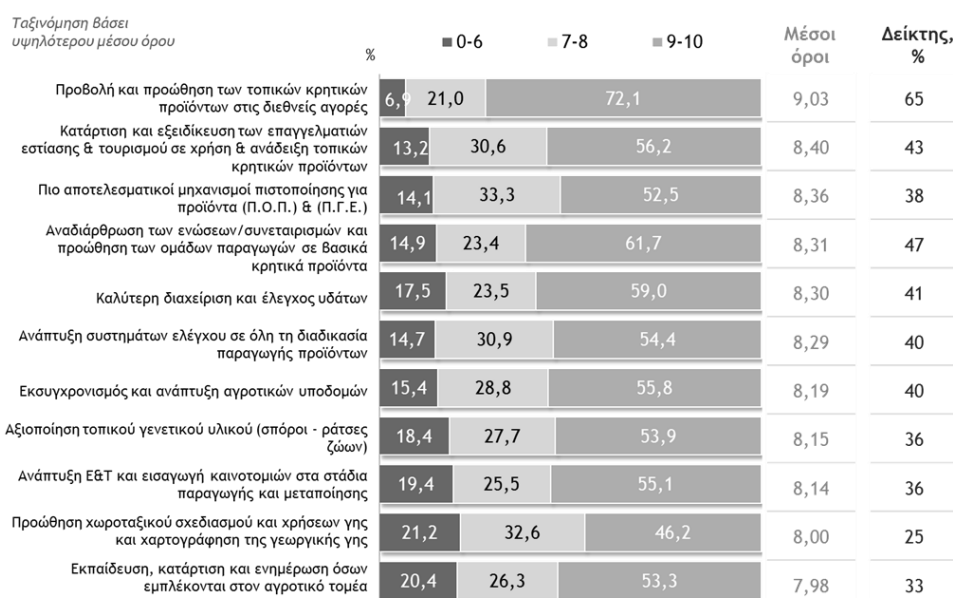
Σύνολο δείγματος

Όλες οι πολιτικές στρατηγικές που προτείνονται στον τομέα της Αγροτικής Πολιτικής λαμβάνουν σχετικά υψηλούς βαθμούς προτεραιότητας, γεγονός που μαρτυρά την ιδιαίτερη σημασία του τομέα στην οικονομική και επαγγελματική ζωή του τόπου.

Πρώτη προτεραιότητα αναδύεται η Προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, καθώς συνδέεται άμεσα με την υπεραξία των αγροτικών προϊόντων και κατ' επέκταση με το εισόδημα από αγροτικές δραστηριότητες.

Η Αναδιάρθρωση Ενώσεων/Συνεταιρισμών και η Προώθηση Ομάδων Παραγωγών σε Βασικά Κρητικά Προϊόντα φαίνεται να είναι επίσης μια επιτακτική ανάγκη, τόσο λόγω της κακής διάρθρωσης του τομέα σήμερα (βλ. προηγούμενη ενότητα), όσο και λόγω της συσσωρευτικής δύναμης που προσδίδει στον παραγωγό εν μέσω ενός ιδιαίτερα ανταγωνιστικού περιβάλλοντος.

Τον μικρότερο βαθμό προτεραιότητας λαμβάνει η Προώθηση Χωροταξικού Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης και η Χαρτογράφηση της Γεωργικής Γης, ως μέτρο μη άμεσης οικονομικής απόδοσης.

Γράφημα 13. Προτεραιοποίηση των επιμέρους αξόνων της Αγροτικής Πολιτικής στο σύνολο του δείγματος.

Στρατηγικές Πρωτοβουλίες	0-6	9-10	Δείκτης
Προβολή και προώθηση των τοπικών κρητικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές	7%	72%	65%
Κατάρτιση και εξειδίκευση των επαγγελματιών εστίασης & τουρισμού σε χρήση & ανάδειξη τοπικών κρητικών προϊόντων	13%	56%	43%
Πιο αποτελεσματικοί μηχανισμοί πιστοποίησης για προϊόντα (Π.Ο.Π.) & (Π.Γ.Ε.)	14%	53%	38%
Αναδιάρθρωση των ενώσεων/συνεταιρισμών και προώθηση των ομάδων παραγωγών σε βασικά κρητικά προϊόντα	15%	62%	47%
Καλύτερη διαχείριση και έλεγχος υδάτων	18%	59%	41%
Ανάπτυξη συστημάτων ελέγχου σε όλη τη διαδικασία παραγωγής προϊόντων	15%	54%	40%
Εκσυγχρονισμός και ανάπτυξη αγροτικών υποδομών	15%	56%	40%
Αξιοποίηση τοπικού γενετικού υλικού (σπόροι - ράτσες ζώων)	18%	54%	36%
Ανάπτυξη Ε&Τ και εισαγωγή καινοτομιών στα στάδια παραγωγής και μεταποίησης	19%	55%	36%
Προώθηση χωροταξικού σχεδιασμού και χρήσεων γης και χαρτογράφηση της γεωργικής γης	21%	46%	25%
Εκπαίδευση, κατάρτιση και ενημέρωση όσων εμπλέκονται στον αγροτικό τομέα	20%	53%	33%

Πίνακας 3. Ανάλυση του Δείκτη Προτεραιότητας για την Αγροτική Πολιτική στο σύνολο του δείγματος.

Ανά Ηλικιακή Ομάδα

Με εξαίρεση την Προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, η σύγκριση του βαθμού προτεραιότητας μεταξύ των τριών ηλικιακών ομάδων, καταδεικνύει μια πιο μετριοπαθή στάση από την πλευρά των νέων.

Αναλυτικότερα, η **ηλικιακή ομάδα των 18-34 ετών** αποδίδει μεγάλη σημασία στην προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων με τον Δείκτη προτεραιότητας να αγγίζει το +61%. Σε καμία άλλη παράμετρο δεν συναντάμε Δείκτη προτεραιότητας μεγαλύτερο του +26% (Καλύτερη Διαχείριση και Έλεγχος Υδάτων), ενώ χαμηλή έως πολύ χαμηλή προτεραιότητα λαμβάνει η Ανάπτυξη της Έρευνας και Τεχνολογίας και Εισαγωγή καινοτομιών στα Στάδια της Παραγωγής και Μεταποίησης και η Προώθηση Χωροταξικού Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης και Χαρτογράφηση της Γεωργικής Γης.

Αντίθετα στην **ηλικιακή ομάδα των 35-54 ετών** παρουσιάζονται ιδιαίτερα υψηλοί βαθμοί προτεραιότητας σχεδόν σε όλους τους τομείς. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε όλες τις παραμέτρους συναντάμε μέσους όρους άνω του 8, ενώ οι Δείκτες Προτεραιότητας κινούνται μεταξύ του +34% και του +63%. Καταγράφεται έντονη η ανάγκη για Προβολή και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, η ανάγκη για καλύτερη Διαχείριση και Έλεγχο Υδάτων και η αναδιάρθρωση των Ενώσεων/Συνεταιρισμών και η Προώθηση Ομάδων Παραγωγών στα Βασικά Κρητικά Προϊόντα, ενώ προστίθεται και η Κατάρτιση και Εξειδίκευση των Επαγγελματιών Εστίασης και Τουρισμού στη Χρήση και την Ανάδειξη Τοπικών Κρητικών Προϊόντων στη «λίστα» των άμεσων προτεραιοτήτων.

Ομοίως στην **ηλικιακή ομάδα των 55+ ετών** συναντάμε υψηλούς βαθμούς προτεραιότητας, ωστόσο, η διακύμανση είναι μεγαλύτερη. Πρώτη προτεραιότητα είναι η Προβολή και

Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων με Δείκτη Προτεραιότητας +72%, ενώ τελευταία είναι Προώθηση Χωροταξικού Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης και Χαρτογράφηση της Γεωργικής Γης με Δείκτη Προτεραιότητας +26%.

Ανά Περιφερειακή Ενότητα

Η σύγκριση του βαθμού προτεραιότητας που οι πολίτες αποδίδουν στις πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται στον Αγροτικό Τομέα μεταξύ των τεσσάρων Περιφερειακών Ενότητων, δείχνει μια εν πολλοίς ομοιογενή αντίδραση, με εξάιρεση τους κατοίκους Χανίων οι οποίοι δίνουν πιο ουδέτερες βαθμολογίες.

Σύγκριση Αστικών και Μη Αστικών περιοχών

Οι κάτοικοι Μη Αστικών περιοχών δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην Κατάρτιση και Εξειδίκευση των Επαγγελματιών Εστίασης και Τουρισμού στη Χρήση και Προώθηση Τοπικών Κρητικών Προϊόντων, στην Εκπαίδευση και Κατάρτιση όλων όσων Εμπλέκονται με τον Αγροτικό Τομέα, αλλά και στην Προώθηση Χωροταξικού Σχεδιασμού και Χρήσεων Γης και Χαρτογράφηση της Γεωργικής Γης.

Ανά Επάγγελμα

Φαίνεται ότι όλοι όσοι ασχολούνται με τον αγροτικό τομέα (ανεξαρτήτως αν αποτελεί κύριο επάγγελμα ή δευτερεύουσα δραστηριότητα) έχουν κοινές ανάγκες. Γίνεται σαφές, λοιπόν, ότι τα προβλήματα του πρωτογενή τομέα είναι οργανικά, ενώ η εφαρμογή μιας αποτελεσματικής Αγροτικής Πολιτικής ενδεχομένως να δημιουργήσει ευκαιρίες απασχόλησης και ανάπτυξης σε μεγάλη κλίμακα.

Συμπεράσματα για τον τομέα της Αγροτικής Πολιτικής

Και σε αυτόν τον τομέα η ικανοποίηση των πολιτών είναι χαμηλή. Η στάση των ερωτώμενων αντικατοπτρίζει τα βαθιά, εγγενή διαρθρωτικά προβλήματα του πρωτογενή τομέα, δηλαδή, την ελλιπή οργάνωση των παραγωγών, την πρόσβαση στη γνώση, την αναποτελεσματική λειτουργία ενώσεων και συνεταιρισμών και τη σύνδεση μεταξύ των τομέων της οικονομίας (μετάβαση από τον πρωτογενή στον τριτογενή τομέα).

Την ίδια στιγμή, οι πολίτες αποδίδουν μέρος της ευθύνης στη λειτουργία του κρατικού τομέα, με έμφαση στη γραφειοκρατία, την ελλιπή υποστήριξη των εξαγωγών, το αναποτελεσματικό σύστημα επιθεωρήσεων και ελέγχων, την αργή διαδικασία πιστοποιήσεων και τις υποδομές. Αναγνωρίζουν ωστόσο σε ένα βαθμό τις προσπάθειες που έχουν γίνει για την προβολή και προώθηση των αγροτικών προϊόντων και προτάσσουν τη συνέχιση και την περαιτέρω ενίσχυσή τους ως πρώτη προτεραιότητα. Μεγάλη προτεραιότητα αποδίδουν επίσης στην αναδιάρθρωση των ενώσεων και των συνεταιρισμών. Οι δύο αυτές παράμετροι οφείλουν να βρίσκονται στο επίκεντρο του σχεδιασμού της περιφερειακής αγροτικής πολιτικής.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ένα πρώτο συμπέρασμα που διαπερνά τα αποτελέσματα σε όλους τους τομείς αφορά στη χαμηλή ικανοποίηση των πολιτών από τις εφαρμοζόμενες πολιτικές. Σε κανέναν από τους τομείς που διερευνήθηκαν δεν παρουσιάζεται μέσος όρος ικανοποίησης μεγαλύτερος της μεσαίας τιμής της κλίμακας ικανοποίησης (5). Όπως αναφέρθηκε νωρίτερα, η εικόνα αυτή ενδεχομένως να επηρεάζεται από τη συλλογική τάση που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια προς μια γενικευμένη απαξίωση, απόρροια της δύσκολης οικονομικής συγκυρίας που βιώνουν οι πολίτες.

Ένα δεύτερο γενικό συμπέρασμα αφορά στο φαινόμενο του «αντικατοπτρισμού» των δύο διαστάσεων που διερευνήθηκαν, δηλαδή της ικανοποίησης και της προτεραιοποίησης. Είναι εύλογο, επιμέρους τομείς που παρουσιάζουν χαμηλή ικανοποίηση να παρουσιάζουν ταυτόχρονα και υψηλή προτεραιοποίηση (μιλάμε πάντα για τις περιπτώσεις όπου υπάρχει νοηματική αντιστοιχία) και αντίστροφα. Το φαινόμενο αυτό απαντήθηκε σε όλους τους τομείς που διερευνήθηκαν. Συγκεκριμένα, για τον τομέα της Υγείας, η σχετικά υψηλή ικανοποίηση από τη γεωγραφική πρόσβαση στις υποδομές υγείας αντικατοπτρίζεται στη χαμηλή προτεραιοποίηση της αναδιάταξής τους. Ομοίως, η σχετικά υψηλή ικανοποίηση από την κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού αντικατοπτρίζεται στη χαμηλή προτεραιοποίηση της περαιτέρω ανάπτυξης και κατάρτισης ανθρώπινων πόρων.

Στον τομέα του Περιβάλλοντος, η εικόνα είναι περισσότερο γενικευμένη, δεδομένου ότι το σύνολο σχεδόν των επιμέρους αξόνων της περιβαλλοντικής πολιτικής λαμβάνουν χαμηλή βαθμολογία στην κλίμακα ικανοποίησης. Ως αποτέλεσμα, παρατηρούνται πολύ υψηλές βαθμολογίες στις περισσότερες από τις πολιτικές πρωτοβουλίες που προτείνονται.

Τέλος, στον τομέα της Αγροτικής Πολιτικής, είναι ξεκάθαρο ότι η χαμηλή ικανοποίηση από την υποστήριξη της εξαγωγικής δραστηριότητας αντικατοπτρίζεται στην ανάγκη για προβολή και προώθηση των κρητικών προϊόντων στις διεθνείς αγορές, ενώ η χαμηλή ικανοποίηση από τη λειτουργία των ομάδων παραγωγών και των ενώσεων / συνεταιρισμών οδηγεί στην υψηλή προτεραιοποίηση της αναδιάρθρωσής τους.

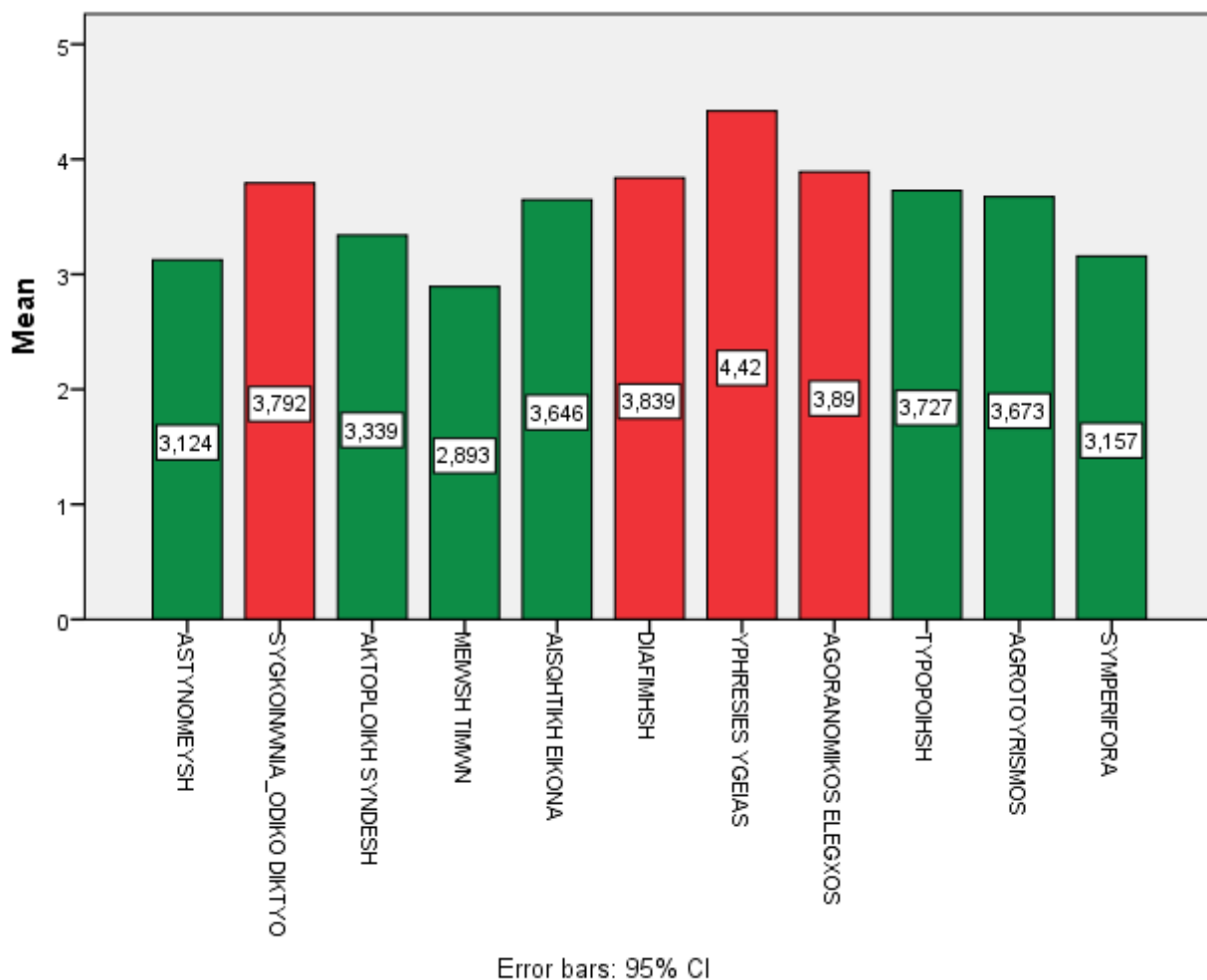
Ένα τρίτο γενικό συμπέρασμα που προκύπτει είναι η εμφατικότητα με την οποία προτεραιοποιούνται οι πολιτικές πρωτοβουλίες που έχουν άμεσο αποτέλεσμα στην καθημερινότητα και το εισόδημα του πολίτη, σε αντίθεση με τις πολιτικές πρωτοβουλίες που έχουν μεσο-μακροπρόθεσμη επίδραση. Το φαινόμενο αυτό το είδαμε έντονα στην Υγεία, όπου η κοινωνική φροντίδα και η μέριμνα για τις ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού έλαβαν πολύ υψηλή προτεραιότητα, αλλά και στην αγροτική πολιτική, όπου προτάσσονται πρωτοβουλίες που αυξάνουν το εισόδημα του επαγγελματία.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Bryson, J. M. (2012). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. John Wiley & Sons.
- Haan, E. d., Verhoef, P. C., & ThorstenWiesel. (2015). The predictive ability of different customer feedback metrics for retention. *Intern. J. of Research in Marketing*(32), 195-206.
- Ipsos MORI, R. (2010). *Public Sector Service Satisfaction Index*. A report for Consumer Focus. Consumer Focus. Ipsos MORI.
- Ketola, E., & Klockars, M. (1999). Computer-assisted telephone interview (CATI) in primary care. *Family Practice*(16), pp. 179–183.
- Leung, S.-O. (2011). A Comparison of Psychometric Properties and Normality in 4-, 5-, 6-, and 11-Point Likert Scales. *Journal of Social Service Research*, 37, pp. 412-421.
- Manresa-Yee, C., Ponsa Asensio, P., Vilanova, R., & Pérez, À. (2012). Information technologies based questionnaire tool in human-automation systems. *Universitat Politècnica de Catalunya. GREC - Grup de Recerca en Enginyeria del Coneixement*.
- NSW Public Service Commission, R. (2014). *Doing Things Differently: Raising Productivity, Improving Service and Enhancing Collaboration across the NSW Public Sector*. PSC Advisory Board Report.
- Reichheld, F. (2003, 12). The One Number You Need to Grow. *Harvard Business Review*, 81(12), pp. 46-54.
- THIJS, N. (2011). *Improving public sector performance by using citizen - user satisfaction information*. European Public Management Unit. Maastricht: European Institute of Public Administration.
- Wright, K. B. (2005). Researching Internet-Based Populations: Advantages and Disadvantages of Online Survey Research, Online Questionnaire Authoring Software Packages, and Web Survey Services. *Journal of Computer-Mediated Communication*(10).
- Ελληνική Στατιστική Αρχή. Περιφερειακοί Λογαριασμοί - Ακαθάριστη Προστιθέμενη Αξία για το έτος 2013 και αναθεωρημένα στοιχεία για τα έτη 2000-2012.

1. Η ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΠΑΡΑΓΟΝΤΩΝ

Γράφημα 1. Η γραφική αναπαράσταση σπουδαιότητας παραγόντων τουριστικής ανάπτυξης. Μέσοι όροι στην Κλίμακα [1-5].

Παρατηρήσεις [Γράφημα 1]

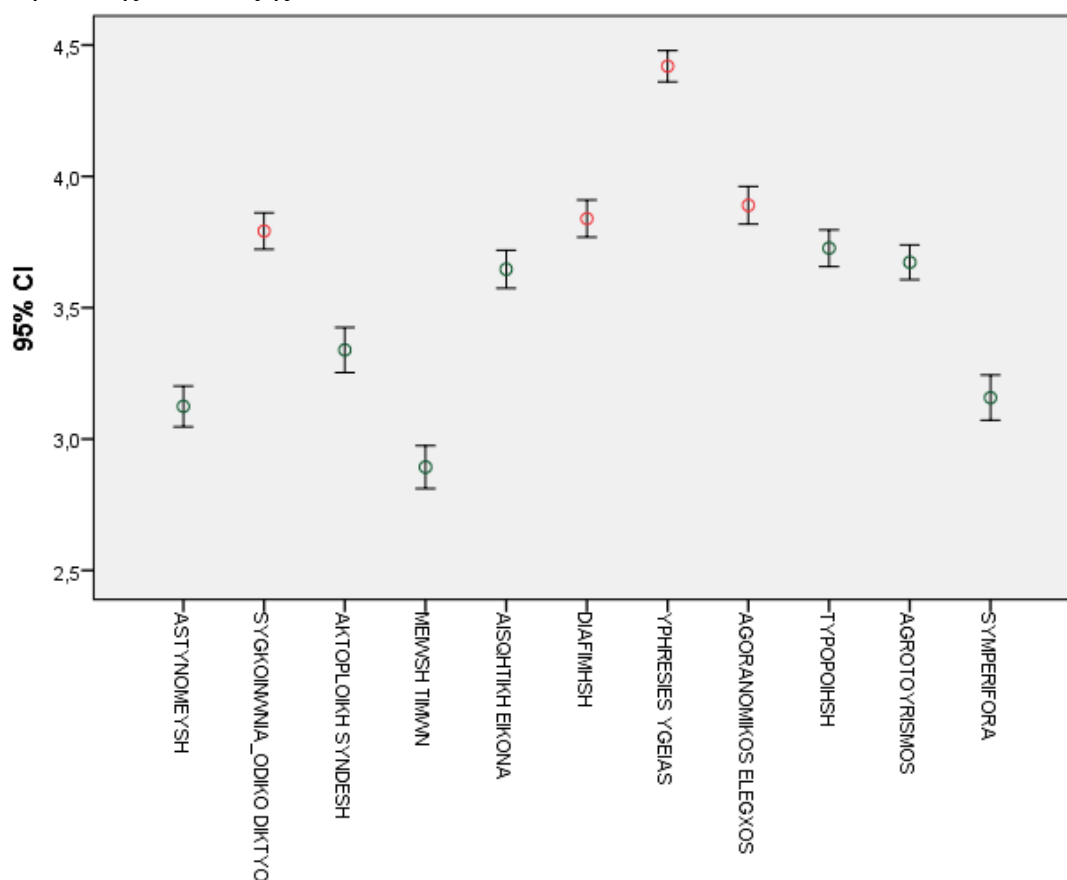
1. Σπουδαιότερος παράγων όλων και Πρώτο μέλημά μας, αν επιθυμούμε ουσιαστική ανάπτυξη στον Τομέα του Τουρισμού και συνακόλουθα σοβαρή αύξηση του

⁷ Ο **Βασίλης Δαφέρμος** είναι Καθηγητής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης. Ήταν εκ των βασικών ερευνητών του Έργου ΚΑ 4289.

- Τουριστικού Ρεύματος, είναι η ταχεία και ουσιαστική βελτίωση των Υπηρεσιών Υγείας (Νοσοκομεία, Κέντρα Υγείας κτλ). [μ.0. =4,42 στην κλίμακα 1-5]
2. Αγορανομικός Έλεγχος [μ.0. =3,89 στην κλίμακα 1-5]
 3. Διαφήμιση Τουριστικού Προϊόντος και της Πολιτισμικής μας Κληρονομιάς [μ.0. =3,83 στην κλίμακα 1-5]
 4. Βελτίωση Οδικού Συγκοινωνιών- Οδικού Δικτύου-Σήμανση [μ.0. =3,79 στην κλίμακα 1-5]
 5. Τυποποίηση των Κρητικών Προϊόντων [μ.0. =3,72 στην κλίμακα 1-5]
 6. Ανάπτυξη Αγροτουρισμού [μ.0. =3,67 στην κλίμακα 1-5]
 7. Βελτίωση της Αισθητικής Εικόνας των Πόλεων του Νησιού [μ.0. =3,64 στην κλίμακα 1-5]
 8. Βελτίωση της Ακτοπλοϊκής Σύνδεσης των Νομών της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα. [μ.0. =3,33 στην κλίμακα 1-5]
 9. Βελτίωση της Συμπεριφοράς μας απέναντι στον Ξένο Επισκέπτη, (Γνώση Ξένων Γλωσσών, Ευγένεια, Ευπροσηγορία) [μ.0. =3,15 στην κλίμακα 1-5]
 10. Επαρκέστερη Αστυνόμευση των Πόλεων [μ.0. =3,12 στην κλίμακα 1-5]
 11. Μείωση Τιμών στα Ξενοδοχεία και τα Κέντρα Εστίασης [μ.0. =2,89 στην κλίμακα 1-5].

=====

Γράφημα 2. Στατιστικώς σημαντικές διαφορές μεταξύ των σπουδαιότερων παραγόντων της Τουριστικής Ανάπτυξης

Παρατηρήσεις [Γράφημα 2]

1. Ο Παράγων ‘Νοσοκομειακές και Υγειονομικές Υπηρεσίες’ είναι εκείνος που υπερέχει όλων. Αφήνει όλους τους υπόλοιπους πίσω του, με στατιστικώς σημαντική διαφορά. Το συμπέρασμα που άμεσα συνάγεται είναι ότι δεν εννοείται ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ για την πατρίδα μας, κατά την άποψη των Πολιτών της Κρήτης, των Συμπολιτών μας, χωρίς καλά οργανωμένη Νοσοκομειακή και Υγειονομική Περίθαλψη, χωρίς σοβαρή αναβάθμιση σε Ιατρικό Προσωπικό, Νοσηλευτές και Υποδομές των Νοσοκομείων του Νησιού. Παρόμοιο Συμπέρασμα προέκυψε από πιλοτική έρευνα με μοναδικό θέμα τη ‘Δομή και Λειτουργία των Νοσηλευτικών μονάδων του Νησιού μας’.
2. Δεύτερος σπουδαιότερος παράγων για την Τουριστική Ανάπτυξη, και ο οποίος μας εξέπληξε για τη ιεραρχική σειρά που κατέχει, αναδεικνύεται ο Αγορανομικός Έλεγχος. Οι πολίτες της Κρήτης ζητούν να υπάρξει αυστηρότερος αγορανομικός έλεγχος, για την πιο εύρυθμη λειτουργία της τοπικής αγοράς, και την πάταξη της αισχροκέρδειας, η οποία ανθεί στο Νησί μας.

=====

Τι απέγινε η Θεωρία που φτιάξαμε για την Τουριστική Ανάπτυξη; Έμεινε στα χαρτιά; Έχει πραγματική υπόσταση; Τελικά οι Ερωτήσεις του Ερωτηματολογίου Έρευνας ήταν λίθοι, πλίνθοι και κέραμοι ατάκτως ερριμμένα; Ας βυθίσουμε αυτή τη Θεωρία στα Εμπειρικά Δεδομένα που μαζέψαμε και θα το μάθουμε. Ας εφαρμόσουμε την κατεξοχήν αρμόδια στατιστική διαδικασία SEM (Structural Equation Modeling), για να το εκμαιεύσει.

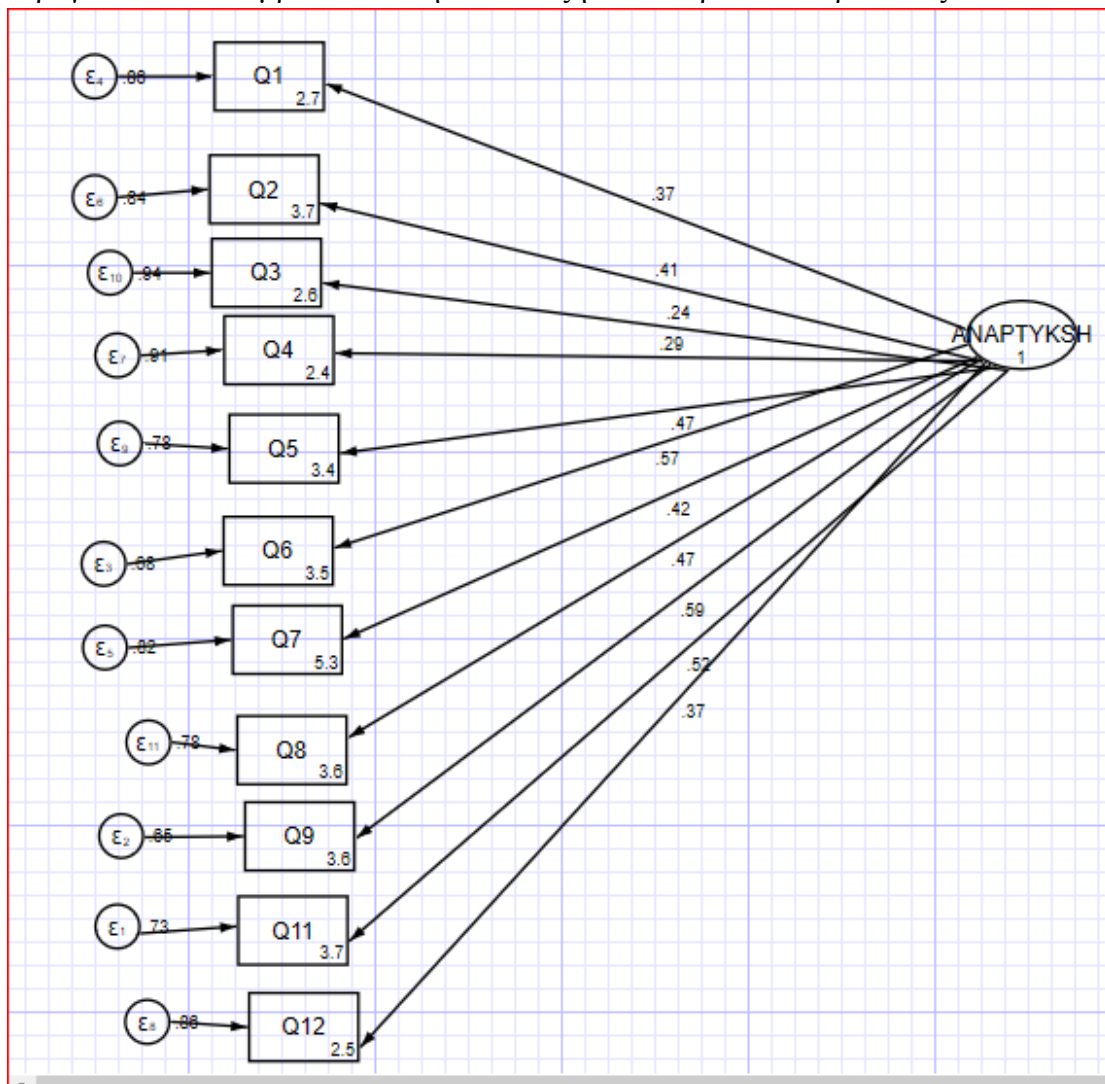
Πράγματι, στο Γράφημα 3 παρατηρούμε τη γραφική αναπαράσταση του μοντέλου πρόβλεψης για την Τουριστική Ανάπτυξη.

Το μοντέλο έχει καλή προσαρμογή, δηλ. η Θεωρία μας για την ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος, είναι μια βάσιμη Θεωρία, αφού τα δεδομένα μας έχουν δομή. Με άλλα λόγια, οι παράγοντες που συγκροτούν τη Θεωρία μας είναι πραγματικοί παράγοντες.

Οι στατιστικοί δείκτες που υποστηρίζουν την προσαρμογή του μοντέλου μας στα δεδομένα, είναι οι εξής:

- $RMSEA=0.05 \leq 0.05$. Το επάνω όριο (upper bound), σε διάστημα εμπιστοσύνης 95 % γι αυτόν τον δείκτη είναι $0.6=6\% < 8\%$ και το κάτω $0.043=4,3\%$.
- Ο συγκριτικός δείκτης CFI έχει τιμή $0.95=95\% \geq 95\%$.
- Και τέλος ο ανεξάρτητος μονάδων μέτρησης SRMR έχει τιμή $0.052 = 5,2\%$ δηλ. μικρότερος του 6%.
- Όλα τα παραπάνω τεκμηριώνουν καλή προσαρμογή (goodness- of- it), για το μοντέλο μας, κι επομένως μπορούμε να βασίσουμε επάνω του συμπεράσματα.

Γράφημα 3. Το μοντέλο SEM για την πρόβλεψη ενός εκάστου των πραγματικών παραγόντων που συμβάλλουν στην ανάπτυξη του Τουριστικού προϊόντος

Παρατηρήσεις [Γράφημα 3.]

Επειδή ζητήσαμε τυποποιημένη λύση από το στατιστικό πρόγραμμα STATA, είναι σαφές ότι ο συντελεστής συσχέτισης, και ο παλινδρομικός συντελεστής ταυτίζονται. Έτσι η Ερμηνεία του Γραφήματος 3, έχει ως εξής:

1. Η βελτίωση της αστυνόμευσης (μεταβλητή Q1) αναμένεται να συμβάλλει κατά 37 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
2. Η βελτίωση του Οδικού Δικτύου και των Συγκοινωνιών (μεταβλητή Q2), αναμένεται να συμβάλλει κατά 41 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
3. Η αντιμετώπιση του προβλήματος της ακτοπλοϊκής σύνδεσης των Νομών της Κρήτης με την υπόλοιπη Ελλάδα (μεταβλητή Q3), αναμένεται να συμβάλλει κατά 24 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
4. Η σοβαρή μείωση των τιμών στα Ξενοδοχεία, στα κέντρα εστίασης και στις παραλίες (μεταβλητή Q4), αναμένεται να συμβάλλει κατά 29 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.

5. Η βελτίωση της αισθητική εικόνας των πόλεων της Κρήτης (μεταβλητή Q5), αναμένεται να συμβάλλει κατά 47 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
6. Η συνεχής προβολή και ανάδειξη της πολιτιστικής κληρονομιάς του Νησιού μας (μεταβλητή Q5), αναμένεται να συμβάλλει κατά 47 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
7. Η βελτίωση των Υπηρεσιών Νοσοκομειακής και Υγειονομικής περίθαλψης (μεταβλητή Q7), αναμένεται να συμβάλλει κατά 42 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
8. Ο αυστηρότερος Αγορανομικός έλεγχος (μεταβλητή Q8), αναμένεται να συμβάλλει κατά 47 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
9. Η μεγαλύτερης έκτασης τυποποίηση των Κρητικών Προϊόντων ζήτησης (μεταβλητή Q9), αναμένεται να συμβάλλει κατά 59 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
10. Η παραπέρα ανάπτυξη του Αγροτουρισμού (μεταβλητή Q11), αναμένεται να συμβάλλει κατά 52 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.
11. Και τέλος, η μεταβολή επί τα βελτίω της Συμπεριφοράς των ντόπιων (μεταβλητή Q12), αναμένεται να συμβάλλει κατά 37 % στην ανάπτυξη του Τουριστικού Προϊόντος.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ

Σε ποιο βαθμό πιστεύετε ότι ισχύουν τα παρακάτω(παρακαλώ να τοποθετηθείτε ξεχωριστά σε κάθε μια από τις παρακάτω προτάσεις/ερωτήσεις):

<u>ΚΑΤΑ ΤΗ ΓΝΩΜΗ ΣΑΣ, ΓΙΑ ΝΑ ΕΧΟΥΜΕ ΜΙΑ ΑΙΣΘΗΤΗ ΑΥΞΗΣΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΥ ΡΕΥΜΑΤΟΣ στο Νησί μας, στην Κρήτη, ΘΑ ΠΡΕΠΕΙ:</u>	1=ΚΑΘΟΛΟΥ	2=ΛΙΓΟ	3=ΑΡΚΕΤΑ	4=ΠΟΛΥ	5=ΠΑΡΑ ΠΟΛΥ
E1. Να βελτιωθεί η αστυνόμευση της πόλης μας ;					
E2. Να υπάρξει βελτίωση στη συγκοινωνία και στο οδικό δίκτυο της πόλης μας;					
E3. Να βελτιωθεί/αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της ακτοπλοϊκής σύνδεσης των Νομών του Νησιού με την υπόλοιπη Ελλάδα;					
E4. Να γίνει σοβαρή μείωση τιμών στα ξενοδοχεία, στα κέντρα εστίασης και στις παραλίες ;					
E5. Να βελτιωθεί η αισθητική εικόνα των πόλεών μας;					
E6. Να υπάρξει διαφήμιση του Νησιού μας συνεχής προβολή και ανάδειξη της πολιτισμικής του κληρονομιάς ;					
E7. Να βελτιωθούν οι Νοσοκομειακές και Υγειονομικές Υπηρεσίες των πόλεών μας;					
E8. Να υπάρξει					

αυστηρότερος αγορανομικός έλεγχος ώστε να παταχθεί η αισχροκέρδεια;					
E9. Να υπάρξει μεγαλύτερης έκτασης τυποποίηση των Κρητικών προϊόντων ζήτησης;					
E11. Να υπάρξει παραπέρα ανάπτυξη του αγροτουρισμού;					
E12. Να μεταβληθεί/βελτιωθεί γενικά η συμπεριφορά μας προς τον ξένο επισκέπτη;					

E13. Κατά τη γνώμη σας για την ενίσχυση του τουριστικού ρεύματος στο νησί μας τι είναι καλύτερο (μια απάντηση παρακαλώ):

1=Να κατασκευαστεί νέος Βόρειος Οδικός Άξονας (BOAK);

2=Να επισκευαστεί σε σημαντικό βαθμό ο παλιός BOAK;

3=Και τα δύο ως ένα βαθμό;

=====

=====

=====

=====

Οι διαστάσεις της βιωσιμότητας και της περιφερειακής διακυβέρνησης μέσα από το πρίσμα της ποιοτικής έρευνας

Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης, Απόστολος Καμέκης, Μαρίνος Χουρδάκης⁸

Περίληψη

Η έννοια της βιωσιμότητας αποτελεί έναν από τους βασικότερους παράγοντες για την ορθολογική και ισόρροπη ανάπτυξη με σεβασμό στο περιβάλλον και στον άνθρωπο. Ο συνδυασμός αυτών των δυο παραγόντων έγκειται αφενός στην εξισορρόπηση των οικονομικών, περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτεραιοτήτων και στην δημιουργία ενός πλέγματος διακυβέρνησης που εκτός από αποτελεσματικές διαδικασίες, θα προνοεί προς την διατήρηση του σεβασμού του περιβάλλοντος, της εξασφάλισης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της δημιουργίας ενός πλαισίου ευημερίας και οικονομικής ανάπτυξης που θα λειτουργεί ως προωθητικός μηχανισμός και όχι ως παράγοντας επίτασης των διακρίσεων. Λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες προοπτικές, η ποιοτική έρευνα που διεξήχθη σε θεσμικά πρόσωπα στην Περιφέρεια Κρήτης ανέδειξε με τον πιο γλαφυρό τρόπο τις ελλείψεις και τις προοπτικές που υφίστανται μέσα από το πρίσμα των ίδιων των προσώπων που συμμετέχουν στην παραγωγή, διαμόρφωση ή εκτέλεση της περιφερειακής πολιτικής. Κατέστη επίσης σαφές ότι εκτός από την ενίσχυση της διασύνδεσης των τομέων της τοπικής οικονομίας, όπως του τουριστικού και του αγροτοδιατροφικού, είναι απαραίτητη η υιοθέτηση δράσεων εκπαίδευσης, κατάρτισης και πληροφόρησης, τόσο για ζητήματα που άπτονται των νέων τεχνολογιών όσο και αναφορικά με θέματα που σχετίζονται με τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και την προστασία του περιβάλλοντος, της τουριστικής επιχειρηματικότητας καθώς επίσης και της ευαισθητοποίησης της κοινωνίας των πολιτών, που φαίνεται ότι υστερεί δραστικά.

⁸ Ο *Στυλιανός Ιωάννης Τζαγκαράκης* είναι Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ. Ο *Απόστολος Καμέκης* είναι Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ. Ο *Μαρίνος Χουρδάκης* είναι Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΠΕΤ. Και οι τρεις ήταν ερευνητές στο Έργο ΚΑ 4289 «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία».

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις και θεωρητικές επισημάνσεις

Στην εποχή των κρίσεων ή της Κρίσης⁹ ερχόμαστε αναπόφευκτα αντιμέτωποι με ποικίλα οικονομικά, κοινωνικά και περιβαλλοντικά προβλήματα, όπως η ανεργία, η φτώχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός, η μείωση της βιοποικιλότητας και η ρύπανση. Δεν θα αποφανθούμε αν πρέπει να μιλάμε για κρίσεις ή για Κρίση σε αυτό το σημείο, εκείνο όμως το οποίο πρέπει αναπόδραστα να αποδεχτούμε είναι ότι η κρίση είναι πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη και έχει αναδείξει χρόνια και δισεπίλυτα προβλήματα που ζητούν επιτακτικά λύσεις.

Προβλήματα όπως τα παραπάνω, σε συνδυασμό με την ανάγκη για οικονομική μεγέθυνση ανέδειξαν σταδιακά τη βιώσιμη ανάπτυξη σε ζήτημα μείζονος σημασίας. Το παλιό μοντέλο της ανεξέλεγκτης ανάπτυξης, το οποίο δε λάμβανε υπόψη του το περιβάλλον έχει δώσει τις τελευταίες δεκαετίες τη θέση του στο μοντέλο της βιώσιμης ανάπτυξης, επιδιώκοντας με αυτό τον τρόπο την επίτευξη της ανάπτυξης που θα επιφέρει θετικές αλλαγές στην οικονομία και στο κοινωνικό σύνολο, ενώ παράλληλα θα σέβεται το περιβάλλον. Έτσι, άρχισε να αναδεικνύεται η προστασία του περιβάλλοντος ως βασική προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη, ώστε να μην υπονομευθεί το μέλλον των επόμενων γενεών (Baker, et al., 2005; Castro, 2004; UN, 1987). Η στροφή αυτή προέκυψε αφενός από την ανησυχία για τα περιβαλλοντικά προβλήματα και αφετέρου από τη συνειδητοποίηση της ανάγκης διατήρησης των φυσικών πόρων.

Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την εξέλιξη της έννοιας της βιωσιμότητας και της αναγνώρισης τριών βασικών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης (Holmberg, 1992, Reed, 1997, Harris et al., 2001), του περιβαλλοντικού, του οικονομικού και του κοινωνικού. Τα βασικά χαρακτηριστικά του περιβαλλοντικού αναφέρονται στην διατήρηση μίας σταθερής βάσης για την ορθή διαχείριση των περιβαλλοντικών πόρων και των συστημάτων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, με κύριο γνώμονα τη διατήρηση της βιοποικιλότητας και τον σεβασμό του φυσικού οικοσυστήματος. Ως προς την οικονομική διάσταση, θα πρέπει οι κοινωνίες να είναι σε θέση να παράγουν προϊόντα και υπηρεσίες σε διαρκή βάση, αποφεύγοντας όμως τις ακραίες τομεακές ανισορροπίες που ενδεχομένως να βλάπτουν τη γεωργική ή την βιομηχανική παραγωγή. Ως προς τον κοινωνικό πυλώνα, για να είναι κοινωνικά βιώσιμο ένα σύστημα θα πρέπει να επιτύχει δίκαιη κατανομή και επαρκή παροχή κοινωνικών υπηρεσιών, συμπεριλαμβανομένης της υγείας και της εκπαίδευσης, της ισότητας των φύλων, της πολιτικής ευθύνης και της συμμετοχής.

Η σύνδεση της οικονομίας με την κοινωνία και το περιβάλλον ούτε δεδομένη είναι ούτε αυτονόητη. Η ισορροπία μεταξύ των τριών πυλώνων διασφαλίζει τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η βιώσιμη ανάπτυξη έχει γίνει αντικείμενο συζητήσεων και διαφωνιών ως προς τον σαφή ορισμό που πρέπει να της αποδοθεί. Ακόμη και σήμερα δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός, *«Δεν υπάρχει σαφής ορισμός για να οδηγήσει τους πολιτικούς σε λύση των προβλημάτων σε παγκόσμιο ή περιφερειακό επίπεδο»* (Holden, et al., 2014: 137). Στη βιβλιογραφία, αλλού συναντάται αλλού ως «πράσινη ανάπτυξη» και αλλού ως «αιφόρος ανάπτυξη». Ωστόσο, οι επικρατέστεροι όροι είναι η «βιώσιμη ανάπτυξη» και η «βιωσιμότητα», οι οποίοι χρησιμοποιούνται ευρέως τα τελευταία χρόνια. Ο ορισμός της

⁹ Βλ. Παπαδάκης, Ν. (2016), Η ανέκκλητη ειμαρμένη; Ευρωπαϊκή Πολιτική Εκπαίδευση και Κατάρτισης, Κοινωνική Ενσωμάτωση και Απασχόληση: η εικοσαετία των μετασχηματισμών (1995-2015), σελ. 27-28, Εκδόσεις: Σιδέρης

Παγκόσμιας Τράπεζας θα μπορούσε να θεωρηθεί ολοκληρωμένος, *«Βιώσιμη ανάπτυξη σημαίνει να βασίζονται οι αναπτυξιακές και περιβαλλοντικές πολιτικές σε μία ανάλυση κόστους-οφέλους και σε μία προσεκτική οικονομική ανάλυση που θα ενδυναμώσει την περιβαλλοντική προστασία και θα οδηγήσει σε αυξανόμενα και διατηρήσιμα επίπεδα ευημερίας»* (World Bank, 1993), αν περιελάμβανε αναφορά στην κοινωνική συνοχή. Η απουσία όμως της κοινωνικής διάστασης προκαλεί την κριτική ως προς αυτό το σημείο. Ο ορισμός που δόθηκε από την Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, *«βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να κάνει συμβιβασμούς ως προς τη δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους»* (World Commission on Environment and Development, 1987: 42-43) είναι ανθρωποκεντρικός αλλά δεν εμπεριέχει σαφή αναφορά για σεβασμό στο περιβάλλον, ωστόσο, κατά την άποψή μας, η αναφορά στην ικανοποίηση μελλοντικών αναγκών υπονοεί τη διατήρηση φυσικών πόρων.

2. Η Εξέλιξη της Έννοιας της Βιωσιμότητας και ο ρόλος της ΕΕ και των Διεθνών Οργανισμών

Η έννοια της βιωσιμότητας άρχισε να εξυφαίνεται περί τη δεκαετία του 1960 (UNEP, 2002), με την μετάβασή της από ένα θεωρητικό, σε ένα περισσότερο πρακτικό πλαίσιο να ξεκινά με την έκθεση από την ομάδα της Ρώμης το 1972, η οποία τιτλοφορούνταν ως εξής: *«Τα όρια της μεγέθυνσης»* και αναφερόταν στην μείωση των φυσικών πόρων λόγω της βιομηχανικής ρύπανσης, της αύξησης του πληθυσμού και της οικονομικής μεγέθυνσης.

Η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης ή της βιωσιμότητας (όπως έχει επικρατήσει σήμερα) τις δεκαετίες '70 και '80 σχεδόν ταυτίστηκε με την έννοια της περιβαλλοντικής ανάπτυξης (Thomas, 2004). Τη δεκαετία του '90, το ενδιαφέρον των Διεθνών Οργανισμών στράφηκε στη βιώσιμη ανάπτυξη, αναδεικνύοντας την ανάγκη για συνεργασία σε υπερεθνικό (ευρωπαϊκό και παγκόσμιο) επίπεδο. Συγκεκριμένα, τον Ιούνιο του 1992 συστάθηκε η Επιτροπή Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών (UN-CSD)¹⁰ κατά τη διάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη. Έτσι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης αρχίζει να αποκτά άλλη δυναμική, αποτελώντας προτεραιότητα τόσο για τους διεθνείς οργανισμούς όσο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, παρατηρείται μια «παράλληλη» εξελικτική διαδικασία. Συγκεκριμένα, στη Συνθήκη της ΕΕ (Συνθήκη του Μάαστριχτ, 1992) στο άρθρο 2, αναφέρεται ως αποστολή της Κοινότητας *«...να προάγει την ισόρροπη και αρμονική ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της Κοινότητας, μία σταθερή και διαρκή, μη πληθωριστική και σεβόμενη το περιβάλλον ανάπτυξη, έναν υψηλό βαθμό σύγκλισης των οικονομικών επιδόσεων, ένα υψηλό επίπεδο απασχόλησης και κοινωνικής προστασίας, την άνοδο του βιοτικού επιπέδου και της ποιότητας ζωής, την οικονομική και κοινωνική συνοχή και την αλληλεγγύη μεταξύ των κρατών μελών»*(Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1992:11). Το Μάρτιο του 2000, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο με τη «Στρατηγική της Λισσαβόνας» (ΣτΛ) θέτει ως στόχο, στην παράγραφο 5 (Νέα Κατεύθυνση) *«να καταστεί η Ε.Ε. η ανταγωνιστικότερη και δυναμικότερη*

¹⁰ Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με την ίδρυση και τους στόχους της Επιτροπής (CSD) στο <https://sustainabledevelopment.un.org/csd.html>

οικονομία της γνώσης ανά την υφήλιο, ικανή για βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, με περισσότερες και καλύτερες θέσεις εργασίας και μεγαλύτερη συνοχή» (2000: 1). Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ (2001), προσθέτει τον περιβαλλοντικό πυλώνα, αναδεικνύοντας την έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης σε μείζονος σημασία ζήτημα για την ΕΕ, ενώ το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης το 2002 προσέθεσε στην στρατηγική αυτή εξωτερική διάσταση ενόψει της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ (2002)¹¹. Επιπροσθέτως, εξίσου σημαντική θεωρείται και η Διακήρυξη της Στοκχόλμης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, στην οποία έγινε ουσιαστική επικέντρωση στην περιβαλλοντική κατεύθυνση της ανάπτυξης (UNEP, 2002; Baker et al, 2005), ως ένα πλαίσιο προώθησης της βιωσιμότητας.

Το 2006 η Ανανεωμένη στρατηγική της Ε.Ε. για την αειφόρο ανάπτυξη (Ιούνιος 2006)¹², θέτει ως στόχο την αντιμετώπιση νέων προκλήσεων, λειτουργώντας συμπληρωματικά προς την ΣτΛ. Το 2010 υιοθετήθηκε μία νέα ευρωπαϊκή Στρατηγική, για την επόμενη δεκαετία, με τον τίτλο «Europe2020-A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth»¹³, τονίζοντας την ανάγκη αλλά και τις δυνατότητες που έχει η Ευρώπη «για μία έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομία», θέτοντας ως προτεραιότητες την ανάπτυξη μιας οικονομίας βασισμένης στη γνώση και την καινοτομία, την προώθηση πιο αποτελεσματικής χρησιμοποίησης των πόρων, την ενίσχυση πράσινης και ανταγωνιστικής οικονομίας και την αύξηση της απασχόλησης που θα διασφαλίσει την οικονομική, κοινωνική και εδαφική συνοχή (EC, 2010).

¹¹ Περισσότερες πληροφορίες για τα αποτελέσματα της Διάσκεψης του Γιοχάνεσμπουργκ στο <https://sustainabledevelopment.un.org/milestones/wssd> και στο ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (διαθέσιμο στο <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P5-TA-2002-0448+0+DOC+XML+V0//EN>)

¹² Βλ. Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2006, Επανεξέταση της στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη - Ανανεωμένη στρατηγική, Βρυξέλλες, 26 Ιουνίου 2006 (διαθέσιμο στο <http://www.ypeka.gr/LinkClick.aspx?fileticket=62OZ1zQ8pCg%3d&tabid=549>)

¹³ Τον Μάρτιο του 2010, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θέτει σε εφαρμογή τη Στρατηγική «Ευρώπη2020: Μία έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομία», Βρυξέλλες, 3.3.2010, COM(2010) 2020

3. Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Διακυβέρνηση

Γίνεται αντιληπτό, από όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες γραμμές, ότι οι διεθνείς οργανισμοί και η ΕΕ τα τελευταία χρόνια, υπερθεματίζουν το ζήτημα της βιωσιμότητας, ενώ στις εκθέσεις τους, αποτυπώνεται με σαφή τρόπο η σημασία της για την οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή. Ο κύριος στόχος της βιώσιμης ανάπτυξης είναι η βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ανθρώπων, με σεβασμό στο περιβάλλον. Για την επίτευξή της, η έννοια της διακυβέρνησης αποκτά ιδιαίτερη σημασία, αφού απαιτεί ενεργή συμμετοχή από ένα ευρύ φάσμα πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών φορέων. Η διακυβέρνηση ορίζεται ως «μία διαδικασία συντονισμού δρώντων, κοινωνικών ομάδων και θεσμών, προκειμένου να επιτευχθούν σαφείς στόχοι ως αποτέλεσμα συζητήσεων και συλλογικών διευθετήσεων σε αβέβαια και αποσπασματικά περιβάλλοντα» (Muller & Surel, 2002: 147).

Σε αυτό το πλαίσιο, εξέχοντα ρόλο κατέχει ο θεσμός της περιφέρειας, που τίθεται πλέον ως συνδετικός κρίκος μεταξύ της οικονομικής ανάπτυξης και της πολιτικής παρέμβασης (Morgan, 1997; Storper, 1997). Ως εκ τούτου, προκύπτει ότι η περιφερειακή διακυβέρνηση ενισχύει τις αρμοδιότητες της περιφέρειας σε επίπεδο πολιτικού συντονισμού και λήψης αποφάσεων. Αυτός ο εκσυγχρονισμός που ενισχύει την αποκεντρωμένη διοίκηση, συμβάλλει πλέον στην ενεργό δραστηριοποίηση των περιφερειών για την προώθηση της καινοτομίας, στο πλαίσιο του διεθνούς ανταγωνιστικού περιβάλλοντος, με στόχο την καλλιέργεια και την ανάδειξη των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που θα επιφέρουν θετικά οικονομικά και κοινωνικά αποτελέσματα. Ως εκ τούτου, ο ρόλος της καινοτομίας είναι κομβικός για την περιφερειακή ανάπτυξη, καθώς συμβάλλει στην διάνθηση του αλληλοσυσχετισμού μεταξύ της τεχνολογίας, των ιδιωτικών φορέων και των περιφερειακών θεσμών, προσβλέποντας στην προώθηση των νέων τεχνολογιών και στον εμπλουτισμό των αντίστοιχων δεξιοτήτων (Mazzonis, 1989; Morgan, 1997). Αυτή η μορφή της «αυτοδιοίκησης-αυτοδιαχείρισης (self-steering)» αγγίζει τις αρχές της ελεύθερης βούλησης και της άτυπης θεσμοθέτησης και ενσωμάτωσης της διατομεακής συνεργασίας μεταξύ πολιτικών φορέων, διοίκησης, πολιτών και οικονομικών και κοινωνικών εταίρων» (Fürst, 2004: 48). Υπό το πρίσμα αυτής της θεώρησης, η περιφερειακή διακυβέρνηση προσβλέπει στην ενεργό και συλλογική συμμετοχή των πολιτών στην πολιτική διαδικασία, που σαν στόχο έχει την ενίσχυση των αναπτυξιακών προοπτικών προς την βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους (Benz et al. 2000; Knieling, 2004).

Αναντίλεκτα η «βιώσιμη ανάπτυξη» συμπλέει με την περιφερειακή ανάπτυξη. Έτσι, προκύπτει η αναγκαιότητα για την ανάπτυξη εκείνων των προϋποθέσεων που θα συμβάλλουν στη δημιουργία ευρύτερων συστημάτων που θα ενθαρρύνουν την καινοτομία, την έρευνα και την επιχειρηματικότητα. Κομβικό ρόλο σε αυτό το εγχείρημα, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, διαδραματίζει η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω του προγράμματος στρατηγικής για την «Ευρώπη 2020» και της πρωτοβουλίας για την «Ένωση Καινοτομίας». Από τα παραπάνω προκύπτει ότι για να επιτευχθεί βιώσιμη ανάπτυξη πρέπει να υπάρξει και το κατάλληλο μοντέλο διακυβέρνησης, το οποίο θα συντονίζει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο τους εμπλεκόμενους δρώντες. Ωστόσο, στη χώρα μας παρατηρείται δυσαρμονία και έλλειψη προσαρμοστικότητας ως προς τα παραπάνω ζητήματα. Αυτό το κενό αποτέλεσε και το εφάλτήριο για τον σχεδιασμό και την εκτέλεση του ερευνητικού προγράμματος με τίτλο

«Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»¹⁴, με σκοπό τη διάγνωση αναγκών σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης σε περιβαλλοντικό, οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο, καθώς και σε επίπεδο διακυβέρνησης.

Ως εκ τούτου, σκοπό του εν λόγω ερευνητικού άρθρου αποτελεί η αποτύπωση των αποτελεσμάτων της ποιοτικής έρευνας που πραγματοποιήθηκε στα πλαίσια του Έργου, τα οποία συνέβαλλαν στην σύνταξη ενός πλαισίου προτάσεων πολιτικής που ως στόχο έχει την εφαρμογή ενός ολοκληρωμένου μοντέλου βιώσιμης ανάπτυξης και περιφερειακής διακυβέρνησης που θα προωθεί τους τρεις πυλώνες της βιωσιμότητας ισότιμα και αποτελεσματικά.

4. Ποιοτική Έρευνα για τη Βιωσιμότητα και την Περιφερειακή Διακυβέρνηση

Στο πλαίσιο διεξαγωγής της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας πεδίου, που διεξήχθη από ερευνητές των ερευνητικών εργαστηρίων του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΠΕΤ και ΚΕΑΔΙΚ), πραγματοποιήθηκε σειρά συνεντεύξεων με αιρετούς και υπηρεσιακά στελέχη των δύο βαθμών αυτοδιοίκησης, εκπροσώπους του τουριστικού και του αγροτικού τομέα στις τέσσερις Περιφερειακές Ενότητες της Κρήτης, έχοντας ως στόχο τη διάγνωση αναγκών (needs assessment) σε ζητήματα διακυβέρνησης, βιωσιμότητας και περιφερειακής καινοτομίας σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης.

Ως μεθοδολογικά εργαλεία συλλογής δεδομένων χρησιμοποιήθηκαν η ημι-δομημένη συνέντευξη (semi-structured interview) και η αφηγηματική (narrative interview). Επί τη βάση της στάθμισης των αναγκών του έργου, ο αριθμός του δείγματος που επιλέχθηκε, προκειμένου να υπάρξουν ασφαλή αποτελέσματα, ήταν αυτός των είκοσι συνεντευξιζόμενων (τέσσερις ανά ημι-δομημένες και μία αφηγηματική συνέντευξη ανά Περιφερειακή Ενότητα). Το ερωτηματολόγιο της ημι-δομημένης συνέντευξης¹⁵ του εν λόγω ερευνητικού έργου αποτελείτο από 5 θεματικές ενότητες (εισαγωγικές επισημάνσεις, βιογραφικού περιεχομένου, ζητήματα περιφερειακής ανάπτυξης, ζητήματα περιφερειακής διακυβέρνησης καθώς και την καταληκτική) με συνολικά 41 ερωτήσεις.

Από την ανάλυση των ερευνητικών δεδομένων¹⁶, προέκυψαν ιδιαίτερα χρήσιμα συμπεράσματα και αναδείχθηκαν ζητήματα που δεν είχαν προβλεφθεί κατά τον αρχικό σχεδιασμό της έρευνας. Εκεί ακριβώς έγκειται η ουσία της ποιοτικής έρευνας, να «φωτιστούν» δηλαδή πτυχές του υπό διερεύνηση ζητήματος που ο ερευνητής δεν είχε προβλέψει, έτσι ώστε η διαδικασία της έρευνας να αναδείξει το νέο, το αναπάντεχο αν δεν επιβεβαιώνει το προφανές.

5.Ανάλυση με βάση τους διακριτούς πυλώνες βιωσιμότητας

Όπως προαναφέρθηκε στο εισαγωγικό μέρος του εν λόγω άρθρου, η βιωσιμότητα αποτελεί σημαίνοντα παράγοντα επί του σχεδιασμού των νέων ευέλικτων μοντέλων διοίκησης που

¹⁴ Το Ερευνητικό Έργο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» υλοποιήθηκε στο πλαίσιο Προγραμματικής Συμφωνίας μεταξύ Περιφέρειας Κρήτης και Πανεπιστημίου Κρήτης (με τη συμμετοχή του ΙΤΕ). Πρόκειται για ένα Έργο διετούς διάρκειας (19/10/2015-18/10/2017) με αντικείμενο τη διερεύνηση της πολυεπίπεδης σχέσης διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης.

¹⁵ Για τη δομή και το περιεχόμενο του ερωτηματολογίου, βλ. Παράρτημα, στο τέλος του άρθρου

¹⁶ έγινε σύμφωνα με τη θεμελιωμένη θεωρία (Grounded Theory), βασισμένη στη μέθοδο της διαρκούς σύγκρισης με παράλληλη κωδικοποίηση (σε τρεις φάσεις), όπως περιγράφεται στο Παραδοτέο 2.1. (Report Μεθοδολογικής Στρατηγικής Έρευνας Πεδίου).

έχουν ως πυρήνα τους την περιφερειακή διακυβέρνηση. Υπό αυτό από το πρίσμα, μέσω της ανάλυσης των ποιοτικών δεδομένων, επιχειρείται ένας συγκερασμός μεταξύ των αποτελεσμάτων και των τριών πυλώνων (οικονομικός, κοινωνικός, περιβαλλοντικός) της βιωσιμότητας που θα οδηγήσουν στην ενδυνάμωση της περιφερειακής διακυβέρνησης.

Περιβάλλον

Ως προς τον περιβαλλοντικό πυλώνα, οι συμμετέχοντες εκφράζουν την δυσαρέσκειά τους αναφορικά με τις εφαρμοζόμενες περιβαλλοντικές πολιτικές, εστιάζοντας στην έλλειψη προώθησης δράσεων και στρατηγικών, τόσο σε εθνικό όσο και σε περιφερειακό επίπεδο, που θα συμβάλλουν στην προστασία και την βέλτιστη αξιοποίηση των φυσικών πόρων. Αυτή η δυσαρέσκεια των πολιτών εκφράζεται διότι, το φυσικό περιβάλλον αποτελεί έναν ιδιαίτερης σημασίας τομέα για την περιφέρεια ως καθοριστικός παράγοντας προστασίας της βιοποικιλότητας και των φυσικών πόρων αλλά και ως συγκριτικό πλεονέκτημα για το τουριστικό προϊόν του νησιού. Για το σύνολο της τοπικής οικονομίας δεν συνδυάζεται αρμονικά η εκμετάλλευσή με την προστασία του. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: «...Θα πρέπει να συνεχίσουν να προφυλάσσονται και να προστατεύονται οι χαρακτηρισμένες περιοχές *natura*, οι ορεινοί όγκοι, γιατί αν καταστρέψουμε το περιβάλλον ενδεχομένως να έχουμε ευκαιριακά οφέλη, μακροπρόθεσμα όμως θα υπάρξει τεράστιο πρόβλημα...» (Γ23).

Εξίσου σημαντική πτυχή των αποτελεσμάτων αποτελεί η θέληση των συμμετεχόντων για την χάραξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου δράσεων που θα στοχεύουν στην ενημέρωση και την κατάρτιση των πολιτών και των θεσμικών προσώπων αναφορικά με τα οφέλη που θα επιτευχθούν με την χρήση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Επιπροσθέτως, εμφανίζεται και η έκδηλη ανάγκη για περαιτέρω ενημέρωση δείχνοντας μια διάθεση για δράση και προσφορά, αναζητώντας όμως τον κατάλληλο τρόπο δράσης ώστε να μπορέσουν να συνεισφέρουν, εφόσον δεν έχουν ενημερωθεί και καταρτιστεί αναλόγως. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: «Πρέπει να αλλάξει η λογική του κόσμου. Δηλαδή δεν μπορούμε να λέμε ότι πρέπει να σώσουμε το περιβάλλον και να ακούει ο κόσμος για ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στη λέξη αυτή να είναι αντίθετος. Άρα λοιπόν θέλει πετρέλαιο; Τι θέλει; Θα πρέπει να χρησιμοποιήσουμε την ηλιακή ενέργεια, την αιολική ενέργεια ούτως ώστε να φτάσουμε στο σημείο να είμαστε αυτόρκεις με τις φυσικές πηγές ενέργειας...» (Γ24).

Αυτή η έλλειψη της ενημέρωσης των πολιτών για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας, όπως εκφράζεται από τους θεσμικούς παράγοντες, δυνητικά δημιουργεί προβλήματα στις επενδύσεις. Παράλληλα, η έλλειψη χωροταξικού και περιβαλλοντικού σχεδιασμού, με συνέπεια τον άναρχο και ανεξέλεγκτο τρόπο εγκατάστασής τους, δημιουργεί πολλά προβλήματα με όρους βιωσιμότητας. Επομένως, διαπιστώνεται ότι οι τομείς της διαχείρισης, των επενδύσεων, των διοικητικών διαδικασιών και του χωροταξικού σχεδιασμού δεν προωθούνται αποτελεσματικά από το κεντρικό κράτος, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνονται υπόψη οι ανάγκες των τοπικών κοινωνιών, να μην προσελκύονται επενδύσεις και ως εκ τούτου, να μην δημιουργούνται ανταποδοτικά οφέλη για την τοπική οικονομία, με αποτέλεσμα να δημιουργείται κίνδυνος για το ίδιο το περιβάλλον.

Συνοψίζοντας, όλοι οι συνεντευξιαζόμενοι έδωσαν μεγάλη βαρύτητα στα ζητήματα βιωσιμότητας του περιβάλλοντος, καθώς θεωρούν ότι η βιωσιμότητα πρέπει να αποτελεί

πρωταρχικό στόχο στην χάραξη περιφερειακής πολιτικής. Η υιοθέτηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αποτελεί τον τρόπο εφαρμογής της βιωσιμότητας στο περιβάλλον. Τέλος, οι περισσότεροι γνώριζαν κάποια βασικά χαρακτηριστικά της στρατηγικής έξυπνης εξειδίκευσης, όμως τόνισαν ότι χρειάζεται ενίσχυση και περαιτέρω ενημέρωση των επιμέρους φορέων, διότι είναι ανεπαρκής και το ευρύ κοινό έχει άγνοια ως προς αυτό το ζήτημα.

Οικονομία

Ως προς τον οικονομικό πυλώνα, δύο είναι οι τομείς που αποτελούν τους θεμέλιους λίθους των τοπικών κοινωνιών της Κρήτης, ο πρωτογενής τομέας και ο τουρισμός. Ως προς τον πρωτογενή τομέα εμφανίζεται μια ιδιαίτερα χαμηλή ικανοποίηση των συμμετεχόντων ως προς το επίπεδο της προώθησης των προϊόντων, που εστιάζεται στην έλλειψη οργάνωσης, δράσης και συντονισμού των αγροτοκτηνοτροφικών συνεταιρισμών με άλλους παραγωγικούς τομείς της οικονομίας (τουρισμός και μεταποιητικός τομέας), οι οποίοι θα μπορούσαν να συμβάλουν στην απορρόφηση και προώθησή τους, υπερθεματίζοντας την άριστη ποιότητά τους. Οι συνεταιρισμοί δεν λειτουργούσαν ορθολογικά και με γνώμονα το κοινό συμφέρον, με αποτέλεσμα την απώλεια πολλών και σημαντικών πόρων. Χαρακτηριστικά είναι τα αποσπάσματα που αναφέρουν: «...Οι συνεταιρισμοί έχουν κακό προηγούμενο και απέτυχαν στη διαχείριση κυρίως γιατί κάποιοι τους καπηλεύονταν και τους χρησιμοποιούσαν για πολιτικά οφέλη...» (Γ.17), «Αναδεικνύοντας τα ποιοτικά χαρακτηριστικά και όχι τα ποσοτικά γιατί με τα ποσοτικά δεν μπορούμε να ανταγωνιστούμε γιατί η παραγωγή μας βρίσκεται σε χαμηλό ποσοτικό επίπεδο ... Άρα την ποιότητα θα πρέπει να αναδείξουμε ώστε η τιμή να είναι υψηλή και από εκεί να είναι το κέρδος» (Γ.18). Όπως καθίσταται φανερό, οι συνεντευξιαζόμενοι αναφέρουν ότι η οικονομική κρίση έχει επιφέρει σημαντικά πλήγματα στον πρωτογενή τομέα, ενώ τονίζουν ότι η ανοργάνωτη και ασύδοτη πολιτική των αγροτικών ενισχύσεων πριν από το ξέσπασμα της κρίσης και η έλλειψη χωροταξικού σχεδίου, αποτέλεσαν δύο από τους βασικότερους παράγοντες αποτυχίας της δημιουργίας ενός βιώσιμου τομέα της τοπικής οικονομίας.

Ωστόσο, πέραν από τις αρνητικές διαπιστώσεις, κάποιοι συνεντευξιαζόμενοι πιστεύουν ότι η κρίση έχει λειτουργήσει θετικά προς τον πρωτογενή τομέα καθότι έχει επαναφέρει αρκετούς νέους ανθρώπους στην ενασχόληση με παρόμοιες δραστηριότητες που σε διαφορετική περίπτωση θα αγνοούσαν. Σε κάθε περίπτωση όμως, οι συνεντευξιαζόμενοι διαπιστώνουν τις δυσλειτουργίες και τα πολύ σοβαρά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο πρωτογενής τομέας στην Κρήτη και γι' αυτό τον λόγο θεωρούν ότι οι αγρότες και οι κτηνοτρόφοι μπορούν να ενισχυθούν εφόσον δημιουργηθούν συμπράξεις και απολύτως διαφανείς συνεταιρισμοί για την τυποποίηση και προώθηση των προϊόντων. Συνεπώς, οι συμπράξεις, η συνεργασία και οι συνέργειες μεταξύ των παραγωγών και όλων των τοπικών φορέων, όπως του τουριστικού ώστε να διοχετεύονται τα προϊόντα άμεσα, συνιστά την μέθοδο για την συντεταγμένη και στρατηγικά σχεδιασμένη προώθηση των τοπικών προϊόντων, βελτιώνοντας την ποιότητα και τους τρόπους παραγωγής και διάθεσής τους. Συνεπώς, προκύπτει ότι η βιωσιμότητα της αγροτικής ανάπτυξης στην Κρήτη, οφείλει να στηρίζεται στην σύμπραξη και τη συνεργασία μεταξύ των παραγωγών και των τοπικών φορέων ώστε μέσω ενός ολοκληρωμένου στρατηγικού σχεδιασμού να επιτευχθεί η ανάδειξη των τοπικών προϊόντων, η βελτίωση της ποιότητας και των τρόπων παραγωγής και διάθεσης. Αυτή θα πρέπει να είναι και η

κατεύθυνση που απαιτείται να χαραχτεί από τους περιφερειακούς θεσμούς διότι συνιστά την μόνη δίοδο που θα επιτρέψει την από κοινού ανάπτυξη του αγροτοδιατροφικού και του τουριστικού τομέα.

Ως προς την ανταγωνιστικότητα της περιφερειακής οικονομίας, αναδεικνύεται η θετική εικόνα των συνεντευξιαζόμενων γι' αυτή, σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ελλάδα, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι δεν διαπιστώνουν αρκετά προβλήματα που εμποδίζουν την περαιτέρω επέκτασή της. Όπως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός φαίνεται ότι αποτελεί τον βασικότερο αναπτυξιακό παράγοντα της τοπικής οικονομίας όμως δεν λείπουν οι ανησυχίες για τις επιπτώσεις της οικονομικής δυσχέρειας στον εργασιακό και επιχειρηματικό τομέα. Ταυτόχρονα, τονίζεται από τους συνεντευξιαζόμενους η στενή συνεργασία της Περιφέρειας Κρήτης με τα ερευνητικά ιδρύματα της Κρήτης όμως εστιάζουν στην αναγκαιότητα επίτευξης ενός ευρύτερου συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ όλων των σχετιζόμενων φορέων ώστε να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις προκλήσεις και τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Η χρηματοδότηση της έρευνας αποτελεί ένα πεδίο διάστασης απόψεων, καθώς από την μια πλευρά τονίζεται ότι πρωτεύοντα ρόλο πρέπει να έχει η ιδιωτική χρηματοδότηση ενώ από την άλλη, κάποιοι θεωρούν ότι η ενίσχυση της έρευνας είναι αποτελεσματική μέσω της χρηματοδότησης από την Περιφέρεια.

Τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα της Κρήτης, πέραν του τουρισμού, φαίνεται ότι είναι η κρητική διατροφή, η παράδοση, η γεωγραφική θέση και ο φυσικός πλούτος του νησιού καθώς και τα ποιοτικά προϊόντα του πρωτογενή τομέα. Η προώθηση όλων των προαναφερθέντων παραγόντων βρίσκεται σε αρκετά καλό επίπεδο όμως οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνεται να διαβλέπουν την έλλειψη ολοκληρωμένου συντονισμού μεταξύ των φορέων του νησιού, ώστε να χαράξουν κοινές στρατηγικές που θα ωφελήσουν το σύνολο της τοπικής οικονομίας. Η περαιτέρω προβολή της κρητικής διατροφής και των ποιοτικών κρητικών προϊόντων, η επέκταση της τουριστικής περιόδου και η βελτίωση των υποδομών, φαίνεται να είναι σημαντικοί παράγοντες που μπορούν να ενισχύσουν τον τουρισμό και, εφόσον ο τουριστικός και ο πρωτογενής τομέας διασυνδεθούν αποτελεσματικά και στενότερα, να ωφελήσουν το σύνολο της περιφερειακής οικονομίας. Προς αυτούς του άξονες πρέπει να στραφεί η περιφερειακή πολιτική αν θέλει να βελτιώσει τόσο το επενδυτικό κλίμα όσο και το επίπεδο διαβίωσης των πολιτών, ανοίγοντας περαιτέρω τους αναπτυξιακούς ορίζοντες με ισόρροπο τρόπο.

Ταυτόχρονα, το επενδυτικό κλίμα έχει πληγεί σε πολύ μεγάλο βαθμό, σύμφωνα με τους συνεντευξιαζόμενους, όπως συνέβη και στην υπόλοιπη Ελλάδα, ως αποτέλεσμα λανθασμένων πολιτικών και υφιστάμενων δομικών δυσλειτουργιών, όπως η γραφειοκρατία. Η αντιστροφή του κλίματος αυτού φαίνεται ότι σχετίζεται άμεσα με την αλλαγή του φορολογικού συστήματος, την ελαστικοποίηση της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων, την αξιοποίηση προγραμμάτων όπως το ΕΣΠΑ και την προώθηση της επιχειρηματικότητας μέσω της δημιουργίας βιοτεχνικών πάρκων, της αξιοποίησης του Αναπτυξιακού Νόμου και της συνεργασίας των παραγωγικών φορέων ώστε να μπορέσουν να μειώσουν λειτουργικά κόστη, όπως οι μεταφορές, και να καταστήσουν πιο ανταγωνιστικές τις επιχειρηματικές-επενδυτικές προοπτικές.

Επιπροσθέτως, οι συνεντευξιαζόμενοι φαίνονται αρκετά δυσαρεστημένοι από τις υφιστάμενες υποδομές στην Κρήτη και θεωρούν ότι άμεση προτεραιότητα πρέπει να είναι η κατασκευή ενός σύγχρονου οδικού δικτύου (BOAK) που θα ενώνει τις μεγάλες πόλεις του

νησιού. Ο εκσυγχρονισμός των λιμανιών και των αεροδρομίων είναι δυο τομείς που επικεντρώνονται οι συνεντευξιαζόμενοι, οι οποίοι θεωρούν ότι η χρηματοδότησή τους μπορεί να εξευρεθεί είτε μέσω συμπράξεων δημοσίου και ιδιωτικού τομέα είτε μέσω χρηματοδότησης από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων με ρήτρα διαθεσιμότητας, προτεραιότητες που αναδεικνύονται ότι διαθέτουν άμεσο χαρακτήρα στην χάραξη της τοπικής και περιφερειακής πολιτικής.

Είναι γεγονός ότι ο τουρισμός αποτελεί των έτερο βασικό πυλώνα της οικονομίας της Κρήτης και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως η ατμομηχανή της τοπικής οικονομίας, αφού στη βάση των στατιστικών δεδομένων που προέρχονται από το ΙΤΕΠ (2014), το 2013 η Κρήτη συγκέντρωσε το 20,1% του τουρισμού της Ελλάδας. Αυτός ο συνεχιζόμενος θετικός ρυθμός αύξησης του τουρισμού αποτυπώνεται και στις απαντήσεις των συνεντευξιαζόμενων, οι οποίοι αναφέρουν ότι η Κρήτη βρίσκεται σε πολύ καλύτερο επίπεδο, εν συγκρίσει με τις υπόλοιπες περιοχές της Ελλάδας. Φαίνονται εξίσου ικανοποιημένοι από τις δράσεις προώθησης της Κρήτης σε διεθνές επίπεδο, καθώς υπάρχει διάχυτη η αντίληψη ότι το brand name «Κρήτη» μπορεί να προσδώσει ακόμα μεγαλύτερα οφέλη, να προσελκύσει περισσότερους επισκέπτες και να προωθήσει τα κρητικά προϊόντα σε νέες αγορές. Παρόλα αυτά θεωρούν ότι υπάρχουν περαιτέρω δυνατότητες βελτίωσης, έχοντας ως κινητήρια δύναμη την προώθηση της κρητικής παράδοσης και της γαστρονομίας, τονίζοντας παράλληλα την αναγκαιότητα για την βελτίωση των υποδομών ώστε να ενισχυθεί ακόμα περισσότερο η εικόνα του νησιού, σε συνδυασμό πάντα με την συνεργασία με τους εκπροσώπους του πρωτογενούς τομέα ώστε να εξευρεθούν αμοιβαίως επωφελείς λύσεις. Επιπροσθέτως, καταδεικνύουν την ανάγκη για άμεση επίλυση γραφειοκρατικών αγκυλώσεων, όπως η έλλειψη χωροταξικού σχεδιασμού και η χρονοβόρα διαδικασία απόκτησης αδειών που δυσχεραίνει την περαιτέρω τουριστική ανάπτυξη και επισημαίνουν την αναγκαιότητα για προγράμματα δια βίου εκπαίδευσης και κατάρτισης των επαγγελματιών του τουρισμού, ώστε να βελτιώσουν τις ικανότητες και τις γνώσεις τους προκειμένου να μπορούν να προβούν σε βιώσιμες επενδυτικές κινήσεις. Αυτές είναι κάποιες από τις βασικότερες προτεραιότητες που τίθενται για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης, που θα συμβάλλουν στην βελτίωση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος που αποτελεί σημαντικό κριτήριο για την εν γένει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: «...Θα πρέπει να βελτιωθεί η φιλοσοφία, οι επαγγελματίες του τουρισμού να εκπαιδευτούν. Τόσα χρόνια ο καθένας άνοιγε ένα κατάστημα τουριστικού ενδιαφέροντος όμως όλα ήταν ανοργάνωτα και χωρίς την απαραίτητη παιδεία. Θεωρώ πολύ σημαντική την εκπαίδευση των επαγγελματιών του τουρισμού ... για να βελτιώσει πάρα πολύ τις παρεχόμενες υπηρεσίες γιατί κακά τα ψέματα, ο ξενοδόχος και ο ιδιοκτήτης τουριστικού καταστήματος θα πουλήσει ουσιαστικά το τουριστικό προϊόν γιατί εκπροσωπεί την χώρα, τον τόπο του» (Γ15).

Όπως κάθε τομέας της οικονομίας για να μπορέσει επιβιώσει χρειάζεται ένα μοντέλο βιωσιμότητας, έτσι και η τουριστική ανάπτυξη. Ως εκ τούτου, καθίσταται επιβεβλημένη η ανάγκη συνεργασίας όλων των θεσμικών φορέων του νησιού, συμπεριλαμβανομένων και των Πανεπιστημιακών ιδρυμάτων, για την χάραξη ενός κοινού πλαισίου ανάδειξης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της Κρήτης έχοντας όμως στραμμένο το βλέμμα στη διατήρηση των βασικών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης.

Ταυτόχρονα, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι η διεθνής εικόνα της Κρήτης βρίσκεται σε

αρκετά ικανοποιητικό επίπεδο, όμως τονίζουν ότι απαιτείται η περαιτέρω προώθηση της κρητικής παράδοσης και της γαστρονομίας και η βελτίωση των υποδομών ώστε να βελτιωθεί ακόμα περισσότερο η εικόνα του νησιού αλλά και οι αναπτυξιακές προοπτικές του. Ταυτόχρονα, αναφέρουν ότι η τουριστική ανάπτυξη είναι ικανοποιητική, εντούτοις χρειάζεται να αποφευχθεί η μονοσήμαντη προώθηση του «all inclusive» τουριστικού μοντέλου αλλά να προωθηθούν ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα όπως τα ποιοτικά προϊόντα, ο πολιτισμός, η ιστορία και ο στοχευμένος τουρισμός (ιατρικός, θρησκευτικός κτλ.).

Η βελτίωση των υποδομών και η προσπάθεια προσέλκυσης τουριστών από νέες αγορές (είτε προσελκύοντας επισκέπτες από χώρες που έχουν μικρά νούμερα επισκεπτών είτε δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την έλευση τουριστών με ιδιωτικά σκάφη μέσω της ύπαρξης κατάλληλων υποδομών) και μέσω νέων μορφών τουρισμού, από κοινού με την εκπαίδευση και κατάρτιση των επαγγελματιών του τουρισμού, αποτελούν κάποιες από τις βασικότερες προτάσεις των συνεντευξιαζόμενων για την επίτευξη της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Τα παραπάνω έχουν ως απώτερη στόχευση την βελτίωση της ποιότητας του τουριστικού προϊόντος που αποτελεί σημαντικό πυλώνα για την εν γένει οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη.

Κοινωνία

Ο τρίτος πυλώνας, είναι ιδιαιτέρως σημαντικός, λόγω της ιδιάζουσας κατάστασης που βιώνει η Ελληνική κοινωνία εξαιτίας της παρατεταμένης οικονομικής κρίσης και παρά την εν γένει ικανοποιητική στάση που εκφράζουν οι συμμετέχοντες ως προς την ποιότητα ζωής στην Κρήτη. Εντούτοις, από την ανάλυση προέκυψαν δείκτες που παρουσιάζουν την πτώση του βιοτικού επιπέδου και δυσχεραίνουν τις συνθήκες διαβίωσης. Εις εκ των δεικτών, αποτυπώνει την συρρίκνωση των εισοδημάτων, που επιφέρει τη μείωση της αγοραστικής δύναμης των καταναλωτών, με άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στην πραγματική οικονομία λόγω του περιορισμού των θέσεων εργασίας, μέσω των μειώσεων προσωπικού αλλά και μέσω του οριστικού κλεισίματος επιχειρήσεων. Ο έτερος δείκτης, σύμφωνα με την ανάλυση, είναι η σύσταση των κοινωνικών δομών που σε μεγάλο βαθμό βασίζονται στην εθελοντική συμμετοχή (κοινωνικό παντοπωλείο, κοινωνικό φαρμακείο, συσσίτιο κ.τ.λ.), για την ενίσχυση των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και των πολιτών που επλήγησαν από την κρίση και παρουσιάζει με τον γλαφυρότερο τρόπο την δυσχερή κοινωνικο-οικονομική κατάσταση που έχει διαμορφωθεί.

Προκειμένου να υπάρξει μία εξομάλιση αυτής της κατάστασης και να αντιμετωπιστούν τα κοινωνικά προβλήματα που έχουν αυξηθεί, οι εκπρόσωποι των φορέων προτείνουν για το χρονικό διάστημα που αυτή θα διαρκέσει να δομηθεί ένα κοινωνικό δίκτυο μεταξύ πολιτείας, αυτοδιοικητικών φορέων, άλλων φορέων (π.χ. εργατικό κέντρο) και της εκκλησίας. Οι ερωτώμενοι τονίζουν την αναγκαιότητα αλλαγής του ισχύοντος νομικού πλαισίου για την διαχείριση των κονδυλίων των ευπαθών κοινωνικών ομάδων. Η διαχείριση από τις υπηρεσίες του αρμόδιου υπουργείου, οι οποίες δεν γνωρίζουν τις κατά τόπους ανάγκες, να «περάσει» στις κοινωνικές δομές και υπηρεσίες της Περιφέρειας και των εκάστοτε δημοτικών δομών. Επίσης, γίνεται ιδιαίτερη αναφορά στην δράση της κοινωνίας των πολιτών και της αλληλεγγύης που επιδεικνύεται μεταξύ αυτών, εξαιτίας της απουσίας του κεντρικού κράτους, με απώτερο σκοπό την παροχή βοήθειας στις οικονομικά ασθενέστερες πληθυσμιακές ομάδες. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει:

«...Ευτυχώς που η ανθρωπιά υπάρχει ακόμα στο νησί και ο ένας βοηθά τον άλλο στις δύσκολες μέρες που ζούμε. Εμείς ότι μπορούμε κάνουμε απασχολώντας και πληρώνοντας όσο γίνεται περισσότερους ώστε να έχουν όλοι μία δουλεία. Διότι χωρίς δουλεία και χρήμα είσαι αναγκασμένος ή να επαιτείς ή να παρανομείς...» (Γ.20).

Είναι γεγονός ότι, αναφορικά με την ποιότητα ζωής στην Κρήτη, οι συνεντευξιαζόμενοι θεωρούν ότι συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, βρίσκεται σε καλύτερο επίπεδο. Ταυτόχρονα, οι ερωτώμενοι, παρότι θεωρούν εξαιρετικά σημαντικές τις δράσεις της τοπικής κοινωνίας και των τοπικών φορέων για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, αναφέρουν ότι από μόνη της και χωρίς την ενίσχυση από το κεντρικό κράτος, δεν μπορεί παρά να επιφέρει εμβολωματικές λύσεις. Η γνώμη που κυριαρχεί είναι ότι το κεντρικό κράτος έχει παρέμβει ελάχιστα για την αντιμετώπιση της κρίσης ενώ οι περιφερειακές αρχές προσπαθούν, με τους περιορισμένους πόρους που διαθέτουν, να επιλύσουν όσο το δυνατόν περισσότερα προβλήματα μέσω συγκεκριμένων, στοχευμένων και επιτυχημένων παρεμβάσεων. Κοινή διαπίστωση είναι ότι αν δεν υπάρξει αλλαγή του φορολογικού πλαισίου και μείωση των βαρών, σε συνδυασμό με κρατική παρέμβαση και απόδοση των προβλεπόμενων πόρων στην τοπική αυτοδιοίκηση, τότε δεν είναι δυνατόν να καταπολεμηθούν τα τεράστια κοινωνικά προβλήματα που έχουν προκύψει.

Αναντίλεκτα, το εξαγόμενο συμπέρασμα είναι ότι τόσο η Περιφέρεια Κρήτης, όσο και κοινωνικοί εταίροι, αλλά και οι απλοί πολίτες εκφράζουν την πρόθεσή τους να συμβάλουν, μέσω δράσεων στην αντιμετώπιση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στο κοινωνικό επίπεδο, όμως δεν αρκούν αυτές οι παρεμβάσεις, τόσο διότι οι πόροι της Περιφέρειας δεν επαρκούν, όσο και διότι οι δράσεις από το κεντρικό κράτος προς την κατεύθυνση της αντιμετώπισης των κοινωνικών επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης είναι ελάχιστες, αποσπασματικές και ανεπαρκείς.

Διακυβέρνηση

Κατά γενική παραδοχή, η έννοια της διακυβέρνησης αποτελεί όρο που καλύπτει ένα ευρύ φάσμα και περιγράφει μια διαδικασία πολιτικής πρακτικής και όχι μόνο ένα σύστημα διακυβέρνησης. Το σύστημα διακυβέρνησης όμως δεν αποτελεί ξεχωριστή μονάδα αλλά κομμάτι ενός γενικότερου συνόλου που επηρεάζεται από διάφορους δρώντες, τους οποίους οφείλει να λαμβάνει υπόψη και να προσπαθεί να δημιουργεί προϋποθέσεις για ανάδειξη του ενεργού και παραγωγικού τους ρόλου. Για να επιτελέσει αποτελεσματικά τον συγκεκριμένο σκοπό, η τοπική αυτοδιοίκηση έχει ανάγκη από την κατάλληλη δικαιοδοσία, καθώς και από τις επιμέρους οικονομικές δυνατότητες. Υπό αυτή την οπτική οι συμμετέχοντες στην έρευνα, κρίνουν μάλλον θετικά το σχέδιο «Καλλικράτης», εξαιτίας των θετικών αποτελεσμάτων που έχει επιφέρει στον τρόπο ασκήσεως της διοίκησης στο πλαίσιο της τοπικής αυτοδιοίκησης. Αυτή η αποκεντρωμένη διοικητική δομή σε επίπεδο αρμοδιοτήτων παρέχει τη δυνατότητα άμεσης παρέμβασης και λύσης των προβλημάτων από πλευράς Περιφέρειας Κρήτης, καθώς και ως προς την αποτελεσματικότερη διεκδίκηση ευρωπαϊκών και εθνικών πόρων. Όμως και σε αυτή τη μορφή διοίκησης, δεν λείπουν τα προβλήματα. Συγκεκριμένα, διαπιστώνεται ότι συχνά υφίσταται επικάλυψη και ασαφής κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ του κεντρικού κράτους και των Περιφερειών, οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση προβλημάτων που άπτονται της δικαιοδοσίας τους, καθώς η τοπική αυτοδιοίκηση βρίσκεται σε θέση να γνωρίζει με πιο

ξεκάθαρο και άμεσο τρόπο τις απαιτήσεις και τα προβλήματα της τοπικής κοινωνίας και οικονομίας. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: «...Εάν το κεντρικό κράτος δώσει αρμοδιότητες και πόρους στην τοπική αυτοδιοίκηση θα υπάρξουν οφέλη, διότι τα στελέχη της τοπικής αυτοδιοίκησης γνωρίζουν τις ανάγκες των πολιτών. Το κεντρικό κράτος ως κρατήσει τον κεντρικό σχεδιασμό» (Δ.28). Ακριβώς σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να δομηθούν οι προτάσεις για την περαιτέρω μεταρρύθμιση της τοπικής αυτοδιοίκησης σε επίπεδο αρμοδιοτήτων και γραφειοκρατίας ώστε αφενός να απλοποιηθούν οι διαδικασίες και αφετέρου να αποδοθούν αρμοδιότητες στην τοπική αυτοδιοίκηση που θα μπορεί να ανταπεξέλθει με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο. Φορείς όπως η «Αποκεντρωμένη Διοίκηση» αναφέρονται από αρκετούς συνεντευξιαζόμενους ως περιττές, με ασάφεια αρμοδιοτήτων. Συνεπώς, μια περαιτέρω μεταρρύθμιση θα πρέπει να στοχεύει ακριβώς στην απαλοιφή τέτοιων αγκυλώσεων που καθυστερούν τις γραφειοκρατικές διαδικασίες.

Επειδή σε έναν φορέα κομβικό ρόλο για την εκπλήρωση και εκτέλεση των διαδικασιών, διαδραματίζει το έμψυχο δυναμικό, το προσωπικό της Περιφέρειας, σύμφωνα με τους συμμετέχοντες, αναδεικνύεται ότι βρίσκεται σε καλό επίπεδο όμως είναι αναγκαία η συνεχής κατάρτιση και εκπαίδευσή του στις νέες τεχνολογίες και στη διαχείριση Ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Η άποψη για τους δήμους κρίνεται ιδιαίτερα αρνητική αφού οι συνεντευξιαζόμενοι δηλώνουν ότι δεν διαθέτουν επαρκείς πόρους, διαθέτουν αναλογικά περισσότερο προσωπικό όμως δεν είναι ιδιαίτερα εξειδικευμένο, με συνέπεια συχνά να καθίσταται επιβεβλημένη η παρέμβαση της Περιφέρειας για την διεκπεραίωση σημαντικών έργων και δραστηριοτήτων. Οι νέοι εργαζόμενοι που προσλαμβάνονται με προγράμματα ορισμένου χρόνου, είτε στον Α' είτε στον Β' βαθμό τοπικής αυτοδιοίκησης, δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν την απαραίτητη εμπειρία και αποχωρούν στη συνέχεια, παρότι διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, διότι ολοκληρώνεται η σύμβασή τους. Η έλλειψη πόρων και οι περιορισμοί που τίθενται από το κεντρικό κράτος δεν επιτρέπουν την πρόσληψη έστω μικρού σε αριθμό εξειδικευμένου προσωπικού που είναι απαραίτητο για την βελτίωση της λειτουργίας των υπηρεσιών της τοπικής αυτοδιοίκησης.

Αποτέλεσμα της συνδυαζόμενης έλλειψης προσωπικού, της έλλειψης δεξιοτήτων, αλλά και της αξιολόγησης στο υπάρχον προσωπικό, κυρίως στη χρήση νέων τεχνολογιών, είναι η παραμονή της γάγγραινας της γραφειοκρατίας, η οποία συνεχίζει να υφίσταται, παρά τις προσπάθειες που έχουν πραγματοποιηθεί για απλοποίηση των διαδικασιών. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι το πρόγραμμα «Διαύγεια» που ουσιαστικά δεν έχει επιφέρει, κατά τους ερωτώμενους, καμία ουσιαστική αλλαγή. Η εισαγωγή της ηλεκτρονικής υπογραφής είναι ένα άλλο παράδειγμα που προτείνεται από κάποιους ενώ την ίδια στιγμή διατυπώνεται η αναγκαιότητα μείωσης της πολυνομίας και μεταρρύθμισης των διαδικασιών, κάτι που δεν έχει προωθηθεί αποτελεσματικά. Ο κυριότερος αντίκτυπος αυτής της νωθρότητας επιφέρει σημαντικές αρνητικές επιπτώσεις στον τομέα των επιχειρήσεων και των επενδύσεων.

Επειδή η δεδομένη χρονική συγκυρία επιβάλλει την εύρεση πόρων και μέσων που θα εξασφαλίσουν τη βιωσιμότητα στην Περιφέρεια Κρήτης, διαπνεόμενη πάντα από τις αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, εκτός από την ύπαρξη εξειδικευμένου προσωπικού που θα πρέπει να διαθέτει η τοπική αυτοδιοίκηση, θα πρέπει επίσης να υφίστανται και διαθέσιμοι οικονομικοί πόροι. Σχετικά με αυτό, οι ερωτώμενοι αναφέρουν την απουσία του κεντρικού κράτους και σε αυτόν τον τομέα. Ως αντίβαρο προτείνουν την χρηματοδότηση αναπτυξιακών δραστηριοτήτων με τη σύμπραξη δημοσίου-ιδιωτικού τομέα, την απαίτηση

από πλευράς της Περιφέρειας να υπάρξει ανταποδοτικότητα πόρων από το κεντρικό κράτος (με την μορφή οικονομικών κονδυλίων), λόγω της μεγάλης συνεισφοράς της Κρήτης στο ακαθάριστο εθνικό προϊόν της χώρας μας (Α.Ε.Π), καθώς και την λήψη κονδυλίων απευθείας από τους οικονομικούς μηχανισμούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Χαρακτηριστικό είναι το απόσπασμα που αναφέρει: *«Εάν ο περιφερειάρχης και η ομάδα του είναι ικανοί να λάβουν απευθείας κονδύλια από την Ευρωπαϊκή Ένωση, μέσω προγραμμάτων ή χρηματοδοτήσεων, θα είναι πολύ καλό. Απ' όσο γνωρίζω ο συγκεκριμένος μπορεί να το κάνει λόγω της πρωθύστερης εμπειρίας που είχε στο Ευρωκοινοβούλιο»* (Δ.37). Για τον ρόλο του κεντρικού κράτους στην χρηματοδότηση της τοπικής αυτοδιοίκησης αναφέρουν ενδεικτικά: *«...Θα πρέπει να ενισχυθεί με πόρους η αυτοδιοίκηση από το κεντρικό κράτος και φυσικά η Περιφέρεια να συνεργαστεί με τον ιδιωτικό τομέα και να δοθούν οι μελέτες που υλοποιεί η Περιφέρεια ώστε να γίνουν επενδύσεις. Έτσι μπορεί να ξεπεραστεί όλος αυτός ο φαύλος κύκλος της ύφεσης»* (Δ.37).

Κατευθύνσεις και Προτεραιότητες

Ως προτάσεις για την επίτευξη βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης, οι ερωτώμενοι θεωρούν ότι άμεσα ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθούν και να εκπονηθούν ολοκληρωμένες μελέτες για έργα υποδομών και να συντηρηθούν οι υφιστάμενες υποδομές λόγω της έλλειψης πόρων. Η ύπαρξη μελετών είναι σημαντική γιατί όταν στο μέλλον εξευρεθούν οι οικονομικοί πόροι, θα μπορούν να ξεκινήσουν άμεσα τα έργα και να μην χαθεί άλλος χρόνος. Η χρηματοδότηση είτε από τους Ευρωπαϊκούς θεσμούς είτε από ιδιώτες μέσω συμπράξεων ή παραχωρήσεων θεωρείται σημαντική για αρκετούς ώστε να υπάρξει αναθέρμανση των απαιτούμενων έργων, καθώς είναι γνωστό ότι το κράτος δεν διαθέτει επαρκείς πόρους. Επίσης, τονίζεται ότι θα πρέπει να πραγματοποιηθεί μεταρρύθμιση του Καλλικράτη ώστε να αποκτήσουν περισσότερη αυτονομία οι Περιφέρειες, να υπάρξει τακτική, συστηματική και οργανωμένη συνεργασία μεταξύ όλων των σχετιζόμενων φορέων και ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσω του αναπτυξιακού νόμου και άλλων διευκολύνσεων για την βιώσιμη και ορθολογική χρηματοδότηση των επιχειρήσεων. Μακροπρόθεσμα, οι προτάσεις τους περιλαμβάνουν, από την πλευρά της τοπικής αυτοδιοίκησης την ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου, ώστε να καταστεί η Κρήτη μία πραγματικά αυτοδιοικούμενη περιφέρεια που να έχει τη δυνατότητα να παράγει πόρους και να διαθέτει τα δικά της έσοδα για την αξιοποίηση των εμπειρικών επιστημονικών μεθόδων για την διάγνωση αναγκών τόσο στον τομέα του τουρισμού όσο και σε άλλους τομείς, όπως την εκπαίδευση και κατάρτιση των στελεχών της περιφέρειας στα νέα τεχνολογικά συστήματα αλλά και σε όλες τις δεξιότητες που σχετίζονται και αφορούν το αντικείμενό τους. Επιπλέον, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των πολιτών σε ζητήματα περιβάλλοντος και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και η αντίστοιχη εκπαίδευση σε ζητήματα τουρισμού όλων των σχετιζόμενων προσώπων με τον τουριστικό τομέα, κρίνεται από τους συνεντευξιαζόμενους ως απολύτως σημαντική για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης αυτών των τομέων και συνακόλουθα του συνόλου της οικονομίας της Κρήτης.

6. Συμπεράσματα, προτάσεις και προοπτικές

Όπως προκύπτει από την ανάλυση υπάρχει έλλειμμα ως προς την εναρμόνιση της βιώσιμης ανάπτυξης και της περιφερειακής διακυβέρνησης. Επιτακτική ανάγκη αποτελεί ο σχεδιασμός ενός ολοκληρωμένου πλαισίου που θα συμβάλει στην αποτελεσματική διαχείριση των φυσικών πόρων, προς όφελος του κοινωνικού συνόλου, καθώς και την αυστηρότητα του κράτους απέναντι σε πρακτικές που βλάπτουν το περιβάλλον και επικροτούν τις πρωτοβουλίες που σχετίζονται με τη «συνέτιση» δημοσίου, επιχειρήσεων και πολιτών όσο αφορά την περιβαλλοντική συμπεριφορά. Επιπροσθέτως, καθίσταται εμφανής η έλλειψη ενημέρωσης και εκπαίδευσης ως προς τα ζητήματα του περιβάλλοντος και των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Ως εκ τούτου, θα πρέπει να υπάρξουν σειρά ενημερωτικών και εκπαιδευτικών δράσεων. Η ενημέρωση των πολιτών και η ολοκλήρωση στρατηγικών παρεμβάσεων, όπως ο χωροταξικός σχεδιασμός και οι συντονισμένες ενέργειες από την κεντρική και την τοπική διοίκηση, μπορούν αφενός να συνεισφέρουν στην προστασία του περιβάλλοντος και αφετέρου στην εκμετάλλευση των φυσικών πόρων με ωφέλιμο τρόπο τόσο για την οικονομία όσο και για την περιβαλλοντική αειφορία.

Για την επίτευξη όλων αυτών των μέτρων είναι αναγκαία η ύπαρξη πόρων, αποσυνδεδεμένων από το κεντρικό κράτος, ούτως ώστε η διάθεσή τους να γίνεται άμεσα από την Περιφέρεια για την κάλυψη των αναγκών της. Η εκπαίδευση και κατάρτιση των στελεχών της περιφέρειας στα νέα τεχνολογικά συστήματα, σε νέα Ευρωπαϊκά προγράμματα άντλησης κονδυλίων απευθείας από την Ευρωπαϊκή Ένωση κρίνεται επιβεβλημένη, εκτιμώντας ότι θα συμβάλει στην ανάπτυξη επιπλέον δεξιοτήτων που θα αυξήσουν την αποτελεσματικότητα και τη λειτουργικότητα των υπηρεσιών. Ταυτόχρονα, η εκπαίδευση και η κατάρτιση των πολιτών σε ζητήματα περιβάλλοντος και ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, καθώς και η αντίστοιχη εκπαίδευση σε ζητήματα τουρισμού όλων των σχετιζόμενων με τον τουριστικό τομέα προσώπων, κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τη βιωσιμότητα του τουριστικού τομέα.

Επιπροσθέτως, θα πρέπει να τονιστεί ότι η κοινωνία των πολιτών, παρά την δραστηριοποίησή της σε μορφές προσφοράς που περισσότερο έχουν την μορφή φιλανθρωπίας, δεν φαίνεται να μπορεί να ανταποκριθεί στις διευρυμένες ανάγκες της κοινωνίας ούτε να καλύψει την απουσία του προνοιακού ρόλου του κράτους. Παράλληλα, οι μορφές κοινωνικής επιχειρηματικότητας χρειάζονται περαιτέρω προώθηση, ενημέρωση, ενίσχυση και κίνητρα. Ακριβώς σε αυτό το σημείο αναδεικνύεται ο σημαντικός ρόλος της πολιτικής και πολιτειακής παιδείας, της θεσμικής κατάρτισης καθώς και της επιμόρφωσης των στελεχών που μπορούν να συνεισφέρουν αποτελεσματικά στην αντιμετώπιση των καταγραφόμενων αναγκών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η θεσμική κατάρτιση αποτελεί το όχημα για την αξιοποίηση των στελεχών στις ενωσιακές εκπροσωπήσεις της κοινωνίας των πολιτών ενώ ταυτόχρονα προσφέρει σε αυτές επάρκεια ικανοτήτων για αποτελεσματικότερη δράση, με προφανή θετικά αποτελέσματα για το κοινωνικό σύνολο.

7. Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- ✓ Baker, S., Kousis, M., Richardson, D., Young, S., (2005), *The politics of sustainable development*, London: Routledge.
- ✓ Benz, A., Fürst, D. Kilper H., Rehfeld, D. (2000), *Regionalisation. Theory, practice and prospects in Germany*, Stockholm: Fritze.
- ✓ Castro J. Carlos (2004), “Sustainable Development: Mainstream and Critical Perspectives”, *SAGE Journals, Organization & Environment*, June 2004. Online at: <http://oae.sagepub.com/content/17/2/195> (Ανάκτηση :22/09/2017)
- ✓ European Union (1992), Treaty on European Union (Consolidated Version), Treaty of Maastricht, 7 February 1992, “Official Journal of the European Communities” C 325/5; 24 December 2002, at: <http://www.refworld.org/docid/3ae6b39218.html> [accessed 24 September 2017]
- ✓ European Commission (2010), *EUROPE 2020, A European strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels, 3.3.2010
- ✓ Fürst, D. (2004), Regional governance, in: Benz, A. (ed.), *Governance – Regieren in komplexen Regelsystemen*, Wiesbaden: VS-Verlag, pp. 45–64.
- ✓ Harris, Jonathan M., Timothy A Wise, Kevin P. Gallagher, and Neva R. Goodwin eds. (2001), *A Survey of Sustainable Development: Social and Economic Dimensions*, Washington, D.C.: Island Press.
- ✓ Holden, E., Linnerud, K., Banister, D. (2014), *Sustainable development: “Our Common Future revisited”*, *Global Environmental Change* 26, 130-139
- ✓ Holmberg, Johan ed. (1992), *Making Development Sustainable: Redefining Institutions, Policy, and Economics*, Washington, D.C.: Island Press.
- ✓ Knieling, J. (2004), Good Governance in der Regionalentwicklung – vom Vollzug zur aktiven Gestaltung, in: Federal Ministry of Food, Agriculture and Consumer Protection (ed.), *Zukunft der ländlichen Entwicklung in Deutschland*, Bonn: BMELV, pp. 108–117.
- ✓ Mazzonis, D. (1989), “Small firm networking, cooperation and innovation in Italy: viewed by an agency engaged in actions for stimulating the technological upgrading of industry”, *Entrepreneurship and Regional Development* 1 (1): 61-74.
- ✓ Morgan, K. (1997), “The learning region: institutions, innovation and regional renewal”, *Regional Studies* 31: 491–504.
- ✓ Peters, G. et al. (2012), *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*, Oxford: Oxford University Press.
- ✓ Reed, David ed. (1997), *Structural Adjustment, the Environment and Sustainable Development*, London: Earthscan Publications.
- ✓ Rhodes, R. A. W. (1996), “The New Governance: Governing without Government”, *Political Studies* (September, 1996). XLIV. 652-667
- ✓ Storper, M. (1997), *The regional world: territorial development in a global economy*, London: Guilford Press.

- ✓ Thomas, C., (2004), “Poverty, development and hunger”, in: Baylis, J. & Smith, S. (eds.), *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*, Oxford University Press.
- ✓ United Nations, (2002), *Report of the World Summit on Sustainable Development*, Johannesburg, South Africa, link: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf (Ανάκτηση :22/09/2017)
- ✓ World Commission on Environment and Development- WCED (1987), *Our common future*, Oxford: Oxford University Press. Online at <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>(Ανάκτηση :23/09/2017)
- ✓ World Bank (1993), *World development report 1992: development and the environment. World Development Report; World Development Indicators*, Washington, DC: World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/995041468323374213/World-development-report-1992-development-and-the-environment> (Ανάκτηση :22/09/2017)

Ελληνόγλωσση

- ✓ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 23-24 Μαρτίου 2000, Βρυξέλλες 2000.
- ✓ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15-16 Ιουνίου 2001, Βρυξέλλες 2001.
- ✓ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, Συμπεράσματα της Προεδρίας, 15-16 Μαρτίου 2002, Βρυξέλλες 2002.
- ✓ Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της ΕΕ (2006). *Ανανεωμένη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη*, Βρυξέλλες, 26 Ιουνίου 2006
- ✓ *Ινστιτούτο Τουριστικών Ερευνών και Προβλέψεων* (2014), *Εξελίξεις στον Παγκόσμιο και τον Ελληνικό Τουρισμό και στα Βασικά Μεγέθη της Ελληνικής Ξενοδοχίας το 2013*.
- ✓ Muller, P., Surel, Y. (2002), *Η ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους: Ανάλυση Δημόσιων Πολιτικών*, Αθήνα, Τυπωθήτω.
- ✓ Παπαδάκης, Ν. (2016), *Η ανέκκλητη ειμαρμένη; Ευρωπαϊκή Πολιτική Εκπαίδευση και Κατάρτισης, Κοινωνική Ενσωμάτωση και Απασχόληση: η εικοσαετία των μετασχηματισμών (1995-2015)*, Εκδόσεις: Σιδέρης
- ✓ Συμβούλιο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων(1992),*Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση*: Βρυξέλες, Υπηρεσία Επισήμων Εκδόσεων Των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Σχέδιο Ημι-δομημένης Συνέντευξης

A. Εισαγωγικές επισημάνσεις

Θα θέλαμε να σας ευχαριστήσουμε πολύ που δεχθήκατε να συμμετάσχετε στην συγκεκριμένη συνέντευξη και με αυτόν τον τρόπο βοηθάτε την διεξαγωγή της έρευνάς μας. Πρωτίστως, θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι θα παραμείνετε εντελώς ανώνυμος/η και δεν θα κρατηθούν αντίγραφα της συνέντευξης όπου θα αναφέρεται το όνομά σας.

B. Προσωπικές ερωτήσεις

1. Ποιο είναι το επάγγελμά σας;
2. Ποια είναι η θεσμική θέση σας;
3. Πόσο καιρό βρίσκεστε σε αυτή τη θέση;
4. Ποιος είναι ο ρόλος του θεσμού (αρμοδιότητες) τον οποίο υπηρετείτε ή εκπροσωπείτε και κατ' επέκταση και ο δικός σας;
5. Έχετε πρωθύστερη εμπειρία σε άλλες ανάλογες θέσεις;
6. Ποιο είναι το εκπαιδευτικό σας επίπεδο; Έχετε κάποιες εξειδικευμένες γνώσεις (σεμινάρια κτλ.) πάνω στο αντικείμενο της θέσης σας;

Γ. Ζητήματα Περιφερειακής Ανάπτυξης

Ανταγωνιστικότητα, καινοτομία και έρευνα

7. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο της ανταγωνιστικότητας της περιφερειακής οικονομίας;
8. Ποια είναι η άποψή σας για το επίπεδο έρευνας και καινοτομίας στην Περιφέρεια Κρήτης;
9. Με ποιον τρόπο θεωρείτε ότι μπορεί να επιτευχθεί μια αποτελεσματική συνεργασία μεταξύ αυτοδιοικητικών θεσμών, ερευνητικών ιδρυμάτων και επιχειρήσεων;
10. Ποια θεωρείτε ότι είναι ή θα μπορούσαν να είναι τα ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα στην Περιφέρεια Κρήτης και ποια είναι η άποψή σας για τις δράσεις προώθησής τους μέχρι σήμερα;

11. Ποια είναι η κατάσταση ως προς το επενδυτικό κλίμα στην Περιφέρεια Κρήτης και με ποιους τρόπους θεωρείτε ότι μπορεί να βελτιωθεί;
12. Ποια είναι η άποψή σας για τις υφιστάμενες υποδομές στην Περιφέρεια Κρήτης, ποιες είναι οι ανταγωνιστικές προτεραιότητες και με ποιον τρόπο μπορούν να χρηματοδοτηθούν (σύμπραξη δημοσίου-ιδιωτικού);

Διεθνής εικόνα της Κρήτης και τουρισμός

13. Με ποιους τρόπους προωθείται η διεθνής εικόνα της Κρήτης και κατά πόσο είναι ανεπτυγμένη κατά την άποψή σας;
14. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο της τουριστικής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης και ποιες είναι οι προτάσεις σας για την περαιτέρω βελτίωσή της;
15. Πως μπορεί να γίνει βιώσιμη η τουριστική ανάπτυξη στην Κρήτη;

Πρωτογενής τομέας

16. Κατά πόσο θεωρείτε ότι η οικονομική κρίση έχει επηρεάσει τον αγροτικό τομέα και την αγροτική παραγωγή;
17. Ποιες ενέργειες θεωρείτε απαραίτητες για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών και κτηνοτροφικών προϊόντων και την μείωση του κόστους παραγωγής τους;
18. Πως μπορεί να γίνει βιώσιμη η αγροτική ανάπτυξη στην Κρήτη;

Οικονομική κρίση, ανάπτυξη και ποιότητα ζωής στην Κρήτη

19. Πώς θα χαρακτηρίζατε την ποιότητα ζωής στην Κρήτη;
20. Ποια είναι η άποψή σας για τις δράσεις που λαμβάνονται για την βελτίωση της ποιότητας ζωής στην Κρήτη και της επίλυσης των κοινωνικών προβλημάτων που έχει αυξήσει η κρίση;
21. Σε ποιο επίπεδο θεωρείτε ότι έχει επηρεάσει η οικονομική κρίση τις βασικές οικονομικές δράσεις και τις αναπτυξιακές προτεραιότητες στην περιφέρεια Κρήτης;

22. Ποιες πολιτικές εφαρμόστηκαν για την αντιμετώπιση της κρίσης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο και πόσο αποτελεσματικές ήταν κατά την άποψή σας;

Βιωσιμότητα, περιβάλλον, ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και έξυπνη εξειδίκευση

23. Πώς αντιλαμβάνεστε την έννοια της βιωσιμότητας στο περιβάλλον;
24. Θεωρείτε ότι η βιωσιμότητα πρέπει να περιλαμβάνεται ως στρατηγικός στόχος στην χάραξη της περιφερειακής πολιτικής και αν ναι κατά πόσο και με ποιον τρόπο;
25. Πώς θα χαρακτηρίζατε την μέχρι τώρα προώθηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, ποια θεωρείτε πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και ποια θεωρείτε ως πιθανά εμπόδια στις επενδύσεις σε αυτόν τον τομέα;
26. Γνωρίζετε για την στρατηγική έξυπνης εξειδίκευσης της Περιφέρειας Κρήτης;
- 26α. Αν ναι, πώς την αξιολογείτε και σε ποιους τομείς θεωρείτε ότι θα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο;
- 26β. Αν όχι, τι θεωρείτε ότι πρέπει να περιλαμβάνει μια τέτοια στρατηγική, και σε ποιους τομείς θεωρείτε ότι θα πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο ;

Δ. Ζητήματα Περιφερειακής Διακυβέρνησης

27. Πώς αξιολογείτε το σχέδιο «Καλλικράτης», ποια θεωρείτε πλεονεκτήματα και ποια μειονεκτήματα;
28. Ποια είναι η γνώμη για την υφιστάμενη διοικητική δυνατότητα και ικανότητα ως προς την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης
- α) του 1^{ου} βαθμού αυτοδιοίκησης και
- β) του 2^{ου} βαθμού αυτοδιοίκησης;
29. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο οργάνωσης και διοίκησης (εν γένει στην τοπική αυτοδιοίκηση) στην Περιφέρεια Κρήτης;
30. Πώς αξιολογείτε τις σχέσεις Περιφέρειας-Δήμων;
31. Υπάρχουν περιφερειακά ή δημοτικά δίκτυα και ποια είναι η συνεισφορά τους;
32. Πώς αξιολογείτε τη συμμετοχή σε αυτά των κοινωνικών εταίρων και των εκπροσώπων της Κοινωνίας των Πολιτών;
33. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από το επίπεδο απλούστευσης και αποτελεσματικότητας των γραφειοκρατικών διαδικασιών;

34. Ποια είναι η γνώμη σας για το ανθρώπινο δυναμικό της τοπικής αυτοδιοίκησης
α) για τους αιρετούς;
β) για τους υπηρεσιακούς;
35. Θεωρείτε ότι το ανθρώπινο δυναμικό διαθέτει τις απαραίτητες γνώσεις και δεξιότητες; Ποιες είναι αυτές;
36. Σε ποιους τομείς πιστεύετε ότι θα πρέπει να υπάρξει παρέμβαση για την βελτίωση των δεξιοτήτων και ικανοτήτων των στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης;
37. Επαρκούν οι διαθέσιμοι οι πόροι για να διασφαλιστεί η βιώσιμη ανάπτυξη στην Κρήτη; Αν όχι, με ποιο τρόπο μπορεί να επιλυθεί αυτό το πρόβλημα;
38. Πώς αξιολογείτε την σχέση του θεσμού που εκπροσωπείτε (και εν γένει της τοπικής αυτοδιοίκησης) με το κεντρικό κράτος;
39. Κατά την γνώμη σας, ποιες πρέπει να είναι οι προτεραιότητες στην Περιφέρεια Κρήτης αναφορικά με την αξιοποίηση του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων;

Ε. Καταληκτικά

40. Ποιες είναι οι προτάσεις σας σε επίπεδο πολιτικής για την επίτευξη βιώσιμης περιφερειακής ανάπτυξης στην Περιφέρεια Κρήτης; Τι πρέπει να γίνει
α) άμεσα
β) μακροπρόθεσμα.
41. Έχετε να προσθέσετε κάτι ως προς τη σχέση διακυβέρνησης, βιωσιμότητας και περιφερειακής ανάπτυξης που θα μπορούσε να συνεισφέρει στην διερεύνηση και δεν αναπτύχθηκε ενδελεχώς παραπάνω;

Διαστάσεις και προκλήσεις για την Κοινωνική Βιωσιμότητα

Δημήτρης Κοτρόγιαννος¹⁷

Εισαγωγή

Η έννοια της κοινωνικής βιωσιμότητας συνιστά έναν από τους βασικότερους πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά συχνά δεν δίνεται ιδιαίτερο βάρος στην σημασία της ενώ ελάχιστα συνδέεται με την κοινωνική πολιτική και το πλαίσιο του κράτους πρόνοιας. Εντούτοις, η κοινωνική πολιτική, υπό ένα πλαίσιο που δεν καθιστά το άτομο παθητικά εξαρτώμενο από το κράτος, συνιστά την μορφή παρέμβασης που αφενός θα προστατεύσει και αφετέρου θα προσδώσει τα απαραίτητα κίνητρα στο άτομο για την αυτονόμησή του και για την ενεργοποίησή του. Η ανάγκη όμως επαναπροσδιορισμού του πλαισίου μέσα στο οποίο αυτή εφαρμόζεται είναι απαραίτητη διότι οι συνθήκες μεταβάλλονται ραγδαίως και δεν επιτρέπουν παθητικές και αναχρονιστικές αντιλήψεις και πρακτικές. Με βάση αυτές τις σκέψεις, το συγκεκριμένο άρθρο στοχεύει στην μελέτη κάποιων βασικών διαστάσεων της κοινωνικής βιωσιμότητας αναπτύσσοντας τα βήματα σύνδεσής της με την κοινωνική πολιτική και τα σημαντικά κίνητρα που αυτή μπορεί να αποδώσει στο άτομο για την αυτονόμησή του και για την περαιτέρω ενεργοποίησή του μέσα στο κοινωνικό πλαίσιο.

Εισαγωγικές επισημάνσεις

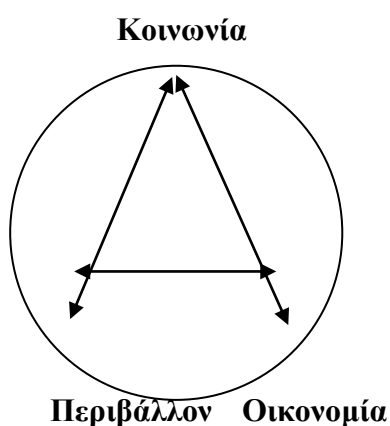
Είναι γεγονός ότι η έννοια της κοινωνικής βιωσιμότητας συνιστά έναν από τους βασικούς θεωρητικούς πυλώνες της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης αν και επιδέχεται διαφοροποιήσεις ως προς το περιεχόμενο και την σημασία της καθώς δεν υφίσταται μέχρι στιγμής ένας καθολικά αποδεκτός ορισμός. Σε κάθε περίπτωση, η συγκεκριμένη έννοια αναφέρεται στην ανάγκη δημιουργίας μιας κοινωνίας που θα περιέχει όλες τις προϋποθέσεις για την βιώσιμη ανάπτυξή της, με όρους ισοτιμίας, ισότητας ευκαιριών και κοινωνικής ευημερίας.

Η ένταξη της συγκεκριμένης έννοιας στην θεώρηση της βιώσιμης ανάπτυξης εντοπίζεται αρχικά στην έκθεση Brundtland (WCED, 1987) και στις εκθέσεις του Ρίο των Ηνωμένων Εθνών (UN, 1992), όπου στην ουσία πραγματοποιείται μια σύνθεση των οικολογικών, οικονομικών και κοινωνικών διαστάσεων της κοινωνικής ανάπτυξης. Ως εκ τούτου, αυτοί οι τρεις τομείς ονομάστηκαν διαστάσεις ή πυλώνες της έννοιας της βιωσιμότητας. Ταυτόχρονα, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι εν λόγω πυλώνες δεν είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους αλλά αλληλοσυνδέονται και η ύπαρξη και των τριών είναι απαραίτητη προϋπόθεση για την απόδοση ενός περιεκτικού περιεχομένου στην έννοια της βιωσιμότητας. Σε κάθε περίπτωση, η έννοια της κοινωνικής βιωσιμότητας σχετίζεται τόσο με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, όσο και με τα ζητήματα της κοινωνικής ευημερίας και συνοχής, εξετάζοντας ταυτόχρονα την συμβολή του ιδιωτικού και του δημόσιου τομέα στις διαδικασίες επίτευξης αυτών των στόχων, ήτοι της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης με ισότιμους όρους.

Βιώσιμη Ανάπτυξη και Κοινωνική Βιωσιμότητα

¹⁷ Ο Δημήτρης Κοτρόγιαννος είναι Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης

Όπως ήδη προαναφέρθηκε, η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης στηρίζεται σε τρεις αλληλοσχετιζόμενους και εξίσου βαρυσήμαντους πυλώνες. Αυτοί είναι ο περιβαλλοντικός, ο οικονομικός και ο κοινωνικός. Ο περιβαλλοντικός αναφέρεται στην διαφύλαξη και τον σεβασμό του φυσικού οικοσυστήματος και των λειτουργιών του, ο οικονομικός σχετίζεται με την δημιουργία σταθερών οικονομικών συστημάτων που θα διασφαλίζουν την κοινωνική δικαιοσύνη χωρίς να εμποδίζουν την λειτουργία της ελεύθερης αγοράς και ο κοινωνικός περιλαμβάνει την δόμηση ενός πλαισίου που θα προωθεί την ευημερία του συνόλου του πληθυσμού με απώτερο σκοπό την διαφύλαξη της κοινωνικής συνοχής (Ekins, 2000), περιορίζοντας τις κοινωνικές διακρίσεις και εγκαθιστώντας ένα σύστημα που θα προωθεί την κοινωνική ευημερία, δίνοντας κίνητρα στην ατομική ανάπτυξη, ως μέρος μιας συνεχώς εξελισσόμενης και αναπτυσσόμενης συλλογικότητας.

Σχήμα 1: Σχηματική παρουσίαση των πυλώνων της Βιωσιμότητας

Η επιστημονική συζήτηση γύρω από τα παραπάνω ζητήματα ξεκίνησε την δεκαετία του 1960 (UNEP, 2002), με την έμφαση όμως να δίνεται αρχικώς σε θέματα βελτίωσης της διοίκησης ενώ ο κοινωνικός και ο περιβαλλοντικός πυλώνας δεν διακρίνονταν. Η μεταφορά της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης από το θεωρητικό στο πρακτικό-θεσμικό επίπεδο πραγματοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1972 με την έκθεση «Τα όρια της μεγέθυνσης» από την ομάδα της Ρώμης που αναφερόταν στην μείωση των φυσικών πόρων λόγω της βιομηχανικής ρύπανσης, της αύξησης του πληθυσμού και της οικονομικής μεγέθυνσης και την Διακήρυξη της Στοκχόλμης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, στην οποία έγινε ουσιαστική επικέντρωση στην περιβαλλοντική κατεύθυνση της ανάπτυξης (UNEP, 2002; Baker et al, 2005). Τόσο την δεκαετία του '70 όσο ακόμη περισσότερο, την δεκαετία του '80, ενισχύεται η σύνδεση της βιώσιμης ανάπτυξης με τον περιβαλλοντικό πυλώνα και φτάνει στο σημείο η έννοια να ταυτίζεται με την περιβαλλοντική βιωσιμότητα (Thomas, 2004). Ωστόσο, η διαδικασία στενότερης σύνδεσης και σε κάποιες περιπτώσεις, ταύτισης της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης με τα περιβαλλοντικά ζητήματα, θεωρείται από κάποιους μελετητές όπως ο Castro (2004), ως απάντηση στο αυξανόμενο ριζοσπαστικό περιβαλλοντικό κίνημα της εποχής που έθετε προσκόμματα στην ανάπτυξη. Επομένως, ήταν απαραίτητο να εξευρεθούν λύσεις που να συνδυάζουν την προστασία του οικοσυστήματος ενώ παράλληλα να προάγουν την οικονομική και κοινωνική πρόοδο. Αυτό ακριβώς ήταν το

αντικείμενο του ορισμού του Ο.Η.Ε. για την βιώσιμη ανάπτυξη στην έκθεση Brundtland, σύμφωνα με την οποία η βιώσιμη ανάπτυξη είναι αυτή που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να δεσμεύει την δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες (WCED, 1987). Ο γενικός αυτός ορισμός έδωσε την ευκαιρία της σταδιακής ανάπτυξης ενός δημόσιου διαλόγου γύρω από το περιεχόμενο της έννοιας μέσω της δημιουργίας αρκετών προσεγγίσεων, επικριτικών ή υποστηρικτικών (Baker et al, 2005). Πιο συγκεκριμένα, κάποιες από αυτές τις προσεγγίσεις δεν δέχονταν την σύνδεση μεταξύ της συμβατικής έννοιας της ανάπτυξης και της βιώσιμης ανάπτυξης αλλά θεώρησαν ότι οι δυο αυτές έννοιες μπορούσαν να λειτουργήσουν παράλληλα με σκοπό την επικράτηση του σύγχρονου πολιτικο-οικονομικού, παγκοσμιοποιημένου συστήματος (Rennen & Martens, 2002). Αντιθέτως, αρκετοί διεθνείς οργανισμοί ανέπτυξαν την άποψη ότι η περιβαλλοντική βιωσιμότητα πρέπει να αποτελεί κομμάτι των νεοκλασσικών οικονομικών αρχών. Εντούτοις, το αποτέλεσμα αυτής της συμπερίληψης ήταν η πολύ χαμηλή επίδραση των αρχών της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας και η περιορισμένη ανάπτυξη των εναλλακτικών επιδράσεων που η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης μπορεί να συμπεριλαμβάνει, όπως ο κοινωνικός παράγοντας, κάτω από την επιρροή του οικονομικού παράγοντα. Από την άλλη πλευρά, καλλιεργήθηκε η άποψη της ύψιστης σημασίας της έννοιας της βιώσιμης ανάπτυξης, καθώς η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει να αποτελεί την βασική προϋπόθεση για την οικονομική ανάπτυξη, ώστε να μην υπονομευθεί το μέλλον των επόμενων γενεών (Baker et al, 2005; Castro, 2004).

Όλη η συζήτηση για την βιώσιμη ανάπτυξη και το περιεχόμενό της οδήγησε στην δημιουργία αρκετών διαφορετικών ορισμών όμως το κοινό στοιχείο ήταν η προσπάθεια εμβάθυνσης τόσο ως προς τα περιβαλλοντικά ζητήματα όσο ως προς τα κοινωνικά και οικονομικά. Έτσι, στην Διάσκεψη του Ρίο το 1992 συγκεντρώθηκαν όλες αυτές οι συνεισφορές στον δημόσιο διάλογο και αρκετά κράτη υπέγραψαν την Ατζέντα 21 και την Διακήρυξη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, δεσμευόμενα να υλοποιήσουν μια βιώσιμη αναπτυξιακή πολιτική που θα σέβεται τις αρχές που έχουν αναφερθεί (U.N. 1992). Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι η βιώσιμη ανάπτυξη εμπεριέχεται και στην Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ της Κωνσταντινούπολης το 1996, κατά τη διάρκεια της οποίας αναφέρεται ότι η βιώσιμη ανάπτυξη για τους οικισμούς (το αντικείμενο της συνδιάσκεψης ήταν οι οικισμοί) είναι αναγκαίο να συνδυάζει την οικονομική ανάπτυξη με την κοινωνική αλλά και την προστασία του περιβάλλοντος (U.N. 1996). Ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου αυτού τέθηκε η προστασία και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των ατομικών ελευθεριών. Παρατηρούμε ότι γίνεται μια πιο έντονη προσπάθεια σύνδεσης των τριών πυλώνων που προαναφέρθηκαν (περιβαλλοντικός, οικονομικός, κοινωνικός) ως απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη της βιωσιμότητας. Μέσα σε ένα χρόνο (1997) διενεργήθηκε η Τρίτη Συνδιάσκεψη του ΟΗΕ στην οποία θεσμοθετήθηκε για πρώτη φορά ένα διεθνές νομικό όργανο για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης, το οποίο θα ελέγχει τους βασικούς της πυλώνες αλλά θα εστιάζει κυρίως στην περιβαλλοντική προστασία, και ονομάστηκε «Πρωτόκολλο του Κιότο» (U.N. 1998). Τέλος, η συνδιάσκεψη του ΟΗΕ στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002 και πολύ περισσότερο το συνέδριο για την βιώσιμη ανάπτυξη το 2012 στην Βραζιλία, χαρακτηρίστηκαν από την προσπάθεια διασύνδεσης των τριών πυλώνων και συνακόλουθης εμπέδωσης της από κοινού ύπαρξης της οικονομικής

ανάπτυξης, της προστασίας του περιβάλλοντος και της διασφάλισης της κοινωνικής συνοχής (U.N. 2002). Σε αυτές τέθηκαν ζητήματα που αφορούν την σημασία της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού παράγοντα στο πλαίσιο προώθησης της συμμετοχικότητας και της συνεργασίας μεταξύ των διαφορετικών δρώντων, με απώτερο στόχο την ενίσχυση προσπαθειών όπως η κοινωνική επιχειρηματικότητα, ώστε να προωθηθεί η βιώσιμη ανάπτυξη (Γιοχάνεσμπουργκ 2002), την σύνδεση της πράσινης ανάπτυξης με την καταπολέμηση της ανεργίας και της φτώχειας, καθώς και την θεσμική αναδιοργάνωση σε διεθνές, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο με σκοπό την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης (Ρίο 2012).

Οι διαστάσεις της έννοιας της Κοινωνικής Βιωσιμότητας

Πριν εμβαθύνουμε στην ανάλυση των διαστάσεων της έννοιας της κοινωνικής βιωσιμότητας θα πρέπει να αναφέρουμε ότι λόγω της έλλειψης συμφωνίας για το περιεχόμενο του όρου, συχνά εμφανίζονται οι διαφορετικές προσεγγίσεις, μη εμφορούμενες από την θεωρητική σκέψη που οδηγεί στην έρευνα και την διαπίστωση αλλά από πρακτικά ζητήματα (Grießler & Littig, 2004) σε διαφορετικές περιστάσεις και κάτω από διακρίνουσες ερευνητικές μεθόδους. Ως εκ τούτου, παρατηρείται μια πανσπερμία οριοθετήσεων της έννοιας που εστιάζει σε διαφορετικά ζητήματα, όπως η θεσμική βιωσιμότητα, η δημοκρατικότητα και τα κοινωνικά προβλήματα, και είτε δεν τα περικλείει όλα είτε θεωρεί τους υπόλοιπους παράγοντες λιγότερο σημαντικούς. Επιπροσθέτως, η σύνδεση μεταξύ των τριών πυλώνων της έννοιας της βιωσιμότητας σε κάποιες περιπτώσεις συνεχίζει να είναι ασαφής ενώ δίνονται διαφορετικές προτεραιότητες σε κάθε μια από αυτές τις κατευθύνσεις και δεν ενσωματώνονται ως ένα όλον, προσδίδοντας ένα ασαφές και «ανοιχτό» περιεχόμενο στην έννοια της βιωσιμότητας και αναδεικνύοντας την αναγκαιότητα περαιτέρω μελέτης για μια σαφέστερη και επιστημονικά πιο ορθή οριοθέτηση. Κάτω από αυτό το πρίσμα, θα προσπαθήσουμε να εντάξουμε στον όρο της κοινωνικής βιωσιμότητας όλες εκείνες τις διαστάσεις που είναι απαραίτητες και πρέπει να περιλαμβάνονται στις θεωρήσεις περί της βιωσιμότητας, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στην διασαφήνιση του ρόλου των επιμέρους δρώντων στην επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας.

Ένας από τους βασικούς όρους που τέθηκαν από τον έκθεση Brundtland για την βιώσιμη ανάπτυξη ήταν ότι η έννοια της βιωσιμότητας περιλαμβάνει απαραιτήτως αυτή των αναγκών, αναδεικνύοντας ένα είδος ανάπτυξης το οποίο ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να θίγει αυτές των μελλοντικών γενεών, υποδεικνύοντας έτσι ένα είδος συσχέτισης μεταξύ της φύσης και της κοινωνίας, προσδίδοντας μια ανθρωποκεντρική διάσταση στην έννοια της βιωσιμότητας και αναδεικνύοντας ένα είδος διαγενεακής αλληλεγγύης. Βέβαια, θα πρέπει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι η έννοια της ανάγκης πρέπει να ειδικωθεί με την ευρεία της μορφή, καθώς από την μια μεριά περιλαμβάνει στο πλαίσιο του περιβάλλοντος, την ικανοποίηση των διατροφικών ενεργειακών και άλλων αναγκών με τρόπο που να μην θίγει τις οικολογικές διαστάσεις και το μέλλον των πόρων, ενώ από την άλλη πλευρά υφίστανται οι κοινωνικές ανάγκες οι οποίες περιλαμβάνουν ένα ευρύ φάσμα επιμέρους κατηγοριών όπως οι ανάγκες υγείας, συνταξιοδότησης και εκπαίδευσης. Συνεπώς, εφόσον η έννοια εκτείνεται και προς την ικανοποίηση αναγκών όπως

η εκπαίδευση, η ατομική ανάπτυξη και οι κοινωνικές σχέσεις, τότε απαιτείται μια πολύ μεγαλύτερη ενεργοποίηση από πλευράς δράσεων και ευκαιριών, η οποία θα οδηγεί στην επίτευξη της κοινωνικής ευημερίας.

Η απασχόληση αποτελεί έναν από τους βασικούς αναπτυξιακούς παράγοντες και ταυτόχρονα συνιστά την βασική προϋπόθεση για την επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας, καθώς από την μια πλευρά διαδραματίζει βασικό ρόλο στην ικανοποίηση των αναγκών ενώ από την άλλη βελτιώνει τις συνθήκες διαβίωσης εφόσον συνδυάζει την ικανοποίηση των κοινωνικών και των περιβαλλοντικών παραγόντων.

Βασική συνισταμένη για την επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας δεν είναι άλλη από την δημιουργία των προϋποθέσεων και των ευκαιριών για την ικανοποίηση των επιμέρους αναγκών. Συνεπώς, η απασχόληση, η οποία αποτελεί τον κυρίαρχο παράγοντα για την αυτονόμηση του ατόμου, μέσα από την ύπαρξη των κατάλληλων νορμών, θεσμών και κανονιστικών-προστατευτικών πλαισίων, θα επιτύχει την ατομική ευημερία και εφόσον προωθείται μέσα στο συλλογικό πλαίσιο θα οδηγήσει στην προώθηση της εν γένει κοινωνικής ευημερίας. Συνεπώς, δεν αναφερόμαστε απλώς στην χρησιμοποίηση των πόρων για την κάλυψη των αναγκών αλλά στην δόμηση και λειτουργία μιας κοινωνίας που θα οργανώσει αποτελεσματικά και κοινωνικά δίκαια τις ατομικές βιοτικές τροχιές (Senghass-Knoblach, 1998). Στο πλαίσιο αυτό, η μορφή της πρόνοιας που παρέχεται από το κράτος συνιστά ένα από τα πρωτεύοντα χαρακτηριστικά των νεώτερων κοινωνιών και διαμορφώνει τις συνθήκες για την ανάπτυξή τους εντός του συνεχώς παγκοσμιοποιούμενου συστήματος (Pfau-Effinger, 2000). Ταυτόχρονα λοιπόν, θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η κοινωνική βιωσιμότητα δεν είναι μόνο μια αναλυτική αλλά μια κανονιστική έννοια, καθώς στηρίζεται σε δικαιώματα που απορρέουν από τις διεθνώς αναγνωρισμένες συνθήκες αλλά και από τις κοινωνικές νόρμες. Συνεπώς, η κοινωνική βιωσιμότητα αναφέρεται και σχετίζεται με την ποιότητα των κοινωνιών. Με την ποιότητα της ευημερίας τους με συλλογικούς όρους και όχι με στενά οικονομικούς. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Griessler & Littig (2005), περιλαμβάνει τις σχέσεις περιβάλλοντος-κοινωνίας και τις σχέσεις εντός της κοινωνίας και επιτυγχάνεται μέσω της ικανοποίησης των ανθρώπινων αναγκών χωρίς να επηρεάζουν αρνητικά το περιβάλλον και επιτυγχάνοντας αποτελεσματικά τους στόχους της κοινωνικής δικαιοσύνης, της ανθρώπινης αξιοπρέπειας και της κοινωνικής ευημερίας. Καθίσταται κατανοητό λοιπόν ότι για την επίτευξη αυτών των αρχών προϋποτίθεται η ύπαρξη ενός θεσμικού πλαισίου, ενός κατασκευάσματος όπως το κράτος πρόνοιας, το οποίο θα διασφαλίζει τους όρους για μια κοινωνικά δίκαιη ανάπτυξη και θα προωθεί κίνητρα μέσω των δημόσιων πολιτικών, για την ενεργοποίηση του πολίτη, την ευαισθητοποίηση και την δόμηση μιας κοινωνίας των πολιτών που θα συνεισφέρει αποτελεσματικά και δημιουργικά στην προσπάθεια επίτευξης της κοινωνικής ευημερίας. Κατ' αυτόν τον τρόπο μπορεί να δομηθεί ένα κοινωνικό κεφάλαιο το οποίο αφενός θα διαθέτει τα απαραίτητα εχέγγυα προστασίας από το κράτος, αφετέρου όμως δεν θα εξαρτάται μονοδιάστατα από αυτό, καθώς θα διαθέτει τα κίνητρα και τα περιθώρια για δράση και ανάπτυξη. Εφόσον οι θεσμικές δικλείδες ασφαλείας και τα κίνητρα τίθενται από το κράτος, η συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας δράσης αποτελεί λογικό επακόλουθο με μορφές όπως η κοινωνική επιχειρηματικότητα να ανθίζουν και να προσφέρουν κοινωνικά θετικές υπηρεσίες.

Καταλήγουμε λοιπόν ότι η κοινωνικά βιώσιμη ανάπτυξη δεν μπορεί να μην περιλαμβάνει την αναδιοργάνωση και προώθηση της έννοιας της κοινωνικής ευημερίας (DIW et al 2000; HBS, 2001; Brandl & Hildebrandt, 2002). Επομένως, δικαιώματα όπως αυτό της απασχόλησης πρέπει να διαφυλαχτούν όχι μόνο από πλευράς εξασφάλισης επαρκούς εισοδήματος αλλά και αναφορικά με ψυχοκοινωνικές διαστάσεις όπως ο εργασιακός χρόνος, η κοινωνική ενσωμάτωση και η σημασία της μισθωτής απασχόλησης για την κοινωνική συνοχή (Senghass-Knoblauch, 1998). Ταυτόχρονα, δεν θα πρέπει να παραβλέπονται τα δικαιώματα στην εκπαίδευση και την υγεία καθώς και η διασφάλιση της ισοτιμίας πρόσβασης σε αγαθά και υπηρεσίες, της ισότητας μεταξύ των φύλων, καθώς και της ανεκτικότητας της διαφορετικότητας.

Θα μπορούσαμε να διακρίνουμε διαφορετικούς παράγοντες που συμβάλλουν στην επίτευξη της κοινωνικής διάστασης της βιωσιμότητας. Μια πρώτη κατηγορία θα μπορούσε να περιλαμβάνει όλους εκείνους τους παράγοντες που σχετίζονται με την ικανοποίηση των βασικών αναγκών και την βελτίωση της ποιότητας ζωής. Συνεπώς, σχετίζονται με το επίπεδο του ατομικού εισοδήματος, την φτώχεια, την διανομή εισοδήματος, την ανεργία, την εκπαίδευση, κατάρτιση και δια βίου μάθηση, την στέγαση, την υγεία, την ασφάλιση και την απασχόληση που ικανοποιεί τόσο τις υλικές όσο και τις ψυχολογικές και κοινωνικές ανάγκες. Η επίτευξη αυτών των στόχων – παραγόντων μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο αν υφίσταται ένα επίπεδο κοινωνικής δικαιοσύνης που συνεπάγεται δικαιοσύνη ως προς τις ευκαιρίες για την ποιότητα ζωής και την συμμετοχή στις κοινωνικές διεργασίες (Nussbaum & Sen, 2002; Löffler, 2004). Επόμενο επίπεδο για την επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας είναι η κοινωνική συνέπεια, ήτοι η κοινωνική ενσωμάτωση μέσω της συμμετοχής σε κοινωνικά δίκτυα και δράσεις εθελοντικού χαρακτήρα όπου πραγματώνεται η έννοια της αλληλεγγύης έξω από τα θεσμικά και κανονιστικά πλαίσια, σαν μέρος της κουλτούρας της πολιτειότητας.

Πώς μπορούν να μεταφερθούν όμως όλες οι παραπάνω θεωρητικές διαστάσεις σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής; Εκτός από την μέτρηση με επιστημονικά κριτήρια των επιμέρους δεικτών που προαναφέρθηκαν, θα πρέπει να υπάρχει και η πολιτική βούληση να αντιμετωπιστούν έννοιες όπως αυτή της κοινωνικής ευημερίας και ανάπτυξης με κοινωνικούς και όχι μονοδιάστατα, με οικονομικούς όρους, ήτοι με όρους κοινωνικής βιωσιμότητας όπως περιεγράφηκαν παραπάνω. Με αυτό τον τρόπο οι θεωρητικές αυτές διαστάσεις μπορούν να μεταφερθούν σε επίπεδο πολιτικής πρακτικής. Κύριος θεσμικός φορέας υλοποίησης αυτής της στρατηγικής βιωσιμότητας δεν είναι άλλος από το ίδιο το κράτος πρόνοιας και το πλαίσιο – πλέγμα κοινωνικών πολιτικών που προωθεί.

Ο ρόλος της κοινωνικής πολιτικής και του κράτους πρόνοιας και η αναγκαιότητα επαναπροσδιορισμού τους

Συνεπάγεται από όλα τα παραπάνω ότι για την επίτευξη της κοινωνικής βιωσιμότητας καθίσταται απαραίτητη η εφαρμογή κοινωνικής πολιτικής μέσω των θεσμικών προεκτάσεων του κράτους πρόνοιας. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η κοινωνική πολιτική είναι μια σκόπιμη

παρέμβαση από το κράτος ώστε να αναδιανείμει τους πόρους μεταξύ των πολιτών για να επιτύχει τον στόχο της κοινωνικής ευημερίας και της βιωσιμότητας. Η έννοια της ευημερίας ταυτίζεται με αυτή την ευζωία και της κάλυψης των αναγκών όπου υφίσταται αδυναμία, δημιουργώντας κατ' αυτόν τον τρόπο ένα πλαίσιο μείωσης των κοινωνικών ανισοτήτων και ισότιμης πρόσβασης στα κοινωνικά αγαθά και υπηρεσίες.

Η έννοια της ευημερίας περιλαμβάνει δύο αντιτιθέμενες σκοπιές που έχουν επηρεάσει σημαντικά τις ιδεολογικές κατευθύνσεις περί της μορφής των κοινωνικών πολιτικών και της έκτασης του κράτους πρόνοιας.

1. Η ευημερία ταυτίζεται με την ευζωία και συνεπώς την προαγωγή της ασφάλειας, της βεβαιότητας (assurance) ως δικαίωμα που υποδηλώνει την έννοια της καθολικότητας.

2. Η φροντίδα προς αυτούς που έχουν περισσότερο ανάγκη, η επιλεκτική πρόνοια σε τομείς όπως η υγεία και η παιδεία, ως μοχλός μείωσης των ανισοτήτων.

Σε κάθε περίπτωση όμως, καθίσταται προφανές ότι απαιτείται ένας επαναπροσδιορισμός του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών πολιτικών ώστε αφενός να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τα κοινωνικά προβλήματα και αφετέρου να εκφύγουν από τον παθητικό και πατερναλιστικό κίνδυνο, διαμορφώνοντας τις κατάλληλες συνθήκες για την κοινωνική βιωσιμότητα. Στην κατεύθυνση αυτή θα χρειαστεί ένας νέος ιστορικός συμβιβασμός μεταξύ κεφαλαίου και εργασίας που θα επέτρεπε τη δημιουργία και την ανάπτυξη ενός τέτοιου κράτους πρόνοιας. Χωρίς αμφιβολία έχουν συρρικνωθεί εκείνα τα στοιχεία που κάποτε συνέθεταν τον λεγόμενο «οργανωμένο καπιταλισμό», «εμπεδωμένο καπιταλισμό» ή καπιταλισμό του Ρήνου, ο οποίος επί μακρόν αποτέλεσε, το μέσον για την διαμόρφωση υψηλών επιπέδων κοινωνικής συνοχής και ευημερίας. Στον σημερινό απελευθερωμένο, αποδιοργανωμένο και απορυθμισμένο καπιταλισμό οι ελίτ της εξουσίας αγνοούν όλους τους συμβιβασμούς. Ο φόβος των κατώτερων κοινωνικών ομάδων μπροστά στην ολοκληρωτική κοινωνική κατολίπηση και σε ένα χειρότερο μέλλον επιτρέπει στις ελίτ να μεταφέρουν πάνω τους κόστος της οικονομικής καταστροφής που οδήγησε στην τέταρτη Μεγάλη Ύφεση στην ιστορία του καπιταλισμού. Στο πλαίσιο αυτό απαιτούνται νέες ριζοσπαστικές θεωρήσεις για μια σύγχρονη προσέγγιση που θα προωθεί την κοινωνική βιωσιμότητα. Μία τέτοια θεώρηση είναι του Tony Judt (2012) που δεν πιστεύει σε κοινότυπες συνταγές και συγχρονισμένες πλανητικές λύσεις όλων των προβλημάτων στην παγκόσμια κλίμακα. Ο Judt επαινεί το κράτος πρόνοιας εντός της παλαιάς Ευρώπης και όχι των ΗΠΑ, καθώς μόνο αυτή μπορεί να αποτελέσει το μοντέλο του μέλλοντος. Στις ΗΠΑ δεν υπάρχει η παράδοση του κράτους πρόνοιας ως εκτεταμένου θεσμικού φορέα προστασίας της κοινωνικής συνοχής, ευημερίας και βιωσιμότητας. Συνεπώς βρισκόμαστε μπροστά στο ζήτημα ενός μετασχηματισμού του κράτους πρόνοιας που συνδέεται με την εδραίωση του παρεμβατικού κράτους, υπό σύγχρονους ενεργητικούς όρους, ως εκτεταμένου τομέα δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών και συνεπώς την επίτευξη της απώτερης στόχευσης για την «εξημέρωση» και ρύθμιση του καπιταλισμού (Nullmeier & Kaufmann, 2010).

Όλα τα παραπάνω αποτελούν αναθέματα ενάντια στο νεοφιλελεύθερο πνεύμα των καιρών και μπορούν να αποτελέσουν σκαλοπάτια μια νέας αντίληψης. Αυτή απαιτεί την επανοριοθέτηση της έννοιας της ελευθερίας που θα πρέπει να ξεφύγει από μία στενή οπτική, η οποία προσεγγίζει το άτομο ως μεμονωμένο ον που αγωνίζεται για να επιβιώσει και ως εκ τούτου, είναι υπεύθυνο μόνο για τον εαυτό του. Αυτή η οπτική θεωρεί το άτομο ελεύθερο

στον βαθμό που δεν εξαρτάται από το κράτος και στον βαθμό που επιδιώκει εγωιστικούς ατομικούς στόχους. Τουναντίον, αναζητάει μία ουσιαστική έννοια της ελευθερίας, η οποία δεν περιορίζεται στο άτομο αλλά συνδέεται με κοινωνικές προϋποθέσεις (Gombert, 2009: 12-13). Υπό αυτή την οπτική, το άτομο είναι ελεύθερο όταν διαθέτει κοινωνική ασφάλεια, κοινωνικές δυνατότητες και ευκαιρίες, ώστε να διαμορφωθούν οι συνθήκες για την δημιουργία ενός κοινωνικά βιώσιμου συστήματος. Παρά το γεγονός ότι η παραπάνω αρχή ίσως θεωρείται σχετικά δεδομένη στις σύγχρονες αναπτυγμένες κοινωνίες, το ποσοστό των ανθρώπων που είναι πραγματικά ελεύθεροι δεν είναι πολύ μεγάλο. Η φτώχεια, οι απούρες ή άνισες ευκαιρίες μόρφωσης και εκπαίδευσης, η ανεργία, η ανεπαρκής φροντίδα υγείας και γενικότερα, τα εντεινόμενα προβλήματα πρόσβασης σε κοινωνικά αγαθά, σηματοδοτούν την επικράτηση συνθηκών ανελευθερίας (White, 2010), ήτοι συνθηκών που δεν εξασφαλίζουν την κοινωνική βιωσιμότητα. Τις συνθήκες αυτές ωστόσο δεν μπορεί να βελτιώσει παρά μόνο το κράτος, μέσω υπηρεσιών, παροχών και κινήτρων, ακόμα και αν η αγορά προσφέρει αρκετές προϋποθέσεις για την κατάκτηση της ελευθερίας. Συνεπώς, το κράτος είναι ένα σημαντικό εργαλείο που παράγει ελευθερία και όχι αποκλειστικά εργαλείο που την μειώνει. Κατά συνέπεια επιδιώκεται η συγκρότηση κοινωνικού κράτους σε συνδυασμό με μια κοινωνική οικονομία της αγοράς ως προϋποθέσεις ελευθερίας.

Η αναγκαιότητα αναδιαμόρφωσης του κοινωνικού κράτους προκύπτει εκ των πραγμάτων από την αυξημένη δημοσιονομική πίεση η οποία δημιουργείται λόγω διαφόρων μετασχηματισμών όπως η δημογραφική γήρανση, η παγκοσμιοποίηση και η εξατομίκευση των κοινωνιών. Εντούτοις, ο περιορισμός σε μια ηθικοπλαστική συζήτηση γύρω από την απεχθή σύγχρονη τάση για κοινωνικές περικοπές δεν αναιρεί την υποχρέωση διατύπωσης μιας συνεκτικής πολιτικής πρότασης για την κατασκευή ενός νέου κοινωνικού κράτους ικανού να ανταποκριθεί σε μετρήσιμους στόχους κοινωνικής δικαιοσύνης αλλά και σε κανόνες δημοσιονομικής ισορροπίας που θα διασφαλίζουν την κοινωνική βιωσιμότητα. Επομένως, εκείνα τα αντανάκλαστα του παρελθόντος που έθεταν τις κοινωνικές παροχές πάνω από τους κανόνες ορθολογικής δημοσιονομικής διαχείρισης δεν αντιστοιχούν απαραίτητα και άνευ όρων σε μία νέα εικόνα κοινωνικής δικαιοσύνης. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο, όπως επισημάνει και ο Judt (2012), απέναντι στην αποτυχημένη ουτοπία ενός καθαρού, ανεξέλεγκτου καπιταλισμού, μιας ριζοσπαστικής οικονομίας της αγοράς, να προωθηθεί η αρχή της οικονομικής αξίας της κοινωνικής πολιτικής, η ύπαρξη δηλαδή του κράτους πρόνοιας, με το οποίο ο καπιταλισμός και η αστική κοινωνία λειτουργούν πολύ καλύτερα, παρά χωρίς αυτό, καθώς θέτει τα θεμέλια της απρόσκοπτης κοινωνικής αναπαραγωγής, μέσω της απελευθέρωσης του ατόμου από την ανάγκη και τον κίνδυνο (Rosanvallon, 1981).

Ασφαλώς, το κράτος πρόνοιας με παραδοσιακούς όρους, δεν αποτέλεσε απαραίτητα μια μεγάλη μηχανή για τη αυτόματη εξάλειψη των κοινωνικών ανισοτήτων και την προώθηση του κοινού καλού. Όποιος υπερασπίζεται το κράτος πρόνοιας και τον δημόσιο τομέα πρέπει να διεκδικεί αποτελεσματικά, την οριζόντια και κάθετη μεταρρύθμιση του. Όποιος επιζητεί αυτή την μεταρρύθμιση χρειάζεται ευρείες συμμαχίες, τη στήριξη των παραδοσιακών εργατικών κοινωνικών ομάδων, των μισθωτών των επισφαλών κοινωνικών στρωμάτων, των αγροτών καθώς και των μεσαίων κοινωνικών ομάδων. Ο φορέας που θα επιχειρήσει μια τέτοια τομή δεν μπορεί επομένως να αρκестεί με το ρόλο του δικηγόρου του κράτους πρόνοιας, των κοινωνικών μεταβιβάσεων και των εξαρτημένων ατόμων από τις

δημόσιες υπηρεσίες, που πρακτικά οδηγούν στην ανορθολογικότητα, την σπατάλη και την παθητικότητα. Απαιτείται ένα σοβαρό και ευρύτερο πρόγραμμα μετασχηματισμού του κράτους με επαρκές βάθος και χωρίς συνθήματα. Ένα πρόγραμμα που θα θέτει τέλος στην αβάσταχτη ελαφρότητα της πολιτικής των πραγματολογικών αναγκών. Η πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων, συνέπεια της δεισιδαιμονικής πίστης στο αλάθητο των «αγορών», έχει επιφέρει τεράστιες κοινωνικές επιπτώσεις.

Η απάντηση στην καταστροφική πολιτική των ιδιωτικοποιήσεων δεν μπορεί ωστόσο να είναι οι κρατικοποιήσεις, αλλά προηγμένες, βιώσιμες και δημοκρατικές μορφές της δημόσιας οικονομίας που περιλαμβάνουν το κράτος όχι όμως τη διεύθυνση τους από αυτό. Χωρίς την επαρκή και ευέλικτη παροχή δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τον καθένα ανεξάρτητα από την αγοραστική του δύναμη ή την θέση του την αγορά, δεν νοείται ισότητα και ελευθερία των πολιτών σε καπιταλιστικές οικονομίες. Αυτός είναι ο σκοπός της αποεμπορευματοποίησης των δημοσίων αγαθών που αποτελεί έναν από τους στοιχειώδεις πυλώνες της λειτουργίας του κράτους πρόνοιας (Esping Andersen, 1990). Αν ο δημόσιος χώρος, η δημόσια σφαίρα, ως θεμέλιο της δημοκρατίας και ως λογικός αντίποδας στην ιδιωτική σφαίρα, δεν αποκτήσει υλική βάση, αναπόφευκτα θα εκφυλιστεί σε ρητορικό σχήμα. Συνεπώς απαιτείται η δόμηση μιας δημόσιας δημοκρατικής οικονομίας, που παράγει, διανέμει και χρησιμοποιεί δημόσια και κοινά αγαθά, με καθολική βάση προέλευσης και διανομής. Σε ένα τέτοιο σύστημα ασφαλώς θα έχει σοβαρή και απαραίτητη εμπλοκή και ο ιδιωτικός τομέας, καθώς και η κοινωνική οικονομία και η κοινωνική επιχειρηματικότητα, μέσα από την προώθηση των απαραίτητων κινήτρων από πλευράς κράτους και της ευρύτερης συνειδητοποίησης που απαιτείται από την ίδια την κοινωνία των πολιτών.

Ταυτόχρονα, η κοινωνική βιωσιμότητα μπορεί να προωθηθεί μέσα από μια νέα θεωρία της κοινωνικής δικαιοσύνης με επίκεντρο το κράτος και την ελευθερία του ατόμου. Οι θεωρητικές πηγές από τις οποίες μπορεί να αντληθούν πολύτιμα συμπεράσματα είναι πολυποίκιλες και δεν περιορίζονται σε ένα περιορισμένο πεδίο δογματικών επιλογών. Από τον φιλελεύθερο πολιτικό φιλόσοφο Friedrich von Hayek (1971), ο οποίος κατά κανόνα αρνείται κάθε ανάμειξη του κράτους στην ελεύθερη οικονομία, προέρχεται το αίτημα για την διασφάλιση - μέσω κοινωνικών μεταβιβάσεων - του κράτους, ενός ελάχιστου επιπέδου οικονομικών πόρων για όσους δεν έχουν την δυνατότητα να αυτοσυντηρηθούν. Κατά τον Hayek απαιτείται νομική ισότητα σε συνδυασμό με την μέγιστη ελευθερία οικονομικών συμβάσεων με παράλληλη ελάχιστη κοινωνική διασφάλιση μέσω κρατικών μεταβιβάσεων (Merkel, 2001: 49). Ο Hayek (1971) προτάσσει την ατομική αυτονομία του δημόσιου πεδίου πολιτικών αποφάσεων. Σε αυτήν την θέση τον ακολουθεί και ο Rawls, θεωρεί ωστόσο, σε αντίθεση με τον Hayek, ότι η κοινωνική δικαιοσύνη δεν είναι ζήτημα ατομικής αρετής αλλά θεσμικής ρύθμισης. Η αγορά, κατά τον Rawls, διαθέτει απεριόριστες δυνατότητες διανομής στο οικονομικό πεδίο, δεν είναι όμως ικανή να δημιουργήσει συνθήκες κοινωνικής δικαιοσύνης, συνεπώς και κοινωνικής βιωσιμότητας θα μπορούσαμε να προσθέσουμε. Κατά μια έννοια, ο Rawls διαπιστώνει μια ηθική τυφλότητα της αγοράς, την οποία ανάγει στις άνισες και άδικες προϋποθέσεις πρόσβασης σε αυτήν. Κατά συνέπεια, διατυπώνει την θέση ότι τα άτομα πρέπει να προικιστούν ανεξάρτητα από ατομικές ικανότητες, οικογενειακές βιογραφίες, κοινωνική ταξινόμηση, πολιτισμική ή φυλετική διαφορά, με μία δέσμη ίσων

βασικών αγαθών ώστε να επιδιορθωθούν τόσο η «σκανδαλώδη λοτερία της τύχης» όσο και οι άνισες κοινωνικές συνθήκες εκκίνησης (Merkel, 2001: 50).

Συνεπώς, κατά τον Rawls, πρέπει στο οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό συντακτικό των κοινωνιών να εγγραφούν θεσμοί οι οποίοι θα διανέμουν ακριβοδίκαια εκείνα τα αγαθά που είναι σημαντικά για την διασφάλιση ίσων ευκαιριών ζωής. Τα βασικότερα αγαθά αυτά είναι δικαιώματα, ελευθερίες, ευκαιρίες, εισόδημα και περιουσία και γενικότερα όλες οι κοινωνικές προϋποθέσεις αξιοπρεπούς διαβίωσης. Σε κάθε περίπτωση όμως θα πρέπει να ισχύσει ο κανόνας ότι μια ενδεχόμενη κοινωνικοοικονομική ανισότητα πρέπει να ωφελεί τους πλέον κοινωνικά αδύναμους. Με άλλα λόγια, οι κοινωνικοοικονομικές ανισότητες θα πρέπει να υπόκειται σε μία διαχείριση η οποία προβαίνει σε τέτοιες διευθετήσεις που πρώτον να αποβαίνουν προς το μεγαλύτερο όφελος των λιγότερο ευνοούμενων και δεύτερον να βρίσκονται σε συνάρτηση με αξιώματα και θέσεις που είναι ανοιχτά σε όλους υπό συνθήκες ακριβοδίκαιης ισότητας ευκαιριών. Στην ουσία, ο κανόνας αυτός μεταφράζεται στην δυνατότητα μιας κοινωνίας να επιτρέπει ανισότητες υπέρ των προνομιούχων εάν αυτές επιφέρουν πλεονεκτήματα και για τους κοινωνικά πιο αδύναμους.

Η Κοινωνική Βιωσιμότητα υπό νέο πλαίσιο

Με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η έννοια της κοινωνικής βιωσιμότητας αποτελεί μια μεγάλη πρόκληση ειδικότερα μέσα στο πλαίσιο της κρίσης των εθνικών κοινωνικών πολιτικών και των απαραίτητων αλλαγών για την υπέρβασή της. Η κυρίαρχη εστίαση μια κοινωνικά βιώσιμης πολιτικής πρέπει να εντοπίζεται στην εφαρμογή αποτελεσματικών και συντεταγμένων μέτρων προώθησης και διασφάλισης απασχόλησης για όλους του πολίτες, η οποία θα τους καθιστά ανεξάρτητους και ελεύθερους πραγματικά. Ως εκ τούτου, η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων, για παράδειγμα στον τομέα της παροχής φροντίδας υγείας, φαίνεται να είναι αναγκαία σε αντίθεση με την μαζική ιδιωτικοποίηση της δημόσιας περιουσίας. Ταυτόχρονα, για να επιτύχει τον στόχο της μια τέτοια στρατηγική θα πρέπει να περιλαμβάνει μια πολιτική απασχόλησης με μειωμένες ώρες εργασίας, χωρίς να μειώνει το επίπεδο της κοινωνικής ασφάλισης, που θα επιτρέπει τον δικαιότερο τρόπο διανομής απασχόλησης.

Βέβαια όλες οι παραπάνω διαπιστώσεις έρχονται σε ευρεία αντίθεση με τις επικρατούσες νεοφιλελεύθερες αντιλήψεις και της τάσεις συνεχούς εμπορευματοποίησης του εργατικού δυναμικού (Esping-Andersen, 1990). Αν και σε κάποιες περιπτώσεις τέτοιες πολιτικές μειώνουν τις δημόσιες δαπάνες, είναι απαραίτητη, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η κρατική παρέμβαση και τα απαραίτητα κίνητρα, καθώς υφίστανται τομείς που επειδή δεν είναι κερδοφόροι για τον ιδιωτικό τομέα, αγνοούνται και επιφέρουν τεράστια κοινωνικά κόστη για τις κοινωνίες και ειδικότερα για τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Το κράτος πρόνοιας από την άλλη πλευρά, διαθέτει την ικανότητα να βελτιώσει την ποιότητα της ζωής και να αναδιαμορφώσει τις κοινωνικά και οικολογικά αταίριαστες ιδέες της οικονομικής ευημερίας και του πλούτου που δεν οδηγούν στην βιώσιμη ανάπτυξη με την ευρεία αποδοχή του όρου.

Η θεώρηση της σύνδεσης της κοινωνικής βιωσιμότητας με τις πολιτικές του κράτους πρόνοιας δεν έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερος στην επιστημονική συζήτηση και ακριβώς γι' αυτόν

τον λόγω προσπαθήσαμε να διαμορφώσουμε ένα πλαίσιο σύνδεσης, καθώς αποτελεί ένα περίπλοκο, απαιτητικό αλλά ιδιαίτερα σημαντικό ερευνητικό και επιστημονικό πεδίο. Συνοψίζοντας, η κοινωνικά βιωσιμότητα δεν μπορεί παρά να περιλαμβάνει την ισότητα πρόσβασης σε σημαντικές υπηρεσίες όπως αυτές της υγείας και της εκπαίδευσης, την έννοια της διαγενεακής αλληλεγγύης σε συνδυασμό με την αλληλεγγύη μεταξύ των μελών της ίδιας γενεάς, την αποδοχή της πολιτισμικής διαφορετικότητας, την προώθηση της πολιτειότητας, την προώθηση της ιδέας του ανήκειν σε μια κοινωνία ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική συμμετοχή και οι δράσεις, την δημιουργία κινήτρων ώστε να ενισχυθεί η κοινωνική οικονομία και την σύνδεση κοινωνικής βιωσιμότητας και κοινωνικής πολιτικής όπως αναφέρθηκε παραπάνω. Κυρίως μέσω του τελευταίου αυτού κριτηρίου δύναται να αναπτυχθούν και οι προϋποθέσεις για τα παραπάνω και γι' αυτό θεωρούμε ότι είναι ίσως και το πιο σημαντικό, ήτοι η κοινωνική βιωσιμότητα δεν μπορεί να ειπωθεί ξέχωρα από το κράτος πρόνοιας και την κοινωνική πολιτική.

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- ✓ Baker, S., Kousis, M., Richardson. D., Young, S., (2005), *The politics of sustainable development*, London: Routledge.
- ✓ Brandl, S. and Hildebrandt, E. (2002), *Zukunft der Arbeit und soziale Nachhaltigkeit. Zur Transformation der Arbeitsgesellschaft vor dem Hintergrund der Nachhaltigkeitsdebatte*, Leske und Budrich, Opladen.
- ✓ Castro, C. J. (2004), "Sustainable Development: Mainstream and Critical Perspectives", *Organization & Environment* 17 (2): 195-225.
- ✓ DIW (Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung), WI (Wuppertal Institut für Klima, Umwelt, Energie) and WZB (Wissenschaftszentrum Berlin) (2000) Verbundprojekt Arbeit und Ökologie, Projektabschlussbericht, HBS (Hans-Böckler-Stiftung) (Ed.), Düsseldorf.
- ✓ Ekins, P. (2000), *Economic Growth and Environmental Sustainability: the Prospects for Green Growth*, London: Routledge.
- ✓ Gombert, T. κ.α (2009), *Αρχές της κοινωνικής δημοκρατίας*, Friedrich Ebert Stiftung. Ακαδημία για την κοινωνική δημοκρατία. Βόννη. <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/zypern/10616.pdf>
- ✓ Griebler, E. and Littig, B. (2004), Soziale Nachhaltigkeit, Arbeiterkammer Wien (Editor) *Informationen zur Umweltpolitik* 160, Wien.
- ✓ Griessler, E. & Littig, B. (2005), "Social sustainability: a catchword between political pragmatism and social theory", *International Journal for Sustainable Development* 8: 1/2, 65-79.
- ✓ Hayek, F. A. (1971), *Die Verfassung der Freiheit*, Tübingen.
- ✓ HBS (Hans Böckler Stiftung) (Ed.) (2001), *Pathways to a Sustainable Future. Results from the Work and Environment Interdisciplinary Project*, Düsseldorf.
- ✓ Judt, T. (2012), *Τα δεινά που μαστίζουν τη χώρα. Πραγματεία για τις σημερινές μας δυσκολίες*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- ✓ Löffler, W. (2004), "Was hat Nachhaltigkeit mit sozialer Gerechtigkeit zu tun? Philosophische Sondierungen im Umkreis zweier Leitbilder" in Littig, B. (Ed.)

Religion und Nachhaltigkeit. Multidisziplinäre Zugänge und Sichtweisen LIT, Münster, 41-70.

- ✓ Merkel W. (2001), „Soziale Gerechtigkeit als Orientierung sozial-demokratischer Politik für das 21. Jahrhundert“ In: Friedrich-Ebert-Stiftung Akademie der Politischen Bildung: *Die Bedeutung der Grundwerte für politische Reformprojekte in der Wissensgesellschaft*. Bonn. S. 47-64
- ✓ Nullmeier, F. and Kaufman F. X. (2010), “Post-War Welfare State Development”, in: Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H. and Pierson, C. (eds.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.
- ✓ Nussbaum, M. and Sen, A. (Eds.) (2002), *The Quality of Life*, Oxford, New York and Aukland: Clarendon Press.
- ✓ Pfau-Effinger, B. (2000), Wohlfahrtsstaatliche Politik und Frauenerwerbstätigkeit im europäischen Vergleich – Plädoyer für eine Kontextualisierung des theoretischen Erklärungsrahmens’, in I. Lenz, H. Nickel and B. Riegraf (Editors) *Geschlecht-Arbeit - Zukunft*, Westfälische Dampfboot, Münster, 75-94.
- ✓ Rennen, W. & Martens, P., (2002), “The globalization timeline. Integrated Assessment”, *Integrated Assessment* 4 (3): 137-144.
- ✓ Rosanvallon, P. (1981), *La crise de l’Etat-providence*, Paris: Editions du Seuil.
- ✓ Senghaas-Knobloch, E. (1998), “Von der Arbeits - zur Tätigkeitsgesellschaft? Politikoptionen und Kriterien zur ihrer Abschätzung”, *Feministische Studien* 16 (2): 9-30.
- ✓ Thomas, C., (2004), “Poverty, development and hunger”, in: Baylis, J. & Smith, S. (eds.), *The Globalization of World Politics. An introduction to international relations*, Oxford University Press.
- ✓ UNEP, (2002), “Integrating Environment and Development 1972-2002”, *Global environmental outlook* 3, (1): 1-27, London; Earth scan pub.
- ✓ United Nations, (1992), Agenda 21, United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, Brazil, link: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/Agenda21.pdf>
- ✓ United Nations, (1998), Kyoto Protocol to the United Nations Framework Convention on Climate Change, link: <http://unfccc.int/resource/docs/convkp/kpeng.pdf>
- ✓ United Nations, (2002), Report of the World Summit on Sustainable Development, Johannesburg, South Africa, link: http://www.un.org/jsummit/html/documents/summit_docs/131302_wssd_report_reissued.pdf
- ✓ White, S. (2010), “Ethics”, in: Castles, F. G., Leibfried, S., Lewis, J., Obinger, H. and Pierson, C. (eds.), *The Oxford Handbook of the Welfare State*, Oxford: Oxford University Press.
- ✓ World Commission on Environment and Development, (WCED) (1987), Report of the World Commission on Environment and Development: Our Common Future, United Nations.

Καλή Διακυβέρνηση και Βιωσιμότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση: Ανάπτυξη Οριζόντιων Δεξιοτήτων

Μαρία Δρακάκη, Νίκος Παπαδάκης & Πάνος Λιβεράκος¹⁸

Περίληψη

Το παρόν κείμενο paper εστιάζει στην κατάρτιση-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, με έμφαση στην απόκτηση και ανάπτυξη οριζόντιων/εγκάρσιων δεξιοτήτων στο πλαίσιο προώθησης και ενίσχυσης της βιωσιμότητας και της καλής διακυβέρνησης στην Περιφέρεια Κρήτης. Με βάση τα ευρήματα, κυρίως, της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας – διάγνωσης αναγκών (needs assessment) και των δύο πρωτογενών ποσοτικών ερευνών που διεξήχθησαν στο πλαίσιο του Ερευνητικού Έργου «*Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία*» στην Περιφέρεια Κρήτης, περιγράφονται και αναλύονται αρχικώς οι έννοιες της διακυβέρνησης και της καλής διακυβέρνησης συμπεριλαμβανομένων των πέντε αρχών της καλής διακυβέρνησης, καθώς και η σημασία ανάπτυξης της διοικητικής ικανότητας των στελεχών της Δημόσιας Διοίκησης. Ακολούθως, επιχειρείται μία συνοπτική ανάλυση του ρόλου που επιτελεί η κατάρτιση-reskilling στην επαγγελματική ανάπτυξη των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ενώ στη συνέχεια, με βάση τα ποιοτικά και ποσοτικά ευρήματα του Έργου, η έμφαση δίδεται στην απόκτηση και ανάπτυξη οριζόντιων/εγκάρσιων δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εστιάζοντας περαιτέρω στην ανάπτυξη των διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων των στελεχών, και στη συμβολή αυτών στην ενδυνάμωση της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας του ανθρώπινου δυναμικού και της εύρυθμης λειτουργίας και οργάνωσης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο πλαίσιο της καλής διακυβέρνησης και της βιωσιμότητας στην Περιφέρεια Κρήτης.

¹⁸ Η **Μαρία Δρακάκη** είναι Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνήτρια του ΚΕΠΕΤ. Διδάσκει στο ΠΜΣ «Νέες Μορφές Εκπαίδευσης και Μάθησης» του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Επίσης, ήταν ερευνήτρια στο Ερευνητικό Έργο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (ΚΑ 4289). Ο Νίκος Παπαδάκης είναι Καθηγητής & Διευθυντής του ΚΕΠΕΤ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Π.Κ. και ήταν Ε.Υ. του Έργου ΚΑ 4289. Ο **Δρ Πάνος Λιβεράκος** είναι Editor-in-Chief του International Journal of Civil Service Reform and Practices και Senior Expert στο UNDP Regional Hub for Civil Service, ενώ ήταν επιστημονικός συνεργάτης (Διεθνής Εμπειρογνώμονας) στο Έργο ΚΑ 4289.

1. Εισαγωγικές Επισημάνσεις

Η διακυβέρνηση, ως έννοια και λειτουργία αποτελεί μία σύνθετη και πολύπλοκη διαδικασία, δεδομένου ότι αφορά σε όλο το φάσμα των κανόνων, των διαδικασιών και των συμπεριφορών, που με τη σειρά τους επηρεάζουν τον τρόπο άσκησης των εξουσιών, ειδικότερα όσον αφορά στη διαφάνεια, στη συμμετοχή, στη λογοδοσία, στην αποτελεσματικότητα και στη συνοχή, ήτοι της πέντε (5) αρχές της καλής διακυβέρνησης (European Commission, 2001: 5).

«Η διακυβέρνηση, ως «διαδικασία της διοίκησης», γενικώς αναφέρεται στη διαδικασία, μέσω της οποίας τα στοιχεία της κοινωνίας ασκούν δύναμη και εξουσία, επηρεάζοντας και θεσπίζοντας πολιτικές και αποφάσεις, που επιδρούν στη δημόσια ζωή. Η διακυβέρνηση περιλαμβάνει κανόνες, διαδικασίες και συμπεριφορές που σχετίζονται με διαδικαστικές, διαρθρωτικές, λειτουργικές και οργανικές πτυχές τις διακυβέρνησης» (Benz, 2010 όπ. αναφ. στο ETF, 2013: 6).

Αξίζει, δε, να αναφερθεί ότι η διακυβέρνηση και, ιδίως, η διακυβέρνηση στην Τοπική Αυτοδιοίκηση σχετίζεται και συνδέεται άμεσα: α) με σύγχρονες μεθόδους και διαδικασίες λήψης αποφάσεων (decision-making processes), καθώς και β) με την εμφάνιση σύγχρονων εκδοχών διεύθυνσης της δημοκρατίας, με τη συμμετοχή, πλην της διοίκησης, των Κοινωνικών Εταίρων και της Κοινωνίας των Πολιτών (π.χ. ΜΚΟς) (βλ. αναλυτικά Φραγκούλης, Παπαδάκης, Πανδής, 2012: 59; NEWGOV, 2005; Rosenau & Czempiel, 1992; Borzel & Buzogany, 2008).

Συν τοι άλλοις, η σύγχρονη αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ) σε συνδυασμό με οργανωτικές αλλαγές στη διοίκηση καθώς και με την ανάπτυξη των δεξιοτήτων-ικανοτήτων των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελούν βασικά συστατικά στοιχεία για:

- α) την βελτίωση της εξυπηρέτησης του κοινού;
- β) την απλούστευση των γραφειοκρατικών διαδικασιών, τη μείωση των διοικητικών βαρών και την εξάλειψη των επικαλύψεων σε σχέση με τις αρμοδιότητες μεταξύ των διάφορων μονάδων/τομέων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης;
- γ) την ενδυνάμωση των δημοκρατικών και αξιοκρατικών διαδικασιών;
- δ) την υποστήριξη των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Στο πλαίσιο αυτό, η καλή διακυβέρνηση στη Δημόσια Διοίκηση και, δη, στην Τοπική Αυτοδιοίκηση προϋποθέτει την ύπαρξη κατάλληλων μηχανισμών, διαδικασιών και θεσμών, προκειμένου οι πολίτες και οι διάφοροι φορείς να μπορούν να εκφράζουν τα συμφέροντά τους, να ασκούν τα νόμιμα δικαιώματά τους, να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις τους αλλά και να διαμεσολαβούν τις διαφορές τους (UNDP, 1997).

Η καλή διακυβέρνηση χαρακτηρίζεται από 1) συμμετοχικότητα, 2) συναίνεση, 3) λογοδοσία, 4) διαφάνεια, 5) αποκρισιμότητα, 6) αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα, 7) δικαιοσύνη και ισοτιμία δίκαιη και χωρίς αποκλεισμούς και 8) αξιοκρατία (UN/ESCAP, 2007).

Η εφαρμογή και λειτουργία της πλαισιώνεται από τις πέντε αρχές της καλής διακυβέρνησης, έτσι όπως αυτές καθορίστηκαν στη «Λευκή Βίβλο για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση» “European Governance-A White Paper” από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή με στόχο την διασφάλιση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου σε όλα ανεξαιρέτως τα Κράτη-Μέλη

της Ε.Ε. αλλά και σε όλα τα κυβερνητικά επίπεδα (διεθνές, ευρωπαϊκό, εθνικό, περιφερειακό, τοπικό) (βλ. αναλυτικά European Commission, 2001: 1-2 & 4-5, 7):

1) Ανοικτότητα: Η ενίσχυση της ανοικτότητας των εργασιών των θεσμικών οργάνων κρίνεται απαραίτητη στο πλαίσιο της καλής διακυβέρνησης, προκειμένου να κοινοποιούνται με κατανοητό τρόπο στο ευρύ κοινό οι δράσεις της Ε.Ε. και τις αποφάσεις που λαμβάνει (European Commission, 2001: 7).

2) Συμμετοχή: Η βελτίωση της συμμετοχής αυξάνει τον βαθμό εμπιστοσύνης στο τελικό αποτέλεσμα και στα θεσμικά όργανα που εκπονούν πολιτικές. Επιπλέον, η συμμετοχή εξαρτάται σε σημαντικό βαθμό από τις κεντρικές κυβερνήσεις, που ακολουθούν μία συνολική προσέγγιση στην ανάπτυξη και υλοποίηση Ευρωπαϊκών πολιτικών. Ενώ είναι απαραίτητη η ευρεία και συστηματική συμμετοχή των πολιτών σε όλα τα στάδια εκπόνησης και υλοποίησης των πολιτικών (European Commission, 2001: 7).

3) Λογοδοσία (accountability): Η αποσαφήνιση των ρόλων είναι απαραίτητη στις νομοθετικές και εκτελεστικές διαδικασίες. Συγκεκριμένα, κάθε όργανο της Ε.Ε. πρέπει να αποσαφηνίζει τον ρόλο του και να αναλαμβάνει την ευθύνη για τις αρμοδιότητες που έχει επιφορτιστεί. Συν τοις άλλοις, είναι απαραίτητο να υπάρχει περισσότερη σαφήνεια και υπευθυνότητα τόσο από τα Κράτη-Μέλη όσο και από όλους όσους εμπλέκονται στις διαδικασίες ανάπτυξης και εφαρμογής πολιτικής της Ε.Ε. σε οποιοδήποτε επίπεδο διακυβέρνησης (European Commission, 2001: 7).

4) Αποτελεσματικότητα: Οι πολιτικές χρειάζεται να είναι αποτελεσματικές ούτως ώστε να παρέχουν ότι είναι αναγκαίο στη βάση σαφών στόχων, αξιολόγησης της μελλοντικής επίπτωσης και, όπου είναι εφικτό, βάσει πρότερης εμπειρίας. Οι αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται εγκαίρως στο κατάλληλο διοικητικό επίπεδο με βάση σαφείς στόχους, ούτως ώστε να παραχθούν τα απαιτούμενα αποτελέσματα (European Commission, 2001: 7).

5) Συνοχή: Οι πολιτικές της Ε.Ε. πρέπει να χαρακτηρίζονται από συνοχή καθώς παρουσιάζουν μεγάλη διαφοροποίηση, λόγω αρκετών παραγόντων, συμπεριλαμβανομένης και της αυξημένης εμπλοκής των περιφερειακών και τοπικών αρχών στις Ευρωπαϊκές πολιτικές. Κατά συνέπεια απαιτείται συνεχής προσπάθεια σε όλα τα διοικητικά επίπεδα για να εξασφαλίζεται η συνοχή τους (European Commission, 2001: 8).

Οι προαναφερθείσες πέντε αρχές πρέπει να εφαρμόζονται σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης από το υπερεθνικό και εθνικό, έως το περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, ήτοι την Τοπική Αυτοδιοίκηση.

2. Δημόσια Διοίκηση και Ενίσχυση της Διοικητικής Ικανότητας

Η ποιότητα στη Δημόσια Διοίκηση είναι απαραίτητη για την προώθηση και ενδυνάμωση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και την κοινωνική ευημερία (European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 4).

Κάτω από την ομπρέλα της μακράς οικονομικής ύφεσης, τη μείωση του κρατικού προϋπολογισμού, και κατά συνέπεια τη μείωση του προϋπολογισμού των Διοικητικών Περιφερειών καθώς και του κρατικού συγκεντρωτισμού, η πρόκληση για τη διασφάλιση υψηλού επιπέδου δημόσιες υπηρεσίες απαιτεί τεχνολογικές και οργανωτικές καινοτομίες στην κατεύθυνση ενδυνάμωσης της αποτελεσματικότητας τόσο στη δημόσια διοίκηση όσο

και στην παροχή δημόσιων υπηρεσιών και ποιοτικών δημόσιων επενδύσεων (European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 4).

Επιπλέον, η ενίσχυση της θεσμικής και διοικητικής ικανότητας σε συνδυασμό με τη μείωση των διοικητικών βαρών και τη βελτίωση της ποιότητας της νομοθεσίας υποστηρίζουν τις διαρθρωτικές προσαρμογές και προωθούν την οικονομική ανάπτυξη, την απασχόληση και την παραγωγικότητα (European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 4).

Εκτός από τον βασικό του ρόλο ως οικονομικός ρυθμιστής, ο δημόσιος τομέας είναι και φορέας παροχής υπηρεσιών και εργοδότης. Η υψηλής ποιότητας και αξιοπιστίας δημόσιες υπηρεσίες καθώς και η ανάπτυξη και ενίσχυση της διοικητικής ικανότητας των στελεχών σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο για την υλοποίηση των πολιτικών και των προγραμμάτων αποτελούν τις μείζονες προκλήσεις στο πλαίσιο της καλής διακυβέρνησης (European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 4-5).

Κατά συνέπεια, η σύγχρονη και αποτελεσματική Δημόσια Διοίκηση προϋποθέτει την αλλαγή του ιεραρχικού και συγκεντρωτικού μοντέλου λειτουργίας, προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα της διακυβέρνησης μέσα από:

- την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και αποδοτικότητας των Δημόσιων Οργανισμών;
- την ενίσχυση της λογοδοσίας;
- τη διεύρυνση της επαγγελματικής ηθικής;
- τη διακηρυγμένη ένταση της διοικητικής ικανότητας, σε ένα competence-based πλαίσιο ανάπτυξης του ανθρώπινου δυναμικού (HRD).

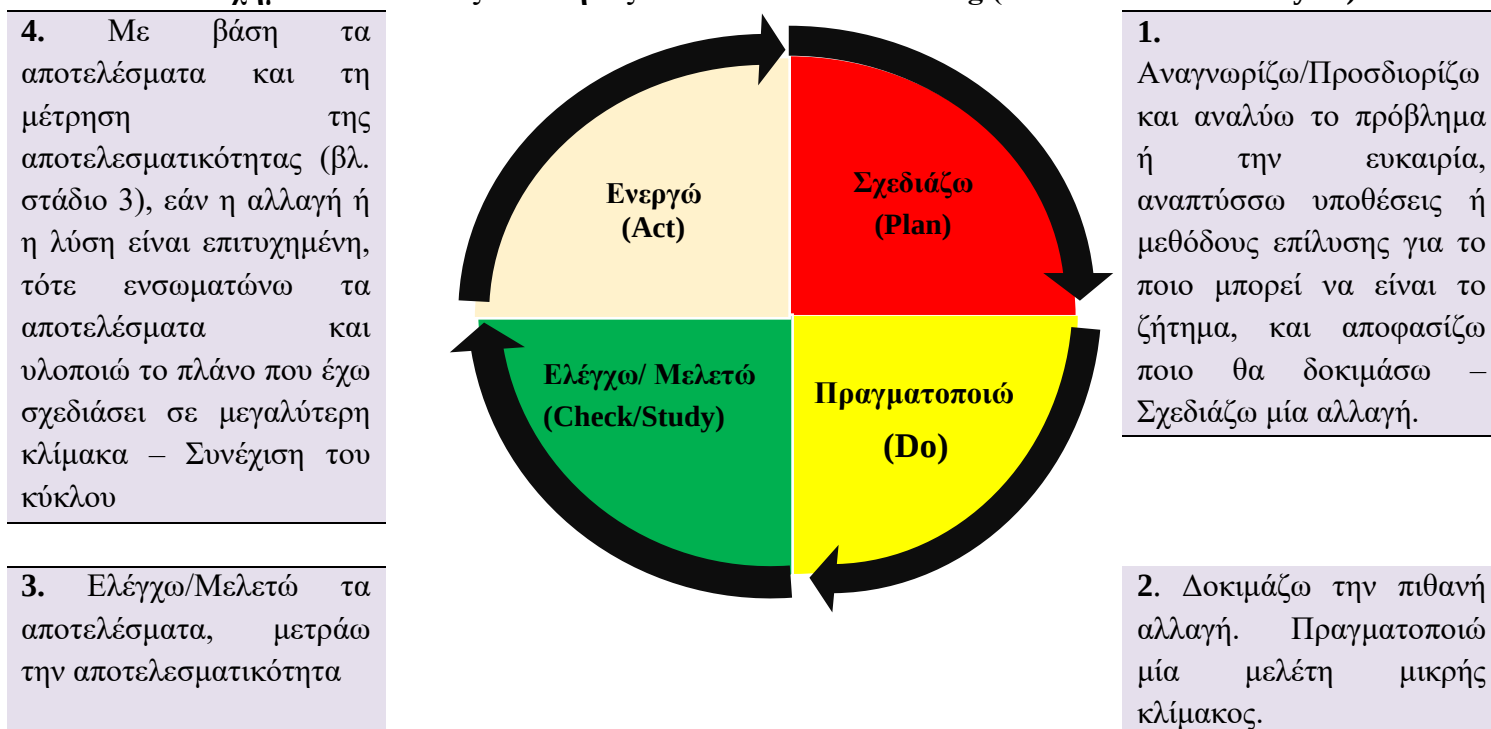
Μεταξύ άλλων:

- η ανάπτυξη ευέλικτων δομών δημόσιας δράσης,
- η στοχευμένη αποκέντρωση αρμοδιοτήτων και λειτουργιών προς τους φορείς (δημόσιους ή ιδιωτικούς),
- η ανάπτυξη των δεξιοτήτων-ικανοτήτων και, ιδίως, της διοικητικής ικανότητας καθώς και της ικανότητας σε ΤΠΕ του ανθρώπινου δυναμικού της Δημόσιας Διοίκησης,
- ο προσανατολισμός του ανθρώπινου δυναμικού προς τις αξίες της ανοιχτής και συμμετοχικής Δημόσιας Διοίκησης,
- η ενίσχυση του ρόλου της θεσμικής μνήμης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων,
- η μείωση των διοικητικών βαρών,
- η ενίσχυση της ικανότητας προσαρμογής της οργάνωσης και λειτουργίας της Δημόσιας Διοίκησης στην Κοινωνία της Πληροφορίας με στόχο την πλήρη αξιοποίηση των Τ.Π.Ε.,
- η καθιέρωση πάγιων διαδικασιών αξιολόγησης της εφαρμογής των δημόσιων πολιτικών (π.χ. impact assessment) και της παραγωγής δημόσιων αγαθών και υπηρεσιών (Plan-Do-Check-Act cycle (PDCA) - βλ. αναλυτικά American Society for Quality, 2017) (βλ. Σχήμα 1), καθώς και
- η εφαρμογή των Αρχών Αριστείας στη Δημόσια Διοίκηση (European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 9) (βλ. Σχήμα 2),

αποτελούν τομείς και πεδία στη Δημόσια Διοίκηση, στα και για τα οποία χρειάζεται να ληφθούν πρωτοβουλίες και να υλοποιηθούν δράσεις, ούτως ώστε να βελτιωθεί η ποιότητα της διακυβέρνησης στην Τοπική Αυτοδιοίκηση και να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα του ανθρώπινου δυναμικού της (υπηρεσιακών και αιρετών στελεχών) στην κατεύθυνση

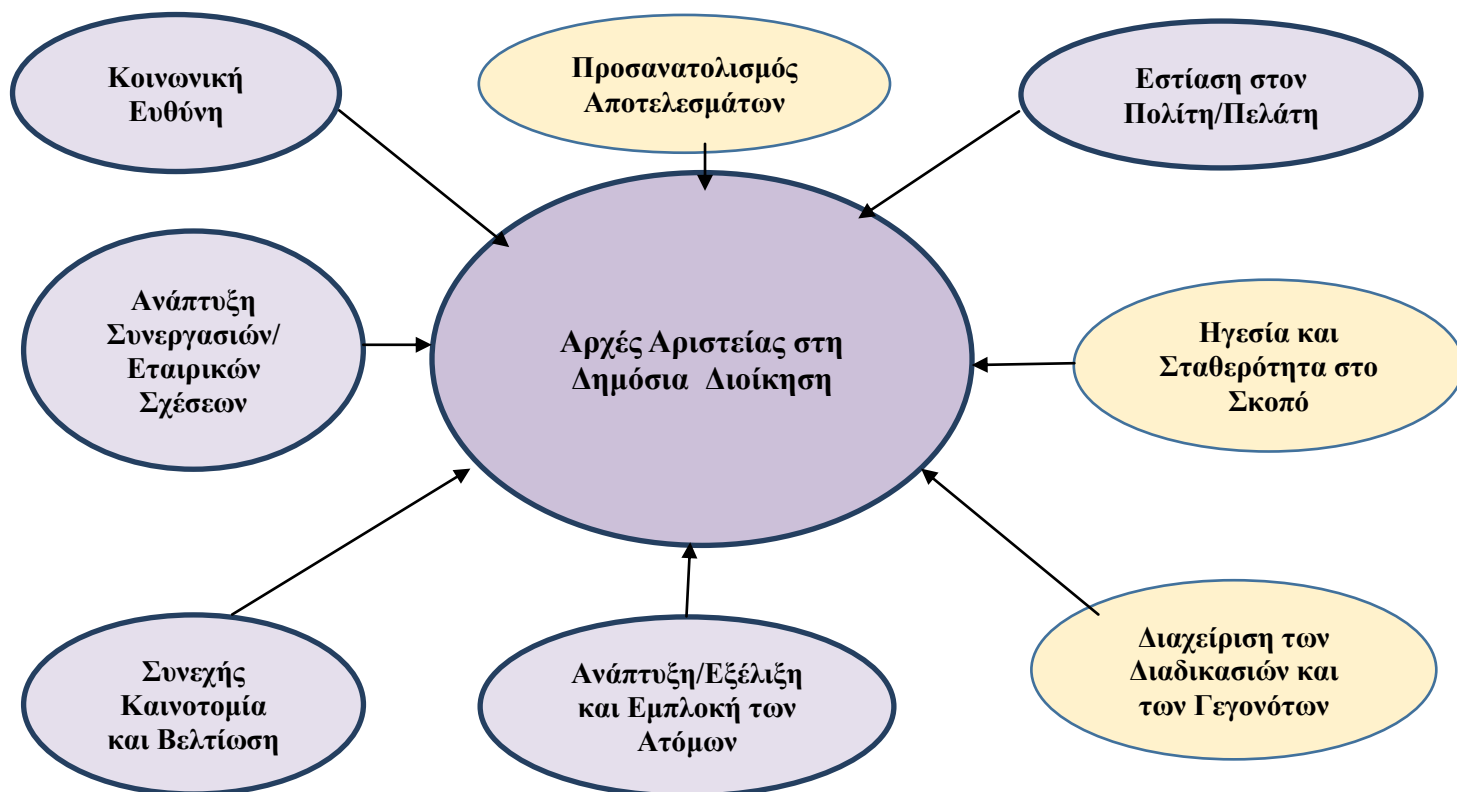
υλοποίησης ενός βιώσιμου, αποτελεσματικού και αποδοτικού μοντέλου καλής διακυβέρνησης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Σχήμα 1: Ο Κύκλος Ποιότητας του W. Edwards Deming (Plan-Do-Check-Act cycle)

Πηγή: American Society for Quality, 2017; Mind Tools, 2017; Φουντουλάκη, 2013: 7-10.

Σχήμα 2: Αρχές Αριστείας στη Δημόσια Διοίκηση

Πηγή: European Institute of Public Administration, όπ. παρατ. στο European Commission/ESF/DGESAI, 2014: 9.

3. Ο Ρόλος της Κατάρτισης-Reskilling στην Επαγγελματική Ανάπτυξη των Στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Ήδη από το 2002, στο πλαίσιο της Στρατηγικής της Λισαβόνας, ελήφθησαν πρωτοβουλίες σε σχέση με τη διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα, προκειμένου να σχεδιασθεί και να υλοποιηθεί ένα πλαίσιο δράσεων για τη διά βίου ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των ικανοτήτων τους. Σ' αυτό το πλαίσιο, οι τομείς που εντοπίστηκαν και που έχρηζαν άμεσης προτεραιότητας για την υλοποίηση δράσεων ήταν (Φραγκούλης, Παπαδάκης, Πανδής, 2012α: 64-65):

- η διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες των εργαζομένων του δημόσιου τομέα και η πρόβλεψη για τις ανάγκες σε προσόντα,
- η αναγνώριση και η επικύρωση των ικανοτήτων και των προσόντων,
- η πληροφόρηση, η καθοδήγηση και η παροχή υποστήριξης, καθώς και
- η κινητοποίηση πόρων (ETUC, 2002).

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Συμβούλιο, το 2004, έδωσαν έμφαση για μια ακόμα φορά έμφαση στην προώθηση και περαιτέρω ενίσχυση του ανθρώπινου δυναμικού και στην αύξηση της προσαρμοστικότητας των εργαζομένων. Ωστόσο, παρά τις συνεχείς προσπάθειες, το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων (25-64 ετών) στη ΔΒΜ, και, ιδίως, σε

προγράμματα κατάρτισης και reskilling στα Κράτη-Μέλη της Ε.Ε. παρέμενε (βλ. European Commission, 2009: 15) και εξακολουθεί να παραμένει χαμηλό. Συγκεκριμένα, το 2015 το ποσοστό συμμετοχής των ενηλίκων στη ΔΒΜ ανήλθε στο 10,7% ενώ η τιμή-στόχος (benchmark) για το 2020 είναι το 15%. Αξίζει να αναφερθεί, ότι στην Ελλάδα, το ποσοστό ενηλίκων σε προγράμματα ΔΒΜ (προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων και προγράμματα συνεχιζόμενης επαγγελματικής κατάρτισης-reskilling) είναι εξαιρετικά χαμηλό, μόλις 3,3% για το 2015, χωρίς να παρουσιάζει καμία βελτίωση από το 2012 (3,3%) (European Commission, 2016: 4 & 80).

Με βάση τα ευρήματα πρωτογενών ερευνών που έχουν διεξαχθεί σε σχέση με τα πεδία της Δημόσιας Διοίκησης και της Διακυβέρνησης, διαπιστώθηκε ότι υπάρχει μια τάση για αποκέντρωση, αλλαγή από θεσμική σε διοικητική διακυβέρνηση, μετά-γραφειοκρατικό σύστημα καθώς και μετάβαση ευθυνών και αρμοδιοτήτων σε εξειδικευμένα στελέχη που διαθέτουν επαρκή διοικητική ικανότητα (administrative capacity, skills & competences). Επιπλέον, τα ευρήματα σχετικής έρευνας του EIPA (European Institute of Public Administration) αναδεικνύουν καλές πρακτικές από διάφορα Ευρωπαϊκά κράτη προς αυτή την κατεύθυνση, οι κοινές συνιστώσες των οποίων (πρακτικών) είναι (Φραγκούλης, Παπαδάκης, Πανδής, 2012b: 94):

- Οι νέες διαδικτυακές υπηρεσίες αλλάζουν τη μορφή και τη δομή της Δημόσιας Διοίκησης. Επομένως η χρήση των νέων ΤΠΕ κρίνεται επιβεβλημένη.
- Στη βάση του προηγούμενου είναι αναγκαίο να δημιουργηθούν ολοκληρωμένες διαδικτυακές υπηρεσίες για μεγαλύτερη και ταχύτερη εξυπηρέτηση των πολιτών.
- Δημιουργία διατομεακών δικτύων και δικτύων συνεργασίας μεταξύ των υπηρεσιών Δημόσιας Διοίκησης όσο και των Κοινωνικών Εταίρων.
- Δημιουργία διεθνών δικτύων μεταφοράς τεχνογνωσίας και ανταλλαγής καλών πρακτικών μεταξύ τεχνοκρατών, εμπειρογνομόνων και κοινωνικών εταίρων (νέου τύπου communities of practice),
- Βελτίωση των υπηρεσιών εξυπηρέτησης των πολιτών και διάγνωση αναγκών (βλ. Φραγκούλης, Παπαδάκης, Πανδής, 2012b: 94-95; Ehm, 2009; Papadakis 2010).

Με βάση τα προαναφερθέντα, η κατάρτιση-επιμόρφωση των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και της Δημόσιας Διοίκησης εν γένει αποτελεί απαραίτητη συνιστώσα τόσο για την απόκτηση ή/και περαιτέρω ανάπτυξη των ικανοτήτων-δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ενίσχυση της διοικητικής τους ικανότητας, όσο και για την αύξηση του βαθμού αποτελεσματικότητάς τους, η οποία οδηγεί και στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας και της βιωσιμότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Προς αυτή την κατεύθυνση, δύο είναι τα κοινά χαρακτηριστικά που διακρίνουν την κατάρτιση-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κατ' επέκταση της Δημόσιας Διοίκησης:

- i. είναι κυρίως ομαδοκεντρική κατάρτιση-reskilling,
- ii. βασίζεται και αρδεύεται από τις εμπειρίες και τις ανάγκες των στελεχών που ανήκουν σε κάθε δημόσια υπηρεσία (ILO, 2007).

Σ' αυτό πλαίσιο, η απόκτηση και η περαιτέρω ανάπτυξη από τα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, οριζόντιων δεξιοτήτων-ικανοτήτων που σχετίζονται με:

- δεξιότητες-ικανότητες, που απαιτούνται για την εκτέλεση των διοικητικών καθηκόντων και αρμοδιοτήτων τους, ήτοι δεξιότητες-ικανότητες που σχετίζονται με την ενίσχυση της διοικητικής τους ικανότητας
 - νοητικές δεξιότητες, που απαιτούνται για την διαμόρφωση στρατηγικής και την επικοινωνία καθώς και
 - κοινωνικές δεξιότητες που είναι απαραίτητες για το ανθρώπινο δυναμικό στον εργασιακό χώρο (βλ. Παπαδάκης, Φραγκούλης, Πανδής, 2012: 9-10; Holley & Jennings, 1994), θεωρούνται αναγκαίες α) για την αποτελεσματική εκτέλεση των καθηκόντων τους, β) την επαγγελματική τους εξέλιξη, γ) την ομαλή και αποδοτική συνεργασία μεταξύ του ανθρώπινου δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και δ) την αύξηση του βαθμού αποτελεσματικότητας και βιωσιμότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως ενιαίο σύνολο.
- Για την επίτευξη των παραπάνω, είναι αναγκαία η αξιοποίηση κατάλληλων μεθόδων κατάρτισης-reskilling και αντίστοιχων εργαλείων, που να μπορούν να ανταποκριθούν στην απόκτηση και ανάπτυξη των προαναφερθέντων δεξιοτήτων. Παράλληλα, ο σχεδιασμός προγραμμάτων κατάρτισης-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης χρειάζεται να βασίζεται στο τρίπτυχο: διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες (needs-in-skills assessment) – κατάρτιση-reskilling – αξιολόγηση δεξιοτήτων-ικανοτήτων και μαθησιακών αποτελεσμάτων (Παπαδάκης, Φραγκούλης, Πανδής, 2012: 11).

Κρίσιμη παράμετρος για την κατάρτιση-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και κατ' επέκταση για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων-ικανοτήτων τους στοχεύοντας στην ενίσχυση της αποτελεσματικής εκτέλεσης των διοικητικών τους καθηκόντων στον εργασιακό χώρο, συνιστά η διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες-ικανότητες (needs-in-skills assessment) (βλ. Παπαδάκης, Φραγκούλης, Πανδής, 2012: 11)

Συγκεκριμένα, η διάγνωση αναγκών σε συγκεκριμένες δεξιότητες-ικανότητες λειτουργεί ως "εργαλείο" για τον καθορισμό των μαθησιακών στόχων, το σχεδιασμό των προγραμμάτων κατάρτισης αλλά και την αξιολόγηση της διαδικασίας της κατάρτισης στη συγκεκριμένη ομάδα-στόχο (βλ. στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης) (Cecada, 2010).

Συν τοις άλλοις, η διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες αποτελεί βασική παράμετρο για τον καθορισμό των αναγκών για κατάρτιση-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και, κατ' επέκταση της Δημόσιας Διοίκησης, τον σχεδιασμό του προγράμματος ή/και προγραμμάτων κατάρτισης-reskilling που απαιτείται/απαιτούνται, καθώς και των πηγών και των οικονομικών πόρων που χρειάζονται για την υλοποίηση του/των προγράμματος/των κατάρτισης-reskilling των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Sorensen, 2002).

Διεθνώς, υπάρχουν 11 βασικές προσεγγίσεις και υποδείγματα, που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για τη διάγνωση αναγκών σε δεξιότητες (needs-in-skills assessment) (βλ. αναλυτικά Σιδηρά & Ναγόπουλος, 2005: 99 και 105-112):

1. Πρόβλεψη ανθρώπινου δυναμικού: Η συγκεκριμένη μέθοδος μπορεί να διεξαχθεί με τους εξής τρόπους: α) προσέγγιση αναγκών ανθρώπινου δυναμικού, η οποία στηρίζεται στη χρήση παραγωγικών λειτουργιών, χρονικών σειρών (time series) και shift-share ανάλυση και β) προσέγγιση κοινωνικών απαιτήσεων, η οποία στηρίζεται συχνά σε μοντέλα αποθεμάτων-ροής (stock-flow models), προκειμένου να υπολογιστούν τα μελλοντικά αποθέματα σε ανθρώπινο δυναμικό και δεξιότητες.

2. Οικονομετρικές μέθοδοι.

3. **Τομεακές προβλέψεις ανθρώπινου δυναμικού.**
4. **Έρευνες στις υπηρεσίες, γνώμες των εργοδοτών για τις ανάγκες σε δεξιότητες:** Διερεύνηση των αναγκών σε δεξιότητες μέσω ερωτηματολογίων, συνεντεύξεων και άμεση εργασιακή ανάλυση.
5. **Δημογραφική και εκπαιδευτική λογιστική:** Υπολογισμός της μετάβασης των αποθεμάτων και των ροών όλου του εργατικού δυναμικού στο πέραςμα του χρόνου, ορισμένες φορές με το διαχωρισμό ανάλογα με κάποια χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, το φύλο, τα προσόντα.
6. **Συγκριτική προτυποποίηση (benchmarking):** Θέτονται τιμές-στόχοι προς επίτευξη.
7. **Τεχνικές Delphi:** Η μέθοδος Delphi είναι μια τεχνική δομημένης επικοινωνίας, αρχικά ανεπτυγμένη ως μια συστηματική, διαδραστική μέθοδος πρόβλεψης, η οποία βασίζεται σε ένα πάνελ ειδικών. Χρησιμοποιείται, ως επί το πλείστον, σε έρευνες γνώμων ειδικών και εταίρων για τις πιθανές/αναμενόμενες/επιθυμητές εξελίξεις.
8. **Σενάρια:** Αρκετές φορές βασίζονται σε ειδικές έρευνες (π.χ. στις τεχνικές Delphi) εμπλουτισμένες με ποσοτικά δεδομένα. Τα αποτελέσματα αναλύονται με μεθόδους των κοινωνικών επιστημών.
9. **Μελέτες περιπτώσεων (case studies):** Σε βάθος αναλύσεις αλλά όχι απαραίτητα αντιπροσωπευτικές. Ορισμένες φορές βασίζονται σε συνεντεύξεις.
10. **Εστιασμένες ομάδες (focus groups):** Ανταλλαγή ιδεών (brainstorming) για ένα συγκεκριμένο ζήτημα/θέμα, με την καθοδήγηση ενός ειδικού (facilitator).
11. **Ολιστική και προβλεπτική προσέγγιση.** Παρέχει μια γενική εικόνα των κοινωνικών και οικονομικών εξελίξεων, με βάση δείκτες και ερευνητικές μελέτες. Η συγκεκριμένη προσέγγιση χρησιμοποιεί μεικτές ερευνητικές μεθόδους (μίξη ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων-mixed methods).

Σε αυτό το σημείο χρειάζεται να επισημανθεί, ότι η επιλογή των κατάλληλων ερευνητικών μεθόδων και τεχνικών διάγνωσης αναγκών πραγματοποιείται με βάση την κατηγορία και το είδος των αναγκών κατάρτισης-reskilling, που επιδιώκεται να διερευνηθεί. Επιπλέον, ο σχεδιασμός και η επιμόρφωση εξειδικευμένων εκδοχών επιμόρφωσης είναι απαραίτητο να συνδυάζουν (βλ. αναλυτικά Μουστακάτου & Παπαδάκης, 2008):

- **Τον προσανατολισμό στις ανάγκες του φορέα:** Αυτό σημαίνει ότι η Τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει μέσα από την κατάρτιση/επιμόρφωση των στελεχών της να εξασφαλίζει την ενδυνάμωση της αποτελεσματικότητάς τους με γνώμονα την επίλυση τρεχόντων προβλημάτων και την επαγγελματική τους ανάπτυξη.
- **Τον προσανατολισμό στις ανάγκες και δυνατότητες – προφίλ κάθε στελέχους:** Η κατάρτιση/επιμόρφωση του στελεχιακού δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης θα πρέπει να εξασφαλίζει τη σύνδεση του ατομικού προφίλ του κάθε στελέχους με τις ανάγκες του φορέα.

4. Ανάπτυξη Οριζόντιων Δεξιοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού στην Τοπική Αυτοδιοίκηση: Διοικητικές και Οργανωτικές Ικανότητες

4.1. Αποσαφήνιση Εννοιών

Με βάση όλα τα προαναφερθέντα, καθίσταται εμφανές ότι καθοριστική παράμετρος για την ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της οργάνωσης και λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης τόσο σε επίπεδο ανθρώπινου δυναμικού όσο και συνολικά, αποτελεί η απόκτηση ή/και περαιτέρω ανάπτυξη μίας δέσμης δεξιοτήτων-ικανοτήτων που αφορούν στην ενδυνάμωση της διοικητικής ικανότητας των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο πλαίσιο της καλής διακυβέρνησης και της βιωσιμότητας σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο.

Στο σημείο αυτό, κρίνεται σκόπιμο να γίνει μία συνοπτική εννοιολογική αποσαφήνιση των όρων: γνώσεις-δεξιότητες-ικανότητες.

Ως «**γνώσεις**» νοείται το αποτέλεσμα της αφομοίωσης πληροφοριών μέσω της μάθησης. Οι γνώσεις είναι το σύνολο των θετικών στοιχείων, των αρχών, των θεωριών και των πρακτικών που σχετίζεται με ένα συγκεκριμένο πεδίο σπουδής ή εργασίας (Commission of the European Communities, 2006: 16).

«Ως «**δεξιότητες**» νοείται η ικανότητα εφαρμογής γνώσεων και αξιοποίησης τεχνογνωσίας για την ολοκλήρωση εργασιών και την επίλυση προβλημάτων. Στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων, οι δεξιότητες περιγράφονται ως γνωστικές (χρήση λογικής, διαισθητικής και δημιουργικής σκέψης) και πρακτικές (αφορούν τη χειρωνακτική επιδεξιότητα και τη χρήση μεθόδων, υλικών, εργαλείων και οργάνων)» (Commission of the European Communities, 2006: 16; βλ. και Cedefop, 2011: 162).

Ενώ «ως «**ικανότητες**» νοείται η αποδεδειγμένη επάρκεια στη χρήση γνώσεων, δεξιοτήτων και προσωπικών, κοινωνικών ή/και μεθοδολογικών ικανοτήτων σε καταστάσεις εργασίας ή σπουδής και στην επαγγελματική ή/και προσωπική ανάπτυξη. Στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Επαγγελματικών Προσόντων, η περιγραφή ως προς τις ικανότητες αφορά την υπευθυνότητα και την αυτονομία» (Commission of the European Communities, 2006: 16-17).

Επιπροσθέτως, ο όρος ικανότητα αφορά και στην επαρκή δυνατότητα/ικανότητα εφαρμογής των μαθησιακών αποτελεσμάτων σε ένα καθορισμένο πλαίσιο (π.χ. εκπαίδευση, εργασία, προσωπική ή επαγγελματική ανάπτυξη). Η ικανότητα δεν αναφέρεται μόνο στα γνωστικά στοιχεία, τα οποία περιλαμβάνουν τη χρήση θεωρίας, εννοιών ή άρρητης γνώσης. Περιλαμβάνει επίσης και λειτουργικές πλευρές (π.χ. τεχνικές δεξιότητες), και διαπροσωπικές ιδιότητες/χαρακτηριστικά γνωρίσματα (π.χ. κοινωνικές ή οργανωτικές δεξιότητες), και ηθικές αξίες (Cedefop, Tissot, 2004; European Commission, 2006a όπ. αναφ. στο Cedefop, 2011: 36).

Με άλλα λόγια, οι ικανότητες (competences) διακρίνονται σε δύο ευρείες κατηγορίες:

- i. στις γενικές ικανότητες (generic competences), και
- ii. στις ειδικές ικανότητες (specific skills- “related to a specific post”) (Rava 2011:10).

Ο ευρύτερος ορισμός τους περιλαμβάνει τις έννοιες: ability, skill, capacity (Rava 2011: 10) και η ανάπτυξη τους συνδέεται άμεσα με το ίδιο το περιεχόμενο της παρεχόμενης γνώσης (European Commission 2009b).

4.2. Οριζόντιες/Εγκάρσιες Δεξιότητες (Horizontal/Transversal Competences) και το Πλαίσιο των Ικανοτήτων (Competency Framework)

Οι οριζόντιες/εγκάρσιες δεξιότητες [ή διαφορετικά "μαλακές" δεξιότητες (soft skills)] σχετίζονται με ένα ευρύ φάσμα επαγγελματιών και οικονομικών τομέων. Στο πλαίσιο της εργασίας, οι οριζόντιες δεξιότητες σχετίζονται με τις δεξιότητες που χρειάζεται ένα άτομο να αποκτήσει ή να αναπτύξει περαιτέρω στην κατεύθυνση ενίσχυσης της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητάς του στον εργασιακό χώρο και της επαγγελματικής του εξέλιξης αλλά και ενδυνάμωσης των σχέσεων συνεργασίας του με το υπόλοιπο προσωπικό (ESCO/European Commission, 2014).

Οι οριζόντιες/εγκάρσιες δεξιότητες αποτελούν βασική προϋπόθεση για την επαγγελματική και προσωπική ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού. Ενώ συγχρόνως, συνιστούν και συστατικό στοιχείο για την ανάπτυξη των απαιτούμενων κάθετων δεξιοτήτων [ή διαφορετικά "σκληρές" δεξιότητες (hard skills)] που είναι απαραίτητες στην αγορά εργασίας. Ο συνδυασμός κάθετων και οριζόντιων δεξιοτήτων συμβάλλει αποφασιστικά στην επαγγελματική σταδιοδρομία και εξέλιξη του ανθρώπινου δυναμικού, είτε πρόκειται για τον δημόσιο είτε για τον ιδιωτικό τομέα (ESCO/European Commission, 2014).

Βάσει των προαναφερθέντων, στο πλαίσιο της εύρυθμης λειτουργίας ενός Οργανισμού¹⁹, εν προκειμένω της Τοπικής Αυτοδιοίκησης εν συνόλω (συμπεριλαμβανομένων όλων των υπηρεσιών, τμημάτων, μονάδων κ.λπ.), η διαχείριση των ικανοτήτων (competency management) προϋποθέτει την απόκτηση ή περαιτέρω ανάπτυξη μίας δέσμης οριζόντιων δεξιοτήτων-ικανοτήτων από το ανθρώπινο δυναμικό της, που περιλαμβάνει:

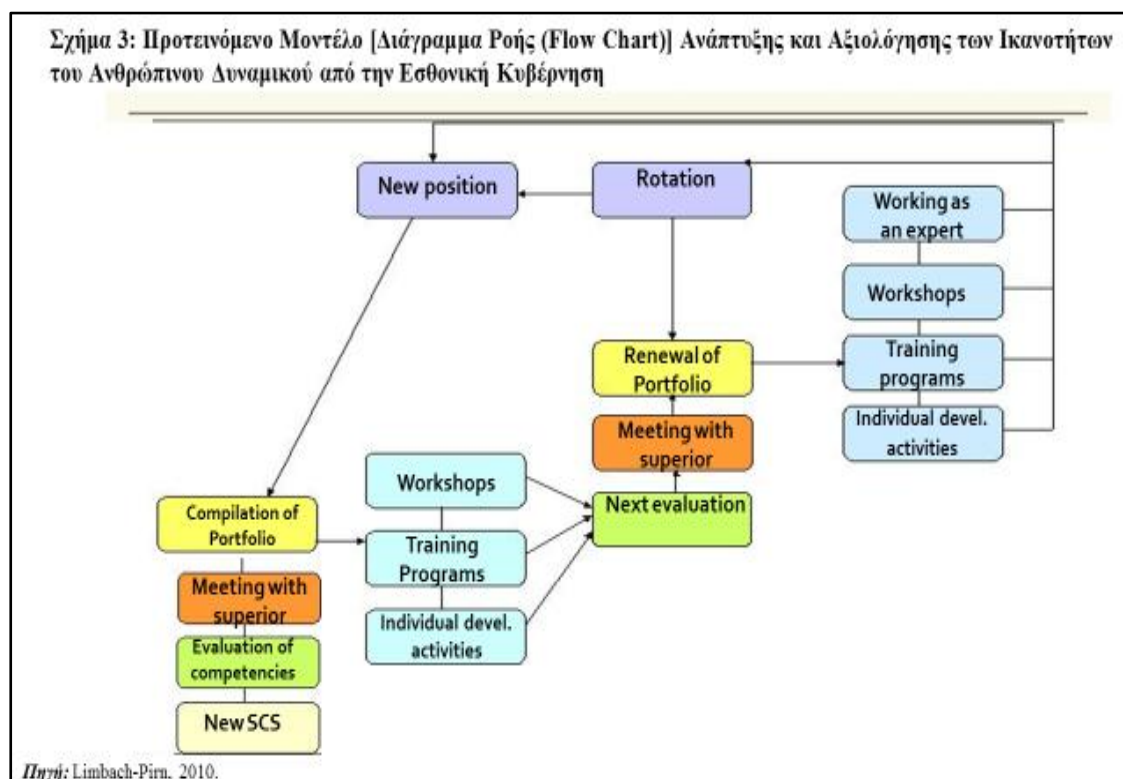
- **Κοινωνικές ικανότητες:** συνεργατικές δεξιότητες, προσαρμοστικότητα και αντίληψη της κουλτούρας του οργανισμού/φορέα.
- **Προσωπικές ικανότητες:** κίνητρα, συμπεριφορές βάσει αξιών, στάσεων κ.λπ.
- **Επαγγελματική ικανότητα:** θεωρία και μέθοδος στην καθημερινή πρακτική αναφορικά με τα καθήκοντα των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και γνώση των κανόνων.
- **Στρατηγικές ικανότητες:** οργανωτικές γνώσεις και δεξιότητες.
- **Λειτουργικές ικανότητες:** ικανότητα αξιοποίησης όλων των προηγούμενων σε “real work situation” και ικανότητα επίλυσης προβλημάτων και διαχείρισης κρίσεων (Bossaert, 2010).

Ουσιαστικά, ο Οργανισμός συνιστά το πλαίσιο, όπου αποκτούν νόημα οι οριζόντιες/εγκάρσιες δεξιότητες-ικανότητες, συμπεριλαμβανομένων των διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων (Θεοδώρου, 2014a).

Κατά καιρούς, τόσο σε διεθνές όσο και σε Ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν αναπτυχθεί μοντέλα διαχείρισης ικανοτήτων (συμπεριλαμβανομένων της ανάπτυξης και αξιολόγησης

¹⁹ Ως Οργανισμός νοείται το σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού, που έχει τον χαρακτήρα της ένωσης. Ο Οργανισμός λειτουργεί ως διακριτή οντότητα, η οποία διακρίνεται από συντονισμό και καθορισμένο πλαίσιο στόχων (στοχοθεσία) στην κατεύθυνση ικανοποίησης κοινών αναγκών, ήτοι τόσο του ίδιου του Οργανισμού ως σύνολο όσο και του ανθρώπινου δυναμικού της (Θεοδώρου, 2014a).

ικανοτήτων) του ανθρώπινου δυναμικού στη Δημόσια Διοίκηση, όπως για παράδειγμα το Εσθονικό και Βελγικό μοντέλο (βλ. Σχήμα 3 και Πίνακα 1).

Πίνακας 1: Η Διαχείριση των ικανοτήτων στη Δημόσια Διοίκηση του Βελγίου: Η ταξινόμηση των ικανοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού

Managing information	Managing tasks	Leadership	Interpersonal Relationships	Personal Functioning
Understand	Execute Tasks	Learn	Communicate	Demonstrating accommodating
Treat Information	Structure Work	Support	Listen Actively	Adapt Yourself
Analyse	Solve Problems	Guide Directly	<i>Work in team</i>	<i>Demonstrating reliability</i>
Integrate	Decide	Motivate	<i>Act client and citizen oriented</i>	Demonstrating commitment
Innovate	Organize	Coach/Develop	Counsel	Being stress resistant
Conceptualize	Lead	Build Team	Influence	<i>Develop yourself</i>
Insight into the organization	Manage the organization	Lead Teams	Build Relations	<i>Reach objectives</i>
Develop a Vision	Undertake	Inspire	Network	Organization commitment

Πηγή: EIPA, 2009 όπ. παρατ. στο Bossaert, 2010; βλ. επίσης και Papadakis, 2015.

4.3. Δεξιότητες και Ικανότητες των Στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κρήτη: Τα Ευρήματα του Ερευνητικού Έργου «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»

Απαραίτητη προϋπόθεση για τη βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας της οργάνωσης και λειτουργίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης αποτελεί η ανάπτυξη των οριζόντιων/εγκάρσιων δεξιοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού της, με έμφαση στην ανάπτυξη των διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων του.

Τα ευρήματα που προέκυψαν από τη διεξαγωγή της πρωτογενούς ποιοτικής έρευνας (διάγνωση αναγκών-needs assessment) και των δύο πρωτογενών ποσοτικών ερευνών στο πλαίσιο του Ερευνητικού Έργου «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (ΚΑ 4289), που υλοποιήθηκε από το Κέντρο Πολιτικής Έρευνας & Τεκμηρίωσης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης (ΚΕΠΕΤ) και το Κέντρο Ανθρώπινων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του ιδίου Τμήματος στο πλαίσιο της Προγραμματικής Συμφωνίας μεταξύ της Περιφέρειας Κρήτης και του Πανεπιστημίου Κρήτης, ανέδειξαν, μεταξύ άλλων, μία σειρά από ζητήματα που σχετίζονται με τις δεξιότητες-ικανότητες του ανθρώπινου δυναμικού της Περιφέρειας Κρήτης (βλ. αναλυτικά ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 24-26, ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016b: 14-16; ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 42-43; βλ. και ΜΕΚΓ Π.Κ. και ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ./ Τζουβελέκας κ.ά. 2016: 22-23 & 31).

Συγκεκριμένα, με βάση τα ευρήματα, φαίνεται να υπάρχει, γενικότερα, μία θετική στάση σε σχέση με το ανθρώπινο δυναμικό της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην Κρήτη (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 27). Ένα μεγάλο ποσοστό από το σύνολο του ανθρώπινου δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, κυρίως σε περιφερειακό και λιγότερο σε τοπικό επίπεδο (δήμοι) φαίνεται να διαθέτει τις δεξιότητες-ικανότητες και τα προσόντα που είναι απαραίτητα για την διεκπεραίωση των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων του στον εργασιακό χώρο (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 14-16; ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 27, 42-43). Χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και οι αρνητικές απόψεις ως προς το βαθμό ικανοποίησης από το διοικητικό προσωπικό τόσο της Περιφέρειας όσο και των Δήμων (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 48-49).

Ωστόσο, από τα ευρήματα προκύπτει ότι υπάρχει έλλειψη εξειδικευμένων γνώσεων και δεξιοτήτων του προσωπικού, ιδίως στους Δήμους και λιγότερο στις Περιφερειακές Ενότητες της Κρήτης. Το γεγονός αυτό, δυσχεραίνει σε σημαντικό βαθμό την παραγωγικότητα, την αποτελεσματική διεκπεραίωση αρμοδιοτήτων καθώς και την υλοποίηση σημαντικών έργων. Αξίζει να σημειωθεί ότι παρόλο που οι δήμοι διαθέτουν αναλογικά περισσότερο προσωπικό από την Περιφέρεια, η έλλειψη εξειδίκευσης του προσωπικού της καθιστά πολλές φορές

επιβεβλημένη την παρέμβαση της Περιφέρειας για ζητήματα που σχετίζονται με την υλοποίηση έργων (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 24-25 & 81).

Συν τοις άλλοις, από τα ευρήματα της διάγνωσης αναγκών φαίνεται να υπάρχει ανάγκη για περισσότερη εξειδίκευση ως προς την διοικητική ικανότητα των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (βλ. αναλυτικά (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 51-52).

Επιπλέον, παρόλο που οι νέοι/ες εργαζόμενοι/ες που προσλαμβάνονται με προγράμματα ορισμένου χρόνου διαθέτουν εξειδικευμένες γνώσεις και δεξιότητες, δεν προλαβαίνουν να αποκτήσουν την απαραίτητη εργασιακή εμπειρία λόγω της περιορισμένης διάρκειας των συμβάσεων, η ολοκλήρωση των οποίων τους αναγκάζει να αποχωρήσουν και εν συνεχεία δεν υπάρχουν πόροι για την πρόσληψη έστω και ενός μικρού αριθμού εξειδικευμένων στελεχών (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 24-25 & 81).

Επίσης, από τα ευρήματα της διάγνωσης αναγκών καταδεικνύεται η ανάγκη για καλύτερη αξιοποίηση των υφιστάμενων δεξιοτήτων που διαθέτουν τα στελέχη καθώς και για συνεχιζόμενη επαγγελματική κατάρτιση/επιμόρφωση του διοικητικού-υπηρεσιακού προσωπικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης ως προς την διαχείριση του ανθρώπινου δυναμικού, τη διοικητική ικανότητα, τη διαχείριση κρίσεων, τις νέες τεχνολογίες, την επικοινωνία και συνεργασία με Ευρωπαϊκούς φορείς και την υποβολή και διαχείριση ευρωπαϊκών προγραμμάτων (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 26, 28, 55, 82; ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016b: 14-16). Αξίζει, δε, να επισημανθεί, ότι είναι αναγκαίο, να παρέχονται περισσότερα κίνητρα για συμμετοχή των στελεχών σε προγράμματα κατάρτιση-reskilling, καθώς από τα ποιοτικά ευρήματα της έρευνας πεδίου του Έργου, διαφαίνεται ότι υπάρχει έλλειψη κινήτρων στα υπηρεσιακά στελέχη στην Περιφέρεια Κρήτης για να παρακολουθήσουν προγράμματα κατάρτισης και ΔΒΜ γενικότερα ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 26).

Συγχρόνως, από τα ποιοτικά ευρήματα διαφαίνεται να υπάρχει μία θετική στάση των στελεχών σε σχέση με την αξιολόγηση του ανθρώπινου δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε δεξιότητες-ικανότητες και προσόντα (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 28). Επιπλέον, παρόλο που το υπηρεσιακό προσωπικό της Περιφέρειας Κρήτης φαίνεται να ανταποκρίνεται, σε γενικές γραμμές, ικανοποιητικά στα καθήκοντα, που του έχουν ανατεθεί, ενώ το αντίστοιχο προσωπικό των δήμων έχει τεράστιες ελλείψεις σε δεξιότητες, η έλλειψη εξειδίκευσης καθώς και η έλλειψη, κάποιες φορές, αποτελεσματικότητας από την πλευρά των πολιτικών τους προϊσταμένων (ως πηγή έμπνευσης και παραγωγικότητας) συμβάλλουν ανασταλτικά στην ομαλή λειτουργία διάφορων υπηρεσιών της Περιφέρειας και στην επίλυση πρακτικών ζητημάτων (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 54 & 82).

Τέλος, όσον αφορά στην οργανωτική και διοικητική λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, από τα ποιοτικά και ποσοτικά ευρήματα φαίνεται ότι διατηρείται σε καλά επίπεδα (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 26; ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής Π.Κ./ Δαφέρμος κ.α. 2016: 45-46). Ωστόσο, τα κύρια προβλήματα ως προς αυτό το σκέλος, έγκεινται στη συνένωση υπηρεσιών και αρμοδιοτήτων ιδίως σε επίπεδο Περιφερειακών Ενοτήτων και στην επικάλυψη των αρμοδιοτήτων των Περιφερειακών Ενοτήτων με τις αρμοδιότητες των υπηρεσιών της έδρας της Περιφέρειας

Κρήτης. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με τη μείωση ή/και έλλειψη προσωπικού, φαίνεται να υπονομεύει τη λειτουργικότητα των υπηρεσιών/μονάδων της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και να εντείνει τα προβλήματα ως προς τη διαχείριση ζητημάτων/προβλημάτων που προκύπτουν (ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ., 2016a: 26 & 52).

5. Ανάπτυξη των Διοικητικών και Οργανωτικών Ικανοτήτων του Ανθρώπινου Δυναμικού της Τοπικής Αυτοδιοίκησης

Από τα προαναφερθέντα καθίσταται εμφανές, ότι συστατικό στοιχείο για την εύρυθμη και βιώσιμη λειτουργία των υπηρεσιών/μονάδων/τομέων ενός οργανισμού, εν προκειμένω της Περιφέρειας Κρήτης, στο πλαίσιο της καλής διακυβέρνησης, αποτελεί η στοχευμένη εξειδίκευση του ανθρώπινου δυναμικού της και η απόκτηση ή/και περαιτέρω ανάπτυξη δεξιοτήτων που σχετίζονται με την ενδυνάμωση της διοικητικής του ικανότητας με στόχο την βελτιστοποίηση της αποτελεσματικότητας και της παραγωγικότητάς του στο πεδίο δραστηριοποίησης τους και, κατά συνέπεια, στην αύξηση της αποτελεσματικότητας της λειτουργίας και οργάνωσης των υπηρεσιών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης στο σύνολό της.

Προς αυτή την κατεύθυνση, η απόκτηση ή/και η περαιτέρω ανάπτυξη από τα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης κατάλληλων οριζόντιων δεξιοτήτων στο πεδίο που απασχολούνται, θα συμβάλει σε σημαντικό βαθμό τόσο στη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους σε σχέση με την διεκπεραίωση των αρμοδιοτήτων τους όσο και στην προώθηση της βιωσιμότητας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης μέσω της ενδυνάμωσης της λειτουργίας και οργάνωσης των διάφορων υπηρεσιών της, μέσω της ορθής διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού τους και των κατάλληλων διοικητικών και οργανωτικών ικανοτήτων που διαθέτουν (βλ. και Πίνακα 2).

Πίνακας 2: Ταξινόμηση ικανοτήτων που σχετίζονται με το ανθρώπινο δυναμικό της Δημόσιας Διοίκησης (αφορούν όλο το πλαίσιο οργάνωσης και διοίκησης)

Διοικητικό Επίπεδο (Managerial level)	Μη Διοικητικό Επίπεδο (Non-Managerial level)
Ικανότητα Επικοινωνίας (προφορική και γραπτή)	Ικανότητα Επικοινωνίας (προφορική και γραπτή)
Ικανότητα Ομαδικής Εργασίας (teamwork)	Ικανότητα Ομαδικής Εργασίας (teamwork)
Ικανότητα Διαρκούς Ανάπτυξης (συμπεριλαμβανομένου του reskilling)	Ικανότητα Διαρκούς Ανάπτυξης (συμπεριλαμβανομένου του reskilling)
Ικανότητα Διαχείρισης Έργου	Ικανότητα Διαχείρισης Έργου
Ικανότητα ανάλυσης της πληροφορίας, στρατηγικού σχεδιασμού και λήψης αποφάσεων	Ικανότητα ανάλυσης της πληροφορίας και λήψης αποφάσεων
Ικανότητα ηγεσίας	

Πηγή: Παπαδάκης, 2015; Παναγιωτόπουλος, (χ.χ.); Θεοδώρου, 2014a.

5.1. Διοικητικές Ικανότητες

Σ' αυτό το πλαίσιο, οι διοικητικές ικανότητες αφορούν στο σύνολο των ικανοτήτων που συμβάλλουν στην ενίσχυση της αποτελεσματικότητας του ανθρώπινου δυναμικού σε σχέση με την εκτέλεση των καθηκόντων και των αρμοδιοτήτων του στον εργασιακό χώρο (Θεοδώρου, 2014a).

Συγκεκριμένα, οι διοικητικές ικανότητες βοηθούν το άτομο να ανταποκριθεί στους ρόλους του ως στέλεχος στην υπηρεσία/τμήμα/μονάδα που εργάζεται ή εκπροσωπεί. Ενώ, συγχρόνως του επιτρέπουν να εξασφαλίζει, να αξιοποιεί και να ελέγχει αποτελεσματικά και αποδοτικά τους πόρους, τις υποδομές και τα συστήματα της υπηρεσίας/μονάδας ή του τμήματος. Συν τοις άλλοις, η ανάπτυξη διοικητικών ικανοτήτων συμβάλλει στην ομαλή συνεργασία του ανθρώπινου δυναμικού, στο σύνολό του, στον εργασιακό χώρο, καθώς και στην καθοδήγηση του προσωπικού με στόχο την επίτευξη καθορισμένων στόχων (Θεοδώρου, 2014a).

Διοικητικές ικανότητες όπως οι:

- ικανότητα διαχείρισης ανθρώπινου δυναμικού,
- ικανότητα επικοινωνίας,
- ικανότητα συνεργασίας και ανάπτυξης ομαδικού πνεύματος,
- ικανότητα λήψης αποφάσεων,
- ικανότητα επίλυσης προβλημάτων,
- ικανότητα προγραμματισμού,
- ικανότητα ελέγχου,
- ικανότητα αξιολόγησης κ.ά. (Θεοδώρου, 2014a),

συγκαταλέγονται στις διοικητικές ικανότητες που χρειάζεται να διαθέτουν ή να αναπτύξουν τα στελέχη της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Επί παραδείγματι, η **Ικανότητα Διαχείρισης Ανθρώπινου Δυναμικού**, επιτρέπει στο άτομο να προσελκύει, να παρακινεί, να κινητοποιεί και να συμβάλει στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού εντός ενός ομαδικού περιβάλλοντος και ενός πλαισίου συνεργασίας. Επιτυγχάνεται αναθέτοντας ρόλους και καθήκοντα, που είναι συμβατά με τις δυνατότητες και την προσωπικότητά των στελεχών, δίδοντάς τους τη δυνατότητα για προσωπική και επαγγελματική ανάπτυξη και εξέλιξη (Παπαδάκης, 2015; Παπαδάκης, χ.χ.; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.).

Η ικανότητα διαχείρισης του ανθρώπινου δυναμικού ασκείται με την αξιολόγηση και τον έλεγχο της εργασίας των στελεχών της υπηρεσίας/του τμήματος/της μονάδας, με τέτοιο τρόπο ούτως ώστε να λειτουργεί ενισχυτικά και υποστηρικτικά για ανατροφοδότηση και μελλοντικές βελτιώσεις, και στη βάση του σεβασμού της προσωπικότητας των εργαζομένων (Παπαδάκης, 2015; Παπαδάκης, χ.χ.; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.).

Η συγκεκριμένη ικανότητα συνδέεται άμεσα με την **ικανότητα ελέγχου**. Η ανάπτυξη της ικανότητας ελέγχου συμβάλλει στη συστηματική παρακολούθηση των ενεργειών και της

αποτελεσματικής διεκπεραίωσης των καθηκόντων του ανθρώπινου δυναμικού, προκειμένου να εντοπιστούν και να αντιμετωπιστούν/διορθωθούν πιθανές αποκλίσεις από τους στόχους που έχουν τεθεί στο πλαίσιο λειτουργίας, π.χ. μίας υπηρεσίας της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ενός φορέα, ενός οργανισμού κ.λπ. Επιπλέον, σε συλλογικό επίπεδο προϋποθέτει την ανάπτυξη κριτηρίων ελέγχου, τα οποία χρειάζεται να σχετίζονται και να συνδέονται με τους στόχους που έχουν τεθεί στο πλαίσιο της εργασίας ή/και υλοποίησης ενός έργου. Η ικανότητα ελέγχου συνδέεται και με την ικανότητα προγραμματισμού τόσο σε επίπεδο διοικητικών ικανοτήτων όσο και οργανωτικών ικανοτήτων (Παπαδάκης, 2015 και χ.χ.; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.; Θεοδώρου 2014a).

5.2. Οι Οργανωτικές Ικανότητες

Αντιστοίχως, οι οργανωτικές ικανότητες αφορούν στο σύνολο των δεξιοτήτων-ικανοτήτων, που σχετίζονται με τη βελτιστοποίηση του ελέγχου και της οργάνωσης των διάφορων καθηκόντων και δράσεων των ατόμων, στην κατεύθυνση επίτευξης επαγγελματικών και προσωπικών στόχων (Θεοδώρου, 2014a).

Συγκεκριμένα, οι οργανωτικές ικανότητες αφορούν στην διοίκηση, τη διαχείριση και τον έλεγχο με στόχο την επίτευξη ορθολογικών και εμπειρικά εδραιωμένων στόχων και στην αποτελεσματική λειτουργία μίας υπηρεσίας ή, γενικότερα, ενός φορέα. Εν προκειμένω, οι οργανωτικές ικανότητες εκβάλλουν στην εμπράγματη ένταση της ευρύτερης διοικητικής ικανότητας των στελεχών και της εκάστοτε υπηρεσίας/μονάδας της τοπικής αυτοδιοίκησης, που απασχολούνται. Ενώ, προϋποθέτουν στοχευμένη κατάρτιση-reskilling και την ικανότητα της βέλτιστης αξιοποίησης των διαθέσιμων πόρων (making the best of the resources) (βλ. Παπαδάκης, 2015; Παπαδάκης, χ.χ.; Θεοδώρου, 2014a; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.).

Η ικανότητα ιεράρχησης προτεραιοτήτων, η ικανότητα στοχοθεσίας, η ικανότητα προγραμματισμού και σχεδιασμού, η ικανότητα οργάνωσης και διαχείρισης χρόνου και χώρου (βλ. Παπαδάκης, 2015; Θεοδώρου, 2014a; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.). συμπεριλαμβάνονται στη πλαίσιο των οργανωτικών ικανοτήτων, που κάθε στέλεχος της Δημόσιας Διοίκησης χρειάζεται να διαθέτει ή να αποκτήσει.

Μείζονες οργανωτικές ικανότητες για το ανθρώπινο δυναμικό της Τοπικής αυτοδιοίκησης είναι, μεταξύ άλλων, i) η ικανότητα προγραμματισμού και ii) η ικανότητα ανάθεσης καθηκόντων:

i) Ικανότητα Προγραμματισμού

Η ικανότητα προγραμματισμού επιτρέπει τη ρεαλιστική και ορθολογική διευθέτηση και κατανομή του διαθέσιμου χρόνου, για την μέγιστη αξιοποίησή του, ούτως ώστε το ανθρώπινο δυναμικό να εκτελεί τα καθήκοντά του και να ολοκληρώνει τα έργα που αναλαμβάνει με ταχύτητα και αποτελεσματικότητα, επιτυγχάνοντας έτσι ελαχιστοποίηση του εργασιακού άγχους και ισορροπία. Επίσης, ο προγραμματισμός βοηθάει στην ορθολογική κατανομή των διαθέσιμων πόρων στην κατεύθυνση της επιτυχούς ολοκλήρωσης

των καθορισμένων αρμοδιοτήτων και έργων (βλ. Παπαδάκης, 2015; Θεοδώρου, 2014α; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.).

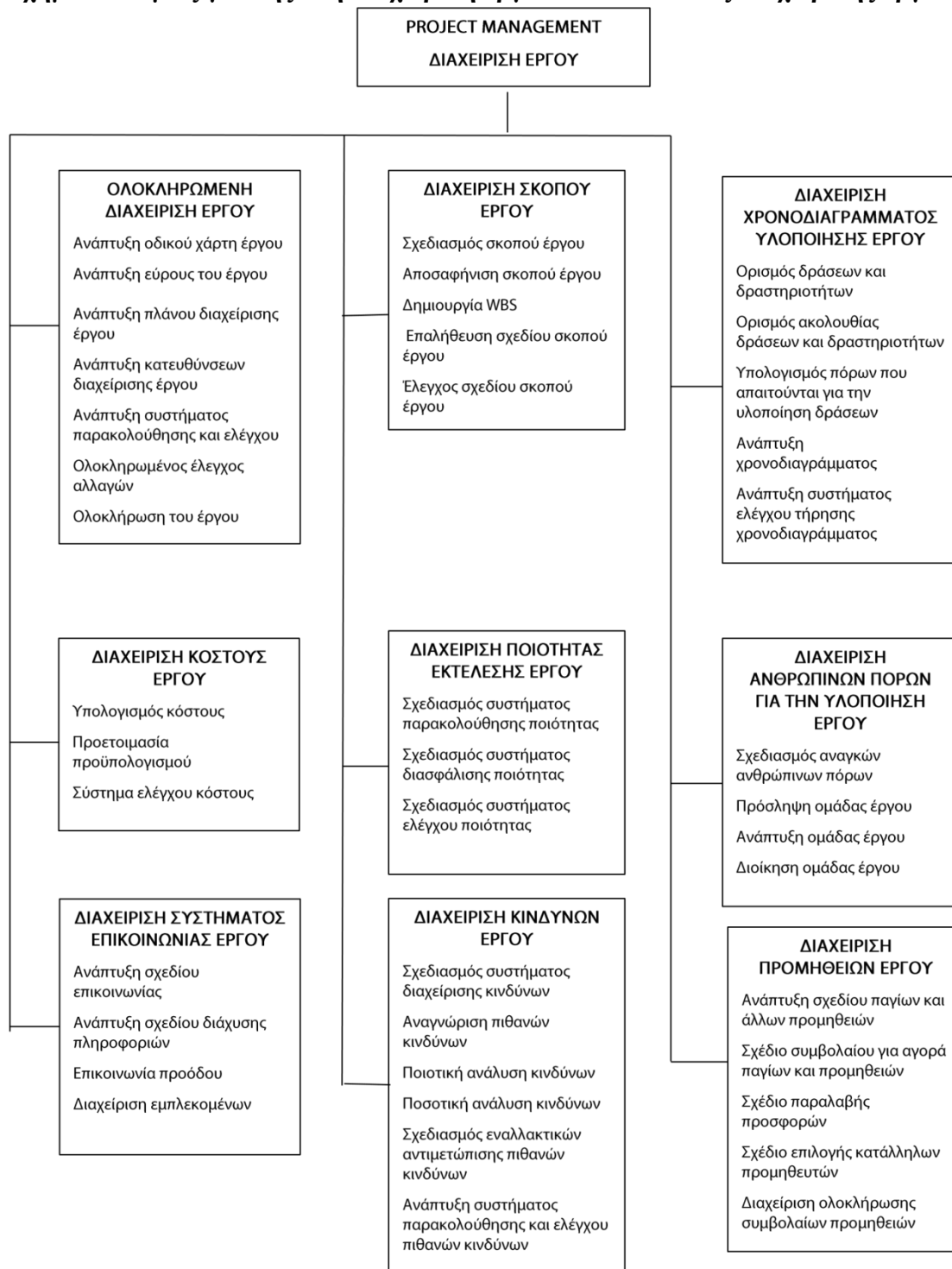
Ειδικότερα, η ικανότητα προγραμματισμού επιτρέπει, κατ' αρχάς στην αξιοποίηση του διαθέσιμου χρόνου καθώς και στον ρεαλιστικό και ορθολογικό σχεδιασμό, στο πλαίσιο μίας πολυπαραμετρικής προσέγγισης, για το τι είναι σε θέση ένα άτομο να πετύχει με βάση το χρόνο και τους διαθέσιμους πόρους. Επιπροσθέτως, η ικανότητα προγραμματισμού συμβάλλει στην πρόβλεψη και στην στρατηγική διαχείρισης απρόοπτων καταστάσεων, στην προοπτική της επίλυσης προβλήματος (problem solving) και διαχείρισης κρίσεων (crisis management) (βλ. Παπαδάκης, 2015; Θεοδώρου, 2014α; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.).

Σημαντικές παράμετροι για την ενίσχυση της ικανότητας προγραμματισμού είναι (βλ. αναλυτικά Παπαδάκης, 2015; Θεοδώρου, 2014α; Παναγιωτόπουλος, χ.χ.):

1. ο προσδιορισμός του διαθέσιμου χρόνου,
2. η καταγραφή δράσεων/καθηκόντων που χρειάζεται να ολοκληρωθούν,
3. η πρόβλεψη διαθέσιμου χρόνου για απρόοπτα γεγονότα ή ξαφνική ανάθεση επιπρόσθετων αρμοδιοτήτων,
4. αξιοποίηση του υπολειπομένου διαθέσιμου χρόνου (για την επίτευξη προσωπικών στόχων),
5. καθημερινή αξιολόγηση του προγραμματισμού (και επανασχεδιασμός του προγράμματος εφόσον κρίνεται απαραίτητος).

Η ικανότητα προγραμματισμού όσο και το σχετικό reskilling επ' αυτής οφείλει να λαμβάνει υπόψη την ανάγκη της συστηματοποιημένης ανάπτυξης γνώσεων και δεξιοτήτων που σχετίζονται με τη διαχείριση έργων και τις διαδικασίες διαχείρισης έργων (βλ. σχήμα 4).

Σχήμα 4: Τομείς γνώσης στη διαχείριση έργων & διαδικασίες διαχείρισης έργων

ii) Ικανότητα Ανάθεσης Καθηκόντων

Η ικανότητα ανάθεσης καθηκόντων νοείται ως η ικανότητα του ατόμου να σταθμίζει τις γνώσεις, τις δεξιότητες και γενικότερα το προφίλ των μελών της ομάδας (δηλ. ατόμων που έχει στην ευθύνη του) και να αναθέτει στοχευμένες ευθύνες στα μέλη της, παρέχοντας προς αυτά την κατάλληλη ενημέρωση και καθοδήγηση, προκειμένου να υλοποιηθεί αποτελεσματικά μία συγκεκριμένη εργασία ή έργο με βάση τα προδιαγεγραμμένα πρότυπα που οδηγούν στο στοχοθετημένο και συμφωνηθέν αποτέλεσμα (Θεοδώρου, 2014b).

Ειδικότερα, η ανάθεση καθηκόντων σχετίζεται οργανικά με την μεταβίβαση ή εκχώρηση αρμοδιοτήτων, δηλαδή την ικανότητα επιλογής του κατάλληλου ατόμου με βάση τις γνώσεις και τις δεξιότητες-ικανότητές του, στο οποίο μεταβιβάζεται πιθανή εξουσία και εκχώρηση άσκησης αρμοδιοτήτων, σύμφωνα με τα προδιαγεγραμμένα πρότυπα και το υφιστάμενο κανονιστικό πλαίσιο, παρέχοντας του, συγχρόνως, την απαραίτητη ενημέρωση και καθοδήγηση (Θεοδώρου, 2014b; Παπαδάκης, 2015).

Μέσω της αποτελεσματικής ανάθεσης καθηκόντων σε τρίτους:

- ✓ επιτυγχάνεται η ανάπτυξη του πνεύματος συνεργασίας και των δεξιοτήτων ομαδικής εργασίας (teamwork),
- ✓ επιτυγχάνεται πιο αποτελεσματική διαχείριση χρόνου στο εσωτερικό κάθε υπηρεσίας της τοπικής αυτοδιοίκησης,
- ✓ ενισχύεται στην πράξη το αίσθημα συναντίληψης και συνευθύνης μεταξύ του ανθρώπινου δυναμικού μίας υπηρεσίας/μονάδας/ενός τμήματος,
- ✓ εξελίσσεται αποτελεσματικά η διαδικασία επίτευξης στόχων,
- ✓ ενισχύεται η εμπιστοσύνη μεταξύ των μελών μίας ομάδας,
- ✓ η εξέλιξη/διεξαγωγή των έργων και των καθηκόντων πραγματοποιείται ανεξάρτητα από την φυσική παρουσία του αναθέτοντα,
- ✓ το ανθρώπινο δυναμικό αποκτά (περαιτέρω) εργασιακή εμπειρία,
- ✓ ενισχύεται η κουλτούρα υπευθυνότητας στην εκάστοτε υπηρεσία της τοπικής αυτοδιοίκησης,
- ✓ ενδυναμώνεται το αίσθημα επιτεύγματος και η αυτοεκτίμηση του ανθρώπινου δυναμικού
- ✓ προωθείται και ενισχύεται η επαγγελματική ανάπτυξη των στελεχών μέσα από την καθημερινή πρακτική,
- ✓ ο/η αναθέτων/ουσα επικεντρώνεται σε πιο σημαντικά καθήκοντα και ζητήματα που αφορούν στην αποτελεσματική λειτουργία της υπηρεσίας/μονάδας εστιάζοντας περισσότερο στα αποτελέσματα και όχι στη διαδικασία στο πλαίσιο διακυβέρνησης της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Θεοδώρου, 2014b; Παπαδάκης, 2015).

Ωστόσο, σε ότι αφορά στην ανάθεση καθηκόντων, δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που παρατηρείται από στελέχη να αποφεύγουν συστηματικά τον καταμερισμό των αρμοδιοτήτων και την ανάθεση αυτών στα υπόλοιπα μέλη της ομάδας (βλ. ανθρώπινο δυναμικό). Αρκετά συχνά, το γεγονός αυτό οφείλεται στην ελλιπή κατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και κατά συνέπεια στην απουσία ικανοτήτων που σχετίζονται με τον ορθολογικό καταμερισμό της εργασίας και την ανάθεση καθηκόντων σε τρίτους. Επιπλέον, παγιωμένες συμπεριφορές και στάσεις, όπως η αυτό-αναφορική προσέγγιση της Διοίκησης, ο συγκεντρωτισμός, ο φόβος απώλειας ελέγχου, η έλλειψη εμπιστοσύνης στα υπόλοιπα στελέχη, οι αρνητικές εμπειρίες αποτυχημένης ανάθεσης καθηκόντων, καθώς και η έλλειψη χρόνου για επαρκή

ενημέρωση και καθοδήγηση των στελεχών, στα οποία μπορούν να ανατεθούν αρμοδιότητες (Θεοδώρου, 2014b), δύνανται να αποτελέσουν σημαντικές παραμέτρους "υπονόμευσης" της ανάθεσης καθηκόντων σε τρίτους και κατά συνέπεια δυσλειτουργίας της εκάστοτε υπηρεσίας ή μονάδας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση.

6. Αντί Επιλόγου

Αναμφίβολα, η καλή διακυβέρνηση και η βιωσιμότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση στην Κρήτη αποτελεί κοινή συνισταμένη πολλών παραγόντων. Η στελέχωσή της από ένα εξειδικευμένο και καταρτισμένο ανθρώπινο δυναμικό, το οποίο διαθέτει τις κατάλληλες δεξιότητες, τόσο κάθετες (vertical/hard skills) όσο και οριζόντιες (horizontal/soft skills) δεν αποτελεί επιλογή, αλλά αναγκαία προϋπόθεση. Όντας "ζωντανός" Οργανισμός, η Τοπική Αυτοδιοίκηση εξαρτάται σε εξαιρετικά σημαντικό βαθμό, πέραν από τους οικονομικούς πόρους, και από το ανθρώπινο δυναμικό της.

Με δεδομένο το διττό ρόλο που επιτελεί η κατάρτιση και το reskilling στην επαγγελματική και κοινωνική ανάπτυξη των ατόμων, καθώς και της σημαντικής θέσης που κατέχει στην ατζέντα της νέας Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για τη Διά Βίου Μάθηση (βλ. αναλυτικά Papadakis & Drakaki, 2016; Δρακάκη, 2016; Παπαδάκης & Δρακάκη, 2016; Παπαδάκης & Δρακάκη, 2014), είναι απαραίτητη η συμμετοχή των στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης σε προγράμματα κατάρτισης-reskilling και Διά Βίου Μάθησης, προκειμένου να αποκτήσουν ή να αναπτύξουν περαιτέρω τόσο διοικητικές και οργανωτικές ικανότητες όσο και στοχευμένες δεξιότητες-ικανότητες που σχετίζονται με τα αντικείμενα ενασχόλησης τους στο πλαίσιο της εργασίας τους.

Προς αυτή την κατεύθυνση και με απώτερο στόχο την προώθηση και την ενίσχυση της καλής διακυβέρνησης και της βιωσιμότητας στην Τοπική Αυτοδιοίκηση χρειάζεται να δοθεί περισσότερο έμφαση στους κάτωθι τομείς/πεδία δράσης:

- Δημιουργία μιας βάσης δεδομένων σε σχέση με τις υπάρχουσες δομές, τα προγράμματα και το προσωπικό, καθώς και διάγνωση των εκπαιδευτικών αναγκών του ανθρώπινου δυναμικού της τοπικής αυτοδιοίκησης σε όλα τα επίπεδα.
- Προώθηση του διαλόγου μεταξύ των εταίρων που εμπλέκονται στην κατάρτιση-επιμόρφωση των στελεχών για τη βελτίωση του συντονισμού των δραστηριοτήτων, αποτελεσματικότερο εντοπισμό πόρων, δημιουργία ευκαιριών /παροχή κινήτρων που θα ανταποκρίνονται στις εκάστοτε ανάγκες των στελεχών.
- Ενθάρρυνση καινοτόμων παιδαγωγικών μεθόδων και τεχνικών, δημιουργία εργαλείων και συνεργασιών που θα προωθούν τη δημιουργία νέων επιμορφωτικών προγραμμάτων βασισμένα στις ανάγκες των στελεχών.
- Δημιουργία δικτύων εκπαίδευσης-επιμόρφωσης στελεχών της τοπικής αυτοδιοίκησης για διάχυση της γνώσης, ανάπτυξη και απόκτηση δεξιοτήτων-ικανοτήτων (reskilling & capacity building) (Φραγκούλης, Παπαδάκης, Πανδής, 2012b: 99-100).

Βιβλιογραφία

Ξενόγλωσση

- American Society for Quality (2017). “Plan-Do-Check-Act (PDCA) Cycle”. Available at: <http://asq.org/learn-about-quality/project-planning-tools/overview/pdca-cycle.html>.
- Börzel, T. & Buzogany, A. (2008). «Handle with care: New modes of governance and accession to the EU», in *New Modes of Governance Project, Policy Brief #13*, Winter 2007-2008.
- Bossaert, D. (2010). “The Application of Competencies in Different EU Member States, Implementation and Implications”. Paper presented in the *5th Annual Conference of the Western Balkans HRM CoP*, Danilovgrad, Montenegro, 29 November 2010.
- Cecada, T. (2010). Training Needs Assessment. Understanding what employees need to know, *Professional Safety*, March 2010.
- Cedefop (2011). *Glossary. Quality in education and training*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cedefop/Tissot, P. (2004). *Terminology of vocational training policy: a multilingual glossary for an enlarged Europe*. Luxembourg: Publications Office. Available at: http://libserver.cedefop.eu.int/vetelib/eu/pub/cedefop/ref/2004_0001_ml.pdf
- Commission of the European Communities (2006). *Implementing the Community Lisbon Programme. Proposal for a Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (presented by the Commission)*. COM(2006) 479 final, 2006/0163 (COD), 5.9.2006, Brussels. Available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006PC0479&from=EN>.
- Copic, D. (2010). “Competencies in the recruitment process”. Paper presented in the *5th Annual Conference of the Western Balkans HRM CoP*, Danilovgrad, Montenegro, 29 November 2010.
- Ehm, P. (2009). Performance improvement in public service delivery, in M. Prohl & A. Heichlinger (eds.) *Taking the Pulse of European Public Administrations: Key findings of the European Public Sector Award 2009*, Maastricht: EIPA.
- European Commission (2001). *European Governance – A White Paper*. COM(2001) 428 final, 2001/C 287/01). Available at: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0428:FIN:EN:PDF>.
- European Commission (2009). *Progress towards the common objectives in education and training: indicators and benchmarks 2009*, Brussels: DG EAC.
- European Commission (2009b). *Cluster Key Competences-Curriculum Reform, Report: Peer Learning Activity “Implementation and Assessment of Key Competences”*. Prague, Czech Republic, 8-11 December 2009.
- European Commission/ESF/DGESAI (2014). *Promoting good governance*. European Social Fund thematic paper. Unit E1, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- European Commission (2016). *Education and Training Monitor 2016*. European Commission. Available at: http://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016_en.pdf.

- European Training Foundation (2013). *Good Multilevel Governance for Vocational Education and Training*. ETF: Torino. Available at: http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/Multilevel_governance_for_VET_EN.
- ESCO/European Commission (2014). “Transversal knowledge, skills and competences”. Available at: https://ec.europa.eu/esco/portal/escopedia/Transversal_knowledge%252C_skills_and_competences?resetLanguage=true&newLanguage=en.
- European Trade Union Confederation (2006). *Framework of actions for the lifelong development of competencies and qualifications: Evaluation Report 2006*. Brussels: UNICE. Available at: https://www.etuc.org/IMG/pdf/Fram_of_actions_LLL_evaluation_report_FINAL_2006.pdf.
- International Labor Organization (ILO) (2007). *The role of trade unions in workers’ education: The key to trade union capacity building Background paper*, ILO: Geneva. Available at: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_dialogue/@actrav/documents/meetingdocument/wcms_112434.pdf.
- Holley, W. & Jennings, K. (1994). *Labour Relation Process*, Canada: Cengage Learning.
- Limbach-Pirn, E. (2010). “Practical Aspects in application of competencies based models: Estonian experience”, Paper presented in the *5th Annual Conference of the Western Balkans HRM CoP*, Danilovgrad (Montenegro), 29 November 2010, Available at: http://www.rcpar.org/mediaupload/events/2010Danilovgrad/20101126_Estonian_presentation.pdf.
- Mind Tools (2017). “Plan-Do-Check-Act (PDCA). Continually Improving, in a Methodical Way”. Available at: https://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_89.htm.
- NEWGOV (2005). *Conceptualizing New Modes of Governance in EU Enlargement, New Government Project*, February 2005.
- Papadakis, N. (2010). “Competence based training, within Life Long Learning (LLL) and administrative capacity building”. Paper presented in *UNDP, RCPAR, EIPA, 5th Annual Conference of the Western Balkans HRM Community of Practice in the Civil Service (WeBa HRM CoP)*. Podgoritsa/Montenegro, 26- 27 November 2010.
- Papadakis, N. (2011). *MODULE 5: HRM & HRD Human resources & capacity building (the competence based approach)*. Training Seminar in the Academy of Public Administration of the Republic of Kazakhstan.
- Papadakis, N. (2015a). “Human Resource Development within Public Administration: Civil Servants' Capacity Building- Reskilling towards an ethical behavior and an effective daily practice in PA”, *Asian Journal of Humanities and Social Studies*, Vol. 03, Issue 06, December 2015. Available at: <http://www.ajouronline.com/index.php/AJHSS/article/view/3287>, DOI: <https://doi.org/10.24203/ajhss.v3i6.3287>.
- Papadakis, N. (2015b). “Human Resource Development within Public Administration: Civil Servants' Capacity Building-Reskilling towards an ethical behavior and an effective daily practice in PA”. Presentation in the *Global Conference “Meritocracy and professional*

- ethics as key factors of civil service effectiveness”, within the framework of the VIII Astana Economic Forum. Astana/Kazakhstan, 21 May 2015.*
- Papadakis, N. & Drakaki, M. (2016). From the Cradle to the Grave? European Policy on Lifelong Learning, Reskilling and Employability within the EU2020, in Y. Espiña (ed.), *IMAGES OF EUROPE PAST, PRESENT, FUTURE. ISSEI 2014 – Conference Proceedings Porto, Portugal*, Porto: Catholic University of Portugal, (e-book with XIV ISSEI Conference Proceedings). Available at: <http://www.uceditora.ucp.pt/resources/Documentos/UCEditora/PDF%20Livros/Porto/Images%20of%20Europe.pdf>, pp. 171-185.
- Rava, N. (2011). *The use of competencies in performance appraisal, training and career development*. Bratislava: Western Balkans Community of Practitioners Human Resources Management in the Civil Service- UNDP/ RCPAR & UNDP/ BRC. November 2011.
- Rosenau, J. & Czempiel, E.O. (1992). *Governance without Government: Order and Change in World Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sorensen, S. (2002). Training for the long run, *Engineered Systems*, Vol. 32, June 2002.
- United Nations Development Programme (1997). *Governance for sustainable human development*. Policy document, New York: UNDP.
- United Nations/Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (2007). *What is Good Governance?*, UN/ESCAP.

Ελληνόγλωσση

- Δρακάκη, Μ. (2016). Το Διακύβευμα της Νέας Ευρωπαϊκής Πολιτικής για τη Διά Βίου Μάθηση στο Πλαίσιο της Στρατηγικής "Europe 2020" (2010-2014), στο Κ. Δ. Μαλαφάντης, Β. Παπαδοπούλου, Σ. Αυγητίδου, Γ. Ιορδανίδης, Ι. Μπέτσας (επιμ.), *Ελληνική Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Έρευνα*. Τόμος Α' (Ηλεκτρονική Έκδοση Πρακτικών του 9^{ου} Πανελλήνιου Συνεδρίου της Παιδαγωγικής Εταιρείας Ελλάδος σε συνεργασία με την Παιδαγωγική Σχολή του Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας, Παιδαγωγική Σχολή Πανεπιστημίου Δυτικής Μακεδονίας/Φλώρινα, 28-30 Νοεμβρίου 2014), Αθήνα: Διάδραση. Διαθέσιμο στο : <http://www.pee.gr/wp-content/uploads/1-1006.pdf> & http://www.edu.uowm.gr/site/sites/default/files/9o_panellinio_synedrio_praktika_a_tomo_s.pdf, σσ. 354-370.
- Θεοδώρου, Ι. (2014α). *Ενότητα 1: Το πλαίσιο των Διοικητικών και Οργανωτικών Ικανοτήτων*. Επιμορφωτικό υλικό Κοινωνικού Πολύκεντρου – ΑΔΕΔΥ, ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ.
- Θεοδώρου, Ι. (2014β). *Ενότητα 2: Ικανότητα Ανάθεσης Καθηκόντων*. Επιμορφωτικό υλικό Κοινωνικού Πολύκεντρου – ΑΔΕΔΥ, ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ.
- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ. (2016α). *Παραδοτέο 3.1. του ΚΑ 4289: Report καταγραφής και ανάλυσης πρωτογενών ποιοτικών δεδομένων (ανάλυση ημι-δομημένων και αφηγηματικών συνεντεύξεων)*. Ρέθυμνο: Σεπτέμβριος 2016. Διαθέσιμο στο <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>.
- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ. (2016β). *Παραδοτέο 3.3. του ΚΑ 4289: Report με τελικά ευρήματα και συμπεράσματα για τις ανάγκες, τη βιώσιμη ανάπτυξη και τη διακυβέρνηση στην*

- Περιφέρεια Κρήτης. Ρέθυμνο: Σεπτέμβριος 2016. Διαθέσιμο στο: <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>.
- ΚΕΠΕΤ & ΚΕΑΔΙΚ Π.Κ. σε συνεργασία με το Εργαστήριο Κοινωνικής Στατιστικής και Πολιτικής Έρευνας του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Π.Κ./ Δαφέρμος Β. κ ά. (2016), *Παραδοτέο 3.2b του ΚΑ 4289: Report πρωτογενούς ποσοτικής έρευνας Ι*. Ρέθυμνο: Αύγουστος 2016. Διαθέσιμο στο: <http://governance.soc.uoc.gr/apotelesmata/>
- Μουστακάτου, Β. & Παπαδάκης, Ν. (2008). *Προδιαγραφές: "Σχέδιο εκπαίδευσης για συγκεκριμένη εκπαιδευτική ενότητα"*, Αθήνα: Υπουργείο Εσωτερικών (μελέτη).
- Παναγιωτόπουλος, Γ. (χ.χ.). *Διοικητικές και Οργανωτικές Ικανότητες*. Επιμορφωτικό υλικό Κοινωνικού Πολύκεντρου – ΑΔΕΔΥ, ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ.
- Παπαδάκης, Ν. (χ.χ.). *Διακυβέρνηση και Διοικητική Ικανότητα*. Επιμορφωτικό υλικό Κοινωνικού Πολύκεντρου – ΑΔΕΔΥ, ΚΑΝΕΠ/ΓΣΕΕ, ΙΜΕ/ΓΣΕΒΕΕ.
- Παπαδάκης, Ν. (2015). *Εισαγωγικά: Διακυβέρνηση-Διοικητική Ικανότητα – Διοικητικές και Οργανωτικές Ικανότητες*. Επιμορφωτικό υλικό Κοινωνικού Πολύκεντρου – ΑΔΕΔΥ, Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ.
- Παπαδάκης, Ν. & Δρακάκη, Μ. (2016). Η Στρατηγική EU2020 και η νέα Ευρωπαϊκή Πολιτική για την Εκπαίδευση και Κατάρτιση, στο Κ. Γ. Μπίκος και Ε. Ε. Τατατόρη (επιμ.), *Μελετήματα και Ερωτήματα της Παιδαγωγικής Επιστήμης. Χαριστήριος Τόμος στον Ομότιμο Καθηγητή Δημήτρη Χρ. Χατζηδήμου*. Θεσσαλονίκη: Αφοί Κυριακίδη, σσ. 527-552.
- Παπαδάκης, Ν. & Δρακάκη, Μ. (2014). Γνώση ή Δεξιότητες; Το εγχείρημα του reskilling και η βραχεία ιστορία της νέας πολιτικής για τη Δια Βίου Μάθηση στην Ε.Ε., στο Σ. Μπουζάκης (επιμ.), *Ποια Γνώση έχει την πιο Μεγάλη Αξία; Ιστορικές-Συγκριτικές Προσεγγίσεις*. (Ηλεκτρονική Έκδοση Πρακτικών του 7^{ου} Επιστημονικού Συνεδρίου Ιστορίας Εκπαίδευσης με Διεθνή Συμμετοχή του Εργαστηρίου Ιστορικού Αρχείου Νεοελληνικής και Διεθνούς Εκπαίδευσης και του Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης του Πανεπιστημίου Πατρών). Συνεδριακό & Πολιτιστικό Κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών/Ρίο – Πάτρα, 28-29 Ιουνίου 2014. Διαθέσιμο στο: http://eriane-elemedu.e-millesscreations.com/art/uploads/programmata_spoymdon_aei.pdf, σσ. 34-77.
- Παπαδάκης, Ν., Φραγκούλης, Γ., Πανδής, Π. (2012). Εντοπισμός και Ανάλυση Βέλτιστων Πρακτικών σε Ευρωπαϊκές Εθνικές Περιπτώσεις: Έμφαση σε Ζητήματα Ανίχνευσης και Ταυτοποίησης Αναγκών - Needs Assessment - Αναφορικά με την Εκπαίδευση και Επιμόρφωση Στελεχών Κοινωνικών Φορέων και ΜΚΟ, όπως και στις Πρακτικές Βέλτιστης Συσχέτισης Θεματοποιημένης Επιμόρφωσης - Modularized Training - και Μαθησιακών Αποτελεσμάτων σε Γνώσεις, Ικανότητες και Δεξιότητες - Learning Outcomes. Στο Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ, *Πρόγραμμα «Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών»*. Συνοδευτικό Εκπαιδευτικό Υλικό. Αθήνα: Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ. Διαθέσιμο στο: <http://resources.kpolykentro.gr/images/text/6-ekpaideusi-ekpaideuton-dioikitiki.pdf>.
- Σιδηρά, Β. & Ναγόπουλος, Ν. (2005). *Σύστημα ποιότητας των υπηρεσιών συμβουλευτικής, στήριξης και απασχόλησης*. Αθήνα: Κ.Π. EQUAL & EQUALITY.
- Φουντουλάκη, Κ. (2013). «Σημειώσεις για το μάθημα “Διοίκηση Ολικής Ποιότητας”». Τμήμα Διοίκησης Επιχειρήσεων, ΤΕΙ Πειραιά. Διαθέσιμο στο: <http://eclass.teipat.gr/eclass/modules/document/file.php/589136/%CE%92%CE%BF%CE>

[%B7%CE%B8%CE%B7%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82%20%CF%83%CE%B7%CE%BC%CE%B5%CE%B9%CF%8E%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82%20%CE%94%CE%9F%CE%A0%20.pdf](#).

- Φραγκούλης, Γ., Παπαδάκης, Ν., Πανδής, Π. (2012a). Ανάλυση του Πολιτικού και Επιχειρησιακού Πλαισίου Εκπαίδευσης, Κατάρτισης και Επιμόρφωσης Στελεχών και Μελών Κοινωνικών Φορέων στην Ε.Ε.. Στο Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ, *Πρόγραμμα «Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών»*. Συνοδευτικό Εκπαιδευτικό Υλικό. Αθήνα: Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ.
- Φραγκούλης, Γ., Παπαδάκης, Ν., Πανδής, Π. (2012b). Ο Ρόλος και οι Στρατηγικές της European Commission (DG/EAC, SGIB και ETCG), του European Institute of Public Administration (EIPA) και η συσχέτιση με την ευρύτερη ατζέντα για τα σύγχρονα διοικητικά πρότυπα Διοικητικής Μεταρρύθμισης του United Nations DP (BRC και RCPAR). Κάποιες Επισημάνσεις. Στο Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ, *Πρόγραμμα «Εκπαίδευσης Εκπαιδευτών»*. Συνοδευτικό Εκπαιδευτικό Υλικό. Αθήνα: Κοινωνικό Πολύκεντρο-ΑΔΕΔΥ.

ΜΕΡΟΣ Β΄

**Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη: Η συγκειμενική
(contextual) & αυτοδιοικητική ματιά**

Διακυβέρνηση, βιωσιμότητα και καινοτομία στην Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ βαθμού: Ο Δήμος Ηρακλείου.

*Βασίλης Λαμπρινός*²⁰

1. Εισαγωγή.

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση Α΄ βαθμού, είναι το πρώτο επίπεδο της διακυβέρνησης που βρίσκεται πιο κοντά στον πολίτη, είναι το πρώτο επίπεδο αλληλεπίδρασης μαζί του. Το επίπεδο που αφουγκράζεται τις ανάγκες, διαπιστώνει τις αδυναμίες, έχει επίγνωση των δυνατών σημείων, παρακολουθεί τις εξελίξεις, κινητοποιεί τις παραγωγικές δυνάμεις, οραματίζεται, σχεδιάζει, υλοποιεί, αυτοαξιολογείται και επαναπροσδιορίζεται. Τα στοιχεία αυτά εμπεριέχονται στην διάσταση του αναπτυξιακού της ρόλου.

Η καλή λειτουργία της Τοπικής Αυτοδιοίκησης προϋποθέτει προεχόντως αποκέντρωση και περιορισμό της γραφειοκρατίας. Επί πλέον, στο πλαίσιο ενός Ολοκληρωμένου Αναπτυξιακού Δημοκρατικού Προγραμματισμού, απαιτείται:

α) συμμετοχική διακυβέρνηση που προκύπτει από την πολλαπλή συνεργασία όλων των συνιστωσών της τοπικής κοινωνίας, δηλαδή όλων αυτών των εταίρων (stake holders) που, είτε με την παρουσία τους είτε με την δράση τους, αλληλεπιδρούν με την δημοτική Αρχή, για την ανάδειξη ή την αντιμετώπιση τοπικών υποθέσεων: τόσο του άμεσου σχεδιασμού, όσο και της υλοποίησης μακρόπνοων πλάνων, και β) θωράκιση του υπηρεσιακού μηχανισμού ώστε να είναι επαρκής, ευέλικτος και αποτελεσματικός για να έχει την δυνατότητα να υποστηρίξει αυτό το πολυεπίπεδο μοντέλο της συμμετοχικής διακυβέρνησης. Αναγκαία προϋπόθεση: το προσωπικό θα πρέπει να κατανοήσει ότι δεν αποτελεί τον διοικητικό διεκπεραιωτή γραφειοκρατικών διαδικασιών και μόνον, αλλά ότι συμμετέχει σε μια αναπτυξιακή διαδικασία που συμπεριλαμβάνει: Αιρετούς, υπαλλήλους, φορείς, πολίτες κ.λ.π.

Ως δημοτική Αρχή που πρεσβεύουμε τα παραπάνω, προσπαθούμε καθημερινά να τα προσεγγίσουμε. Δεν ισχυριζόμαστε ότι είναι απλό ή εύκολο. Δεν λέμε ότι το έχουμε κατακτήσει σε ικανοποιητικό επίπεδο. Όμως καθημερινά προσπαθούμε και σταδιακά προχωρούμε προς αυτή την κατεύθυνση, με την συμβολή όλων. Και θα εξηγήσω τι εννοώ:

Σε σχέση με την συμμετοχική διακυβέρνηση: Ήδη πολλοί από εσάς το γνωρίζετε, αφού τόσο η Περιφέρεια όσο και το Πανεπιστήμιο Κρήτης, ήταν από τους βασικούς συνομιλητές και συνδιαμορφωτές της Ολοκληρωμένης Στρατηγικής ΣΟΑΠ (Σχέδιο Ολοκληρωμένης Αστικής Παρέμβασης) και ΒΑΑ (Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης) του Δήμου μας.

Υπενθυμίζω ότι το καλοκαίρι του 2016 προκάλέσαμε ευρεία δημόσια διαβούλευση για την κατάρτιση αυτών των ολοκληρωμένων Στρατηγικών, στην οποία συμμετείχαν 59 φορείς, και κατετέθησαν περισσότερες από 140 προτάσεις. Αυτές, αφού αξιολογήθηκαν, ενσωματώθηκαν στο πλάνο υλοποίησης.

Η καινοτομία σε αυτή την πρωτόγνωρη διαδικασία, τόσο σε εμάς τους αιρετούς, όσο και στον διοικητικό μηχανισμό που το ανέλαβε και το υποστήριξε επαρκώς μέχρι σήμερα,

²⁰ Ο Βασίλης Λαμπρινός είναι Δήμαρχος Ηρακλείου.

ήταν το γεγονός, ότι όχι μόνον διαμορφώθηκε η στρατηγική με την συμμετοχή των εταίρων, αλλά και θα υλοποιηθεί από κοινού, αφού έχει προβλεφθεί αυτή η δυνατότητα.

Στην περίπτωση μας λοιπόν, κάνουμε πράξη την συμμετοχική διακυβέρνηση, επί της ουσίας και όχι τυπικά. Τους εταίρους μας τους χρειαζόμαστε και στην συνέχεια, όχι μόνον ως φορείς υλοποίησης αλλά και με διαφορετικό ρόλο. Καινοτομήσαμε και πάλι συστήνοντας: **Άτυπη Επιτροπή Παρακολούθησης**, η οποία αποτελείται από όλους εκείνους τους εταίρους που συμμετείχαν στην φάση του σχεδιασμού, και προς τους οποίους δίδουμε ρόλο και στο επόμενο στάδιο της υλοποίησης. *«.....Επειδή την συμμετοχική διακυβέρνηση δεν την αντιλαμβανόμαστε μόνο στο στάδιο του σχεδιασμού μιας στρατηγικής αλλά και στο στάδιο υλοποίησής της, θεωρούμε ότι αυτή θα πρέπει να παρακολουθείται τόσο από τα αρμόδια τυπικά όργανα διακυβέρνησης του δήμου όσο και από όλους εσάς που θα λειτουργείτε ως άτυπη μεν Επιτροπή Παρακολούθησης, ουσιαστική δε αφού σας χρειαζόμαστε να έχετε ρόλο συμβουλευτικό- υποστηρικτικό – επικοινωνιακό...»²¹.*

Θα συνεχίσω με μια σύντομη τεκμηρίωση για το πώς αντιλαμβανόμαστε την θωράκιση και την ενεργοποίηση του διοικητικού μηχανισμού του Δήμου στην σύγχρονη αυτή διακυβέρνηση που εφαρμόζουμε.

2. Διακυβέρνηση, βιωσιμότητα και καινοτομία.

Εκφάνσεις της διακυβέρνησης που ενισχύουν με καινοτόμους τρόπους τις σχέσεις με τους πολίτες (ανοικτός Δήμος, συμμετοχικότητα, λογοδοσία, ηθική διακυβέρνηση) στον Δήμο Ηρακλείου αποτελούν:

1. **Το Ασύρματο δίκτυο ανοικτής πρόσβασης.** Το μεγαλύτερο Δημοτικό ασύρματο δίκτυο στην Ελλάδα, με περισσότερα από 8 TBs (terabytes) διακίνηση δεδομένων τον μήνα.
2. **Οι 163 Ηλεκτρονικές υπηρεσίες όλων των επιπέδων** (6.000 εγγεγραμμένοι χρήστες στην ηλεκτρονική πύλη www.heraklion.gr) για παροχή υπηρεσιών.
3. **Οι 14.000 εγγεγραμμένοι followers στη σελίδα του Δήμου στο Facebook** (ο αμέσως επόμενος, ο Δήμος Αθηναίων, έχει περίπου 8.000 followers) με τους οποίους αλληλοεπιδρούμε καθημερινά λύνοντας απορίες και προβλήματα.
4. **Η Απευθείας μετάδοση των συνεδριάσεων του Δημοτικού συμβουλίου.** Με δυνατότητα on demand παρακολούθησης στο κανάλι του Δήμου στο Youtube.
5. **Η Δυνατότητα Ηλεκτρονικής υποβολής αιτημάτων και παραπόνων από τους δημότες** (Μέσω της ηλεκτρονικής πύλης, της εφαρμογής κινητών τηλεφώνων, και τηλεφωνικά)

²¹ Απόσπασμα της επιστολής του Δημάρχου Ηρακλείου, στις 16/3/2017, προς τους Κοινωνικούς Εταίρους που συμμετείχαν στο 1ο στάδιο του Σχεδιασμού με Θέμα: Παρουσίαση της εγκεκριμένης Στρατηγικής Βιώσιμης Αστικής Ανάπτυξης (BAA) του Δήμου μας με τίτλο: «ΗΡΑΚΛΕΙΟ ΕΞΥΠΝΗ - ΣΥΝΕΚΤΙΚΗ ΠΟΛΗ, ΤΟΠΟΣ ΣΥΝΑΝΤΗΣΗΣ «5+1» ΠΟΛΙΤΙΣΜΩΝ».

ΑΙΤΗΜΑΤΑ	2016 (1/1-15/9)	2017 (1/1-15/9)
Μέσω www.heraklion.gr	616	1536
Μέσω εφαρμογής «Δημότης Ηρακλείου»		1175
Σύνολο από ψηφιακές εφαρμογές	616	2711
Τηλεφωνικά	2050	2561
Σύνολο αιτημάτων	2666	5272

Από τα στατιστικά στοιχεία, προκύπτει το συμπέρασμα ότι με την πάροδο του χρόνου οι πολίτες μειώνουν τη χρήση του τηλεφώνου ως μέσου επικοινωνίας με τον Δήμο και αυξάνουν ραγδαία την χρήση των ηλεκτρονικών μέσων.

Διαδικασίες ενδυνάμωσης ικανοτήτων του ανθρώπινου δυναμικού για ενίσχυση της αποδοτικότητας, αποτελούν:

1. **Το intranet.** Από το 2007 ο Δήμος μας διαθέτει ηλεκτρονικές υπηρεσίες όχι μόνο προς τους πολίτες αλλά και προς του υπαλλήλους (intranet) μέσω των οποίων αυξάνεται η αποδοτικότητα και η ικανότητά τους να εξυπηρετούν τους πολίτες.
2. **Τα Σεμινάρια ενδοεπιχειρησιακά, σεμινάρια ΙΝΕΠ.** Διαχρονικά ο Δήμος οργανώνει ενδοεπιχειρησιακά σεμινάρια αλλά και σε συνεργασία με το Ινστιτούτο Επιμόρφωσης ([ΙΝΕΠ](#)) για την βελτίωση των διοικητικών δεξιοτήτων των υπαλλήλων του.
3. **Τα Ψηφιακά συστήματα διαχείρισης εγγράφων, ηλεκτρονική υπογραφή.** Ο Δήμος Ηρακλείου διαθέτει ψηφιακό σύστημα διακίνησης εγγράφων, ενώ πρόσφατα υιοθετήθηκε η ηλεκτρονική υπογραφή, συμβάλλοντας στην καλύτερη λειτουργία του οργανισμού και προχωρώντας στην μείωση του χαρτιού και του χρόνου απασχόλησης με τις εσωτερικές διαδικασίες. Επίσης, ειδικώς στους τομείς της ανταλλαγής των αναγκαίων εγγράφων μεταξύ του πολιτικού προσωπικού, τα πάντα εδώ και χρόνια διακινούνται ηλεκτρονικά.

Κλείνοντας, θέλω να επισημάνω ότι όλοι μας, αιρετοί και υπηρεσιακοί, έχουμε την ευθύνη για την δημιουργία προϋποθέσεων Βιωσιμότητας και για την εισαγωγή Καινοτομίας στην Διακυβέρνηση της Αυτοδιοίκησης. Επισημαίνω, συνάμα, ότι ως αιρετοί έχουμε χρέος να εμπνεύσουμε και να εμπνευστούμε, αντιμετωπίζοντας ως «συνοδοιπόρο» τον έμπυχο υπηρεσιακό μηχανισμό μας. Αυτός άλλωστε είναι εκείνος που έχει την διαρκή ευθύνη λειτουργίας της αυτοδιοίκησης. Αυτόν οφείλουμε να θωρακίσουμε, αυτού οφείλουμε να διαγνώσουμε τις αδυναμίες και να του δώσουμε την δυνατότητα της βελτίωσής του.

Οφείλουμε όμως επίσης να αντιληφθούμε αξιολογώντας και ποιο υπηρεσιακό στέλεχος είναι καταλληλότερο και επαρκέστερο για την τοποθέτησή του σε μια θέση, απλή ή ευθύνης. Γι' αυτό θα πρέπει και εμείς να είμαστε θωρακισμένοι από το θεσμικό πλαίσιο ώστε να μπορούμε με αντικειμενικά κριτήρια να επιλέγουμε τα καταλληλότερα στελέχη, ειδικώς για τις θέσεις ευθύνης, ανεξάρτητα αν αυτά είναι και νεώτερα από κάποια άλλα που προηγούνται, βάσει των χρόνων προϋπηρεσίας τους.

Η αποδέσμευση από διαδικασίες και αγκυλώσεις του παρελθόντος, που έχει αποδειχθεί ότι δεν λειτουργούν προς όφελος των πολιτών, ούτε των υπηρεσιών της τοπικής Αυτοδιοίκησης, και η ενσωμάτωση νέων πρακτικών και αντιλήψεων, ευέλικτων και αποτελεσματικών, σε όλους τους τομείς της Διακυβέρνησής της, θα δώσουν νέες δυνατότητες στην εκπλήρωση της αποστολής της, σε μια εποχή που οι ανάγκες της κοινωνίας είναι μεγάλες και επιτακτικές, με πολλά σύνθετα και δυσεπίλυτα προβλήματα.

Νέες Μορφές Διακυβέρνησης: Τοπική Αυτοδιοίκηση και Κοινωνική Πολιτική: Ο Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής (ΕΜ)

Κατερίνα Βλασάκη²²

Περίληψη

Οι φορείς Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Περιφέρειες & Δήμοι), με προεξέχουσες τις Περιφέρειες, έρχονται σήμερα αντιμέτωποι με μία νέα πρόκληση: να αναλάβουν στρατηγικό ρόλο στις περιοχές τους μέσα από τη συμμετοχή τους σε ένα διοικητικό μηχανισμό που επιχειρεί να παρέμβει με αποτελεσματικό τρόπο στα προβλήματα φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Πρόκειται για τον Εθνικό Μηχανισμό Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής (ΕΜ), ο οποίος θεσμοθετήθηκε με τον Ν. 4445/2016. Σε επίπεδο σχεδιασμού πολιτικής, ο ΕΜ προτείνει καινοτόμες μορφές διακυβέρνησης που επιδιώκουν να εξορθολογίσουν την κοινωνική διοίκηση στην Ελλάδα και να διαμορφώσουν προοπτικές διοικητικής αλλαγής σε περιφερειακό επίπεδο.

Το ενδιαφέρον του παρόντος κειμένου εντοπίζεται στις νέες μορφές διακυβέρνησης που μεταφέρει ο ΕΜ στην ελληνική διοίκηση. Μέσω αυτού του μηχανισμού προτείνεται ένα ενιαίο σύστημα συντονισμού και επικοινωνίας μεταξύ Δήμων, Περιφερειών και Κεντρικής Διοίκησης για την αποτελεσματική άσκηση της κοινωνικής πολιτικής. Ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του, οι μέθοδοι και τεχνικές που χρησιμοποιεί για την επιτέλεση του σκοπού του, στο πλαίσιο των νέων μορφών διακυβέρνησης, προσεγγίζονται ως μέσα διοίκησης που προωθούνται στην Ευρωπαϊκή Ένωση στη λογική του διαχειριστιολογικού κοινωνικού κράτους. Στα μέσα διοίκησης του ΕΜ περιλαμβάνονται νέες υπηρεσιακές δομές παρακολούθησης και μέτρησης των πολιτικών, δίκτυα συνεργασίας και ανάπτυξης κοινωνικού διαλόγου, επιστημονικά δεδομένα και στοιχεία έρευνας για την τεκμηρίωση των πολιτικών, νέες τεχνολογίες όπως Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα (Ε.ΓΠ.Σ.) για την αλληλοτροφοδότηση στοιχείων & την καλύτερη επικοινωνία μεταξύ διαφορετικών επιπέδων διοίκησης. Η Τοπική Αυτοδιοίκηση (Δήμοι και Περιφέρειες) κατέχει σημαντικό ρόλο στον ΕΜ. Ειδικότερα οι Περιφέρειες αναλαμβάνουν να επιτελέσουν τον ρόλο του ΕΜ στην περιοχή τους, δηλαδή να συντονίσουν, να παρακολουθήσουν και να αξιολογήσουν την περιφερειακή στρατηγική για την καταπολέμηση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη (ΠΕΣΚΕ). Το ενδιαφέρον επικεντρώνεται στον ρόλο των Περιφερειών στο πλαίσιο της συμμετοχής τους στον ΕΜ, υπό την οπτική του διαχειριστιολογικού κοινωνικού κράτους.

Ο ΕΜ προσεγγίζεται υπό το πρίσμα της ανάλυσης των δημόσιων πολιτικών (public policy analysis). Καθώς ωστόσο πρόκειται για νεοσύστατο μέτρο πολιτικής που δεν έχει ακόμη πλήρως εφαρμοστεί και δοκιμαστεί στο σύνολό του, η ανάλυση περιορίζεται στον

²² Η *Κατερίνα Βλασάκη* είναι Δρ. Πολιτικής Επιστήμης και Δημόσιας Διοίκησης (ΠΕΔΔ) του Εθνικού & Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (ΕΚΠΑ) και Στέλεχος της Περιφέρειας Κρήτης.

σχεδιασμό της πολιτικής. Ειδικότερα εστιάζει στη λογική της απόφασης όπως καταγράφηκε στον Ν. 4445/2016 και στην ανάδειξη των βασικών πτυχών της, λαμβάνοντας υπόψη την επιρροή που ασκείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Εισαγωγή: Νέες Μορφές Διακυβέρνησης και Κοινωνική Πολιτική

Οι «νέες μορφές διακυβέρνησης» αναφέρονται σε ένα σύστημα δημόσιας διοίκησης το οποίο οργανώνεται και λειτουργεί πέρα από τη γραφειοκρατία. Προωθούν μεθόδους και τεχνικές που αντλούνται από τον ιδιωτικό τομέα των επιχειρήσεων και εισέρχονται στη δημόσια διοίκηση ως μέσα πολιτικής για την αποτελεσματική αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων. Συνδέονται με την προσπάθεια απο-γραφειοκρατικοποίησης του κράτους και ενεργοποιούνται εντός του θεσμικού περιβάλλοντος (March & Olsen, 1984, 1989, 2005) της κοινωνικής διοίκησης που διαμορφώνεται στην ΕΕ με την έλευση της νεο-φιλελεύθερης αμφισβήτησης του μεταπολεμικού «κράτους πρόνοιας».

Από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του '70 ξεκινάει μία περίοδος αμφισβήτησης του «κράτους πρόνοιας» η οποία εκδηλώνεται μέσα τις διαφορετικές προσεγγίσεις του νεο-φιλελευθερισμού, των νέων κοινωνικών κινημάτων και του μαρξισμού (Στασινοπούλου 1990). Σε πολιτικό ωστόσο επίπεδο στην Ευρώπη επικράτησε η νεο-φιλελεύθερη εκδοχή της αμφισβήτησης, η οποία ολοκληρώθηκε στις αρχές της δεκαετίας του '90, με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων. Τη νεο-φιλελεύθερη ιδεολογία ακολουθούν μέτρα πολιτικής που αφορούν στη συρρίκνωση του κράτους, στη διεύρυνση των ιδιωτικοποιήσεων και στο άνοιγμα των αγορών παγκοσμίως επιφέροντας μεταβολές σε όλες τις πτυχές οργάνωσης των κοινωνιών.

Στο σύνολό της η νεο-φιλελεύθερη κριτική αφορούσε τη *δημόσια υπηρεσία* ως αξία καθ' αυτή (Κ. Σπανού, 2005, 129), δηλαδή στο ότι το κράτος δεν μπορεί να υπηρετεί το δημόσιο συμφέρον και να προασπίζεται τις αξίες της αλληλεγγύης, την ισότητα και της δικαιοσύνης. Η βασική αρχή του νεο-φιλελευθερισμού (δόγμα του *laissez-faire*) προέρχεται από την κλασική οικονομική θεωρία του Adam Smith στην οποία αποδόθηκε η άποψη ότι η ελεύθερη αγορά και η ατομική πρωτοβουλία μπορούν αυτόνομα, δίχως την κρατική ρύθμιση, να οδηγήσουν στην ευημερία των κοινωνιών, να αντιμετωπίσουν τα κοινωνικά προβλήματα και να προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη. Κυρίαρχη θεώρηση του νεο-φιλελευθερισμού που κατευθύνει τις κρατικές πολιτικές προς τη συρρίκνωση του «κράτους πρόνοιας», τις ιδιωτικοποιήσεις και την ελεύθερη οικονομία, αποτελεί η νεο-συντηρητική τάση της «Νέας Δεξιάς» και οι απόψεις των Μ. Friedman και F.A. Hayek.

Στον πυρήνα της νεο-φιλελεύθερης κριτικής τοποθετείται η μεταπολεμική γραφειοκρατία, η οποία ενοχοποιείται ως άκαμπτο νομικό και αναποτελεσματικό μόρφωμα που περιορίζει την ελεύθερη λειτουργία της αγοράς και την ατομική πρωτοβουλία. Προς αντικατάσταση της γραφειοκρατίας, οι νεο-φιλελεύθεροι προτάσσουν ένα νέο διοικητικό πρότυπο απολύτως συμβατό με το πνεύμα της ελεύθερης αγοράς (New Public Management) και του ανταγωνισμού. Σε αντίθεση με τη γραφειοκρατία, η οποία στηρίζεται σε ένα άκαμπτο σύστημα διαδικασιών που χάνουν τον προσανατολισμό τους ως προς τον στόχο, το Νέο Δημόσιο Μάνατζμεντ (New Public Management) υιοθετώντας συγκεκριμένες τεχνικές και δείκτες μέτρησης έχει τη δυνατότητα, σύμφωνα με τους υπερασπιστές του, να μετρήσει την αποτελεσματικότητα της διοίκησης και να αναθεωρήσει τη δράση της ενόψει της

βελτίωσής της. Λειτουργεί με ευέλικτο τρόπο πέρα και πάνω από τις διαδικασίες, τόσο ως προς τη διαχείριση των οικονομικών πόρων όσο και προς τη 'διαχείριση των ανθρώπινων πόρων', με στόχο την αριστοποίηση του αποτελέσματος της διοικητικής δράσης και την επίτευξη των στόχων της πολιτικής. Έτσι, οι κρατικές υπηρεσίες απευθύνονται σε συγκεκριμένους πελάτες και όχι σε ολόκληρο τον πληθυσμό, καθώς οι στόχοι της διοίκησης πρέπει να είναι ξεκάθαροι και το αποτέλεσμα της πολιτικής μετρήσιμο. Η μέτρηση, στη βάση της ποσοτικοποιημένης μέτρησης των προβλημάτων, μπορεί να επιτυγχάνει τους στόχους της πολιτικής και να αναθεωρεί τα μέσα επίτευξής της.

Το νέο πρότυπο διοίκησης προωθεί τον περιορισμό των κρατικών δαπανών. Στο πλαίσιο της προσπάθειας αυτής, αξίες όπως οικονομία, αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα (Economy, Efficiency, Effectiveness) νομιμοποιούν μία σειρά μέτρων όπως της συρρίκνωσης των προϋπολογισμών και των δημοσίων υπηρεσιών, του εξορθολογισμού των διαδικασιών και της χρήσης οικονομικών τεχνικών (Aucoin 1990, Σπανού, 2000, 224). Ωστόσο, «όροι όπως αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα, απόδοση» ενδέχεται να «αποπολιτικοποιούν μια σειρά κοινωνικών ζητημάτων (αποδοτικότητα τίνος, αποτελεσματικότητα για ποιόν) μεταθέτοντας τις πραγματικές επιλογές πολιτικής σε μια σειρά διαχειριστικών επιταγών» (Clarke & Newman 1997, 159, Σπανού 2000, 248). Η διαχειριστική προσέγγιση των κοινωνικών ζητημάτων ως εκ τούτου ενδέχεται να προκρίνει αγοραίες αξίες ορθολογικότητας έναντι συλλογικών αξιών και πρακτικών κοινωνικής αλληλεγγύης. Η αγοραία λογική («αγοραίο πρότυπο διοίκησης», Σπανού 2000, 222-245) επικεντρώνεται στην προσπάθεια του κράτους να μειώσει δαπάνες που συνδέονται με την «κοινωνική ιδιοκτησία» (*social property*) (Castel, 2004, 2002, 1996) καθώς αυτές κρίνονται όχι μόνο ως δαπανηρές για το κράτος, αλλά κυρίως ως εμπόδια για την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας.

Οι νέες μορφές διακυβέρνησης, προτείνουν επίσης την αναδιάταξη των σχέσεων κράτους – κοινωνίας για την επίλυση κοινωνικών προβλημάτων, επαναπροσδιορίζοντας την έννοια των δικτύων (*policy networks*) ή κοινοτήτων πολιτικής (*policy communities*). Προβάλλεται ως «το νέο παράδειγμα αρχιτεκτονικής της πολυπλοκότητας σε σύγκριση με την ιεραρχία ως του παλιού (γραφειοκρατικού) αρχιτεκτονικού παραδείγματος» (Simon 1973, Kenis & Schneider, στο Bernard, Mayntz (eds) 1991, 25). Στο πλαίσιο αυτό, ένας αντιπροσωπευτικός ορισμός των δικτύων αναφέρεται στη συμμετοχή πολλαπλών δρώντων στη λήψη των αποφάσεων. Σύμφωνα με τους Hanf και Scharpf, «το δίκτυο υποδηλώνει την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού δημοσίων και ιδιωτικών φορέων από διαφορετικά επίπεδα και λειτουργίες της κοινωνίας και της κυβέρνησης στη διαμόρφωση της πολιτικής (Hanf & Scharpf (eds) 1978, 12). Το νέο κρατικό «παράδειγμα» στην άσκηση της κοινωνικής πολιτικής λειτουργεί ως ένα είδος διαχειριστιολογικού δικτύου. Η δημόσια διοίκηση κατέχει επιτελικό ρόλο στο δίκτυο που διαμορφώνει με άλλους φορείς του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα προκειμένου να διαχειριστεί ένα σύνολο κοινωνικών ζητημάτων. Στη λογική της μείωσης του «κράτους πρόνοιας», οι κρατικές υπηρεσίες περιορίζονται μόνος σε «όσους έχουν μεγαλύτερη ανάγκη» ενώ όλο και περισσότεροι φορείς του ιδιωτικού τομέα συμμετέχουν στην παροχή κοινωνικών υπηρεσιών.

Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου, τα μέτρα πολιτικής που υιοθετούνται για την καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού προσανατολίζονται πρωτίστως στην ένταξη ευπαθών κοινωνικών ομάδων στην εργασία. Υπό αυτή την οπτική, η

κοινωνική πολιτική που προωθείται στις κρατικές πολιτικές μέσα από την ΕΕ δεν είναι άλλη από την πολιτική για την απασχόληση και το αντίστροφο. Πρόκειται για στροφή του κοινωνικού κράτους από τις παθητικές στις ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης (Γράβαρης 2003, Βλασάκη 2012, 2016). Έννοιες που χρησιμοποιούνται στην πολιτική της ΕΕ, όπως του «κοινωνικού αποκλεισμού», της «φτώχειας», της «αλληλεγγύης», της «κοινωνικής ένταξης» προσεγγίζονται και σχεδόν ταυτίζονται με την ένταξη στην εργασία και την απασχολησιμότητα.

Η ορθολογικότητα και άρα η αποτελεσματικότητα του κοινωνικού κράτους στο διαχειριστιολογικό πρότυπο, αλλάζει ποιότητα και περιεχόμενο. Το κράτος σχεδιάζει, χρηματοδοτεί, συντονίζει, παρακολουθεί και αξιολογεί ένα σύνολο φορέων του δημοσίου και ιδιωτικού τομέα που παρέχουν κοινωνικές υπηρεσίες. Η αποτελεσματικότητά του έγκειται ακριβώς στη δυνατότητά του να μετράει το αποτέλεσμα της δράσης των συμμετεχόντων στο δίκτυο. Η αποτελεσματικότητα κρίνεται στη βάση της αξιοποίησης περιορισμένων κοινωνικών πόρων στους πιο φτωχούς και της ενίσχυσης της απασχολησιμότητας και επιχειρηματικότητας όλων όσοι δεν εργάζονται (άνεργοι). Σε αυτούς ανήκουν και οι λεγόμενες ευπαθείς κοινωνικές ομάδες. Στο δίκτυο συμμετέχουν εκτός από τους φορείς του δημοσίου, Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις, εθελοντικές ομάδες, κοινωνικές επιχειρήσεις και άλλοι φορείς της κοινωνικής οικονομίας.

Μέσα από τη Στρατηγική της ΕΕ «Ευρώπη 2020» για «έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς ανάπτυξη» ένα σύνολο μέτρων διαχειριστιολογικής κοινωνικής διοίκησης υιοθετούνται στις εθνικές πολιτικές των κρατών της ΕΕ ως συνέχεια των στρατηγικών τους πλαισίων και των αντίστοιχων μέτρων κοινωνικής πολιτικής. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση της Ελλάδας όπου για πρώτη φορά στην πορεία εξευρωπαϊσμού (Featherstone 2007, Featherstone & Radaelli 2003, Lavdas 1997) της κοινωνικής διοίκησης, οι Περιφέρειες αναλαμβάνουν ρόλο διαχειριστή της κοινωνικής πολιτικής στην περιοχή τους. Οι Περιφέρειες διαθέτουν στρατηγική για την καταπολέμηση της φτώχειας και την κοινωνική ένταξη (ΠΕΣΚΕ) η οποία ακολουθεί τις εθνικές προτεραιότητες του αντίστοιχου στρατηγικού πλαισίου δράσης (ΕΣΚΕ) για τον περίοδο 2014-2020 και χρηματοδοτείται μέσα από τα Περιφερειακά Επιχειρησιακά Προγράμματα (ΠΕΠ). Στη βάση της εθνικής και περιφερειακής στρατηγικής, διαμορφώνεται ένας μηχανισμός συντονισμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής για την μέτρηση της αποτελεσματικότητάς τους σε όλα τα επίπεδα διακυβέρνησης: τοπικό, περιφερειακό, εθνικό, ευρωπαϊκό (ΕΕ).

Το ενδιαφέρον εντοπίζεται ακριβώς σε αυτόν τον μηχανισμό μέτρησης της αποτελεσματικότητας της κοινωνικής διοίκησης στην Ελλάδα όπως αυτός σχεδιάστηκε και καταγράφηκε στον Ν. 4445/2016 «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής (στο εξής ΕΜ)». Πρωτίστως το ενδιαφέρον εντοπίζεται στον ρόλο που καλούνται να επιτελέσουν οι Περιφέρειες μέσα στον ΕΜ.

A. Ο Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής (ΕΜ)

Η πολιτική του ΕΜ εισήχθη στη θεσμική ατζέντα (*formal agenda*) (Cobb & Ross & Ross, 1976, 126) της ελληνικής δημόσιας πολιτικής απευθείας από τον Ευρωπαϊκή Ένωση ως μέσο εκσυγχρονισμού και εξορθολογισμού του συστήματος κοινωνικής προστασίας. Η μεταφορά (*transfer*) (Evans 2010, 2009, 237-241, Dunlop 2009, 289-311) της στην ελληνική διοίκηση λαμβάνει περισσότερο υποχρεωτικό χαρακτήρα (*coercive transfer*) (Evans 2010, 2009) καθώς οι βασικές αρχές για την υιοθέτησή της τέθηκαν στο πλαίσιο των προϋποθέσεων που έθεσε η ΕΕ στην Ελλάδα για την έναρξη της χρηματοδότησης του ΕΣΠΑ 2014-2020 από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο (ΕΚΤ). Νομιμοποιήθηκε στη βάση του ευρωπαϊκού και διεθνούς δικαίου «σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 30 του Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη (Ν. 4359/2016) και του άρθρου 34 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ 326/402 της 26.10.2012) και της αντιμετώπισης της κακοδιοίκησης στην Ελλάδα αναφορικά με τη διαχείριση των κοινωνικών πόρων, τις πελατειακές σχέσεις και τη διαφθορά (αιτιολογική έκθεση Ν. 4445/2016).

Ειδικότερα, σύμφωνα με τον κανονισμό με αριθμ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της 17^{ης} Δεκεμβρίου 2013, η προώθηση της κοινωνικής ένταξης και η καταπολέμηση της φτώχειας και κάθε διάκρισης θέτουν ως προϋπόθεση για τη χρηματοδότηση του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου (ΕΚΤ) (ανάμεσα σε άλλες) τη συμμόρφωση των εθνικών πολιτικών στην υιοθέτηση από μέρους τους στρατηγικού πλαισίου πολιτικής με στόχο την ενεργητική ένταξη, στην παροχή επαρκών στοιχείων για τη χάραξη πολιτικών και στην παρακολούθηση των εξελίξεων αναφορικά με την εφαρμογή των πολιτικών αυτών. Στο άρθρο 30 επίσης του Αναθεωρημένου Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της ΕΕ γίνεται λόγος για την αναγκαιότητα ενιαίου συστήματος συντονισμού (*overall coordinated approach*), αξιολόγησης, αναθεώρησης και βέλτιστης αποτελεσματικότητας των κοινωνικών πολιτικών. Συγκεκριμένα αναφέρεται:

«Με σκοπό τη διασφάλιση της αποτελεσματικής άσκησης του δικαιώματος στην προστασία κατά της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τα μέρη αναλαμβάνουν: α. να λαμβάνουν μέτρα μέσα στο πλαίσιο μιας συνολικής και συντονισμένης προσέγγισης για την προαγωγή της αποτελεσματικής πρόσβασης των ατόμων, καθώς και των οικογενειών τους, που ζουν ή κινδυνεύουν να βρεθούν κάτω από συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού ή φτώχειας, ιδίως στην απασχόληση, στη στέγαση, στην κατάρτιση, στην εκπαίδευση, στον πολιτισμό και στην κοινωνική και ιατρική πρόνοια β. να αναθεωρούν αυτά τα μέτρα με σκοπό την προσαρμογή τους, εάν αυτό κριθεί αναγκαίο» (άρθρο 30, Ν. 4359/2016 «Κύρωση Αναθεωρημένου Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Χάρτη»).

Ο ΕΜ προβλέφθηκε στο Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΚΕ) (2014, 2015) και τις αντίστοιχες Περιφερειακές Στρατηγικές (ΠΕΣΚΕ) του ΕΣΠΑ 2014-2020. Οι ΠΕΣΚΕ ακολουθούν τους στόχους και τα μέτρα της ΕΣΚΕ.

A.1. Το Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΚΕ) 2014-2020

Η Εθνική Στρατηγική για τις πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας και της κοινωνικής ένταξης (ΕΣΚΕ) θέτει ως βασικούς στόχους: α. την καταπολέμηση της φτώχειας β. την

πρόσβαση σε υπηρεσίες γ. την αγορά εργασίας χωρίς αποκλεισμούς. Επιμέρους στόχοι και μέτρα επίτευξης των στόχων τίθενται γύρω από τους κάτωθι άξονες προτεραιότητας:

1. Καταπολέμηση της ακραίας φτώχειας
2. Καταπολέμησης του αποκλεισμού των παιδιών
3. Προώθησης της ένταξης των ευπαθών ομάδων
4. Καλή διακυβέρνηση των πολιτικών ένταξης.

ΑΞΟΝΑΣ 1. Καταπολέμηση της Ακραίας Φτώχειας

Ο Άξονας 1 εστιάζει στην προστασία των ατόμων που βιώνουν συνθήκες ακραίας φτώχειας και αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες διαβίωσής τους. Στο πλαίσιο αντιμετώπισης της ακραίας φτώχειας προτείνονται τα μέτρα που αναφέρονται στον παρακάτω πίνακα:

Προτεραιότητα	Μέτρο
1.1: Πρόσβαση σε Βασικά Αγαθά	1.1.1. Πρόσβαση σε βασικά είδη διαβίωσης 1.1.2. Πρόσβαση σε ιατροφαρμακευτική περίθαλψη 1.1.3. Αντιμετώπιση κρίσεων 1.1.4. Πρόσβαση σε κατάλληλη στέγη 1.1.5. Πρόσβαση σε ενέργεια 1.1.6. Πρόσβαση στο χρηματοπιστωτικό σύστημα 1.1.7. Πρόσβαση στη Δικαιοσύνη 1.1.8. Πρόσβαση σε δραστηριότητες πολιτισμού και αναψυχής
1.2: Πρόσβαση σε Επαρκείς Πόρους	1.2.1. Πιλοτική εφαρμογή ενός Γενικού Προγράμματος Ελαχίστου Εγγυημένου Εισοδήματος 1.2.2. Θεσμοθέτηση ενός Γενικού Συστήματος Ελάχιστου Εγγυημένου Εισοδήματος 1.2.3. Επιδοματική κάλυψη αναγκών οικιακής θέρμανσης

Πίνακας 1: ΕΣΚΕ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2014.

ΑΞΟΝΑΣ 2. Πρόληψη και Καταπολέμηση του Αποκλεισμού των Παιδιών

Ο Άξονας 2 αφορά στην προστασία των παιδιών έως 17 ετών που μεγαλώνουν σε συνθήκες φτώχειας και αντιμετωπίζουν πολλαπλές μορφές αποστέρησης. Τα μέτρα για την προστασία των παιδιών προσδιορίζονται ως κάτωθι:

Προτεραιότητα	Μέτρο
2.1: Πρόσβαση σε Οικονομικούς Πόρους	2.1.1. Πρόσβαση στο επίδομα απροστάτευτων παιδιών 2.1.2. Πρόσβαση στο ενιαίο επίδομα στήριξης τέκνων 2.1.3. Πρόσβαση στο επίδομα στήριξης Τρίτεκνων και Πολύτεκνων
2.2: Πρόσβαση σε Οικονομικά Προσιτές και Ποιοτικές Υπηρεσίες	2.2.1. Πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής αγωγής 2.2.2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες δημιουργικής απασχόλησης, ψυχαγωγίας και αναψυχής 2.2.3. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας 2.2.4. Πρόληψη της παραπομπής σε δομές κλειστής φροντίδας 2.2.5. Προώθηση της αποϊδρυματοποίησης, αποκατάστασης και επανένταξης 2.2.6. Αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών κλειστής φροντίδας 2.2.7. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες Νομικής Συνδρομής
2.3: Πρόσβαση στην Υποχρεωτική Εκπαίδευση	2.3.1. Πρόσβαση σε υπηρεσίες προσχολικής εκπαίδευσης 2.3.2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες σχολικής εκπαίδευσης 2.3.3. Ειδική αγωγή των παιδιών με αναπηρία 2.3.4. Εκπαιδευτική Ένταξη παιδιών Ρομά 2.3.5. Καταπολέμηση της σχολικής διαρροής

Πίνακας 2: ΕΣΚΕ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2014.

ΑΞΟΝΑΣ 3. Προώθηση της Ένταξης

Ο Άξονας 3 αφορά στην προώθηση της ένταξης ευπαθών ομάδων του πληθυσμού μέσω της ενίσχυσης του εισοδήματος, της προώθησης στην απασχόληση και στις υπηρεσίες. Στον παρακάτω πίνακα καταγράφονται τα μέτρα ανά προτεραιότητα πολιτικής για την επίτευξη του στόχου της ένταξης:

Προτεραιότητα	Μέτρο
3.1: Ενίσχυση εισοδηματικών πόρων των ανέργων	3.1.1. Πρόσβαση στο Επίδομα Μακροχρονίως Ανέργων 3.1.2. Πρόσβαση σε ειδικά επιδόματα για ευάλωτες ομάδες ανέργων χαμηλού εισοδήματος
3.2: Πρόσβαση των ανέργων σε υπηρεσίες ενεργοποίησης	3.2.1. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε προγράμματα μη τυπικής εκπαίδευσης και άτυπης μάθησης 3.2.2. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε προγράμματα ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης 3.2.3. Πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων ανέργων σε δράσεις Κοινωνικής Επιχειρηματικότητας
3.3: Πρόσβαση ανέργων με σωρευτικά χαρακτηριστικά αποκλεισμού και άλλων ομάδων σε οικονομικά προσιτές και ποιοτικές υπηρεσίες	3.3.1. Πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες ανοικτής φροντίδας 3.3.2. Πρόσβαση σε υπηρεσίες κατ' οίκον φροντίδας 3.3.3. Πρόληψη της παραπομπής σε δομές κλειστής φροντίδας 3.3.4. Προώθηση της αποϊδρυματοποίησης, αποκατάστασης και επανένταξης 3.3.5. Αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών κλειστής φροντίδας 3.3.6. Πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης της φερεγγυότητας των φτωχών νοικοκυριών

Πίνακας 3: ΕΣΚΕ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2014.

ΑΞΟΝΑΣ 4. Καλή Διακυβέρνηση των πολιτικών ένταξης

Ο Άξονας 4 περιλαμβάνει προτεραιότητες και μέτρα πολιτικής που επιδιώκουν να ενισχύσουν τη διακυβέρνηση σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο για την αποτελεσματική επίτευξη των στόχων της στρατηγικής. Όπως διαπιστώνεται στον πίνακα που ακολουθεί, οι προτεραιότητες και τα μέτρα διακυβέρνησης που περιλαμβάνονται στην άξονα 4, αφορούν όργανα και λειτουργίες που εντάσσονται στον ΕΜ.

Προτεραιότητα	Μέτρο
4.1: Συντονισμός των πολιτικών ένταξης	4.1.1. Εθνικός Μηχανισμός για τον συντονισμό των πολιτικών ένταξης 4.1.2. Περιφερειακά Παρατηρητήρια Ένταξης 4.1.3. Παρατηρητήριο Φορέων Κοινωνικής Φροντίδας και Αλληλεγγύης
4.2: Ποιότητα των πολιτικών ένταξης	4.2.1. Χάρτης Ποιότητας Κοινωνικών Υπηρεσιών 4.2.2. Δίκτυα Κοινωνικής Καινοτομίας
4.3: Αποτελεσματική εφαρμογή των πολιτικών ένταξης	4.3.1. Ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού του δημόσιου τομέα 4.3.2. Ανάπτυξη του Κοινωνικού Πλουραλισμού 4.3.3. Ανάπτυξη της Βασικής και Εφαρμοσμένης Έρευνας στο πεδίο των πολιτικών ένταξη

Πίνακας 4' ΕΣΚΕ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, Δεκέμβριος 2014.

Ο ΕΜ καταγράφηκε στον Ν. 4445/2016 ως Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνικής αλληλεγγύης και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016». Πρόκειται για ενιαίο μηχανισμό που έχει ως «αντικείμενο το σχεδιασμό, την ενημέρωση, το συντονισμό, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση οριζόντιων, συνεκτικών πολυτομεακών πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής και δρα συνεκτικώς μεταξύ των Υπουργείων που ασκούν κοινωνική πολιτική» (Ν. 4445/2016).

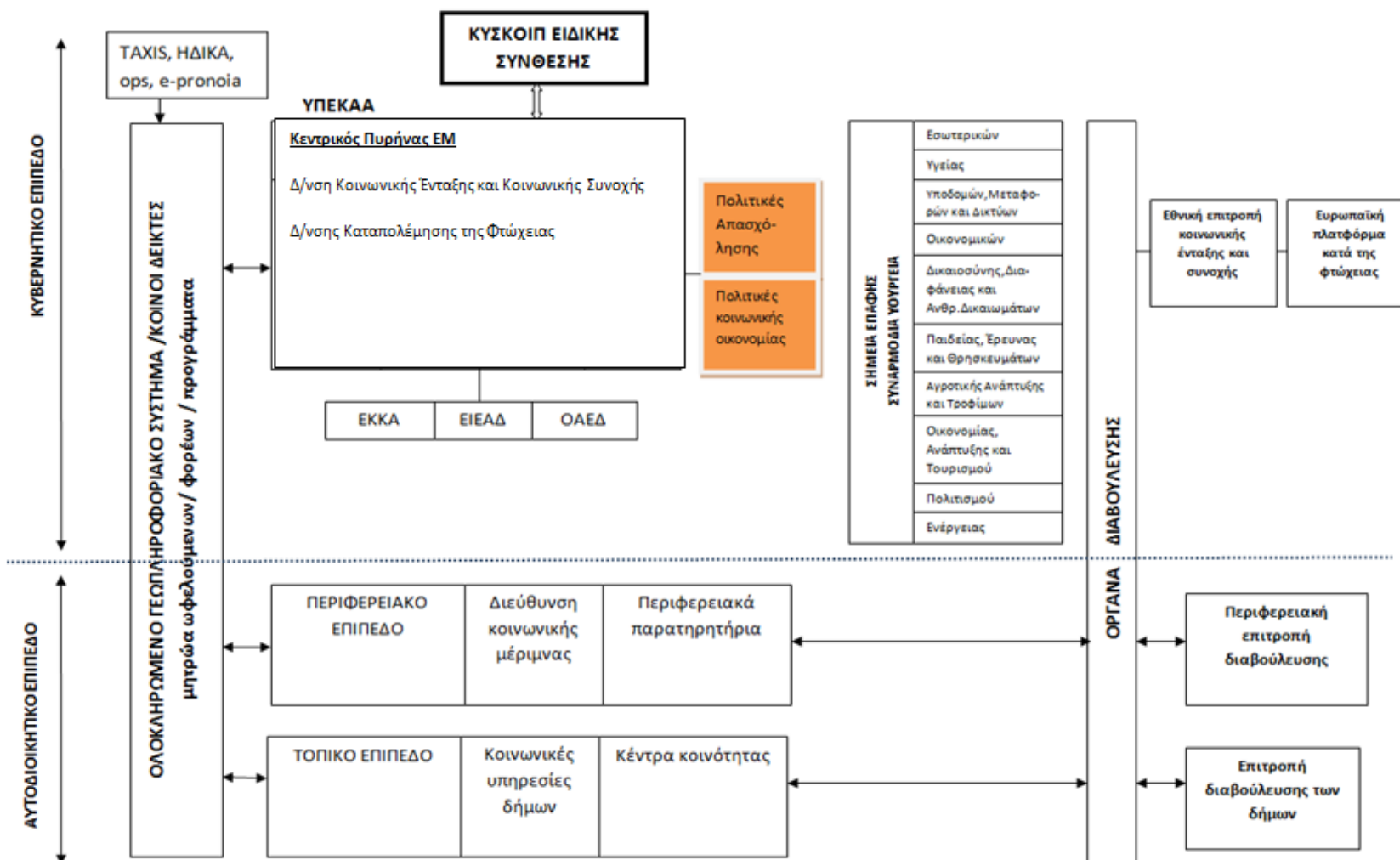
«Σκοπός της σύστασης του ΕΜ είναι να διαπιστώνει τις κοινωνικές ανάγκες των πολιτών, να συντονίζει τη χάραξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής, να παρακολουθεί και να αξιολογεί την εφαρμογή τους, να συμβάλει στην ενίσχυση της πληροφόρησης, της διαφάνειας, της αποδοτικότητας και της αποτελεσματικότητας του συστήματος κοινωνικής προστασίας, να τεκμηριώνει και εξειδικεύει τις πολιτικές και δράσεις

με γνώμονα τα σωρρευτικά χαρακτηριστικά των ατόμων, που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας, ακραίας φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, να σχεδιάζει, εποπτεύει και να αξιολογεί το θεσμικό πλαίσιο της πλήρους εφαρμογής του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης» (Ν. 4445/2016, άρθρο 2).

Η Τοπική Αυτοδιοίκηση (Περιφέρειες και Δήμοι) καλείται να επιτελέσει το σκοπό του ΕΜ σε περιφερειακό και τοπικό (Δήμοι) επίπεδο.

A.2. ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ ΕΜ

Ο ΕΜ αποτελείται από τρία επίπεδα διοικητικής λειτουργίας: το εθνικό, το περιφερειακό και το τοπικό μέσω των Δήμων. Σε Εθνικό Επίπεδο συμμετέχουν, το Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής, Το Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης μέσω των Δ/νσεων Πρόνοιας & Κοινωνικής Ένταξης και Συνοχής οι οποίες αποτελούν τον πηρύνα του ΕΜ, το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) και το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (Ε.Ι.Ε.Α.Δ.) αποτελούν τους δύο εποπτευόμενους φορείς του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Αφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, συναρμόδια Υπουργεία ως σημεία επαφής του ΕΜ, Οι Αρμόδιες Αρχές του ΕΣΠΑ, η Εθνική Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (Ε.Ε.Κ.Π.), σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας των Περιφερειών, το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, η Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου, τα Κέντρα Κοινότητας των Δήμων και οι Περιφερειακές και Δημοτικές Επιτροπές Διαβούλευσης.

Από το πρωτότυπο του Εθνικού Σχεδίου Δράσης του ΕΜ, Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, Απρίλιος 2016.

A.2.1 Εθνικός Μηχανισμός Κυβερνητικού Επιπέδου

A.2.1.1. Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής

Το Κυβερνητικό Συμβούλιο Κοινωνικής Πολιτικής αποτελεί το συλλογικό κυβερνητικό όργανο που λαμβάνει αποφάσεις για τη χάραξη πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής προστασίας, κατόπιν εισήγησης του Υπουργού Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης. Σε αυτό μπορούν να συμμετέχουν και συναρμόδια Υπουργεία σε θέματα κοινωνικής πολιτικής.

A.2.1.2. Κεντρικός Πυρήνας

Ο κεντρικός πυρήνας του ΕΜ προωθεί τις προτεραιότητες της Εθνικής Στρατηγικής Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ), παρακολουθεί και αξιολογεί την εφαρμογή της μέσα από στατιστικούς δείκτες, δεδομένα επιστημονικής έρευνας και διαβούλευσης με τους φορείς. Στόχος της επεξεργασίας και συλλογής δεδομένων είναι η «χρηστή, αποτελεσματική και αποδοτική διαχείριση των κοινωνικών πόρων και η διασφάλιση της μέγιστης κάλυψης των αναγκών των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων» (Ν. 4445/2016, άρθρο 19 , παρ. 1). Τον κεντρικό πυρήνα του ΕΜ αποτελούν η Δ/ση Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής και η Δ/ση Καταπολέμησης της Φτώχειας της Γενικής Δ/σης Πρόνοιας του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης.

Η Δ/ση Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής έχει ρόλο κεντρικού συντονιστή του ΕΜ και αποτελείται από τα Τμήμα Σχεδιασμού και Αξιολόγησης, Παρακολούθησης, Τεκμηρίωσης και Πληροφοριακών Συστημάτων. Είναι αρμόδια για τη διαμόρφωση προτάσεων πολιτικής μέσα από διαβούλευση με τους φορείς. Αξιοποιεί τη διαβούλευση, την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και στοιχείων τεκμηρίωσης για την αξιολόγηση των εφαρμοζόμενων πολιτικών σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο. Στη βάση της αξιολόγησης των πολιτικών που εφαρμόζονται στον τομέα της πρόνοιας και την κοινωνικής ένταξης προτείνει μέτρα βελτίωσης των στρατηγικών και των εφαρμοζόμενων μέτρων πολιτικής.

Προς την κατεύθυνση της αξιολόγησης των πολιτικών και της λήψης βελτιωτικών μέτρων, η Δ/ση τηρεί Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα (Ε.ΓΠ.Σ.) μέσα από το οποίο συλλέγει και επεξεργάζεται ειδικούς δείκτες μέτρησης της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού στο σύνολο της χώρας και ανά περιφέρεια. Το Ε.ΓΠ.Σ. τηρεί Μητρώο Ωφελουμένων, Φορέων και Κοινωνικών Προγραμμάτων όπου καταγράφονται οι ωφελούμενοι των κοινωνικών επιδομάτων μη ανταποδοτικού χαρακτήρα, οι δημόσιοι και ιδιωτικοί φορείς που παρέχουν υπηρεσίες κοινωνικής φροντίδας και ειδικότερα πληροφορίες για τη σύσταση και λειτουργίας τους. Τηρούνται επίσης στοιχεία εργαζομένων και οικονομικά στοιχεία όπως πόροι χρηματοδότησης, ισολογισμός, απολογισμός καθώς και δράσεις και πολιτικές προνοιακού χαρακτήρα από οποιονδήποτε φορέα οι οποίες χρηματοδοτούνται ή επιχορηγούνται από εθνικούς και κοινοτικούς πόρους (Ν. 4445/2016, άρθρο 19, παρ. 2). Το γεωπληροφοριακό σύστημα συμβάλλει στην πολυεπίπεδη χωρική επεξεργασία των δεδομένων της φτώχειας και επιτρέπει την αναπαράσταση της φτώχειας μέσω

διαδραστικών χαρτών (Ν. 4445/2016, άρθρο 19, παρ. 4.β). Είναι διασυνδεδεμένο με άλλα μητρώα που τηρούν φορείς της Γενικής Κυβέρνησης και άπτονται των θεμάτων της κοινωνικής πολιτικής, όπως με τις αρμόδιες υπηρεσίες της Γενικής Γραμματείας Δημοσίων Εσόδων. (Ν. 4445/2016, άρθρο 19, παρ., 5.στ & 6)

Η Δ/ση Καταπολέμησης της Φτώχειας Αποτελείται από τα Τμήματα Σχεδιασμού και Θεσμικής Υποστήριξης, Διοικητικής και Τεχνικής Υποστήριξης, Παρακολούθησης και Διασύνδεσης. Προωθεί τις προτεραιότητες της Εθνικής Στρατηγικής Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης (ΕΣΚΕ), αναφορικά με το Κοινωνικό Εισόδημα Αλληλεγγύης και την προώθηση των οφελουμένων στην αγορά εργασίας. Επίσης σχεδιάζει, ενημερώνει, παρακολουθεί και συντονίζει την εφαρμογή των προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της φτώχειας και της ακραίας φτώχειας. Λαμβάνει επίσης μέτρα κοινωνικής πρόνοιας και εποπτεύει την εφαρμογή τους με στόχο την ορθολογική αξιοποίηση των κοινωνικών πόρων. Συνεργάζεται με τον ΟΑΕΔ για το σχεδιασμό και υλοποίηση προγραμμάτων ένταξης στην εργασία των οφελουμένων του Κοινωνικού Εισοδήματος Αλληλεγγύης.

A.2.1.3. Συναρμόδια Υπουργεία

Ο ΕΜ διαθέτει δύο υπαλλήλους ως σημεία επαφής σε συναρμόδια για θέματα κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής Υπουργεία. Σε αυτά συγκαταλέγονται το Υπουργείο Εσωτερικών, Οικονομίας και Ανάπτυξης, το Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, Δικαιοσύνης, Υγείας, Πολιτισμού και Αθλητισμού, Περιβάλλοντος και Ενέργειας, Υποδομών και Μεταφορών, Μεταναστευτικής Πολιτικής, Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων.

A.2.1.4. Εποπτευόμενοι Φορείς του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικής Αλληλεγγύης (Ε.Κ.Κ.Α.) και το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού (Ε.Ι.Ε.Α.Δ.) αποτελούν τους δύο εποπτευόμενους φορείς του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, οι οποίοι παρέχουν επιστημονική υποστήριξη στη χάραξη πολιτικών. Το ΕΚΚΑ υποστηρίζει τη Δ/ση Πρόνοιας, ενημερώνει και πληροφορεί για υπηρεσίες και προγράμματα κοινωνικής αλληλεγγύης. Σχεδιάζει και εξειδικεύει τρόπους παρέμβασης σε ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες που βρίσκονται σε κατάσταση φτώχεια και ακραίας φτώχειας. Επίσης αξιολογεί και προτείνει μέτρα βελτίωσης των μέτρων πολιτικής που άπτονται των θεμάτων της κοινωνικής αλληλεγγύης.

Το ΕΙΕΑΔ συνδράμει επιστημονικά στη Δ/ση Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής αναφορικά με τις πολιτικές καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού, παρακολουθεί και αξιολογεί την πρόοδο της Εθνικής Στρατηγικής Κοινωνικής Ένταξης και Καταπολέμησης της Φτώχειας. Διατυπώνει διορθωτικές προτάσεις για τα προγράμματα φτώχειας όπως το Ελάχιστον Εισόδημα Αλληλεγγύης, το Ταμείο Βοήθειας για τους Άπορους και την Επανένταξη. Τροφοδοτεί επίσης το Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα του ΕΜ με στατιστικά στοιχεία που αφορούν το Μητρώο Ανέργων.

A.2.1.5. Αρμόδιες Αρχές του ΕΣΠΑ

Οι Αρμόδιες Αρχές του ΕΣΠΑ (π.χ διαχειριστικές Αρχές) διαβιβάζουν στον Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα στοιχεία στατιστικού χαρακτήρα που αφορούν κοινωνικά προγράμματα. Μέσα αυτών των στοιχείων ο κεντρικός πυρήνας του ΕΜ μπορεί να παρακολουθεί και να αξιολογεί τις συγχρηματοδοτούμενες δράσεις κοινωνικής ένταξης και προστασίας.

A.2.1.6. Εθνική Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας (Ε.Ε.Κ.Π.)

Η Εθνική Επιτροπή Κοινωνικής Προστασίας συστήνεται στο Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης για την προώθηση του κοινωνικού διαλόγου και την αξιοποίησή του στο πλαίσιο χάραξης κοινωνικής πολιτικής. Προς αυτή την κατεύθυνση αξιοποιούνται και τα πορίσματα των διαβουλεύσεων που λαμβάνουν χώρα στους Δήμους και τις Περιφέρειες.

Η Ε.Ε.Κ.Π. αποτελείται από:

α. Τον Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης ως Πρόεδρο, β. τον Αναπληρωτή Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιο για θέματα Κοινωνικής Αλληλεγγύης, γ. τον Αναπληρωτή Υπουργό Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, αρμόδιο για θέματα ανεργίας, δ. τον Γενικό Γραμματέα Πρόνοιας, ε. τον Συνήγορο του Πολίτη, στ. έναν (1) εκπρόσωπο της Κεντρικής Ένωσης Δήμων Ελλάδος (Κ.Ε.Δ.Ε.), ζ. έναν (1) εκπρόσωπο της Ένωσης Περιφερειών Ελλάδος (ΕΝ.Π.Ε.), η. έναν (1) εκπρόσωπο της Εκκλησίας της Ελλάδος, θ. έναν (1) εκπρόσωπο της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ατόμων με Αναπηρία (Ε.Σ.Α.μεΑ.), ι. έναν (1) εκπρόσωπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Ε.), ια. έναν (1) εκπρόσωπο του Συνδέσμου Επιχειρήσεων και Βιομηχανιών (Σ.Ε.Β.), ιβ. έναν (1) εκπρόσωπο της Γενικής Συνομοσπονδίας Επαγγελματιών Βιοτεχνών Εμπόρων Ελλάδος (Γ.Σ.Ε.Β.Ε.Ε.), ιγ. έναν (1) εκπρόσωπο της Εθνικής Συνομοσπονδίας Ελληνικού Εμπορίου (Ε.Σ.Ε.Ε.) και ιδ. έναν (1) εκπρόσωπο του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος (Σ.Κ.Λ.Ε.).

A.2.2. Εθνικός Μηχανισμός Αυτοδιοικητικού Επιπέδου: Ο ρόλος των Περιφερειών

Σε αυτοδιοικητικό επίπεδο όργανα του ΕΜ αποτελούν, η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας της Περιφέρειας, τα Περιφερειακά Παρατηρητήρια Κοινωνικής Ένταξης, η κοινωνική υπηρεσία του Δήμου, τα Κέντρα Κοινότητας, η Περιφερειακή και Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης.

Οι Περιφέρειες χαράσσουν την Περιφερειακή Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Φτώχειας και την Κοινωνική Ένταξη (ΠΕΣΚΕ) ακολουθώντας την αντίστοιχη εθνική στρατηγική και την στρατηγική «Ευρώπη 2020». Η ΠΕΣΚΕ συγχρηματοδοτείται από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο μέσω των Περιφερειακών Επιχειρησιακών Προγραμμάτων του ΕΣΠΑ 2014-2020.

A.2.2.1. Η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας

Η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας συντάσσει την Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης. Συντονίζει και παρακολουθεί την εφαρμογή της ΠΕΣΚΕ τόσο σε επίπεδο Περιφέρειας όσο και σε επίπεδο Δήμων. Επεξεργάζεται προτάσεις για την κάλυψη κοινωνικών αναγκών μέσα από την ανάπτυξη του κοινωνικού διαλόγου με φορείς και πολίτες καθώς και της αξιοποίησης δεδομένων μέτρησης και καλών πρακτικών. Διαβιβάζει στατιστικά στοιχεία και προτάσεις διαβούλευσης στον κεντρικό πυρήνα του ΕΜ για τη χάραξη κοινωνικών πολιτικών σε εθνικό επίπεδο.

Ειδικότερα σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο Ν. 4445/2016 στο άρθρο 13 η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας είναι αρμόδια για:

α. την κατηγοριοποίηση, ιεράρχηση και επεξεργασία παρεμβάσεων, προτάσεων και επιμέρους αναγκών, όπως αυτές προκύπτουν από τη διαδικασία της δημόσιας διαβούλευσης και τις σχετικές εισηγήσεις των Περιφερειακών και Δημοτικών Συμβουλίων και των αρμόδιων για θέματα κοινωνικής προστασίας υπηρεσιών τους

β. τη διατύπωση εισηγητικών προτάσεων για τη λήψη μέτρων και τη διαμόρφωση σχετικών πολιτικών και την υποβολή τους στο Περιφερειακό Συμβούλιο για έγκριση

γ. τη σύνταξη της Περιφερειακής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη (ΠΕ.Σ.Κ.Ε.), σε συνεργασία με τις αρμόδιες υπηρεσίες της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής και της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας

δ. το συντονισμό των Δήμων εντός των ορίων της οικείας Περιφέρειας σε θέματα κοινωνικής αλληλεγγύης και τη μέριμνα για την εφαρμογή των οριζόντιων μέτρων πολιτικής και την ανάπτυξη παρεμβάσεων στο πλαίσιο της αντιμετώπισης ειδικών τοπικών αναγκών

ε. την κατάλληλη υποστήριξη και διάθεση τεχνογνωσίας στους Δήμους για την εφαρμογή και παρακολούθηση των πολιτικών κοινωνικής ένταξης, στ. τη δικτύωση όμορων Δήμων με επιδιωκόμενο σκοπό την αντιμετώπιση κοινών αναγκών

ζ. την παρακολούθηση σε περιφερειακό επίπεδο των ΠΕ.Σ.Κ.Ε., με έμφαση στην πρόοδο, που έχει επιτευχθεί κατά την εφαρμογή των επιμέρους δράσεων και την επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί, τόσο σε επίπεδο Περιφέρειας, όσο και σε επίπεδο Δήμων

η. την αξιοποίηση στοιχείων και πληροφοριών από τα πληροφοριακά συστήματα και τις εισηγήσεις των Κοινωνικών Υπηρεσιών των Δήμων, καθώς και την εξέταση της μεταβολής των δεικτών κοινωνικού αποκλεισμού, σε μεσοπρόθεσμο και μακροπρόθεσμο ορίζοντα

θ. τη διενέργεια τακτικών συναντήσεων με εκπροσώπους της οικείας Περιφέρειας, των Δήμων, των κοινωνικών εταίρων, της κοινωνίας των πολιτών, των φορέων υλοποίησης παρεμβάσεων κοινωνικού χαρακτήρα, της Ειδικής Υπηρεσίας Διαχείρισης στο πλαίσιο Περιφερειακού Επιχειρησιακού Προγράμματος (Ε.Υ.Δ.-Π.Ε.Π.), του Τμήματος Κοινωνικών Υποθέσεων της Αποκεντρωμένης Διοίκησης, σχετικά με την υλοποίηση των επιμέρους παρεμβάσεων και γενικότερα τη διενέργεια κοινωνικού διαλόγου - διαβούλευσης σε περιφερειακό επίπεδο

ι. τη δικτύωση των φορέων υλοποίησης προνοιακών παρεμβάσεων και κοινωνικών υπηρεσιών σε περιφερειακό επίπεδο, ια. την καταγραφή των βέλτιστων πρακτικών και τον εντοπισμό αποκλίσεων στην υλοποίηση

ιβ. τη διαβίβαση στοιχείων, δεδομένων και πληροφοριών προς το Ε.ΓΠ.Σ. του Εθνικού Μηχανισμού και

ιγ. τη σύνταξη και υποβολή ετήσιας έκθεσης, κατόπιν έγκρισης από το οικείο Περιφερειακό Συμβούλιο, προς τις αρμόδιες υπηρεσίες της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής και της Διεύθυνσης Καταπολέμησης της Φτώχειας της Γενικής Διεύθυνσης Πρόνοιας».

A.2.2.2. Το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης

Το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης έχει έδρα την Περιφέρεια και αποσκοπεί στην αποτελεσματική παρακολούθηση και το συντονισμό των στόχων που εξειδικεύονται στο πλαίσιο της Περιφερειακής Στρατηγικής Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΣΚΕ). Αναδεικνύει τοπικές ανάγκες σε θέματα πολιτικών κοινωνικής προστασίας στη βάση διεξαγωγή έρευνας όπως για παράδειγμα για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών, τη διατύπωση των επιπτώσεων συγκεκριμένων πολιτικών στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της, ειδικές μελέτες για την ένταξη στην εργασία και την ανάπτυξη οικονομικής δραστηριότητας, την παρακολούθηση φαινομένων ακραίας φτώχειας & υπερχρεωμένων νοικοκυριών και άλλων κοινωνικών φαινομένων στη γεωγραφική τους διάσταση. Το Παρατηρητήριο συνιστά ένα εργαλείο πολιτικής που βασίζεται σε πραγματικά δεδομένα και λειτουργεί ως μέσο παρακολούθησης και αξιολόγησης της κοινωνικής στρατηγικής (ΠΕΣΚΕ) σε περιφερειακό επίπεδο (Ν. 4445/2016). Είναι σημαντική η συμβολή του στην ενίσχυση της ΠΕΣΚΕ αναφορικά με την προώθηση δράσεων κοινωνικής ανάπτυξης.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 14 του Ν. 4445/2016

«Η λειτουργία του Παρατηρητηρίου αποσκοπεί:

α. στην αποτελεσματική παρακολούθηση και το συντονισμό των στόχων, οι οποίοι εξειδικεύονται στο πλαίσιο της ΠΕ.Σ.Κ.Ε.

β. στην ανάδειξη τοπικών αναγκών σε θέματα πολιτικών κοινωνικής προστασίας, πρόνοιας και αλληλεγγύης

γ. στη διαβίβαση στοιχείων και πληροφοριών στο Ε.ΓΠ.Σ. του Εθνικού Μηχανισμού

δ. στην αποτύπωση και χαρτογράφηση των χωρικών διαστάσεων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

2. Ως πυλώνας της κοινωνικής ένταξης σε αυτοδιοικητικό επίπεδο, το Παρατηρητήριο προωθεί ιδίως τις ακόλουθες δράσεις:

α. την εκπόνηση ετήσιας Περιφερειακής Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης για τη διαπίστωση των επιπτώσεων συγκεκριμένων πολιτικών στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της οικείας Περιφέρειας

β. την ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων και δεικτών παρακολούθησης των διαδικασιών κοινωνικής ένταξης των ωφελούμενων της ΠΕ.Σ.Κ.Ε., ιδίως σε

ζητήματα, που άπτονται της ένταξης στην αγορά εργασίας και της ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας

γ. την παρακολούθηση και καταγραφή κοινωνικών φαινομένων, όπως ακραία φτώχεια, υπερχρεωμένα νοικοκυριά και την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, ιδιαίτερα των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων

δ. Τη δημιουργία διαδικτυακής πύλης για την καταγραφή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση συγκεντρωτικών στοιχείων στατιστικού χαρακτήρα και αναφορών κοινωνικών φαινομένων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, καθώς και δράσεων της περιφερειακής στρατηγικής».

A.2.2.3. Η Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου

Η Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου συλλέγει και επεξεργάζεται στοιχεία που σχετίζονται με όλες τις μορφές αποστέρησης (εισόδημα, υγεία, στέγαση, εκπαίδευση, απασχόληση, κ.α.) σε επίπεδο Δήμου τα οποία διαβιβάζει στον πηρύνα του ΕΜ. Εισηγείται επίσης στο Δημοτικό Συμβούλιο και τα αρμόδια όργανα της Περιφέρειας τη χάραξη πολιτικών και τη λήψη κοινωνικών μέτρων σε επίπεδο Δήμου.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 15 του Ν. 4445/2016 η Κοινωνικής Υπηρεσίας του Δήμου:

«α. συλλέγει και επεξεργάζεται στοιχεία και πληροφορίες, που σχετίζονται με τις πτυχές του κοινωνικού αποκλεισμού και της υλικής αποστέρησης (όπως εισόδημα- φτώχεια, απασχόληση- ανεργία, εκπαίδευση και κατάρτιση, στέγαση, υγεία και κοινωνική φροντίδα, τοπικό περιβάλλον) σε επίπεδο Δήμου

β. υποστηρίζει το έργο των χαρτογραφήσεων, ερευνών και μελετών του Τμήματος Τεκμηρίωσης και Πληροφοριακών Συστημάτων της Διεύθυνσης Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής του Υπουργείου Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Κοινωνικής Αλληλεγγύης, γ. διαβουλευεται με την τοπική κοινωνία και εισηγείται προς το Δημοτικό Συμβούλιο και τα αρμόδια όργανα της Περιφέρειας τη χάραξη πολιτικών και τη λήψη μέτρων για την κοινωνική ένταξη

δ. λειτουργεί ως σημείο αναφοράς των φορέων υλοποίησης έργων για την κοινωνική ένταξη, οι οποίοι δραστηριοποιούνται στα όρια της διοικητικής αρμοδιότητας του Δήμου και στο πλαίσιο αυτό συντάσσει χάρτη χωρικών παρεμβάσεων, τον οποίο υποβάλλει στο Ε.Γ.Π.Σ. του Εθνικού Μηχανισμού

ε. προωθεί τη δικτύωση των φορέων υλοποίησης παρεμβάσεων και των κοινωνικών υπηρεσιών, που δρουν σε τοπικό, περιφερειακό και εθνικό επίπεδο, για την υλοποίηση ολιστικών παρεμβάσεων

στ. μεριμνά για την εφαρμογή των οριζόντιων πολιτικών

ζ. υποβάλλει στοιχεία, δεδομένα και πληροφορίες, που άπτονται του κοινωνικού αποκλεισμού των ατόμων, του είδους της προνοιακής στήριξης και των κοινωνικών παροχών των ωφελούμενων, προς τη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας της οικείας Περιφέρειας και στις αρμόδιες κεντρικές υπηρεσίες του Εθνικού Μηχανισμού».

A.2.2.4. Τα Κέντρα Κοινότητας

Τα Κέντρα Κοινότητας προβλέπονται στον Ν. 4368/2016 ως νέες συμπληρωματικές δομές των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων και εποπτεύονται από αυτές. Σκοπός του είναι να ενισχύσουν την κοινωνική παρέμβαση του ΕΜ σε τοπικό επίπεδο ως ενιαία σημεία επαφής (one stop-shop). Σε αυτά οι πολίτες διασυνδέεται με όλα τα κοινωνικά προγράμματα και τηρείται εξατομικευμένος φάκελλος αρχείου των οφελουμένων. Στοιχεία του αρχείου διαβιβάζονται στον κεντρικό πηρύνα του ΕΜ για την παρακολούθηση της αποτελεσματικότητας της εφαρμογής των κοινωνικών προγραμμάτων κατά τόπους και εξατομικευμένα.

Πιο συγκεκριμένα, σύμφωνα με το άρθρο 16 του Ν. 4445/2016 σκοπός της λειτουργίας των Κέντρων Κοινότητας στο πλαίσιο του Εθνικού Μηχανισμού είναι η περαιτέρω υποστήριξη των Δήμων στην εφαρμογή πολιτικών κοινωνικής προστασίας και καταπολέμησης του κοινωνικού αποκλεισμού και η ανάπτυξη ενός τοπικού σημείου αναφοράς για την υποδοχή, εξυπηρέτηση και διασύνδεση των πολιτών με κοινωνικά προγράμματα και υπηρεσίες προνοιακού χαρακτήρα, που υλοποιούνται σε τοπικό, περιφερειακό ή εθνικό επίπεδο.

«Ως χώρος πρώτης υποδοχής, τα Κέντρα Κοινότητας συμβάλλουν στο έργο των κοινωνικών υπηρεσιών των Δήμων στο πλαίσιο του Εθνικού Μηχανισμού, επιτελώντας:

- α. την υποδοχή, καταγραφή και εξυπηρέτηση των ωφελούμενων, μέσω πληροφοριακού συστήματος, το οποίο εξασφαλίζει τη συλλογή και επεξεργασία στοιχείων και δεδομένων
- β. τη σύσταση και διαχείριση αρχείου και ατομικών φακέλων των ωφελούμενων
- γ. τη διαβίβαση των στοιχείων στις αρμόδιες για θέματα κοινωνικής προστασίας υπηρεσίες των Δήμων και την απευθείας και άμεση ενημέρωση του Ε.Γ.Π.Σ. του Εθνικού Μηχανισμού».

A.2.2.5. Περιφερειακή και Δημοτική Επιτροπή Διαβούλευσης

Η Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης συγκαταλέγεται στα αυτόδιοικητικά όργανα του ΕΜ για τη διεξαγωγή του κοινωνικού διαλόγου και τη διατύπωση κοινωνικών αιτημάτων. Η Περιφερειακή Επιτροπή Διαβούλευσης είναι θεσμοθετημένη με τον Ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης» (άρθρο 178). Αποτελείται από τους Δημάρχους της Περιφέρειας και εκπροσώπους:

- Α) των οργανώσεων των εργοδοτών και των εργαζομένων
- Β) των επιμελητηρίων και των επιστημονικών οργανώσεων
- Γ) των συνεταιριστικών οργανώσεων
- Δ) της αποκεντρωμένης διοίκησης στην οποία υπάγεται η περιφέρεια
- Ε) των κρατικών υπηρεσιών που έχουν της έδρα τους στην περιφέρεια
- Στ) οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών στην περιφέρεια
- Ζ) πολίτες

Στις συνεδριάσεις της Επιτροπής προσκαλούνται και συμμετέχουν και οι εκπρόσωποι των πολιτικών κομμάτων που εκπροσωπούνται στη Βουλή καθώς και οι

επικεφαλείς των περιφερειακών παρατάξεων που εκπροσωπούνται στο Περιφερειακό Συμβούλιο. Ο ρόλος της Επιτροπής είναι γνωμοδοτικός και εισηγείται θέματα προς ψήφιση στο Περιφερειακό Συμβούλιο.

Η Δημοτική Επιτροπή διαβούλευση είναι θεσμοθετημένη με τον Ν. 3852/2010 «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης – Πρόγραμμα Καλλικράτης» (άρθρο 76). Αποτελείται από εκπροσώπους των φορέων της τοπικής κοινωνίας, όπως:

- α) των τοπικών εμπορικών και επαγγελματικών συλλόγων και οργανώσεων
- β) των επιστημονικών συλλόγων και φορέων
- γ) των τοπικών οργανώσεων εργαζομένων και εργοδοτών
- δ) των εργαζομένων στο δήμο και τα νομικά του πρόσωπα
- ε) των ενώσεων και συλλόγων γονέων
- στ) των αθλητικών και πολιτιστικών συλλόγων και φορέων
- ζ) των εθελοντικών οργανώσεων και κινήσεων πολιτών
- η) άλλων οργανώσεων και φορέων της κοινωνίας των πολιτών
- θ) εκπρόσωποι των τοπικών συμβουλίων νέων και
- ι) δημότες

Στις συνεδριάσεις της επιτροπής καλούνται κατά περίπτωση και συμμετέχουν χωρίς δικαίωμα ψήφου και εκπρόσωποι αρμόδιων κρατικών αρχών, των τοπικών οργανώσεων πολιτικών κομμάτων, καθώς και οι επικεφαλής των δημοτικών παρατάξεων που εκπροσωπούνται στο δημοτικό συμβούλιο. Ο ρόλος της Επιτροπής είναι γνωμοδοτικός έναντι του Δημοτικού Συμβουλίου στο οποίο γνωμοδοτεί και το οποίο αποφασίζει.

Τα πρακτικά των Περιφερειακών και Δημοτικών Επιτροπών Διαβούλευσης διαβιβάζονται στη Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας και στην Κοινωνικής Υπηρεσία του Δήμου αντίστοιχα για τη διατύπωση και εξειδίκευση προτάσεων πολιτικής.

Συμπεράσματα

Για πρώτη φορά στην ιστορία εξευρωπαϊσμού της ελληνικής κοινωνικής διοίκησης δίνεται η δυνατότητα στην περιφερειακή διοίκηση να ασκήσει κοινωνική πολιτική στη γεωγραφική της επικράτεια και ταυτόχρονα να συμβάλει στη συνολική διαμόρφωση και άσκηση της κοινωνικής πολιτικής «από τα κάτω». Η δυνατότητα αυτή επιχειρείται μέσα από τη συμμετοχή των Περιφερειών σε ένα πολυεπίπεδο σύστημα διαχειριστιολογικής διοίκησης η οποία επιδιώκει την είσοδο στη γραφειοκρατία νέων μορφών και εργαλείων διακυβέρνησης. Η νέα τεχνολογία - τρόπον τινά - που υιοθετούν οι Περιφέρειες προωθείται μέσα από τον Εθνικό Μηχανισμό συντονισμού, παρακολούθησης και αξιολόγησης των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και κοινωνικής συνοχής, όπως αυτός σχεδιάστηκε και θεσμοθετήθηκε στην Ελλάδα με τον Ν. 4445/2016.

Οι Περιφέρειες καλούνται να αναλάβουν ρόλο συντονιστή του ΕΜ στην περιοχή τους προκειμένου να παρακολουθήσουν, να αξιολογήσουν την αποτελεσματική εφαρμογή των κοινωνικής πολιτικής στη γεωγραφική τους επικράτεια και να προτείνουν μέτρα βελτίωσης. Ένα σύνολο κρίσιμων δρώντων ενεργοποιούνται προς αυτή την κατεύθυνση ανάμεσά τους, η Δ/ση Κοινωνικής Μέριμνας, το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης, η Κοινωνική Υπηρεσία του Δήμου, τα Κέντρα Κοινότητας και οι Περιφερειακές και Δημοτικές Επιτροπές Διαβούλευσης. Γύρω από την ενεργοποίηση των δρώντων, διαμορφώνεται ένα δίκτυο ή κοινότητα πολιτικής που συστήνεται προκειμένου οι Περιφέρειες να διαχειριστούν ένα σύνολο πληροφοριών για να αξιολογήσουν στη βάση μετρήσιμων στοιχείων την αποτελεσματικότητα της κοινωνικής πολιτικής.

Για την επιτέλεση του έργου των Περιφερειών, τα μέλη της κοινότητας πολιτικής επικοινωνούν μεταξύ τους μέσα από Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα το οποίο μεταφέρει την πληροφορία στους φορείς χάραξης πολιτικής από τα κάτω προς τα πάνω του ΕΜ και αντίστροφα. Η πληροφορία αυτή αφορά πιο συγκεκριμένα: α. την ανάδειξη κοινωνικών αιτημάτων που αναδύονται από μέσα από τις Επιτροπές Διαβούλευσης και τις κοινωνικές υπηρεσίες β. επιστημονικά δεδομένα καταγραφής της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από τα Περιφερειακά Παρατηρητήρια & τις κοινωνικές υπηρεσίες γ. στατιστικά στοιχεία και στοιχεία μέτρησης της αποτελεσματικότητας των εφαρμοζόμενων πολιτικών μέσα από τα Περιφερειακά Παρατηρητήρια γ. μητρώα ωφελουμένων, προγραμμάτων και φορέων, δ. άλλες πληροφορίες που εισέρχονται από μητρώα των Υπουργείων στο Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα ε. γεωγραφική αποτύπωση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού μέσα από διαδραστικούς χάρτες.

Η χρήση της νέας τεχνολογίας συνιστά εργαλείο του διαχειριστιολογικού παραδείγματος διοίκησης και ως εκ τούτου εντάσσεται στην λογική της αποτελεσματικότητας της περιφερειακής κοινωνικής διοίκησης. Τόσο η νέα τεχνολογία, όσο και η επιστήμη και τα δίκτυα πολιτικής που προτείνονται στον ΕΜ, συνιστούν νέες μορφές διακυβέρνησης που προάγουν τον εξορθολογισμό της κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Αν και ο εξορθολογισμός της κοινωνικής διοίκησης και η αποτελεσματικότητα των μέτρων πολιτικής που υιοθετούνται οφείλουν να είναι το ζητούμενο στην κοινωνική πολιτική αλλά και στη δημόσια πολιτική εν γένει, οι νέες μορφές διακυβέρνησης ως προτεινόμενα μέσα διαχείρισης δεν πρέπει να συγχέονται με τις λύσεις που πρέπει να δίνονται απέναντι στα κοινωνικά προβλήματα. Τα μέσα διοίκησης δεν συνιστούν με άλλα λόγια λύσεις πολιτικής. Δεν πρέπει συνεπώς να λησμονείται ότι η δημόσια διοίκηση οφείλει να αναζητά πάντα ποιοτικές και πολιτικές απαντήσεις στο ερώτημα: αποτελεσματικότητα ως προς τί και ως προς ποιόν.

Πρόκειται για ερωτήματα που θα απασχολήσουν την περαιτέρω ανάλυση της δημόσιας πολιτικής ειδικότερα στο στάδιο της εφαρμογής της καθώς, ο σχεδιασμός που μελετάται δεν σηματοδοτεί το τέλος της πολιτικής. Αντιθέτως, αποτελεί ένα σημείο της συνολικής διαδικασίας διαμόρφωσης της πολιτικής η εξέλιξη της οποίας βρίσκεται συνεχώς υπό την επιρροή εξουσιαστικών σχέσεων και συμφερόντων, προηγούμενων υπηρεσιακών πρακτικών, διαφορετικών προτεραιοτήτων, ιδεολογιών ακόμη και απρόβλεπτων παραγόντων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Atkinson B., Anthony (2003), “Social Europe and social science”, *Social Policy & Society* 2(4), (261–272).
- Atkinson M. M., Coleman, W. D., (1992) “Policy networks, policy communities and the problem of governance”, *Governance*, 5 (2), (154-180).
- Aucoin, Pierre, (1990), “Administrative reform in public management. Paradigms, principles, paradoxes and pendulums”, *Governance*, 3, (2), (115-137).
- Castel, Robert, (1996), “Work and usefulness to the world”, *International Labour Review*, 135(6), (15-22).
- Castel, Robert, (2002), “The roads of disaffiliation: Insecure work and vulnerable relationships”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 24(3), 2000, (519-535).
- Castel, Robert, (2002), “Emergence and transformations of social property”, *Constellations*, 9(3), (318-334).
- Castel, Robert, (2004) “From manual workers to wage laborers: Transformation of the social question”, *Industrial & Labor Relations Review*, 58(1) , Book review by Gerald Friedman.
- Clarke, John and Newman, Janet, (1997), *The Managerial State. Power, Politics and Ideology in the Remaking of Social Welfare*, Sage Publications, London.
- Cobb Roger, Ross Jennie-Keith, Marc Howard Ross, (1976), “Agenda building as a comparative political process” *American Political Science Review*, 70 (1).
- Cohen, D., Michael, James G. March, Johan P. Olsen, (1972), “A garbage can model of organizational choice”, *Administrative Science Quarterly*, 17(1), (1-25).
- Drucker, F., Peter, (1988), *Management: Tasks, Responsibilities, Practices*, Heinemann Professional Publishing.
- Easton, David, (1953), *The Political System*, Alferd A., Knopf, New York.
- Easton, David, (1965), *A Framework for Political Analysis*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J..
- Ellison, Nick, (2006), *The Transformation of Welfare States?*, Routledge, London.
- Esping-Andersen, Gøsta, (1990), *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Cambridge, Polity Press.
- Esping-Andersen, Gøsta (ed.), (1996), *Welfare States in Transition*, Sage, London.
- Evans, Mark, (2010), *New Directions on the Study of Policy Transfer*, Routledge.
- Evans, Mark, (2009), “Policy transfer in critical perspective”, *Policy Studies* 30(3), June (243-268).
- Evans, Mark, Davies Jonathan, (2009), “Understanding policy transfer: A multi-level, multi-disciplinary perspective”, *Public Administration*, 30(3), June (289-311).
- Featherstone, Kevin, Radaelli, R. Claudio, (eds), (2003), *The Politics of Europeanization*, Oxford University Press.
- Ferrera, Maurizio, Hemerijck, Anton, Rhodes, Martin, (2000), *The Future of Social Europe. Recasting Work and Welfare in the New Economy*, Oeiras, Celta Editora.
- Freeman, R., (1983), “Strategic management: a stakeholder approach”, *Advances in Strategic Management*, vol. 1, (31-60).

- Greener, Ian, (2002), "Understanding NHS reform: The *policy-transfer*, social learning, and path-dependency perspectives", *Governance: An International Journal of Policy, Administration, and Institutions*, 15(2), April (161–183).
- Hall, A., Peter, Taylor C. R. Rosemary, (1996), "Political science and the three new institutionalism", *Political Studies* XLIV, (936-957).
- Hanf, K., F. W. Scharpf (eds), (1978), *Interorganizational Policy Making. Limits to Coordination and Central Control*, London, Sage.
- Helco, H. (1978), "Issue networks and the executive establishment" in A. King (ed), *The New*
- Hood, Christopher, (1995), the "New Public Management in the 1980s: Variations on a theme", *Accounting, Organizations and Society*, 20(2/3), (93-109).
- Kenis, Patrick, Schneider Volker, in Martin, Bernard, Renate, Mayntz (eds), (1991), *Policy Networks. Empirical Evidence and Theoretical Characteristics*, Westview Press, Frankfurt.
- Kingdon, J., (1984), *Agendas, Alternatives and Public Policies*, Boston Little Brown.
- Kohler-Koch, Beate, Eising, Rainer, (1999), *The Transformation of Governance in the European Union*, Routledge, London.
- Lavdas, Kostas, (1997), *The Europeanization of Greece: Interest Politics and the Crisis of Integration*, Basingstoke, Macmillan.
- Lebessis, N., Paterson, J., (2001), "Developing new modes of governance" στο O. De Schutter, N. Lebessis, J. Paterson (eds), *Governance in the European Union*, Luxemburg, Office for Official Publication of the European Communities.
- Levitas, Ruth, (1996), "The concept of social exclusion and the New Durkheimian hegemony", *Critical Social Policy* 16, (5-20).
- Levitas, Ruth, (1998), *The Inclusive Society? Social Exclusion and new Labour*, Macmillan, Basingstone.
- Levi –Strauss, Claude, *Structural Anthropology*, Basic Books, New York 1963.
- Lousbury, Micheal and Ventresca, Marc, (2003), "New structuralism in organizational theory", *Organization*, v. 10 (3), (457-480).
- March, G., James, Olsen, P., Johan, (1983), "Organizing political life. What administrative reorganization tell us about government", *American Political Science Review*, 77 (2), (281-296).
- March, G., James, Olsen, P., Johan, (1989), *Rediscovering Institutions – The Organizational Basis of Politics*, The Free Press, N.Y..
- March, G., James, Olsen, P., Johan, (2005), "Elaborating new institutionalism", Center for European Studies, University of Oslo, Working Paper, 2005, διαθέσιμο στο: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2005/papers/wp05_11.pdf
- March, G., James, Olsen, P., Johan, (1984), "The new institutionalism: Organizational factors in political life", *The American Political Science Review*, American Political Science Association, September 1984, 78.
- March, G., James, Levitt, Barbara, (1988), "Organizational learning", *Annual Review of Sociology*, Vol. 14, 1988, pp. 319-340.
- Marsh David, Smith Martin, (2000), "Understanding *policy networks*: Toward a dialectical approach", *Political Studies*, 48, (4–21).

- Marsh D., Rhodes R. A. W., (1992), "Policy communities and issue networks: Beyond typology", in D. Marsh , R. A. W., (eds.), *Policy Networks in British Government*, Oxford, Oxford University Press.
- Mishra, Remesh, (1984), *The Welfare State in Crisis*, Harvester, Brighton.
- Mishra, Remesh, (1990), *The Welfare State in Capitalist Society*, Harvester, NY.
- Merton, K., Robert, (1968), *Social Theory and Social Structure*, The Free Press, N.Y..
- Meyer, W., John, Rowan, Brian, (1977), "Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony", *American Journal of Sociology*, 83, (340-363) or in Meyer W. John, Rowan Brian, (1991), "Institutionalized organizations: Formal structure as myth and ceremony", in Walter W. Powell and Paul J. DiMaggio (eds.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press, (41-62).
- Parsons, Wayne, (1995), *Public Policy. An Introduction to the Theory and Practice of Policy Analysis*, Edward Elgar.
- Perrow, Charles, (2000), "An organizational analysis of organizational theory", *Contemporary Sociology*, 29, May (469-476).
- Pierre, Jon, Peters, B. Guy, (2000), *Governance, Politics and the State*, Machmillan Press Ltd, London.
- Podolny, M., Joel, Karen L. Page, (1998), "Network forms of organization", *Annual Review of Sociology*, 24, (57-76).
- Powell, W., Walter, DiMaggio J. Paul (eds), (1991), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press.
- Powell, W., Walter, DiMaggio J. Paul, (1991), "The iron cage revisited: Institutional isomorphism and collective rationality in organization fields", in Powell W. Walter, DiMaggio J. Paul (eds), *The New Institutionalism in Organizational Analysis*, The University of Chicago Press, (63-81).
- Pollitt, Christopher, (1993), *Managerialism and the Public Services*, Oxford.
- Pollitt, Christopher, Bouckaert, Geert, (2004), *Public Management Reform. A Comparative Analysis*, Oxford Univerity Press, second edition.
- Sabatier, A., Paul (ed.), (1999), *Theories of the Policy Process*, Westview Press, Colorado (USA) & Oxford (UK).
- Schmitter, C., Philippe, Lehmbruch, Gerhard (ed.), (1982), *Patterns of Corporatist Policy-Making*, Sage Publications, London, Beverly Hills.
- Selznick, Philip, T.V.A. and the Grass Roots. (1966), *A Study in the Sociology of Formal Organization*, Harper Torchbooks, (first published 1949).
- Sen, Amartya, (2000), *Social Exclusion: Concept, Application and Scrutiny*, Social Development Papers no 1, Asian Development Bank, Manila, 2000.
- Simon, H. A., (1973), "The Organization of Complex Systems", in H. H. Pattee (ed), *Hierarchy Theory. The Challenge of Complex Systems*, New York, (3-27).
- Skocpol, Theda, (1985), "Bringing the state back in: strategies of analysis in current research", in Evans, P.B., D. Reuschmeyer, T. Skocpol (eds), *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Smith, M.J., "Policy networks", (1998), in Michael Hill (ed.), *The Policy Process: A Reader*, London, Prentice Hall, Harvester Wheatsheaf.

- Taylor-Gooby, Peter, (1991), "Welfare regimes and welfare citizenship", *Journal of European Social Policy*, 1(2), (93-105).
- Taylor-Gooby, Peter, (2004), "Open markets versus welfare citizenship: Conflicting approaches to policy convergence in Europe", in Taylor-Gooby, Peter (ed.), *Making a European Welfare State? Convergences and Conflicts Over European Social Policy*, Blackwell Publishing Ltd.
- Teague, Paul, (1999), "Reshaping employment regime in Europe: policy shifts alongside boundary change", *Journal of Public Policy*, 19(1).
- Titmuss, Richard, (1963), *Essays on Welfare State*, London, Unwin University Books.
- Titmuss, Richard, (1974), *Social Policy an Introduction*, N.Y. Pantheon Books.
- Titmuss, Richard., (1951), "Social administration in a changing society", *The British Journal of Sociology*, 2(3), September (183-197).
- Torring, Jacob, (2001), "Path dependent Danish welfare reforms: The contribution of the new institutionalism to understand evolutionary change", *Scandinavian Political Studies*, 24(4), Nordic Political Science Association.
- Townsend, Peter, (1979), *Poverty in the UK. A Survey of Household Resources and Standards of Living*, Harmond Sworth: Penguin Books Ltd .
- Vlasaki, Katerina, (2016), the "Social Economy in the time of crisis", 1st International Conference in Social Sciences, University of Crete, 10-12 June 2016, http://icconss.soc.uoc.gr/images/ecp/ICCONSS_16_8_5.pdf (electronic conference proceedings) .
- Wallace, William, Wallace, Helen and Pollack, Mark, (eds), (1996), *Policy Making in the European Union*, Oxford, Oxford University Press.
- Weber, Max, "Bureaucracy", in Sharma Aradhana, Gupta Akhil, *The Anthropology of the State*, Blackwell, 2006, pp. 49-70.
- Zucker, G., Lynne, (1987), "Institutional theories of organization", *Annual Review of Sociology* 13, (443-464).
- Βενιέρης, Δημήτρης, Παπαθεοδώρου, Χρήστος, (επιμ.), (2003), *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.
- Βλασάκη Κατερίνα, (2012), Ανάλυση Κρατικής Πολιτικής (public policy analysis). Η Αναδιοργάνωση των Δημοσίων Υπηρεσιών Απασχόλησης (ΔΥΑ) στην Ελλάδα, (Διδακτορική Διατριβή), Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης & Δημόσιας Διοίκησης, Εθνικό & Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- Βούλγαρης, Γιάννης, (1994), *Φιλελευθερισμός, Συντηρητισμός, Κοινωνικό Κράτος 1973-1990*, Θεμέλιο, Αθήνα.
- Γράβαρης, Διονύσης, (1993), «Στοιχεία για μια κριτική θεωρία της κοινωνικής πολιτικής», *Κοινωνικό Κράτος και Κοινωνική Πολιτική. Η Σύγχρονη Προβληματική*, στο Π. Γετίμης, Δ. Γράβαρης (επιμ.), Θεμέλιο, Αθήνα.
- Γράβαρης, Διονύσης, (1997), *Κρίση του Κοινωνικού Κράτους και Νεωτερικότητα*, Ίδρυμα Σάκη Καραγιωργα, Αθήνα.
- Διονύσης Γράβαρης, (1998), «Το «χτίσιμο» του κοινωνικού κράτους: από τον κομματικό λόγο στις κρατικές πολιτικές», στο Μιχάλης Σπουρδαλάκης (επιμ.), *ΠΑΣΟΚ: Κόμμα-Κράτος-Κοινωνία*, Πατάκη, Αθήνα.

- Γράβαρης, Διονύσης, (2003), «Η σχέση των παθητικών και ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης στο εσωτερικό της συνολικής κρατικής παρέμβασης στην αγορά εργασίας. Θεωρητικό πλαίσιο και εμπειρικά παραδείγματα», στο Δημήτρης, Βενέρης, Χρίστος, Παπαθεοδώρου (επιμ.), *Η κοινωνική πολιτική στην Ελλάδα. Προκλήσεις και Προοπτικές*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, (335-368).
- Κατρούγκαλος, Γιώργος, (1998), *Το Κοινωνικό Κράτος της Μεταβιομηχανικής εποχής. Θεσμοί Παροχικής Διοίκησης και Κοινωνικά Δικαιώματα στον Σύγχρονο Κόσμο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1998.
- Καυταντζόγλου, Ιωάννα Λ., (2006), *Κοινωνικός Αποκλεισμός: Εκτός, Εντός και Υπό. Θεωρητικές, Ιστορικές και Πολιτικές Καταβολές μιας Διφορούμενης Έννοιας*, Σαβάλλας.
- Κουζής Γιάννης, (1995), «Ο ρόλος του κράτους στη διαμόρφωση των συλλογικών εργασιακών σχέσεων και οι επιπτώσεις στο συνδικαλιστικό κίνημα», στο Κ. Σπανού (επιμ.), *Κοινωνικές Διεκδικήσεις και Κρατικές Πολιτικές*, Σάκκουλας, Αθήνα-Κομοτηνή.
- Κουζής, Γιάννης, (1997), «Η συμμετοχή των εργαζομένων στους φορείς χάραξης και άσκησης κοινωνικής πολιτικής», στο Κούλα Κασιμάτη, (επιμ.), *Το Ελληνικό Συνδικαλιστικό Κίνημα στο Τέλος του 20^{ου} Αιώνα*, Gutenberg, Αθήνα.
- Λάβδας, Κώστας, (2006), «Οι ομάδες συμφερόντων στον εξαρθρωμένο κορπορατισμό: Ο κοινωνικός διάλογος στην Ελλάδα και ο ευρωπαϊκός «ανταγωνιστικός κορπορατισμός», στο Featherstone, Kevin, (επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα. Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, Γιώργος Νιάρχος (μετ.), Οκτώ, Αθήνα, 2006, (119-146).
- Λυμπεράκη, Αντιγόνη, Δενδρινός Γιώργος, (2004), *Ευέλικτη εργασία. Νέες Μορφές και Ποιότητα Απασχόλησης*, Αθήνα, Εκδόσεις Κέρκυρα.
- Λυριντζής, Χρήστος, Νικολακόπουλος, Ηλίας, Σωτηρόπουλος, Δημήτρης Α., (επιμ.), (1996), *Κοινωνία και Πολιτική, Όψεις της Γ' Ελληνικής Δημοκρατίας 1974-1994*, Ελληνική Εταιρεία Πολιτικής Επιστήμης, Θεμέλιο.
- Λυριντζής, Χρήστος, (2006), «Το μεταβαλλόμενο κομματικό σύστημα: Σταθερή δημοκρατία, αμφισβητούμενος «εκσυγχρονισμός»», στο Featherstone, Kevin, (επιμ.), *Πολιτική στην Ελλάδα. Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, Γιώργος Νιάρχος (μετ.), Οκτώ, Αθήνα.
- Μακρυδημήτρης, Αντώνης, (2004), *Προσεγγίσεις στη Θεωρία των Οργανώσεων*, Καστανιώτη.
- Μουζέλης, Νίκος, (1991), *Οργάνωση και Γραφειοκρατία. Ανάλυση των σύγχρονων θεωριών*, Μαθιουδάκη-Ανδρονόπουλου, Αθήνα.
- Μπέργκερ, Πήτερ, Λούκμαν Τόμας, (2003), *Η Κοινωνική Κατασκευή της Πραγματικότητας*, Νήσος, Αθήνα.
- Οικονόμου, Χαράλαμπος, Φερώνας, Ανδρέας (επιμ.), (2006), *Οι εκτός των Τειχών Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα.
- Παναγιωτοπούλου Ρόη, (1997), *Η Επικοινωνία στην Οργάνωση. Η εξέλιξη των θεωριών των Οργανώσεων και οι Επικοινωνιακές τους Διαστάσεις*, Κριτική, Αθήνα.
- Ροζανβάλον, Πιερ, (2001), *Το Νέο Κοινωνικό Ζήτημα. Επανεξετάζοντας το Κράτος Πρόνοιας*, Μεταίχμιο.

- Σπανού, Καλλιόπη, (2000), *Διοίκηση, Πολίτες και Δημοκρατία*, Παπαζήσης, Αθήνα.
- Σπανού, Καλλιόπη, (2001), «Δημόσια Διοίκηση και δημόσια πολιτική», στο Ε. Σπηλιωτόπουλος, Α. Μακρυδημήτρης (επιμ.), *Η Δημόσια Διοίκηση στην Ελλάδα*, Σάκκουλας, Αθήνα, (169-188).
- Σπανού, Καλλιόπη, (2005), *Η πραγματικότητα των Δικαιωμάτων. Κρατικές Πολιτικές και Πρόσβαση στις Υπηρεσίες*, Σαββάλας, Αθήνα.
- Στασινοπούλου, Όλγα, (1990), *Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη-Σύγχρονες Θεωρητικές Προσεγγίσεις*, Gutenberg, Αθήνα.
- Στασινοπούλου, Όλγα, (2002), *Ζητήματα Σύγχρονης Κοινωνικής Πολιτικής. Από το Κράτος Πρόνοιας στο «Νέο» Προνοιακό Πλουραλισμό*, Αθήνα, Gutenberg.
- Φερόνας, Ανδρέας (επιμ.), (2006), *Οι εκτός των Τειχών Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός στις σύγχρονες κοινωνίες*, Διόνικος, Αθήνα, 2006.
- Chevallier, Jacques, (1993), *Διοικητική Επιστήμη*, Σάκκουλας, Καλλιόπη Σπανού (επιμ.), Β. Ανδρουλάκης, Β. Σουλανδρου (μετ.), Αθήνα, 1993.
- Featherstone, Kevin, (επιμ.), (2007), *Πολιτική στην Ελλάδα. Η Πρόκληση του Εκσυγχρονισμού*, Γιώργος Νιάρχος (μετ.), Οκτώ, Αθήνα.
- Hall, Stuart, Held, David, McGrew Anthony, (2003), *Η Νεωτερικότητα Σήμερα: Οικονομία, Κοινωνία, Πολιτική, Πολιτισμός*, Θανάσης Τσακίρης, Βίκτωρας Τσακίρης (μετ.), Σββάλας, Αθήνα.
- Muller, Pierre, Surel, Yves, (2002), *Η Ανάλυση των Πολιτικών του Κράτους*, Μαριάννα, Ψύλλα (επιμ.), Δέσποινα, Παπαδοπούλου-Μαριάννα, Ψύλλα (μετ.), Τυπωθήτω, Αθήνα, 2002.
- Offe, Claus, (1993), *Κοινωνία της Εργασίας*, Γιάννης Τουτζιαράκης (επιμ.), Νήσος, Αθήνα.
- Weber, Max, (1996), *Κοινωνιολογία του Κράτους*, Μιχ. Κυπραίος (μετ.), Κένταυρος, Αθήνα.
- Weber, Max, (2001), *Οι Τύποι της Εξουσίας*, Θανάσης Γκιούρας (μετ.), Κένταυρος, Αθήνα.
- Weber, Max, (2009), *Οικονομία και Κοινωνία. Κοινωνιολογία της Εξουσίας*, Θανάσης Γκιούρας (μετ.-επιμ.), Σαββάλας, Αθήνα.

ΠΗΓΕΣ

- Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο για την Κοινωνική Ένταξη (ΕΣΚΕ), Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικής Ασφάλισης και Πρόνοιας, Αθήνα, 2014.
- Περιφερειακή Στρατηγική Καταπολέμησης της Φτώχειας και Κοινωνικής Ένταξης (ΠΕΣΚΕ) Περιφέρειας Κρήτης.
- Ν. 4445/2016 «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνικής αλληλεγγύης και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016» (ΦΕΚ 236/19-12-2016).
- Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4445/2016 «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνικής αλληλεγγύης και εφαρμοστικές διατάξεις του ν. 4387/2016» (ΦΕΚ 236/19-12-2016).
- Ν. 3852/10 (ΦΕΚ 87 Α/7-6-2010), «Νέα Αρχιτεκτονική της Αυτοδιοίκησης και της Αποκεντρωμένης Διοίκησης - Πρόγραμμα Καλλικράτης».
- Κανονισμός (ΕΕ) αριθμ. 1303/2013 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Δεκεμβρίου 2013
- Στρατηγική «Ευρώπη 2020», Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 3.3.2010, COM(2010) 2020
- Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης, ΕΣΠΑ 2014-2020, Υπουργείο Ανάπτυξης & Ανταγωνιστικότητας, Αθήνα, 2014.

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης (RIS3Crete)
ως βασικό εργαλείο ανάπτυξης καινοτόμου επιχειρηματικότητας στην
Περιφέρεια Κρήτης

Χρυσή Δασκαλάκη²³

Με την υλοποίηση της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης επιδιώκουμε να δημιουργήσουμε σαφείς, σταθερές και προβλέψιμες συνθήκες για επενδύσεις στους τομείς που η Περιφέρεια Κρήτης διαθέτει ανταγωνιστικά πλεονεκτήματα.

Στο επίκεντρο της νέας στρατηγικής βρίσκεται η «επιχειρηματική ανακάλυψη», δηλαδή μια συστηματική διαδικασία επικοινωνίας και συνεργασίας μεταξύ των ερευνητών, των επιχειρήσεων, της κοινωνίας των πολιτών και των διαφόρων επιπέδων του δημόσιου τομέα, για να καταλήξουμε σε τεκμηριωμένες ουσιαστικές και εφαρμόσιμες καινοτόμες επιλογές στους παραγωγικούς τομείς που υπάρχουν οι περισσότερες δυνατότητες ανάπτυξης.

Η επιχειρηματική ανακάλυψη συγκεντρώνει ιδέες που έχουν δημιουργηθεί από την επιχειρηματική πρακτική ή τη συνειδητή ερευνητική διαδικασία σε επίπεδο επιχειρήσεων ή ερευνητικών κέντρων, τις αξιολογεί ως προς την αξιοπιστία τους, την καινοτομικότητα τους και τις πραγματικές δυνατότητες εφαρμογής τους. Από το σύνολο αυτών των ιδεών -που εν δυνάμει αποτελούν ευκαιρίες ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων και συστηματικής επιχειρηματικής αξιοποίησης- θα προκύψει η κατεύθυνση των μελλοντικών περιφερειακών αναπτυξιακών δυνατοτήτων, στο πλαίσιο της Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης.

Είναι κρίσιμο στη διαδικασία επιχειρηματικής ανακάλυψης να υπάρξει κατανόηση των αναγκών και των αντιλήψεων που διέπουν το οικοσύστημα των επιχειρήσεων. Δεν είναι στις προθέσεις μας να διαμορφώσουμε απλά ένα κατάλογο πεδίων εξειδίκευσης ή τεχνολογιών. Αντίθετα, επιδιώκουμε τη διαμόρφωση μιας συναντίληψης στα κεντρικά σημεία του προγράμματος και στη μείωση της απόστασης μεταξύ των διαφόρων παραγόντων που συμμετέχουν στην αναπτυξιακή διαδικασία ως σχεδιαστές πολιτικής, παραγωγοί γνώσης ή επενδυτές επιχειρηματίες. Ειδικότερα, η RIS3 για την Περιφέρεια Κρήτης επικεντρώνεται στην υλοποίηση καινοτόμων επενδύσεων στο Τουρισμό-Πολιτισμό, την Αγροδιατροφή, το Περιβάλλον-Ενέργεια και την Γνώση. Ενισχύει τα ισχυρά σημεία και συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιφέρειας αξιοποιώντας τις υφιστάμενες επενδύσεις, με έμφαση στη δημιουργία προστιθέμενης αξίας και στην εξωστρέφεια. Στηρίζει την ανάπτυξη και διάχυση καινοτομιών (τεχνολογικών και διεργασίας), όπως αυτές αναδεικνύονται από την ερευνητική προσπάθεια, την βιομηχανική πρακτική ή τα πειραματικά έργα. Διασφαλίζει την ενεργή συμμετοχή των εταίρων μέσα από μια συστηματική διαβούλευση και ενθαρρύνει την ανάπτυξη συνεργασιών μεταξύ

²³ Η *Χρυσή Δασκαλάκη* είναι Στέλεχος της Περιφέρειας Κρήτης και Συντονίστρια της RIS3Crete.

ερευνητικών κέντρων και επιχειρήσεων.

Από την διαδικασία αυτή φιλοδοξούμε να προκαλέσουμε την κινητοποίηση δημόσιων και ιδιωτικών επενδύσεων ενδεικτικά για:

- Τον εκσυγχρονισμό του παραγωγικού συστήματος μέσω της αξιοποίησης νέων τεχνολογιών πληροφορικής ειδικά στον τουρισμό - πολιτισμό.
- Την ανάπτυξη καινοτόμων λύσεων για την εξοικονόμηση ενέργειας και την καλύτερη αξιοποίηση των ΑΠΕ.
- Την αποτελεσματική βιώσιμη διαχείριση του Περιβάλλοντος με την ενίσχυση καινοτομιών στην παρακολούθηση των βασικών παραμέτρων και στον κύκλο του νερού.
- Την ανάδειξη των τοπικών αγροτικών προϊόντων με την διάχυση της υγιεινής Κρητικής διατροφής και την διασφάλιση της ποιότητας των τροφίμων.
- Την ενθάρρυνση νέων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών που αξιοποιούν αποτελέσματα των ερευνητικών προσπαθειών στο τομέα της Γνώσης.

Η Στρατηγική Έξυπνης Εξειδίκευσης δεν είναι άλλο ένα αναπτυξιακό πρόγραμμα· είναι μια νέα αντίληψη διαμόρφωσης και υλοποίησης περιφερειακής αναπτυξιακής πολιτικής.

Η επιτυχία του εγχειρήματος θα εξαρτηθεί από τη συλλογική προσπάθεια όλων των παραγωγικών δυνάμεων της Περιφέρειας Κρήτης, από τη διάθεση τους να συμμετάσχουν σε ένα γόνιμο και χωρίς αποκλεισμούς διάλογο και από την επιμονή στην επιχειρηματική και ερευνητική αριστεία.

Γνωρίζουμε όλοι ότι η χώρα μας αντιμετωπίζει μεγάλες αναπτυξιακές προκλήσεις σε ένα δύσκολο οικονομικό περιβάλλον και είναι κατανοητό ότι οι επιχειρήσεις της Περιφέρειας μας επηρεάζονται από το κλίμα αβεβαιότητας. Σε αυτό το πλαίσιο, οι επενδυτικές πρωτοβουλίες χαρακτηρίζονται από υψηλότερο κίνδυνο και η διστακτικότητα επικρατεί συνήθως της αποφασιστικότητας.

Όμως, τώρα είναι ο κατάλληλος χρόνος για την προετοιμασία των επόμενων κινήσεων. Η επένδυση στην καινοτομία αποτελεί τη βασική προϋπόθεση για την ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας και εξωστρέφειας των επιχειρήσεων.

Συνδυάζοντας όλες τις επιμέρους επιχειρηματικές προσπάθειες και εστιάζοντας σε περιορισμένο αριθμό πεδίων εξειδίκευσης, δημιουργούμε τις προϋποθέσεις για την διαμόρφωση ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων στους δυναμικούς κλάδους της περιφερειακής οικονομίας.

Αξιοπρέπεια και Ευθύνη στη Σχολική Ηγεσία- Αναλόγιο Αξιών στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη

*Μαρία Καλαθάκη*²⁴

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Ο νόμος 1566 του 1985 που αφορά στη δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, για τον σκοπό των Γυμνασίων αναφέρει ότι «το γυμνάσιο βοηθά τους μαθητές α) Να διευρύνουν το σύστημα αξιών τους (ηθικές, θρησκευτικές, εθνικές, ανθρωπιστικές και άλλες αξίες), ώστε να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις επιταγές του... Σύμφωνα με τη Χάρτα της Γης (Earth Charter, 2000), χρειαζόμαστε επειγόντως ένα κοινό όραμα των βασικών αξιών για να αποτελέσουν τη βάση της ηθικής του νέου κόσμου που αναδύεται. Ο Ν. Καζαντζάκης έκανε έκκληση από το BBC και το περιοδικό Life and Letters του Λονδίνου στους διανοούμενους όλου του κόσμου, να ιδρύσουν μια Διεθνή του Πνεύματος για την περιφρούρηση των πολιτικών αξιών και τη διατήρηση της ειρήνης. Οι αξίες που προωθεί η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη αναφέρονται στην κοινωνική και προσωπική ηθική και εξειδικεύονται στις προϋποθέσεις για αγαθή διαβίωση μέσα στις κοινωνίες, στη θέση του ατόμου ως προς τα άλλα μέλη της κοινωνίας που ζει και στην προσωπική διάσταση και ανάπτυξη. Στη διερευνητική και συμμετοχική μάθηση προτιμώνται τεχνικές που ευνοούν την ενεργοποίηση και συμμετοχή των διδσκομένων, όπως αυτή του θεατρικού αναλογίου, σε αντίθεση με τις πιο παραδοσιακές τεχνικές, τις δασκαλοκεντρικές. Ενδεικτικούς τρόπους προσέγγισης των αξιών αποτελούν η ενστάλαξη, τα ηθικά διλήμματα, η κοινωνική δράση και η ενσυναίσθηση. Η διασαφήνιση των αξιών γίνεται σε μικρές ομάδες συζήτησης και αποσκοπεί στην ανίχνευση των αξιών του ατόμου.

Λέξεις Κλειδιά: Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Διδασκαλία Αξιών, Θεατρικό Αναλόγιο

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο νόμος 1566 του 1985 που αφορά στη δομή και λειτουργία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, για τον σκοπό των Γυμνασίων αναφέρει ότι «το γυμνάσιο βοηθά τους μαθητές α) Να διευρύνουν το σύστημα αξιών τους (ηθικές, θρησκευτικές, εθνικές, ανθρωπιστικές και άλλες αξίες), ώστε να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά τους σύμφωνα με τις επιταγές του. Να ελέγχουν και να κατευθύνουν το συναισθηματικό τους κόσμο σε στόχους δημιουργικούς και πράξεις ανθρωπιστικές». Το Υπουργείο Παιδείας, από το 2004, συμβαδίζοντας με τους στόχους της UNESCO, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων οργανισμών, διαμόρφωσε εκπαιδευτικές δράσεις για την Δεκαετία της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη 2005-2014, ώστε να

²⁴ Η Δρ Μαρία Καλαθάκη είναι Σχολική Σύμβουλος Καθηγητών Φυσικών Επιστημών Δυτικής Κρήτης και Διευθύντρια του Περιφερειακού Επιμορφωτικού Κέντρου (ΠΕΚ) Ηρακλείου

αναπτυχθούν σχολικές δραστηριότητες που υποστηρίζουν τη διαμόρφωση ενεργών πολιτών και ταυτόχρονα να προωθούν το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία.

Σύμφωνα με τη Χάρτα της Γης (Earth Charter, 2000), χρειαζόμαστε επειγόντως ένα κοινό όραμα των βασικών αξιών για να αποτελέσουν τη βάση της ηθικής του νέου κόσμου που αναδύεται. Η προώθηση της ΑΑ απαιτεί παγκόσμια συνεργασία, δεδομένου του γεγονότος ότι το τοπικό στοιχείο έχει χαρακτήρα οικουμενικό και οι αποφάσεις των τοπικών κοινοτήτων διαμορφώνουν μια γενικότερη οικονομική αλλά και κοινωνική πολιτική παγκόσμια. Η ΑΑ στηρίζεται στην παγκόσμια συνεργασία και συναίνεση μέσα από την οποία θα αναζητηθεί η εξεύρεση λύσεων για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων προβλημάτων όπως η υγεία, η εκπαίδευση και το περιβάλλον, στη βάση μιας υγιούς οικονομικής ανάπτυξης (Ευρωπαϊκή Ένωση, 2007). Ο Ν. Καζαντζάκης έκανε έκκληση από το BBC και το περιοδικό Life and Letters του Λονδίνου στους διανοούμενους όλου του κόσμου, να ιδρύσουν μια Διεθνή του Πνεύματος για την περιφρούρηση των πολιτικών αξιών και τη διατήρηση της ειρήνης. «...Γιατί η στιγμή, που περνάει τώρα η ανθρωπότητα, (το 2007 συμπληρώθηκαν 50 χρόνια από το θάνατό του) είναι κρίσιμη κι ο κόσμος πια αποτελεί ένα τόσο ενιαίο οργανισμό, που δε μπορεί ένας λαός να σωθεί, αν δε σωθούν όλοι. Κι αν ένας λαός χαθεί, μπορεί να παρασύρει στο χαμό κι όλους τους άλλους. Πέρασε για πάντα η εποχή, που ένας λαός μπορούσε ν' απομονωθεί και να σωθεί ή να χαθεί μονάχος. Γι αυτό, μιλώντας στους ανθρώπους της ράτσας σου σήμερα, νιώθεις πως μιλάς σε όλες τις ανθρώπινες ράτσες μαζί...» (Ανεμογιάννης, 2000).

Η Ηθική, ως σύνολο κανόνων της συμπεριφοράς των ανθρώπων στην κοινωνική τους συμβίωση, «συνιστά το δεύτερο μεγάλο κλάδο της φιλοσοφίας, (που) αποσκοπεί στον προσδιορισμό του ηθικού τρόπου διαβίωσης των ανθρώπων, το αν μπορεί να υπάρξει ένας κοινός κώδικας ηθικής συμπεριφοράς, μια οικουμενική μορφή ηθικής ζωής όλων των ανθρώπων...» (Πελεγρίνης, 1999). Σύμφωνα με τη Larrière (2007), στην περιβαλλοντική ηθική μπορούν να διακριθούν δύο κύρια ρεύματα, τα οποία δεν είναι ασύμβατα μεταξύ τους, σε ότι αφορά τις αντιλήψεις τους για τη φύση. Στο πρώτο αναπτύσσεται μια ηθική σεβασμού της φύσης όταν την αντιμετωπίζουμε ως εργαλείο και στο δεύτερο τίθεται υπό ερώτηση η σχέση μας με τις πράξεις της τεχνολογίας, στο βαθμό που μας επιτρέπουν να ασκούμε έλεγχο στη φύση. Αναπτύσσεται έτσι ένας προβληματισμός σε σχέση με την ευθύνη μας έναντι τέτοιων πράξεων. Ο ηθικός κώδικας αξιών που θα καθορίζει τη συμπεριφορά των ανθρώπων και ειδικότερα των επιστημόνων αποτέλεσε ζητούμενο της Φιλοσοφίας και της Επιστήμης από τα αρχαία χρόνια.

Οι αξίες που προωθεί η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, οι οποίες αναφέρονται στην κοινωνική και προσωπική ηθική και εξειδικεύονται στις προϋποθέσεις για αγαθή διαβίωση μέσα στις κοινωνίες, στη θέση του ατόμου ως προς τα άλλα μέλη της κοινωνίας που ζει και στην προσωπική διάσταση και ανάπτυξη ομαδοποιήθηκαν ως εξής (Καλαθάκη, 2012). Το 1990 στην παγκόσμια διάσκεψη στην Ταϊλάνδη με θέμα την Εκπαίδευση για Όλους ορίστηκε ως βασική (θεμελιώδης) μόρφωση αυτή που θα έχει το βασικό περιεχόμενο εκμάθησης γνώσεων, δεξιοτήτων, αξιών και στάσεων που απαιτείται από κάθε άνθρωπο για να

είναι σε θέση να επιζήσει, να αναπτύξει τις ικανότητές του, να ζήσει και να εργαστεί με αξιοπρέπεια, για να συμμετέχει πλήρως στην ανάπτυξη, για να βελτιώσει την ποιότητα της ζωής του, να λαμβάνει τις σωστές αποφάσεις και να συνεχίσει να μορφώνεται (UNESCO, 2004).

2. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Ο κάθε εκπαιδευτικός μπορεί να χρησιμοποιήσει πληθώρα εκπαιδευτικών τεχνικών, με πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα η κάθε μια, ανάλογα με την ομάδα των εκπαιδευόμενων και τους στόχους του μαθήματος και της διδακτικής παρέμβασης που σχεδιάζει, η επιλογή, όμως, των πιο κατάλληλων θα καθορίσει και την επιτυχία της διδασκαλίας του. Στη διερευνητική και συμμετοχική μάθηση προτιμώνται τεχνικές που ευνοούν την ενεργοποίηση και συμμετοχή των διδσκομένων, όπως αυτή του θεατρικού αναλογίου, σε αντίθεση με τις πιο παραδοσιακές τεχνικές, τις δασκαλοκεντρικές. Ενδεικτικούς τρόπους προσέγγισης των αξιών αποτελούν η ενστάλαξη, τα ηθικά διλήμματα, η κοινωνική δράση και η ενσυναίσθηση (Λιθοξοΐδου, 2007). Η διασαφήνιση των αξιών γίνεται σε μικρές ομάδες συζήτησης και αποσκοπεί στην ανίχνευση των αξιών του ατόμου.

Τα κείμενα του θεατρικού αναλογίου είναι αποσπάσματα από επίσημα έγγραφα της UNESCO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης των Στρατηγικών που τα τελευταία 15 χρόνια προωθούν για την ΕΑΑ καθώς και αποσπάσματα από έργα του Ν Καζαντζάκη στα οποία εννοιολογικά παραπέμπουν ώστε να υποστηρίζονται οι αξίες που προωθεί η ΕΑΑ. Οι επιλογές των κειμένων έγιναν με τρόπο ώστε να εξυπηρετήσουν τα χαρακτηριστικά και τις ανάγκες των συμμετεχόντων στο παρόν Συνέδριο. Το θεατρικό αναλόγιο συνιστά σύγχρονη διδακτική μεθοδολογία προώθησης της διερευνητικής μάθησης στα σχολεία αφού μέσα σε ομάδες οικοδομείται συνεργατικά η γνώση η οποία ανακαλύπτεται κατά την ανάγνωση των επιλεγμένων κειμένων. Ο αναγνώστης στο θεατρικό αναλόγιο, ως εκπαιδευόμενος, βρίσκεται στο κέντρο της διδακτικής διαδικασίας και συμμετέχει ενεργά σε όλη τη διάρκεια εφαρμογής της διδακτικής παρέμβασης. Στο τέλος της, οι εκπαιδευτικοί, ένας ένας στον κύκλο της ομολέλειας, εκφράζουν πρωτόγνωρα συναισθήματα που ένιωσαν και βίωσαν, διαφορετικά από εκείνα τα σεμινάρια επιμόρφωσης στα οποία, παθητικά δέχονται τη νέα γνώση από τον επιμορφωτή. Η όσο το δυνατόν καλύτερη προετοιμασία της διδασκαλίας και εφαρμογή της επιλεγμένης τεχνικής εγγυάται το καλύτερο μαθησιακό αποτέλεσμα.

3. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Η Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΕΑΑ) έχει θεμελιώδη σχέση με τις αξίες διότι επιδιώκει το σεβασμό της αξιοπρέπειας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων σε όλο τον κόσμο και δέσμευση για κοινωνική και οικονομική δικαιοσύνη για όλους και για τις μελλοντικές γενιές (Huckle, 2006; Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2006), δεδομένης της εξάρτησης των μελλοντικών γενεών από τις παλαιότερες, τις σύγχρονες και από το περιβάλλον. Επιδιώκει το σεβασμό της πολιτιστικής ποικιλομορφίας και των γήινων οικοσυστημάτων που συνίσταται στην προστασία και την αποκατάστασή τους και στην υποχρέωση οικοδόμησης ενός πολιτισμού ανοχής και ειρήνης, σε τοπικό και

παγκόσμιο επίπεδο. «Μια κρίσιμη βίαιη στιγμή είναι η ιστορική εποχή μας ετούτη, ένας κόσμος γκρεμίζεται, ένας άλλος δεν έχει ακόμα γεννηθεί... Ο κάθε άνθρωπος έχει ένα κύκλο δικό του από πράματα, από δέντρα, ζώα, ανθρώπους, ιδέες, και τον κύκλο τούτον έχει χρέος αυτός να τον σώσει. Αυτός, κανένας άλλος. Αν δεν τον σώσει, δεν μπορεί να σωθεί» (Ν. Καζαντζάκης στο Ανεμογιάννης, 2000). Στον Πρόλογο του «Ταξιδεύοντας στην Αγγλία» ο Ν Καζαντζάκης μιλάει για την κρίσιμη στιγμή για την ανθρωπότητα (1939), για τη βαρβαρότητα, για την ηθική χρεοκοπία της Επιστήμης, για τη σπατάλη της ζωής, για την πείνα και το φόβο, για το χρέος του πνευματικού ανθρώπου να βάλει τάξη στο χάος... (Αργυροπούλου, 2008).

Οι αξίες σχηματίζονται από μία συγχώνευση στενά ευθυγραμμισμένων στάσεων. Η αξία είναι μία διαρκής πεποίθηση ότι ένας συγκεκριμένος τρόπος συμπεριφοράς (mode of conduct) ή μία τελική κατάσταση ύπαρξης (end state of existence) είναι προσωπικά ή κοινωνικά προτιμότερη από τον αντίθετο τρόπο συμπεριφοράς ή τελική κατάσταση ύπαρξης (Rokeach, 1976: 125 στο Λιθοξοΐδου Λ, 2007). Η διαμόρφωση των στάσεων είναι αναπόσπαστο τμήμα της διαδικασίας κοινωνικοποίησης του ατόμου. Οι στάσεις λειτουργούν και ως εκφράσεις των αξιών του ανθρώπου (Πυροβέτση, 2004). Οι γνώσεις φέρνουν στάσεις, δεν επαρκούν όμως για να φέρουν και άμεση συμπεριφορά. Με το σκεπτικό ότι οι στάσεις είναι αξιολογούμενες ενεργητικές διαθέσεις, τα περιβαλλοντικά προβλήματα θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν και ως συγκρούσεις στάσεων (Ζυγούρη, 2005). Οι στάσεις δημιουργούνται από την οικογένεια και το περιβάλλον και εδραιώνονται ή τροποποιούνται από το σχολείο.

Οι αξίες που προωθούνται μέσα από Σχολικά Προγράμματα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη εξειδικεύονται ως εξής (UNECE, 2005; Καλαθάκη, 2012) Α. Για αγαθή διαβίωση μέσα στις κοινωνίες: Ειρήνη, Δικαιοσύνη, Ισότητα, Ελευθερία, Πολιτική της μη Βίας, Β. Για τη θέση του ατόμου ως προς τα άλλα μέλη της κοινωνίας: Κοινωνική Συνοχή, Αλληλεγγύη-Αλληλοβοήθεια, Συμφιλίωση, Αμοιβαίος Σεβασμός, Γ. Για προσωπική ανάπτυξη, ανάπτυξη του χαρακτήρα: Αξιοπρέπεια, Περηφάνια, Υπευθυνότητα-ανάληψη προσωπικής και διεθνούς ευθύνης-Χρέος, Ανεκτικότητα-ανοχή στην ετερότητα, Αυτονομία, όχι εγωισμός. Πολλοί είναι οι παράγοντες εκείνοι που μπορούν να συμβάλλουν στην καλλιέργεια περιβαλλοντικής συνείδησης και ενός νέου περιβαλλοντικού ήθους. Τα Προγράμματα Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΠΕΑΑ) εμπλέκουν οικογένεια, σχολεία, ΜΜΕ, πανεπιστήμια, εκκλησία, τοπικές αρχές, περιβαλλοντικές οργανώσεις, επιστημονικές εταιρείες και ενώσεις, κρατικοί και ιδιωτικοί φορείς (ΥΠΕΠΘ Εγκύκλιος 106553/Γ7/13.10.2006). Το σχολείο ως θεσμός διαπαιδαγώγησης, σε συνδυασμό με την αλλαγή των πολιτικοκοινωνικών δομών, μπορεί να συμβάλλει σημαντικά στην αλλαγή στάσεων και διαμόρφωση περιβαλλοντικής συνείδησης. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να παίξουν τον βασικότερο ρόλο. Τα Σχολικά Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΣΠΠΕ) μπορούν να σχεδιαστούν έτσι ώστε να εκμεταλλευτούν τη δύναμη της κοινωνικής πίεσης για να βοηθηθούν τα άτομα στην αλλαγή της συμπεριφοράς. Η περιβαλλοντική πολιτική για τη βιώσιμη ανάπτυξη απαιτεί, πέρα από νέες επιστημονικές και τεχνολογικές ανακαλύψεις πιο φιλικές προς το περιβάλλον, αυτές της πράσινης ανάπτυξης, και νέα περιβαλλοντική ηθική

διαφορετικών συμπεριφορών η οποία θα στηρίζεται σε νέους ηθικούς κανόνες, καθώς οι γνώσεις, τα κίνητρα και οι ενεργητικές διαθέσεις του ατόμου σχετίζονται με την υπεύθυνη περιβαλλοντική συμπεριφορά.

Η διδασκαλία των αξιών είναι δύσκολη υπόθεση διδακτικής στα σχολεία αν αντιμετωπιστεί χωριστά, ως διακριτό γνωστικό αντικείμενο για να διδαχθεί κι όχι διατρέχοντας άλλους διδακτικούς στόχους στα μαθήματα που διδάσκονται. Η μεθοδολογία τέτοιων διδασκαλιών δεν είναι αναπτυγμένη στα σχολεία και οι εκπαιδευτικοί δε σχεδιάζουν ειδικές διδακτικές παρεμβάσεις για την προώθηση των αξιών της Εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη (Kalathaki M, 2016). Στο πολύ δύσκολο και απαιτητικό έργο της παιδαγωγικής υποστήριξης και καθοδήγησης των μαθητών, οι Εκπαιδευτικοί προσφέρουν σπουδαία Παιδεία στα σχολεία, αυτή που για τους Τρεις Ιεράρχες είναι η αγάπη, η ελευθερία και ο σεβασμός του ανθρώπου. Και οι τρεις τονίζουν πως η σχέση παιδαγωγού μαθητή είναι μια σχέση ελευθερίας και δημιουργίας. Ο διάλογος είναι το καλύτερο μέσο για να επιτευχθεί ο σκοπός της αγωγής. Η εξουσιαστικότητα και ο δογματισμός όχι μόνο δείχνουν έλλειψη αγάπης αλλά και δε φέρνουν κανένα ουσιαστικό αποτέλεσμα (M.G. 62,404). Η παραμέληση της αρετής δημιουργεί πάντοτε κατάσταση παρόμοια με την εγκατάλειψη καλλιέργειας της γης. Ο κάθε παιδαγωγός (γονέας, δάσκαλος, κληρικός) επιβάλλεται να είναι φωτεινό παράδειγμα. Διαφορετικά ουδεμία ευεργετική επίδραση δεν θα έχει στους ανθρώπους του περιβάλλοντός του «Η μη δίδασκε ή δίδασκε δια του παραδείγματός σου, αλλιώς, ό,τι χτίζεις με το δεξί σου χέρι το γκρεμίζεις με το αριστερό» (Γρηγόριος Θεολόγος ο Ναζιανζηνός). «Πρώτα απ' όλα ο ευσεβής άνδρας να μάθει να χρησιμοποιεί τα λόγια με σύνεση, να ρωτά χωρίς εριστικό τόνο, να απαντά χωρίς ιδιοτέλεια, να μην διακόπτει αυτόν που μιλάει όταν λέει κάτι χρήσιμο, ούτε να θέλει επιδεικτικά να μιλάει γνωρίζοντας το μέτρο του λόγου και της ακοής (P.G. 32, 1140). Προτιμότερος είναι ο μέσος τόνος φωνής. Στις συζητήσεις να είναι (ο δάσκαλος και ο καθένας) προσηνής και καλοσυνάτος, να ζητά αυτό που πρέπει με ευγενικά λόγια, έχοντας πάντα κατά νου ότι η τραχύτητα, έστω κι αν πρέπει κάποιος να επιτιμηθεί, είναι απωθητική» (Μέγας Βασίλειος).

Στις πρώτες σελίδες του βιβλίου «Ο Σοπενχάουερ ως παιδαγωγός» του Φρ. Νίτσε, διαβάζουμε πως: «Οι πραγματικοί παιδαγωγοί σου, αυτοί που θα σε μορφώσουν αληθινά, σου αποκαλύπτουν την πρωταρχική σημασία, την πρώτη ύλη της ύπαρξής σου, αυτό που κατ' εξοχήν δεν διδάσκεται, κάτι που σε κάθε περίπτωση είναι δυσπρόσιτο, αλυσοδεμένο και παράλυτο: οι παιδαγωγοί σου δεν θα είναι τίποτε άλλο από ελευθερωτές σου». «Να είστε περήφανοι για τη δουλειά που κάνετε! Δεν υπάρχει πιο ευγενικός, μεγαλύτερος και πιο χρήσιμος σκοπός στη ζωή! Για να αναφερθώ στον Fichte, το Γερμανό φιλόσοφο, 'να ενεργείτε σαν το ίδιο το μέλλον του κόσμου να εξαρτάται από τις δικές σας πράξεις!» Καθηγητής Dumitru Chitoran, Πανεπιστήμιο Βουκουρεστίου, Ειδικός Σύμβουλος της UNESCO για θέματα Ανώτατης Εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον Αδαμάντιο Κοραή, «Η παιδεία και η ανατροφή των ανθρώπων είναι διπλή, παιδεία της κεφαλής και παιδεία του στήθους (της καρδιάς). Καλές και οι δύο. Άλλ' η πρώτη χωρίς τη δεύτερη δεν έφερε ποτέ σε κανένα Έθνος την αληθινή ευδαιμονία» καθώς «Η παιδεία, καθάπερ ευδαίμων χώρα,

πάντα τ' αγαθά φέρει» (Σωκράτης). Σ ένα τοίχο, ένα σύνθημα γραμμένο ρωτούσε «Σκέφτηκες ποτέ ότι όσα περιμένεις να έρθουν, ίσως περιμένουν εσένα να πας;».

Οι μαθητικές καταλήψεις, μέσα στο γενικότερο περιβάλλον της κοινωνίας, ανέδειξαν μαθητικό λόγο που επηρεάζει, πια, τον διδακτικό και παιδαγωγικό ρόλο των Εκπαιδευτικών. Δεν μπορούν να αγνοήσουν τα συνθήματα στους τοίχους που γράφουν οι μαθητές. «Η χώρα καταστρέφεται από την αδιαφορία, αλλά τι με νοιάζει εμένα;» (λόφος Στρέφη, Αθήνα). «Συμμετέχω, Συμμετέχεις, Συμμετέχει, Συμμετέχουμε, Συμμετέχετε, Αποφασίζουν» (οδός Σινώπης, Αθήνα). Γιατί, «Χαρά στο νέο που θαρρεί πως έχει χρέος να ξαναδημιουργήσει τον κόσμο, να τον κάμει πιο σύμφωνο με την αρετή και τη δικαιοσύνη, πιο σύμφωνο με την καρδιά του, αλίμονο σε όποιον αρχίζει τη ζωή του χωρίς παραφροσύνη» (Ν Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο). Το σύγχρονο και πιο ελκυστικό σχολείο είναι αυτό που αναπτύσσει ένα ανοικτό, καινοτόμο και δημιουργικό μαθησιακό περιβάλλον και μετατοπίζει το μαθητή από παθητικό δέκτη της πληροφορίας σε ενεργό συνδιαμορφωτή του εκπαιδευτικού περιεχομένου της γνώσης.

4. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με τις δραστηριότητες που σχεδιάζονται στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη γίνεται μεγάλη προσπάθεια να επιτευχθούν στόχοι για την Αειφόρο Ανάπτυξη του κάθε τόπου, της χώρας, του πλανήτη, με αξιοπρέπεια και σεβασμό στη φύση και τη ζωή. Οι Εκπαιδευτικοί λειτουργούν στα λόγια του Ν Καζαντζάκη στην Ασκητική «Έχεις ευθύνη. Δεν κυβερνάς πια μονάχα τη μικρή ασήμαντη ύπαρξή σου. Είσαι μια ζαριά όπου για μια στιγμή παίζεται η μοίρα του σογιού σου». «Να αγαπάς την ευθύνη. Να λες: εγώ, εγώ μοναχός μου έχω χρέος να σώσω τη Γη. Αν δε σωθεί εγώ φταίω». Γιατί, «Χαρά στο νέο που θαρρεί πως έχει χρέος να ξαναδημιουργήσει τον κόσμο, να τον κάμει πιο σύμφωνο με την αρετή και τη δικαιοσύνη, πιο σύμφωνο με την καρδιά του, αλίμονο σε όποιον αρχίζει τη ζωή του χωρίς παραφροσύνη» (Ν Καζαντζάκης, Αναφορά στον Γκρέκο). Προσπαθούν να εμπνεύσουν τους μαθητές «Ποτέ μην αναγνωρίσεις τα σύνορα του ανθρώπου! Να σπας τα σύνορα! Ν'αρνιέσαι ό,τι θεωρούν τα μάτια σου. Να πεθαίνεις και να λες: Θάνατος δεν υπάρχει!» (Ν Καζαντζάκης, Ασκητική). «Την εποχή μας πρέπει να τη θυμούνται έτσι: εισήγαγαν ένα νέο τρόπο ύπαρξης, αποφάσισαν να αναπτυχθούν με τρόπο δίκαιο και σταθερό, αγωνίστηκαν για τη δικαιοσύνη και την ειρήνη, διακήρυξαν τη χαρά της ζωής» (Απόσπασμα από τη Χάρτα της Γης, 2000).

Βιβλιογραφικές Αναφορές

- ✓ Ανεμογιάννης Γ. (2000) Ν. Καζαντζάκης, πορεία προς την αιωνιότητα, έκδοση του Μουσείου Ν Καζαντζάκη, Βαρβάροι Ηρακλείου Κρήτης, β έκδοση
- ✓ Αργυροπούλου Χ. (2008) “Τα έργα ταξιδεύοντας του Νίκου Καζαντζάκη ως μορφωτικό αγαθό και εκπαιδευτικό υλικό”, στο Νίκος Καζαντζάκης και Εκπαίδευση, Βιβλιοθήκη της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων, Ελληνοεκδοτική, Αθήνα
- ✓ Earth Charter 2000 <http://earthcharter.org/discover/the-earth-charter/>
- ✓ Ευρωπαϊκή Ένωση (2007) Έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας: προς την Ευρώπη της καινοτομίας και της γνώσης, Ανασύρθηκε στις 14-7-2007 από την Ιστοσελίδα <http://europa.eu/scadplus/leg/el/cha/c10241.htm>
- ✓ Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2006) Εκσυγχρονισμός της εκπαίδευσης και της κατάρτισης: μια ουσιαστική συμβολή στην ευημερία και την κοινωνική συνοχή στην Ευρώπη, Κοινή ενδιάμεση έκθεση του Συμβουλίου και της Επιτροπής για το 2006 σχετικά με την πρόοδο στο πλαίσιο του προγράμματος εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010» [Επίσημη εφημερίδα C 79 της 01.04.2006] διαθέσιμη στις 14-7-2007 στην ιστοσελίδα <http://europa.eu/scadplus/leg/el/cha/c10241.htm>
- ✓ Ζυγούρη Ε., (2005), Αξιολόγηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης: Θεωρία και πράξη, Αθήνα: Τυπωθήτω
- ✓ Huckle J. (2006) Ethics, values and consumer education in ESD, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις Workshop 4-8 Δεκεμβρίου, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος
- ✓ Καλαθάκη Μ (2012). Ο Σεβασμός στην ποικιλότητα μέσα από τα έργα του Ν. Καζαντζάκη για τη διδασκαλία των αξιών της Εκπαίδευσης για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Λύκειο, Περιοδικό Παιδαγωγικός Λόγος, Τριμηνιαία Έκδοση Παιδαγωγικού Προβληματισμού. Τόμος ΙΗ-2012-Τεύχος 2, ISSN 1106-9341
- ✓ Kalathaki M (2016) Tracing the values of Education for the Sustainable Development in school projects: a case study of evaluation approach, International Journal of Current Research, ISSN 0975-833X, Vol. 8, Issue, 03, pp.28892-28895, March, 2016
- ✓ Larrere C (2007) Respect or responsibility? What ethics for the environment? University Notes Workshop 4-8 December, Graduate Program "Environmental Education" ΤΕΠΑΕΣ, Aegean University, Rhodes
- ✓ Λιθοξοΐδου Λ. (2007) Οι αξίες στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Πανεπιστημιακές Σημειώσεις, Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, ΤΕΠΑΕΣ, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος
- ✓ Πελεgrίνης Θ. (1999) Αρχές Φιλοσοφίας Γ Λυκείου θεωρητικής κατεύθυνσης, Αθήνα
- ✓ UNESCO (2004) Draft UNECE Strategy for Education for Sustainable Development, Addendum, Background, 2nd Regional Meeting on Education for Sustainable Development, Rome, 15-16 July 2004,

cep/ac.13/2004/8/add.1, 18May 2004, Economic Commission for Europe Committee on Environmental Policy

- ✓ UNECE (2005) Στρατηγική της UNECE για την Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη, Συνάντηση Υψηλού Επιπέδου των Υπουργών Περιβάλλοντος και Παιδείας, Vilnius, 17-18 Μαρτίου
- ✓ ΥΠΕΠΘ Εγκύκλιος 106553/Γ7/13.10.2006 με θέμα «Το Πλαίσιο Αναφοράς της Εκπαίδευσης για την Αειφορία και οι Σχολικές Δραστηριότητες Περιβαλλοντικής Αγωγής & Αγωγής Υγείας – Θεματικό Έτος», Ενιαίος Διοικητικός Τομέας Θεμάτων Σπουδών, Επιμόρφωσης και Καινοτομιών, Δ/νση Συμβουλευτικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού και Εκπαιδευτικών Δραστηριοτήτων, τμήμα Β Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Αθήνα

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

**Χαιρετισμός του Περιφερειάρχη Κρήτης κου Σταύρου Αρναουτάκη
στο Συνέδριο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε Περιφερειακό
Επίπεδο»**

Αξιότιμε κ. Πρότανη,
Αξιότιμοι κ. Καθηγητές,
Αγαπητά μέλη της Ακαδημαϊκής Κοινότητας,
Αγαπητοί συνάδελφοι από την Αυτοδιοίκηση,
Κυρίες και κύριοι,
Φίλες και φίλοι φοιτήτριες και φοιτητές,

Με ιδιαίτερη χαρά η Περιφέρεια Κρήτης συμμετέχει σε ένα ακόμη σημαντικό επιστημονικό συνέδριο που διοργανώνεται από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης και το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων. Πρόκειται, σίγουρα, για μια σημαντική ακαδημαϊκή διοργάνωση, με έντονη όμως παρεμβατικότητα στον πυρήνα της λειτουργίας της Περιφερειακής αλλά και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Είναι γνωστό ότι η αναπτυξιακή πολιτική 2020 της Ευρωπαϊκής Ένωσης στηρίζεται σε τρεις πυλώνες: την Έξυπνη (smart), Βιώσιμη (sustainable) και χωρίς Αποκλεισμούς (inclusive) Ανάπτυξη. Στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης και στην εποχή της άμεσης πρόσβασης, τα δεδομένα έχουν αλλάξει, οι προτεραιότητες έχουν ανατραπεί και αναδύονται δυναμικά νέες τάσεις και αναπτυξιακά πρότυπα.

Οι έννοιες της Ανάπτυξης και της Βιωσιμότητας με τον τρόπο που είχαν εφαρμοστεί μέχρι σήμερα, αμφισβητούνται πλέον έντονα, καθώς οι προτεραιότητες τους δεν έχουν οδηγήσει στα επιθυμητά αποτελέσματα που επιθυμούν οι τοπικές κοινωνίες.

Στο πλαίσιο αυτό τόσο τα συμπεράσματα που θα προκύψουν από το σημερινό συνέδριο όσο και τα σημαντικά ερευνητικά ευρήματα, αλλά και οι προτάσεις πολιτικής που προέκυψαν από την υλοποίηση ενός σημαντικού έργου από το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης, το ΚΕΑΔΙΚ και το ΚΕΠΕΤ, για την Περιφέρεια Κρήτης αναμένεται να αποτελέσουν για όλους μας σημαντικά εργαλεία στο σχεδιασμό μας για την ανάπτυξη και εφαρμογή καινοτόμων πολιτικών στην Περιφέρεια Κρήτης, αλλά και για την καθιέρωση της έννοιας της βιωσιμότητας ως βασικής πυξίδας του στρατηγικού σχεδιασμού μας για τα επόμενα χρόνια.

Κυρίες και κύριοι,
Φίλες και φίλοι,

Στις τρεις τελευταίες δεκαετίες υπήρξαν ασφαλώς θετικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις: η αναδιοργάνωση του χάρτη της αυτοδιοίκησης και ο δεύτερος βαθμός, η νομική ισοτιμία των δύο φύλων και το νέο οικογενειακό δίκαιο, η καθιέρωση του Εθνικού Συστήματος Υγείας και Αγροτικής Ασφάλισης, η οικονομική σταθερότητα και οι δυναμικοί ρυθμοί ανάπτυξης των τελευταίων χρόνων, ο ευρωπαϊκός προσανατολισμός της εξωτερικής πολιτικής της χώρας της τελευταίας περιόδου αποτελούν ορισμένες από τις θετικές πλευρές στη βεντάλια της τριαντακονταετίας.

Μιας περιόδου που ωστόσο περιλαμβάνει αρκετά μελανά σημεία και φαινόμενα παθογένειας.

Για τη μετάβαση στον άξονα της σύγχρονης διακυβέρνηση, της βιωσιμότητας και της περιφερειακής καινοτομίας απαιτούνται γενναίες αποφάσεις από όλους μας. Σε αυτήν την προσπάθεια τα Πανεπιστήμια και τα Ερευνητικά Ιδρύματα εκ των πραγμάτων μπορούν να διαδραματίσουν καθοριστικό ρόλο.

Ως Περιφέρεια Κρήτης και προκειμένου να μετατρέψουμε τον τόπο μας σε ένα νησί πρότυπο στον ευρωπαϊκό χώρο, σε μια θερμοκοιτίδα βιώσιμης ανάπτυξης και έξυπνης εξειδίκευσης θα συνεχίσουμε και θα εντείνουμε ακόμα περισσότερο τη συνεργασία μας με τα ακαδημαϊκά και ερευνητικά Ιδρύματα της Κρήτης.

Σε αυτήν την κατεύθυνση θεωρούμε ότι η περιφερειακή ανάπτυξη προϋποθέτει και περιφερειακή διακυβέρνηση άλλου τύπου. Σε αυτή τη διακυβέρνηση θεμέλιος λίθος είναι η αποκέντρωση, η συμμετοχή η διαβούλευση και η καινοτομία.

Στον τομέα της Ηλεκτρονικής Διακυβέρνησης, η Περιφέρεια Κρήτης, μέσα από την εφαρμογή των αρχών, των δυνατοτήτων και των παγκόσμια αναγνωρισμένων καλών πρακτικών, συνεχίζει εντατικά την εφαρμογή πρωτοποριακών μεθόδων και μοντέλων για τη μέγιστη δυνατή εξυπηρέτηση του πολίτη και τον περιορισμό της γραφειοκρατίας, προς την κατεύθυνση της καλύτερης και αποτελεσματικότερης Δημόσιας Διοίκησης.

Κινούμενοι στον άξονα της Διαφάνειας, της Εξυπηρέτησης και της Αποδοτικότητας εφαρμόζουμε ένα νέο μοντέλο ηλεκτρονικών υπηρεσιών. Τα αποτελέσματα είναι εντυπωσιακά και αποτελούν μοντέλα καλών πρακτικών σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο.

Τα τελευταία 10 χρόνια, έχουν εισαχθεί στο καθημερινό μας λεξιλόγιο λέξεις όπως startups (σταρταπς), θερμοκοιτίδες, επιταχυντές, funds (φάντς). Είναι το λεξιλόγιο της νέας οικονομίας της έντασης της γνώσης και της καινοτομίας. Ακούμε συχνά για το παράδειγμα της Σίλικον Βάλεϊ στην Καλιφόρνια των Ηνωμένων Πολιτειών. Εν μέσω οικονομικής κρίσης αποτελεί ζητούμενο για πολλές χώρες και οικονομίες να δημιουργήσουν κάτι αντίστοιχο.

Πιστεύω βαθιά ότι η Κρήτη διαθέτει τις προϋποθέσεις να γεννήσει μια ζώνη καινοτομίας με διεθνείς προδιαγραφές. Μια ζώνη καινοτομίας, η οποία θα καταφέρει να κατοχυρώσει την παρουσία της κατ' αρχήν σε πανευρωπαϊκό επίπεδο. Έχουμε τη δυνατότητα να το κάνουμε. Διαθέτουμε τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά κέντρα. Έχουμε τη σπουδαιότερη πρώτη ύλη, τους ανθρώπους μας.

Έχουμε την τύχη να λειτουργεί στο νησί μας το Πανεπιστήμιο Κρήτης, το Πολυτεχνείο, το ΙΤΕ, το ΤΕΙ καθώς επίσης και άλλα ερευνητικά ινστιτούτα. Αυτήν την ευκαιρία οφείλουμε να την αξιοποιήσουμε.

Κλείνοντας, θέλω να συγχαρώ τους διοργανωτές σου συνεδρίου και ιδιαίτερα τον Καθηγητή Νίκο Παπαδάκη, Επιστημονικό Υπεύθυνο του Έργου «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» όπως και τον Καθηγητή Κώστα Λάβδα, Αν. Επιστημονικό Υπεύθυνο του Έργου, με την βεβαιότητα ότι βρισκόμαστε στην αρχή ενός νέου δημιουργικού κύκλου προς όφελος της Κρήτης και της κοινωνίας της.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το Πρόγραμμα του Συνεδρίου και η Ταυτότητα του Έργου

**ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ**

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ «ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ»

**ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ
ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ**

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥΠΟΛΗ ΓΑΛΛΟΥ, ΡΕΘΥΜΝΟ
Παρασκευή 29 Σεπτεμβρίου 2017**

Αίθουσα B1-26

ΣΥΝΕΔΡΙΟ: ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 29 ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΥ 2017

09.00 - 09.30 Χαιρετισμοί

- ✓ **Μαίρη Λιονή**, Αντιπεριφερειάρχης Ρεθύμνης
- ✓ **Κώστας Σπανουδάκης**, Αν. Καθηγητής & Αντιπρύτανης Πανεπιστημίου Κρήτης
- ✓ **Ήβη Μαυρομούστακου**, Καθηγήτρια & Πρόεδρος Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Π.Κ.

09.30 – 11.15 Α΄ Συνεδρία: Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία: Τα ερευνητικά ευρήματα

Συντονιστής: Παναγιώτης Σημανδηράκης, Εντεταλμένος Σύμβουλος
Παιδείας και ΔΒΜ, Περιφέρεια Κρήτης

1. **«Διακυβέρνηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη. Το Έργο και τα βασικά ερευνητικά του ευρήματα. Μια σύνοψη».**
Νίκος Παπαδάκης, Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης, Αν. Διευθυντής του Κέντρου Ερευνών & Μελετών (ΚΕΜΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης. Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»
2. **«Βασικές παράμετροι αύξησης του Τουριστικού ρεύματος στην Κρήτη. Μια δομική προσέγγιση».**
Βασίλης Δαφέρμος, Καθηγητής και Υπεύθυνος του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης
3. **«Ευρήματα και συμπεράσματα από την έρευνα γνώμης για την περιφερειακή πολιτική στον Αγροτικό Τομέα, στην Υγεία και στο Περιβάλλον».**
Περικλής Δράκος, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Δρ **Κωστής Πηγουνάκης**, Εργαστηριακό Διδακτικό Προσωπικό του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπεύθυνος Διεξαγωγής Ερευνών της Μονάδας Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης & **Βαγγέλης Τζουβελέκας**, Καθηγητής και πρ. Πρόεδρος του Τμήματος Οικονομικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπεύθυνος της Μονάδας Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης

4. «Οι διαστάσεις της βιωσιμότητας και της περιφερειακής διακυβέρνησης μέσα από το πρίσμα της ποιοτικής έρευνας».

Στέλιος Τζαγκαράκης, Διδάκτωρ Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ, *Αποστόλης Καμέκης*, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ *Μαρίνος Χουρδάκης*, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΠΕΤ

Συζήτηση

11.15 – 12.45 Β΄ Συνεδρία: Από την έρευνα στην παρέμβαση

Συντονιστής: Καθηγητής *Κώστας Λάβδας*

1. «Διακυβέρνηση ως ανάλυση και ως δράση: γεφυρώνοντας δημόσιες πολιτικές».

Κώστας Λάβδας, Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και Αν. Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, Αν. Επιστημονικός Υπεύθυνος του Έργου «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»

2. «Διαστάσεις και προκλήσεις για την κοινωνική βιωσιμότητα»

Δημήτρης Κοτρόγιαννος, Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης

3. «Νέες μορφές διακυβέρνησης: τοπική αυτοδιοίκηση και κοινωνική πολιτική»

Κατερίνα Βλασάκη, Δρ Πολιτικής Επιστήμης ΕΚΠΑ, Στέλεχος Περιφέρειας Κρήτης, Μέλος της Κοινής Επιτροπής Παρακολούθησης του Έργου

Συζήτηση

12.45 – 13.00 Διάλειμμα

13.00 - 14.45 Γ' Συνεδρία: Επιμόρφωση και Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού στην Τοπική Αυτοδιοίκηση

Συντονιστής: Καθηγητής Δημήτρης Κοτρόγιαννης

1. **«Ερευνητικά Εδραιωμένη Επιμόρφωση και Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού για την Διοικητική Ικανότητα».**
Νίκος Παπαδάκης, Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης & *Δρ Πάνος Λιβεράκος*, Editor-in-Chief του International Journal of Civil Service Reform and Practices και Senior Expert στο UNDP Regional Hub for Civil Service
2. **«Καλή Διακυβέρνηση και Βιωσιμότητα στην Τοπική Αυτοδιοίκηση: Ανάπτυξη Οριζόντιων Δεξιοτήτων».**
Μαρία Δρακάκη, Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνήτρια του ΚΕΠΕΤ
3. **«Πλατφόρμα Τηλεκπαίδευσης του Έργου “Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία”: Ολοκληρωμένο Σύστημα Διαχείρισης Ηλεκτρονικών Μαθημάτων για την υποστήριξη της εξ’ αποστάσεως εκπαίδευσης»**
Ιωσήφ Κληρονόμος, Στέλεχος του HCI Lab του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ & *Γιώργος Μαργέτης*, Στέλεχος του HCI Lab του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ
4. **«Το Πανεπιστήμιο Κρήτης στην Κρήτη».**
Γιάννης Πουργιώτακης, Ομότιμος Καθηγητής και πρ. Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης

Συζήτηση

14.45 – 15.00 Διάλειμμα

15.00 - 17.00 Στρογγυλή Τράπεζα

Συντονιστής: Καθηγητής **Νίκος Παπαδάκης**

- **Σταύρος Αρναουτάκης**, Περιφερειάρχης Κρήτης
- **Οδυσσέας Ζώρας**, Καθηγητής και Πρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- **Γιώργης Μαρινάκης**, Δήμαρχος Ρεθύμνης
- **Βασίλης Λαμπρινός**, Δήμαρχος Ηρακλείου
- **Κώστας Λάβδας**, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου & Αν. Ε.Υ. του Έργου
- **Κώστας Στεφανίδης**, Καθηγητής Πανεπιστημίου Κρήτης, Επικεφαλής του Εργαστηρίου Αλληλεπίδρασης Ανθρώπου-Υπολογιστή (HCI) του ΠΙ/ΙΤΕ, Πρόεδρος του Περιφερειακού Συμβουλίου Έρευνας και Καινοτομίας Κρήτης (ΠΣΕΚ-Κ)
- **Γιάννης Πυργιωτάκης**, Ομότιμος Καθηγητής και πρ. Αντιπρύτανης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- **Χρυσή Δασκαλάκη**, Συντονίστρια της Περιφερειακής Στρατηγικής Έξυπνης Εξειδίκευσης 2014-2020 (RIS3Crete), Περιφέρεια Κρήτης

17.00 Απονομή των Βεβαιώσεων στους/ στις Επιμορφούμενους/ ες

18.00- 19.00 Βιωματικό Εργαστήριο: Αξιοπρέπεια και Ευθύνη στην Ηγεσία: Αναλόγιο αξιών στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη.
Συντονίστρια: Δρ **Μαρία Καλαθάκη**, Διευθύντρια του ΠΕΚ Κρήτης

Σημείωση: Θα χορηγηθούν βεβαιώσεις παρακολούθησης του Συνεδρίου.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ

**«Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία»
(ΚΑ 4289)
Ταυτότητα του Έργου**

Χρηματοδότηση: Περιφέρεια Κρήτης

Διάρκεια Έργου: 19/10/2015- 18/10/2017

Διαχείριση Έργου: Ειδικός Λογαριασμός Πανεπιστημίου Κρήτης

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΘΥΝΟΣ: *Νίκος Παπαδάκης*, Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης, Αν. Διευθυντής του Κέντρου Ερευνών & Μελετών (ΚΕΜΕ) του Πανεπιστημίου Κρήτης

ΑΝ. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΣ ΥΠΕΘΥΝΟΣ: *Κώστας Λάβδας*, Καθηγητής του Τμήματος Διεθνών, Ευρωπαϊκών και Περιφερειακών Σπουδών του Παντείου Πανεπιστημίου και Αν. Διευθυντής του Κέντρου Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης

ΦΟΡΕΙΣ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗΣ: Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης και Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης Πανεπιστημίου Κρήτης

ΜΕΛΗ ΤΗΣ ΟΜΑΔΑΣ ΕΡΓΟΥ (Ερευνητές- Επιστημονικοί Συνεργάτες)

- *Δημήτρης Κοτρώγιαννος*, Καθηγητής και Διευθυντής του Κέντρου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- *Πέλλα Καλογιανννάκη*, Καθηγήτρια του ΠΤΔΕ του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθύντρια του ΠΕΚ Κρήτης
- *Βαγγέλης Τζουβελέκας*, Καθηγητής, πρ. Πρόεδρος του Οικονομικού Τμήματος του Πανεπιστημίου Κρήτης και Επιστημονικός Υπεύθυνος της Μονάδας Ερευνών Κοινής Γνώμης του Πανεπιστημίου Κρήτης,
- *Βασίλης Δαφέρμος*, Καθηγητής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Κοινωνικής Στατιστικής του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- *Κώστας Στεφανίδης*, Καθηγητής του Τμήματος Επιστήμης Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Κρήτης, Επικεφαλής του Εργαστηρίου Αλληλεπίδρασης Ανθρώπου-Υπολογιστή (HCI) του ΠΙ/ΙΤΕ και πρ. Διευθυντής του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ
- *Δημήτρης Ξενάκης*, Αν. Καθηγητής και Διευθυντής του Εργαστηρίου Ευρωπαϊκής Πολιτικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης
- *Δρ Πάνος Λιβεράκος*, Editor-in-Chief του International Journal of Civil Service Reform and Practices και Senior Expert στο UNDP Regional Hub for Civil Service
- *Δρ Μαργαρίτα Αντόνα*, Διευθύντρια του Κέντρου Καθολικής Πρόσβασης και Υποστηρικτικών Τεχνολογιών του ΠΙ/ ΙΤΕ

- **Δρ Στέλιος Τζαγκαράκης**, Πολιτικός Επιστήμονας, Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ
- **Μαρία Δρακάκη**, Κοινωνιολόγος, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνήτρια του ΚΕΠΕΤ
- **Μαρίνος Χουρδάκης**, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΠΕΤ
- **Αποστόλος Καμέκης**, Πολιτικός Επιστήμονας, Υπ. Διδάκτωρ της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Κρήτης και Ερευνητής του ΚΕΑΔΙΚ
- **Ιωσήφ Κληρονόμος**, Μέλος του τεχνικού προσωπικού του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ
- **Γιώργος Μαργέτης**, Μέλος του τεχνικού προσωπικού του Ινστιτούτου Πληροφορικής του ΙΤΕ
- **Ελευθερία Αλεφαντινού**, Προϊσταμένη της Γραμματείας της Συγκλήτου του Πανεπιστημίου Κρήτης, Υπ. Διδάκτωρ του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης - Διαχειρίστρια του Έργου

Λίγα λόγια για το Έργο

Αντικείμενο του Έργου αποτελεί η διερεύνηση της πολυεπίπεδης σχέσης διακυβέρνησης και βιώσιμης ανάπτυξης (με έμφαση σε ζητήματα περιφερειακής καινοτομίας), σε επίπεδο Περιφέρειας Κρήτης. Βασική στόχευση αποτελεί η διάγνωση αναγκών, η ανάπτυξη μελέτης σκοπιμότητας ενός προγράμματος μεταπτυχιακής εκπαίδευσης, ο πλήρης σχεδιασμός και η υλοποίηση επιμορφωτικού προγράμματος στελεχών και η συγκρότηση ερευνητικά εδραιωμένων προτάσεων πολιτικής με βάση τις αρχές της βιωσιμότητας, της χρηστής διακυβέρνησης και της περιφερειακής καινοτομίας και με απώτερο στόχο την συμβολή στην οικονομική ανάπτυξη και την κοινωνική συνοχή στην Περιφέρεια Κρήτης.

Βλ. αναλυτικότερα : <http://governance.soc.uoc.gr/>

Ο ανά χείρας τόμος αποτελεί τα Πρακτικά του Συνεδρίου με τίτλο «Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Καινοτομία σε Περιφερειακό Επίπεδο». Το εν λόγω Συνέδριο διοργανώθηκε από το Κέντρο Πολιτικής Έρευνας και Τεκμηρίωσης (ΚΕΠΕΤ) και το Κέντρο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΚΕΑΔΙΚ) του Τμήματος Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης, σε συνεργασία με την Περιφέρεια Κρήτης. Πραγματοποιήθηκε στις εγκαταστάσεις του Πανεπιστημίου Κρήτης στο Ρέθυμνο (Πανεπιστημιούπολη Ρεθύμνου) την Παρασκευή 29 Σεπτεμβρίου 2017. Το συγκεκριμένο Συνέδριο αποτέλεσε την καταληκτική δράση δημοσιότητας του Ερευνητικού Έργου με τίτλο ««Διακυβέρνηση, Βιωσιμότητα και Περιφερειακή Καινοτομία» (ΚΑ 4289), το οποίο υλοποιήθηκε στη βάση Προγραμματικής Σύμβασης της Περιφέρειας Κρήτης και του Πανεπιστημίου Κρήτης, με Επιστημονικό Υπεύθυνο τον Καθηγητή Νίκο Παπαδάκη.....Με τις 11 συμβολές 13 Καθηγητών, Ερευνητών και Εμπειρογνομόνων (εντός και εκτός της Ομάδας του Έργου) από διαφορετικά Πανεπιστήμια, Ερευνητικά Κέντρα και Οργανισμούς, και 4 υψηλόβαθμων αιρετών και υπηρεσιακών στελεχών της Τοπικής Αυτοδιοίκησης (συμπεριλαμβανομένου του Περιφερειάρχη Κρήτης) ο ανά χείρας τόμος επιχειρεί να συσχετίσει οργανικά την τριγωνοποιημένη έρευνα- διάγνωση αναγκών με υφιστάμενες δράσεις και προτάσεις πολιτικής για την περιφερειακή διακυβέρνηση και στρατηγική, όπως ακριβώς έπραξε και το Έργο. Συγχρόνως καθιστά δημόσιο έναν τόσο διεπιστημονικό όσο και αυτοδιοικητικό διάλογο, κρίσιμο για την ανάδειξη των συστατικών διαστάσεων της δυναμικής και πολυεπίπεδης σχέσης περιφερειακής διακυβέρνησης- πολιτικής και βιώσιμης ανάπτυξης

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

«ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ, ΒΙΩΣΙΜΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΑ» (ΚΑ 4289)

<http://governance.soc.uoc.gr>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΚΡΗΤΗΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ
ΚΕΝΤΡΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΚΕΝΤΡΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΤΕΚΜΗΡΙΩΣΗΣ